

GRUZJA W XXI WIEKU

STRATEGICZNE WYBORY

REDAKCJA

Eugeniusz Portny

Mieszko Kaznowski

Tomasz Kucharski

Gruzja w XXI wieku

Strategiczne wybory

pod redakcją
Joachima Dieca, Anny Jach,
Michała Kuryłowicza i Jana Brodowskiego

Tom 3

GRUZJA W XXI WIEKU

Strategiczne wybory

POD REDAKCJĄ EUGENIUSZA PORTNEGO,
MIESZKA KAZNOWSKIEGO, TOMASZA KUCHARSKIEGO

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

Kraków 2025

© Copyright by Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ & individual authors, 2025

Eugeniusz Portny
Szkoła Doktorska Nauk Społecznych UJ, Kraków
✉ <https://orcid.org/0000-0002-4529-9208>
✉ eugeniusz.portny@doctoral.uj.edu.pl

Mieszko Kaznowski
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
✉ <https://orcid.org/0009-0003-9878-7832>
✉ mieszko.kaznowski@student.uj.edu.pl

Tomasz Kucharski
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
✉ <https://orcid.org/0000-0002-9160-1287>
✉ t.kucharski@student.uj.edu.pl

© Copyright by Eugeniusz Portny, Mieszko Kaznowski, Tomasz Kucharski, 2025

Opieka naukowa: dr hab. Anna Jach, prof. UJ
Recenzent: dr hab. Renata Król-Mazur
Opracowanie redakcyjne: Jolanta Ejzert
Projekt okładki: Karolina Kubiś

ISBN 978-83-8368-315-7 (druk)
ISBN 978-83-8368-316-4 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788383683164>

Na okładce wykorzystano grafiki ze zbiorów Karoliny Kubiś

Niniejsza publikacja została sfinansowana ze środków Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych w ramach Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim.

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

EUGENIUSZ PORTNY, MIESZKO KAZNOWSKI, TOMASZ KUCHARSKI <i>Wstęp</i>	7
MARCELINA JULIA GABRYCH, TOMASZ KAMIL PILCH <i>Wpływ Chin na bezpieczeństwo energetyczne, ekonomiczne i militarne Gruzji</i>	13
KATARZYNA SYPIEŃ <i>Gruzja w projekcie Inicjatywy Pasa i Szlaku – stan obecny i per- spektywy rozwoju</i>	53
DOMINIKA FOLWARSKA-GICALA <i>Polityka równościowa i antydyskryminacyjna współczesnej Gruzji – wyzwania na poziomach legislacyjnym i społeczno- -kulturowym</i>	85
AMELIA HUTYRA <i>Udział Federacji Rosyjskiej w konfliktach zamrożonych na obsza- rze poradzieckim na przykładzie Abchazji, Osetii Południowej oraz Naddniestrza</i>	117
SZYMON SEBASTIAN KOŁODZIEJ <i>Abchaski separatyzm w Gruzji. Perspektywy na przyszłość</i>	197
EUGENIUSZ PORTNY <i>Dyplomacja bez uznania. Relacje abchasko-tureckie po rozpadzie Związku Radzieckiego (1992-2025)</i>	221
EUGENIUSZ PORTNY, MIESZKO KAZNOWSKI, TOMASZ KUCHARSKI <i>Zakończenie. Niepewna przyszłość Gruzji</i>	263
INDEKS OSOBOWY	271
INDEKS GEOGRAFICZNY	277

EUGENIUSZ PORTNY
MIESZKO KAZNOWSKI
TOMASZ KUCHARSKI

Wstęp

Wieloautorska monografia naukowa pt. *Gruzja w XXI wieku. Strategiczne wybory* jest owocem wyjazdu naukowego studentek i studentów Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego (UJ) do Gruzji, który odbył się w kwietniu 2024 r. Został on zorganizowany przez Koło Naukowe „Eurazja” UJ przy współpracy z Wydziałem Nauk Społecznych i Humanistycznych Międzynarodowego Uniwersytetu Kaukaskiego (Caucasus International University) w Tbilisi w ramach realizacji projektu „Od wykładu do przykładu – odkrywanie Gruzji”. Niniejsza publikacja jest zbiorem przemyśleń studentek i studentów UJ – część z nich jest obecnie absolwentami lub doktorantami – na temat szerokiego spektrum zagadnień związanych ze współczesną Gruzją: od polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, poprzez energetykę i problem separatyzmu, aż do kwestii równouprawnienia płci.

W książce znajduje się sześć artykułów naukowych autorstwa osób wywodzących się z różnych kierunków studiów, takich jak: stosunki międzynarodowe, studia eurazjatyckie, roszojnawstwo i filologia dalekowschodnia. Tak zróżnicowane doświadczenie Autorek i Autorów poszczególnych artykułów zapewnia spojrzenie na analizowane tematy z wielu wzajemnie uzupełniających się perspektyw.

W artykule współautorstwa Marceliny Gabrych i Tomasza Pilcha pt. *Wpływ Chin na bezpieczeństwo energetyczne, ekonomiczne i militarne Gruzji* analizie poddano intensyfikację współpracy gospodarczej między Gruzją a Chinami, kontrowersje związane z chińskimi inwestycjami, wzrost roli Gruzji jako węzła transportowego łączącego Wschód i Zachód oraz znaczenie relacji gruzińsko-chińskich dla równoważenia wpływów Rosji w regionie Kaukazu Południowego. Należy oczekiwać, że Gruzini, doświadczając coraz większych trudności we współpracy z Unią Europejską i Stanami Zjednoczonymi, w najbliższej przyszłości będą starali się rozwijać kontakty z Chinami i innymi państwami, które mogą zapewnić alternatywne źródło inwestycji, a jednocześnie nie będą – w odróżnieniu od zachodnich partnerów Gruzji – stawiać warunków politycznych, dotyczących np. zwiększenia przejrzystości procedur wyborczych, wzmocnienia mechanizmów ochrony praw człowieka, walki z korupcją i przestępczością zorganizowaną czy reform sądownictwa.

Katarzyna Sypień w tekście pt. *Gruzja w projekcie Inicjatywy Pasa i Szlaku – stan obecny i perspektywy rozwoju* postawiła za cel zbadanie roli Gruzji w chińskim projekcie Inicjatywy Pasa i Szlaku (BRI), z uwzględnieniem obecnego stanu współpracy chińsko-gruzińskiej oraz perspektyw jej rozwoju w kontekście zmieniającej się pozycji międzynarodowej Gruzji. Autorka postawiła hipotezę, w myśl której polityka rządu w Chinach z jednej strony oraz aktualne realia geopolityczne z drugiej doprowadzą do wzmocnienia pozycji chińskich firm w Gruzji oraz wzrostu znaczenia tego państwa dla Korytarza Środkowego BRI.

Dominika Folwarska-Gicala w pracy pt. *Polityka równościowa i antydyskryminacyjna współczesnej Gruzji – wyzwania na poziomach legislacyjnym i społeczno-kulturowym* skupia się na identyfikacji głównych przeszkód uniemożliwiających Gruzji dokonanie postępu w kwestii poprawy sytuacji kobiet i dziewcząt oraz zapewnienia równości płci. Za najważniejsze ograniczenia w tym

obszarze Autorka uznaje wysoki poziom stereotypizacji płciowej, patriarchalny system norm kulturowych, utrzymującą się przemoc wobec kobiet, duże zaangażowanie Gruzińskiego Kościoła Prawosławnego w promowanie konserwatywnych wartości, a także niedostateczne wsparcie instytucjonalne dla polityki równouprawnienia, która w wielu aspektach wciąż ma charakter wyłącznie deklaracyjny.

Artykuł Amelii Hutyry pt. *Udział Federacji Rosyjskiej w konfliktach zamrożonych na obszarze poradzieckim na przykładzie Abchazji, Osetii Południowej oraz Naddniestrza* powstał na podstawie pracy magisterskiej Autorki obronionej w 2023 r. W artykule podjęto próbę wyprowadzenia modelu zamrażania konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim przez Federację Rosyjską. Przedmiotem badań Autorki były trzy quasi-republiki powstałe po rozpadzie Związku Radzieckiego w 1991 r.: Naddniestrzańska Republika Mołdawska oraz leżące na terytorium Gruzji Republika Abchazji i Republika Osetii Południowej.

Szymon Kołodziej w tekście pt. *Abchaski separatyzm w Gruzji. Perspektywy na przyszłość* podejmuje temat skomplikowanej historii relacji gruzińsko-abchaskich oraz przedstawia możliwe scenariusze dalszego rozwoju wydarzeń w separatystycznej republice, którą uznaje zaledwie kilka państw. W pracy poddano analizie rosyjską obecność w regionie, która z perspektywy quasi-państwowości Abchazji ma ambiwalentny charakter. Nie ulega wątpliwości, że Rosja pozostaje głównym gwarantem Abchazji w razie ewentualnej próby siłowego przywrócenia kontroli nad jej terytorium przez Gruzję. Istnieje jednak zagrożenie, że władze na Kremlu zdecydują się w przyszłości na całkowite wchłonięcie Abchazji i przekształcenie jej w kolejny podmiot federacji, pozbawiony nawet formalnej niezależności, podobnie jak miało to miejsce z „republikami ludowymi” w Doniecku i Ługańsku w październiku 2022 r.

Eugeniusz Portny w ostatnim artykule pt. *Dyplomacja bez uznania. Relacje abchasko-tureckie po rozpadzie Związku Radzieckiego*

(1992-2025) koncentruje się na fenomenie protodyplomacji Republiki Abchazji. Autor analizuje działania podejmowane przez władze quasi-państwa, mające na celu zacieśnienie kontaktów z abchaską diasporą w Turcji, która pełni funkcję pomostu między władzami Abchazji a światem tureckiego biznesu i polityki. Autor dochodzi do wniosku, że choć w perspektywie krótko- i średnio-termiowej oficjalne uznanie niepodległości Abchazji przez Turcję wydaje się iluzoryczne, abchascy dyplomaci będą dalej zmierzać ku pogłębieniu współpracy z Turcją na szczeblu samorządowym i w dziedzinie edukacji, czyli w obszarach, w których jak dotąd poczyniono największe postępy.

Monografia skierowana jest do osób zainteresowanych problematyką transformacji politycznej, społecznej i gospodarczej na obszarze poradzieckim. Z uwagi na szeroką tematykę publikacji można przypuszczać, że przyciągnie ona również uwagę osób spoza środowiska akademickiego, ponieważ nie skupia się wyłącznie na wąskim i specjalistycznym zagadnieniu. Mamy nadzieję, że prace naukowe naszych studentek i studentów przybliżą Czytelnikom zawiłe procesy zachodzące we współczesnej Gruzji i w jej międzynarodowym otoczeniu oraz zachęcą do dalszego zgłębiania rozmaitych aspektów związanych z jej wewnętrzną i zagraniczną sytuacją polityczną.

Wydanie niniejszej publikacji było możliwe dzięki dofinansowaniu przyznanemu członkom Koła Naukowego „Eurazja” UJ w trzeciej edycji konkursu „Granty dla przyszłości” dla wybitnych studentów Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ.

Składamy serdeczne podziękowania wszystkim, którzy wnieśli wkład w powstanie niniejszej monografii: opiekunowi naukowemu – Pani dr hab. Annie Jach, prof. UJ; koordynatorom grantu Inicjatywy Doskonałości Uniwersytetu Jagiellońskiego, w szczególności Pani dr Elżbiecie Binczyckiej-Gacek oraz Pani Teresie Borstyn; władzom Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych

Uniwersytetu Jagiellońskiego na czele z Panem Dziekanem Piotrem Bajorem za wspieranie idei publikacji; Pani dr hab. Renacie Król-Mazur za wyjątkowo rzetelne recenzje i cenne wskazówki, dzięki którym publikacja znacząco zyskała na wartości merytorycznej; Panu Bolesławowi Brodzie, który był jednym z głównych organizatorów wyjazdu studyjnego do Gruzji i wraz z redaktorami niniejszej publikacji zaangażował się w zdobycie środków na jej wydanie; Pani Karolinie Kubiś za przygotowanie projektu okładki; Autorkom i Autorom poszczególnych artykułów oraz Wydawnictwu Księgarnia Akademicka.

MARCELINA JULIA GABRYCH¹

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

TOMASZ KAMIL PILCH²

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Wpływ Chin na bezpieczeństwo energetyczne, ekonomiczne i militarne Gruzji

ABSTRAKT

W ostatnich latach obserwuje się intensyfikację współpracy między Gruzją a Chinami. Chiny doceniają geograficzne położenie Gruzji

-
- ¹ Marcelina Julia Gabrych – studentka drugiego stopnia sinologii na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Wcześniej studiowała filologię dalekowschodnią (specjalność chińską) na Uniwersytecie Wrocławskim. Uczyła się na rocznych kursach na Uniwersytecie w Xiamen i Uniwersytecie Feng Chia. Obszarem jej zainteresowań są Chiny oraz Tajwan, szczególnie kultura chińska i język chiński. W kwietniu 2024 r. uczestniczyła w wyjeździe badawczym do Gruzji, zorganizowanym przez Koło Naukowe „Eurazja” UJ.
 - ² Tomasz Kamil Pilch – student drugiego stopnia studiów eurazjatyckich na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Wcześniej ukończył filologię dalekowschodnią na Uniwersytecie Wrocławskim, a także roczne stypendium języka chińskiego na Uniwersytecie w Xiamen. Interesuje się Chinami, obszarem Azji Centralnej i regionem Kaukazu, a przede wszystkim dotyczącymi ich kwestiami gospodarczymi, polityczno-społecznymi i stosunkami międzynarodowymi. W kwietniu 2024 r. uczestniczył w wyjeździe badawczym do Gruzji, zorganizowanym przez Koło Naukowe „Eurazja” UJ.

i jej potencjał gospodarczy. Gruzja natomiast widzi w Chinach możliwość zbalansowania wpływów rosyjskich. W niniejszym artykule wykorzystano metodę historyczną oraz metodę analizy krytycznej w celu głębszego zrozumienia tej współpracy. Autorzy zauważają, że w stosunkach bilateralnych dużą wagę ma Inicjatywa Pasa i Szlaku zainicjowana przez Chińską Republikę Ludową, która wykorzystuje wiele istniejących już inwestycji, takich jak m.in. Transkaspiski Międzynarodowy Szlak Transportowy, w celu stworzenia połączenia handlowego pomiędzy Chinami a Unią Europejską. W artykule poruszone zostały też kwestie sektora energetycznego, kontrowersje związane z chińskimi inwestycjami oraz wpływ Chin na bezpieczeństwo Gruzji. Analiza aktywności Chin w Gruzji wskazuje na istotne możliwości rozwojowe wynikające z tej współpracy. Szczególnie pozytywny wpływ mogą one mieć dla rozwoju gruzińskiej gospodarki. Wpływy Chin nie są jednak wolne od zagrożeń, takich jak utrudnienie Gruzji współpracy z organizacjami zachodnimi (UE i NATO), szpiegostwo i jakość wykonanych inwestycji.

Słowa kluczowe: relacje chińsko-gruzińskie, Chiny, Gruzja, bezpieczeństwo energetyczne i ekonomiczne, bezpieczeństwo militarne, chińskie inwestycje w Gruzji

ABSTRACT

China's Influence on Georgia's Energy, Economic and Military Security

In recent years, the Sino-Georgian cooperation has been on the rise. China appreciates Georgia's exceptional geographical position and its economic potential, while Georgia sees China as an opportunity to mitigate Russian influence. The authors decided to use the historical method and critical analysis to delve deeper into this cooperation. They also note that among bilateral relations, the most significant weight is carried by China's Belt and Road Initiative, which comprises many existing investments (e.g., Trans-Caspian International Transport Route) in order to create a trade route between China and the European Union. Other issues discussed include the energy sector, controversies related to Chinese investments, and the impact of PRC on Georgia's security. The analysis

of China's engagement with Georgia reveals significant potential for economic development within the the Caucasian republic. However, these influences are not free from threats, such as hindering Georgia's cooperation with Western organizations (EU and NATO), espionage, and the quality of Chinese investments.

Keywords: China-Georgia relations, China, Georgia, energy and economic security, military security, Chinese investments in Georgia

Wstęp

Jednym z najważniejszych wydarzeń XXI w. jest dołączenie przez Chiny do grona największych globalnych potęg³. Sukces ten mogły osiągnąć dzięki reformom politycznym zapoczątkowanym w latach 80. ubiegłego stulecia przez Deng Xiaopinga, które sprawiły, że kraj otworzył się na współpracę ze światem zewnętrznym. Jednak to dopiero polityka Xi Jinpinga ujawniła mocarstwowe aspiracje Chin⁴, których przykładem jest zapoczątkowana w 2013 r. Inicjatywa Pasa i Szlaku⁵. Celem tego projektu jest integracja handlowa Europy i Azji, zbudowanie połączeń kulturowych i ekonomicznych pomiędzy krajami będącymi członkami inicjatywy i ustanowienie nowej równowagi sił na kontynencie eurazjatyckim. Inicjatywa Pasa i Szlaku może mieć ogromne konsekwencje

3 U. Siraj, *China-Georgia Relations: Prospects and Challenges for the Establishment of New Sphere of Influence in the South Caucasus in the Post Covid-19 Era*, „ASIAN Journal of International Peace & Security (AJIPS)” Vol. 4, 2020, No. 2, s. 157.

4 E. Lomia, *China's Belt and Road Initiative and Georgia: A Short Overview*, „Journal of Liberty and International Affairs” Vol. 7, 2021, s. 375.

5 X. Cai et al., *The Changing Shopping Space in Georgia: The Influence from the Chinese „Belt and Road Initiative”*, „KnE Social Sciences” Vol. 3, 2019, No. 27, s. 121.

w zakresie pokoju i dobrobytu w regionie, nic więc dziwnego, że określana bywa „chińskim planem Marshalla”.

Jednym z regionów, który w związku z tą inicjatywą znalazł się w obszarze zainteresowań Chin, jest Kaukaz Południowy. Dawniej był on częścią Związku Radzieckiego, a po jego rozpadzie pozostawał w sferze wpływów Rosji, dla której jest on obszarem o istotnym znaczeniu strategicznym. Moskwa za pomocą różnych środków politycznych, ekonomicznych i militarnych stara się utrzymać swoje wpływy w regionie. Są one jednak w ostatnim czasie zagrożone ze strony innych sił politycznych, takich jak Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO), Unia Europejska (UE), Stany Zjednoczone Ameryki (USA), Turcja czy właśnie Chiny, które region ten uznają za ważny z powodu strategicznego położenia i potencjału zostania korytarzem transportowym⁶.

Przedmiotem badań niniejszego artykułu jest polityka Chin wobec Gruzji ze szczególnym uwzględnieniem Inicjatywy Pasa i Szlaku. Autorzy artykułu opisują, w jaki sposób Chiny rozszerzają swoje wpływy w Gruzji i jakie mogą być tego konsekwencje odnośnie do polityki międzynarodowej w regionie. Starają się też określić, jakie są cele Chin względem Gruzji w kontekście Inicjatywy Pasa i Szlaku oraz jakie są reakcje innych aktorów międzynarodowych, takich jak Rosja, USA, UE i NATO, na ich rosnące wpływy w Gruzji.

W niniejszej pracy zastosowano metodę historyczną w celu zbadania ewolucji relacji chińsko-gruzińskich, a także metodę analizy krytycznej, opierając się na licznych badaniach naukowych koncentrujących się na polityce zagranicznej Chin, sytuacji polityczno-gospodarczej Gruzji oraz relacjach międzynarodowych w regionie Kaukazu Południowego. Analiza ta ma na celu głębsze przyjrzenie się stosunkom chińsko-gruzińskim oraz zwiększającym się stopniowo wpływom Chin w regionie.

⁶ T. German, *Russia and the South Caucasus: The China Challenge*, „Europe-Asia Studies” Vol. 74, 2022, No. 9, s. 1596.

Historyczny układ sił w regionie

Wspólna historia Gruzji i Chin sięga czasów tzw. Jedwabnego Szlaku, czyli sieci dróg biegnących wzdłuż prawie całego kontynentu eurazjatyckiego, od wschodniej Azji aż po południową Europę, na których odbywał się transport i handel towarami. Impulsem do stworzenia połączeń handlowych z Dalekim Wschodem była popularyzacja w Europie jedwabiu, który stał się ważnym produktem eksportowym z Państwa Środka⁷. Połączenia te około II w. p.n.e. ostatecznie przekształciły się w to, co dzisiaj nazywamy Jedwabnym Szlakiem. Szlak składał się z dwóch głównych gałęzi, z czego jedna łączyła Chiny z Morzem Czarnym, przechodząc przez Gruzję⁸. Jedwabny Szlak przeżywał swój szczyt rozwoju podczas panowania dynastii Yuan, jednak po upadku cesarstwa wschodniorzymskiego w 1453 r. zaczął stopniowo tracić na ważności, by w końcu zupełnie zniknąć podczas wielkich odkryć geograficznych, gdy Europejczycy utworzyli nowe, morskie szlaki handlowe⁹. Mimo że różne potęgi w ciągu lat próbowały przejąć kontrolę nad Jedwabnym Szlakiem, to jego rozmiary na to nie pozwalały¹⁰. Chiny nigdy nie przejawiały strategicznego zainteresowania tak odległym obszarem jak Gruzja, a przepływ towarów był jedynym łącznikiem między tymi cywilizacjami. Uległo to zmianie dopiero z końcem XX w., gdy po ogłoszeniu niepodległości Gruzja nawiązała z Państwem Środka relacje dyplomatyczne¹¹.

7 I. Gigauri, N. Damenian, *Economic Expectations of the Belt and Road Initiative for the South Caucasus, with Emphasis on Georgia*, „Business and Economic Research. Macrothink Institute” Vol. 9, 2019, No. 1, s. 174.

8 N. Chitadze, *Main Aspects of Economic and Business Cooperation between Georgia and China*, „Journal of Business” Vol. 9, 2020, No. 1, s. 24.

9 E. Lomia, *op. cit.*, s. 374.

10 I. Gigauri, N. Damenian, *op. cit.*, s. 174.

11 A. Gerges, *Saint George and the Dragon: Georgia and China in the Context of EU-Atlantic Integration*, Economic Policy Research Center, Tbilisi 2023, s. 3.

Na przestrzeni wieków zajmowany przez Gruzję region Kaukazu Południowego znajdował się pod silnym oddziaływaniem wpływów ościennych mocarstw. Na początku XIX w. Gruzja znalazła się pod panowaniem Cesarstwa Rosyjskiego, skutecznie uwolniła się spod kontroli Moskwy dopiero wraz z rozpadem Związku Radzieckiego w 1991 r.¹²

Po rozpadzie ZSRR i osłabieniu wpływów Rosji na południe od jej granic zarówno Unia Europejska, jak i Stany Zjednoczone podejmowały próby realizacji projektów nawiązujących do dziedzictwa Jedwabnego Szlaku. W 1993 r. powołano w Brukseli do życia program Transport Corridor Europe–Caucasus–Asia (TRACECA), a trzy lata później założono także program Interstate Oil and Gas Transportation to Europe (INOGATE)¹³. Najskuteczniejsza okazała się jednakże zainaugurowana w 2013 r. przez chińskiego przywódcę Xi Jinpinga podczas jego wizyty w Kazachstanie Inicjatywa Pasa i Szlaku, do której Gruzja dołączyła w 2016 r. Projekt ten opiera się na realizowaniu z pomocą chińskiego kapitału zagranicznych inwestycji infrastrukturalnych. Jednym z wielu adresatów tej inicjatywy jest Gruzja¹⁴.

Od czasu uzyskania niepodległości Gruzja była nastawiona na pogłębianie współpracy z Zachodem, a dążenie do członkostwa w NATO i UE stanowiło kluczową część jej polityki zagranicznej. Kraj ten od dawna stara się odciąć od kojarzenia go z regionem Azji na rzecz politycznego i kulturalnego związania się z Europą

¹² M. Toria, *The Soviet Occupation of Georgia in 1921 and the Russian–Georgian War of August 2008: Historical Analogy as a Memory Project*, [w:] *The Making of Modern Georgia, 1918–2012: The First Georgian Republic and Its Successors*, ed. S.F. Jones, London 2014, s. 317–318.

¹³ E. Lomia, *op. cit.*, s. 374.

¹⁴ 习近平在哈萨克斯坦纳扎尔巴耶夫大学的演讲, 中央政府门户网站 2013, [on-line:] https://www.gov.cn/ldhd/2013-09/08/content_2483565.htm – 21 II 2025.

Wschodnią¹⁵. Przykładem tego dążenia, a zarazem zainteresowania samej UE Gruzją może być zawarcie umowy o pogłębionej i kompleksowej strefie wolnego handlu (Deep and Comprehensive Free Trade Area – DCFTA) w 2016 r.¹⁶

Pomimo wyraźnej chęci integracji z Zachodem w ostatnim czasie Gruzja wzmocniła swoje stosunki bilateralne z Chinami. Gruzja respektuje politykę „jednych Chin”, a Chińska Republika Ludowa (ChRL) nie uznaje suwerenności regionów Abchazji i Osetii Południowej¹⁷, choć nigdy nie potwierdziła też uznania integralności terytorialnej Gruzji. W 2023 r. oba kraje podpisały porozumienie o zawarciu strategicznego partnerstwa¹⁸. Rosnące zainteresowanie Gruzji Pekinem może być spowodowane chociażby tym, że podczas wojny w 2008 r. nie uzyskała ona oczekiwanej pomocy od UE i NATO, a także zbyt długim oczekiwaniem na włączenie do wyżej wymienionych organizacji¹⁹. Brak wyraźnej gotowości ze strony Zachodu na objęcie Gruzji swoim parasolem ochronnym wymusza na niej prowadzenie wielowektorowej polityki zagranicznej w celu zwiększenia bezpieczeństwa²⁰. W dalszej części artykułu zostaną dokładniej przedstawione powody, dla których Gruzja chce rozwijać współpracę z Chinami.

¹⁵ E. Khokrishvili, B. Lebanidze, *Georgia and the Black Sea: Risks, Resilience and Opportunities*, „Außen Sicherheitspolit” Vol. 15, 2022, s. 191.

¹⁶ N. Kemoklidze, *China's Belt and Road Initiative: Opportunities and Challenges for Georgia*, „Lex Portus” Vol. 7, 2021, No. 2, s. 65.

¹⁷ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 32.

¹⁸ S. Dzamukashvili, *By Inking a Strategic Partnership with Beijing, Georgia Is Walking Further Away from the West*, China Observers in Central and Eastern Europe 2023, [on-line:] <https://chinaobservers.eu/by-inking-a-strategic-partnership-with-beijing-georgia-is-walking-further-away-from-the-west/> – 21 II 2025.

¹⁹ E. Khokrishvili, B. Lebanidze, *op. cit.*, s. 192.

²⁰ *Ibidem*.

Obecność ChRL w gospodarce Gruzji

Gruzja, świadomie wykorzystując swoje strategiczne położenie na styku Europy i Azji oraz w pobliżu Bliskiego Wschodu i Azji Centralnej, dąży do umocnienia swojej roli jako kluczowego węzła komunikacyjnego, łączącego oba kontynenty w wymianie handlowej²¹. Z tego powodu kraj ten stara się podpisywać z sąsiadami oraz innymi zainteresowanymi stronami umowy o wolnym handlu i rozbudowywać istniejącą infrastrukturę transportową²². Gruzja w czasie zawarcia umowy o wolnym handlu z Chinami w 2017 r. była 11. z kolei państwem na świecie i jedynym w regionie, które podpisało taką umowę z Pekinem²³. Poza tym Gruzja podpisała także podobne umowy z sześcioma państwami członkowskimi Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP), czyli Azerbejdżanem, Armenią, Białorusią, Mołdawią, Kazachstanem i Uzbekistanem, a także z Turcją, Ukrainą, Turkmenistanem²⁴ i Hongkongiem. Jest ona również częścią wcześniej wspomnianej DCFTA z UE i państwami Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (European Free Trade Association – EFTA). Jednocześnie handluje na preferencyjnych warunkach z USA, Kanadą i Japonią. Dzięki tym umowom Gruzja otwiera drogę swoim produktom do ponad 2,5 mld konsumentów²⁵. Zarówno Chiny, jak i Gruzja są też członkami Światowej Organizacji Handlu (WTO)²⁶.

Jako że najważniejszym partnerem handlowym Chin na kontynencie eurazjatyckim jest UE, alternatywne drogi handlowe łączące te dwa ciała niewątpliwie leżą w ich interesie. Nie bez znaczenia

²¹ U. Siraj, *op. cit.*, s. 159.

²² I. Gigauri, N. Damenian, *op. cit.*, s. 193.

²³ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 65; S. Dzamukashvili, *op. cit.*

²⁴ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 66.

²⁵ I. Gigauri, N. Damenian, *op. cit.*, s. 193.

²⁶ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 26.

pozostają jednak państwa znajdujące się pomiędzy Chinami a UE. Generują one razem od 30 do 40% światowego PKB. Z tego powodu celem Państwa Środka może być nie tylko stworzenie drogi do rynku europejskiego, lecz także rozwinięcie swoich wpływów ekonomicznych w krajach znajdujących się na tym terenie²⁷. Gruzja jest jednym z takich rynków, a dodatkowo cechuje się relatywnie przyjaznym środowiskiem biznesowym i niskim wskaźnikiem korupcji, co czyni ją konkurencyjną w regionie²⁸. Chiny doceniają także strategiczne położenie i wolność gospodarczą tego kraju, jak również jego potencjał do zapewnienia znaczącego rynku zbytu. Dodatkowo Gruzja wzbudza zainteresowanie ChRL mającymi znaczenie strategiczne portami na Morzu Czarnym oraz lokalizacją zapewniającą połączenie lądowe z korytarzem transportowym Północ–Południe, łączącym Rosję z Bliskim Wschodem²⁹. Ponadto w Gruzji istnieje już dużo projektów, takich jak linia kolejowa Baku–Tbilisi–Kars (BTK) czy port głębinowy w Anaklii, co pokazuje jej zaangażowanie w dążenie do odgrywania roli centrum logistycznego i węzła transportowego³⁰.

Gruzja, podobnie jak inne państwa Kaukazu Południowego, jest nastawiona pozytywnie do współpracy z Chinami. Jedną z najbardziej reprezentacyjnych inwestycji ChRL – Inicjatywa Pasa i Szlaku – przynosi jej członkom wzrost obrotów w handlu dwustronnym³¹. Z tego powodu wiele państw uważa ten kraj za wiarygodnego partnera. Aby sprostać roli łącznika pomiędzy Europą a Chinami, a przy tym zwiększyć zainteresowanie sobą Państwa

²⁷ I. Gigaauri, N. Damenia, *op. cit.*, s. 176.

²⁸ I. Niftiyev, *China's Interests in the Industrialization of the South Caucasus: Comparative Analysis of Labor Productivity in the Manufacturing Sector*, „Economic and Social Changes: Facts, Trends, Forecast” Vol. 15, 2022, No. 2, s. 209.

²⁹ U. Siraj, *op. cit.*, s. 159.

³⁰ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 27.

³¹ I. Niftiyev, *op. cit.*, s. 206.

Środka, Gruzja rozwija transport i logistykę³². Sam premier Gruzji Irakli Garibaszwili podczas przemowy na Uniwersytecie Pekińskim w 2015 r. zaznaczył, że Gruzja jest najbardziej otwartym na współpracę z Chinami krajem w regionie³³.

Relacje gruzińsko-chińskie rozwijają się szczególnie w obszarze stosunków gospodarczo-handlowych. Mimo że tuż po nawiązaniu stosunków dyplomatycznych bilans handlowy między tymi dwoma państwami wynosił tylko 3,7 mln dolarów³⁴, to w ciągu zaledwie kilku lat Chiny znacząco zwiększyły obroty handlowe z Gruzją: według Narodowego Biura Statystycznego Gruzji od 2017 r.³⁵ były jej drugim największym partnerem gospodarczym, a od 2023 r. – trzecim, ustępując Stanom Zjednoczonym³⁶. W jedynie 10 lat pomiędzy 2009 a 2019 r. wartość eksportu z Gruzji do Chin wzrosła z 6 mln do 223 mln dolarów³⁷. Handel nie zwolnił nawet w czasie pandemii COVID-19 – w 2020 r. wartość całkowitego wolumenu handlu zagranicznego wyniosła prawie 948 mln dolarów³⁸. Gruzjiński eksport do Państwa Środka skupia się przede wszystkim na sprzedaży produktów rolno-spożywczych, takich jak wino oraz orzechy. W 2018 r. Chiny stały się trzecim po Rosji

³² *Ibidem*, s. 207.

³³ *PM Discusses Georgia–China Partnership at Beijing University*, Government of Georgia 2015, [on-line:] https://www.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=412&info_id=51429 – 21 II 2025.

³⁴ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 26.

³⁵ *External Merchandise Trade in Georgia 2017*, National Statistics Office of Georgia „GEOSTAT” 2018, [on-line:] https://www.geostat.ge/media/22908/FTrade__2017_ENG-with-cover.docx.pdf – 21 II 2025.

³⁶ *External Merchandise Trade in Georgia 2023 (Preliminary Results)*, National Statistics Office of Georgia „GEOSTAT” 2024, [on-line:] <https://www.geostat.ge/media/59731/External-Merchandise-Trade-of-Georgia-in-2023.pdf> – 21 II 2025.

³⁷ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 71.

³⁸ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 26.

i Ukrainie odbiorcą win gruzińskich³⁹, a w 2024 r. nadal znajdowały się w pierwszej piątce importerów⁴⁰. Gruzja stara się promować w Państwie Środka swoją starodawną kulturę winiarstwa, biorąc udział w wydarzeniach organizowanych w różnych chińskich prowincjach. Chińscy importerzy uczestniczą też chętnie w wycieczkach mających na celu zaznajomienie z producentami, rodzajami i technologią tworzenia win. W Chinach zapotrzebowanie na gruzińskie wina rośnie – ich popularność w przedziale pomiędzy 2015 a 2019 r. skoczyła z 18. na 9. miejsce⁴¹.

Gruzji zyskuje nie tylko poprzez propagowanie wina wśród chińskich importerów. Kraj ten przyciąga z Państwa Środka również rzesze turystów. Pomiedzy 2010 a 2016 r. liczba turystów z ChRL wzrosła pięciokrotnie⁴², a w 2019 r. dzięki uproszczeniu procedury aplikowania o wizę on-line podniosła się o 51% w porównaniu z rokiem poprzednim⁴³. Po znaczącym spadku liczby obywateli Chin w ruchu turystycznym w latach 2020-2022 z powodu pandemii COVID-19⁴⁴ liczba chińskich turystów w Gruzji wzrosła z około 50 tys.⁴⁵ w 2023 r. do 88 583⁴⁶ w 2024 r. 10 kwietnia

39 N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 72.

40 M. Gelovani, *LEPL National Wine Agency Report 2024 First Quarter*, LEPL National Wine Agency 2024, [on-line:] <https://wine.gov.ge/En/Files/Download/15430> – 21 II 2025.

41 N. Chitadze, *op. cit.*, s. 30.

42 I. Gigauri, N. Damenia, *op. cit.*, s. 194.

43 N. Chitadze, *op. cit.*, s. 31.

44 Q. Huang, P. Kumarasinghe, R. Weerasinghe, *Unleashing the Chinese Tourism Market after the Covid-19 Epidemic Employing a Tourist-Centric Approach: An Industry Experts' Perspective*, „Social Sciences & Humanities Open” Vol. 8, 2023, No. 1, s. 1.

45 *Chinese Tourists Are „Very Desirable” Visitors Worldwide – GNTA Head on Visa-Free Travel with China*, Agenda.ge 2024, [on-line:] <https://agenda.ge/en/news/2024/734#gsc.tab=0> – 21 II 2025.

46 *Georgian Tourism Administration: 2024 Hit „All-Time High” 5.1 Mln Visits*, Agenda.ge 2025, [on-line:] <https://agenda.ge/en/news/2025/42399#gsc.tab=0> – 21 II 2025.

2024 r. Gruzja i Chiny podpisały porozumienie o wzajemnym ruchu bezwizowym. Można się więc spodziewać jeszcze większego napływu odwiedzających⁴⁷.

Historycznie obecność Chin w regionie była praktycznie nieistniejąca, co było spowodowane brakiem bezpośrednich granic⁴⁸. Współcześnie odległość nadal jest problemem, ale możliwość kontroli nad infrastrukturą krytyczną Gruzji wzbudza zainteresowanie Chin tym krajem⁴⁹. ChRL, żeby wykorzystać znaczenie geostrategiczne Gruzji, musi inwestować w drogi transportowe. Stąd też takie przedsięwzięcia jak Inicjatywa Pasa i Szlaku. W Gruzji istnieje już kilka projektów, których rozbudowa ma istotne znaczenie dla Państwa Środka. Zaliczają się do nich: Korytarz Środkowy⁵⁰, BTK i autostrada Wschód–Zachód⁵¹.

Transkaspijski Międzynarodowy Szlak Transportowy

Transkaspijski Międzynarodowy Szlak Transportowy (Trans-Caspian International Transport Route – TITR), zwany też Korytarzem Środkowym, to szlak handlowy łączący Europę z Chinami. Szlak biegnie przez Kazachstan, Morze Kaspijskie, Azerbejdżan i w końcu Gruzję, gdzie rozgałęzia się na południe, w kierunku Turcji, i na północny zachód, przez Morze Czarne do Rumuni i Polski

⁴⁷ L. Li, 中国与格鲁吉亚签署互免签证协定, Belt and Road Portal 2024, [on-line:] <https://www.yidaiyilu.gov.cn/p/0A7PTLPM.html> – 21 II 2025.

⁴⁸ T. German, *op. cit.*, s. 1606-1607.

⁴⁹ W. Wojtasiewicz, *Strategiczne partnerstwo Gruzji z Chinami*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych 2023, [on-line:] <https://www.pism.pl/publikacje/strategiczne-partnerstwo-gruzji-z-chinami> – 21 II 2025.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ I. Gigauri, N. Damenian, *op. cit.*, s. 185.

(przez Ukrainę)⁵², gdzie pokrywa się z europejskim TRACECA⁵³. Pociągi na tym szlaku ostatecznie mają docierać do Stambułu w 15 dni⁵⁴, a w 2021 r. pociągowi marszrutowemu⁵⁵ udało się w 12 dni przebyć drogę z Xi'anu do Tbilisi⁵⁶. Oprócz transportu kolejowego Gruzja, dzięki swoim portom na Morzu Czarnym, oferuje także możliwość przesyłania towaru drogą morską. W ostatnich latach obrót towarem na trasie TITR znacząco wzrósł – w 2020 r. podniósł się o 12,9% względem roku poprzedniego⁵⁷.

Kluczowym projektem TITR, zainicjowanym w 2007 r., jest BTK⁵⁸, czyli 826-kilometrowa linia kolejowa, która została uruchomiona 10 lat później⁵⁹. Na ceremonii otwarcia byli obecni reprezentanci Chin, co wskazuje na duże znaczenie inwestycji dla ich flagowej Inicjatywy Pasa i Szlaku⁶⁰. Obecnie przepustowość linii jest szacowana na 6,5 mln ton ładunku na rok, a do 2034 r. liczba ta ma się zwiększyć aż do 17 mln⁶¹. Pierwszy pociąg ze Stambułu do Chin, na szlaku BTK, odjechał 4 grudnia 2020 r. i dotarł do celu w 12 dni, przejeżdżając łącznie 8 693 km i przekraczając terytorium pięciu krajów. Skróciło to czas przewozu towarów na

52 N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 75.

53 I. Gigauri, N. Damenia, *op. cit.*, s. 179.

54 *Ibidem*, s. 180.

55 Pociąg marszrutowy – pociąg bezpośredni zestawiony w ten sposób, aby mógł przebyć dużą odległość bez przerabiania jego składu (*Pociąg marszrutowy*, [hasło w:] *Słownik języka polskiego PWN*, [on-line:] <https://sjp.pwn.pl/slowniki/pociąg%20marszrutowy> – 21 II 2025).

56 N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 77.

57 E. Khokrishvili, B. Lebanidze, *op. cit.*, s. 196.

58 N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 75.

59 E. Lomia, *op. cit.*, s. 376.

60 R. Topuria, *Georgia Can Still Be a Hub for China, but Only if the Belt and Road Survives*, The Diplomat 2019, [on-line:] <https://thediplomat.com/2019/08/georgia-can-still-be-a-hub-for-china-but-only-if-the-belt-and-road-survives/> – 21 II 2025.

61 E. Khokrishvili, B. Lebanidze, *op. cit.*, s. 196.

tej samej odległości o 5 dni⁶². Na BTK oprócz towarów może zostać przewiezionych do 1 mln pasażerów, a liczba ta ma potencjał zwiększenia się do 3 mln⁶³. Największym inwestorem projektu jest Azerbejdżan, który jednocześnie udzielił Gruzji pożyczki w wysokości 770 mln dolarów, żeby ta stworzyła i rozbudowała nową infrastrukturę transportową⁶⁴. Projekt ten (jak i cały TITR) jest też kluczowy dla rządu Gruzji, gdyż ma on instrumentalne znaczenie dla roli kraju jako węzła transportowego łączącego Zachód ze Wschodem⁶⁵. Użyteczność BTK ogranicza jednak brak efektywnego połączenia kolejowego z Kars w głąb Turcji i z gruzińskich portów do Europy⁶⁶.

Mimo że TITR często kojarzony jest z korytarzem gospodarczym Chin – Azja Centralna – Azja Zachodnia (China – Central Asia – West Asia Economic Corridor – CCWAEC), będącym częścią Inicjatywy Pasa i Szlaku, nie widnieje on na oficjalnych mapach inicjatywy, CCWAEC biegnie natomiast przez Iran. Częste rozmowy mające na celu włączenie TITR do Inicjatywy Pasa i Szlaku kończyły się na razie jedynie podpisaniem porozumień. Chińska obecność w rozwoju Korytarza Środkowego i BTK pozostawała stosunkowo niewielka, a większość wymiany towarowej pomiędzy UE a Chinami odbywała się do 2022 r. głównie przez Rosję⁶⁷. Samo znaczenie Gruzji i jej rola jako łącznika z Europą z perspektywy Chin nie są kluczowe, a ich inwestycje w tym kraju, chociaż mile widziane, niekoniecznie są transformatywne⁶⁸. Droga północna prowadząca przez Rosję była generalnie łatwiejszym

62 N. Chitadze, *op. cit.*, s. 30.

63 I. Gigauri, N. Damenian, *op. cit.*, s. 179-180.

64 *Ibidem*, s. 188.

65 E. Khokrishvili, B. Lebanidze, *op. cit.*, s. 196.

66 I. Gigauri, N. Damenian, *op. cit.*, s. 179-180.

67 N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 84-85.

68 E. Khokrishvili, B. Lebanidze, *op. cit.*, s. 196.

i tańszym sposobem transportu towarów, lecz uległo to zmianie po wprowadzeniu w życie zachodnich sankcji. TITR jest drogą krótszą, ale wymaga przekroczenia dwóch zbiorników wodnych oraz granic pięciu państw z różnymi kulturami, językami, systemami kontroli celnej i legislaturą⁶⁹. Jego znaczenie wzrosło jednak po wybuchu wojny w Ukrainie, kiedy obrót towarów na tym szlaku zwiększył się o 33%⁷⁰.

Przyszły rozwój Korytarza Środkowego zależy w znacznej mierze od zacieśnienia współpracy między krajami leżącymi na trasie inwestycji i usprawnienia procedur przekraczania granicy. Przykładami takiej współpracy mogą być działania Turcji: rozpoczęta przez nią w 2008 r. Inicjatywa Celna Jedwabnego Szlaku czy stosowanie od 2016 r. systemu jednookienkowej kontroli celnej, dzięki której można zaaplikować o potrzebne pozwolenia on-line i zredukować przy tym procedurę do jednej wizyty w punkcie kontroli⁷¹. Gruzja, Kazachstan i Azerbejdżan w ramach inicjatywy TITR starają się rozwinąć swoje systemy celne i zarządzania granicami, usprawniając infrastruktury cyfrowe, oraz wprowadzać atrakcyjne taryfy. Coraz więcej państw wdraża też taki system jednookienkowej kontroli celnej jak Turcja⁷².

Handel na TITR nie musi też wcale zależeć od Pekinu. Jednym z ważniejszych partnerów handlowych Gruzji są Stany Zjednoczone, np. w 2017 r. aż 61% obrotu handlowego USA z Azją Centralną przeszło przez Gruzję. Jednocześnie przez kraj ten przewieziono prawie 100% ładunku eksportowego, którego miejscem docelowym były państwa Kaukazu, a jego wartość wynosiła niemal

⁶⁹ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 85.

⁷⁰ *Greater Consensus on Improving the Middle Corridor*, „Strategic Comments” Vol. 29, 2023, No. 10, s. 1.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² I. Gigauri, N. Damenian, *op. cit.*, s. 192.

1 mld dolarów⁷³. Warto też wspomnieć, że po dokonaniu przez Rosję pełnoskalowej inwazji na Ukrainę zapotrzebowanie na inną, nieprzechodzącą przez Federację Rosyjską trasę handlową rośnie, a Gruzja i TITR mają potencjał stać się dobrą alternatywą⁷⁴.

Inicjatywa Pasa i Szlaku

Jak było to już wcześniej wspomniane w niniejszym artykule, projektem Chin, który ma prawdopodobnie największy wpływ na rozwój infrastruktury transportowej państw członkowskich, jest Inicjatywa Pasa i Szlaku. Po jego ogłoszeniu w 2013 r. skonstruowanie drogi handlowej łączącej Wschód i Zachód znalazło się na liście ważnych zadań w takich dokumentach jak „Plan rozwoju społeczno-gospodarczego na 2015 r.” oraz „Sprawozdanie z działalności Rządu”⁷⁵. Na inicjatywę składają się dwie drogi – jedna lądowa, tzw. Ekonomiczny Pas Jedwabnego Szlaku (SREB), druga morska – Morski Jedwabny Szlak⁷⁶. Ta pierwsza obejmuje sześć projektów: Nowy Euroazjatycki Most Lądowy, Korytarz Chiny–Mongolia–Rosja, CCWAEC, Korytarz Chiny–Indochiny, Korytarz Bangladesz–Chiny–Indie–Birma, Korytarz Chiny–Pakistan. Druga – projekt Korytarza Morskiego. Gruzja potencjalnie może być częścią CCWAEC⁷⁷. Głównym zadaniem inicjatywy jest stworze-

⁷³ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 94.

⁷⁴ R. Standish, T. Chkareuli, *Chinese Highway Project in Georgia Brings Hope, Scandal, and Change*, Radio Free Europe / Radio Liberty 2023, [online:] <https://www.rferl.org/a/chinese-highway-georgia-hope-scandal-change/32456078.html> – 21 II 2025.

⁷⁵ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 26.

⁷⁶ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 73-74.

⁷⁷ E. Lomia, *op. cit.*, s. 376.

nie i wprowadzenie w życie nowego modelu współpracy międzynarodowej, która ma wspomóc rozwój infrastruktury i wzmocnić integrację ekonomiczną w regionie pod kierunkiem Chin⁷⁸. Ogłoszenie tego projektu przez wielu zinterpretowane zostało jako obwieszczenie chińskich ambicji do zostania światową potęgą⁷⁹. Większa część kontynentu eurazjatyckiego należy do tej inicjatywy, która łączy zarówno kraje rozwinięte, jak i rozwijające się. Według szacunków region projektu ma potencjał gospodarczy o wysokości 21 mld dolarów⁸⁰. Inwestycja Pasa i Szlaku finansowana jest przez instytucje państwowe (takie jak banki czy fundusze) i przez prywatnych inwestorów z Chin i całego świata. Szacuje się, że fundusze potrzebne na realizację projektów w ramach inicjatywy będą wynosić od 4 do 8 mld dolarów⁸¹.

Gruzja dołączyła zarówno do Inicjatywy Pasa i Szlaku, jak i Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych (Asian Infrastructure Investment Bank – AIIB) w 2016 r.⁸², wtedy też rozpoczęły się oficjalne rozmowy o wdrożeniu umowy o wolnym handlu pomiędzy tymi państwami. Warto wspomnieć, że Gruzja już wcześniej wychodziła z inicjatywą podpisania takiego dokumentu⁸³. Duże znaczenie dla promowania inwestycji Pasa i Szlaku ma organizowane co dwa lata w Tbilisi Forum Jedwabnego Szlaku, gdzie zbierają się ekonomiści, politycy, dziennikarze i reprezentacje rządów Gruzji, Chin oraz innych państw⁸⁴. Podczas spotkania premiera Gruzji z szefem AIIB dyskutowano o możliwości przyszłej współpracy. Ten drugi zapewnił wtedy, że Gruzja będzie

⁷⁸ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 26.

⁷⁹ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 73.

⁸⁰ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 26.

⁸¹ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 73-74.

⁸² *Ibidem*, s. 66.

⁸³ R. Topuria, *op. cit.*

⁸⁴ E. Lomia, *op. cit.*, s. 380.

jednym z pierwszych beneficjentów projektów banku. Premier z kolei potwierdził zainteresowanie Gruzji współpracą z Chinami, szczególnie w ramach Inicjatywy Pasa i Szlaku. Podczas tego spotkania zauważono, że Gruzja przyciąga inwestorów w wielu sektorach, takich jak transport, energia, przemysł, turystyka, opieka zdrowotna czy rolnictwo⁸⁵.

Gruzja swoim położeniem może zaoferować CCWAEC zarówno drogi kolejowe, jak i porty na Morzu Czarnym⁸⁶, tworząc alternatywę dla Nowego Euroazjatyckiego Mostu Lądowego i Korytarza Chiny–Mongolia–Rosja⁸⁷. Dodatkowo w ostatnim czasie Chiny wykazują coraz większe zainteresowanie Ukrainą i Mołdawią, do których punktem dostępu może stać się Gruzja, ponieważ wszystkie te państwa są członkami Organizacji na rzecz Demokracji i Rozwoju (GUAM)⁸⁸. Gruzja zachęca też do inwestowania i przenoszenia produkcji do siebie dzięki DCFTA z UE, która zakłada, że towar eksportowany na rynek europejski musi być wyprodukowany w Gruzji. Z tego powodu Chiny inwestują w różne sektory gospodarcze kraju, a sama Gruzja ma potencjał przekształcenia się w centrum ekonomiczne⁸⁹.

Obecnie większość handlu dalekodystansowego prowadzona jest drogą morską lub powietrzną, Inicjatywa Pasa i Szlaku ma natomiast zapewnić m.in. stworzenie sieci połączeń kolejowych, co czyni ją innowacyjną. Kolej międzykontynentalna zmniejszyła koszt i czas dostarczenia towarów o około 40% w porównaniu z transportem morskim⁹⁰, co jest kluczowe dla Chin w perspektywie ich rosnącego sektora handlu internetowego. Zainteresowanie

⁸⁵ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 28.

⁸⁶ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 74.

⁸⁷ I. Gigauri, N. Damenia, *op. cit.*, s. 178.

⁸⁸ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 82-83.

⁸⁹ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 27.

⁹⁰ I. Gigauri, N. Damenia, *op. cit.*, s. 175.

Państwa Środka rozbudową infrastruktury kolejowej Gruzji pokazuje chociażby to, że w 2015 r. podczas spotkania premierów obu krajów Chińska Korporacja Budownictwa Kolei i Kolej Gruzińska – firmy zajmujące się konstrukcją dróg kolejowych – podpisały memorandum porozumienia⁹¹.

Wyszczególnione w poprzedniej części pracy projekty TITR i TRACECA są przykładem tego, że Inicjatywa Pasa i Szlaku ma większą tendencję do rozbudowywania i wykorzystywania już istniejących przedsięwzięć niż ich zastępowania⁹². W ramach inicjatywy Gruzja i Chiny negocjują serię projektów infrastrukturalnych, takich jak drogi, tory czy mosty. Szlak lądowy do Chin przez Gruzję skraca długość podróży o około 7 tys. km w porównaniu z tradycyjną trasą morską⁹³, dlatego w 2015 r. pierwszy pociąg pilotażowy w zaledwie 15 dni dotarł ze wschodnich Chin do Stambułu, czyli zrobił to krócej o 25 dni⁹⁴. Znaczenie połączeń kolejowych uwydatniło się podczas pandemii COVID-19, kiedy stały się one kluczowym nośnikiem surowców naturalnych i zasobów z Chin do Europy⁹⁵. Mimo to, nawet w obliczu owocnej współpracy z miastami Lianyungang i Xi'anem, połączenia te funkcjonują głównie w formie testowej⁹⁶.

Jak widać na podstawie powyższych przykładów, jak na razie Inicjatywa Pasa i Szlaku więcej obiecuje, niż osiąga. Już nawet w momencie ogłoszenia projektu pojawiały się głosy, że inicjatywa jest tylko narzędziem propagandy mającej na celu poprawienie wizerunku Chin zarówno na arenie wewnętrznej, jak i międzynarodowej. Niektórzy wątpili nawet, czy Chiny są w stanie dopro-

⁹¹ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 28.

⁹² N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 82-83.

⁹³ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 27.

⁹⁴ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 76-77.

⁹⁵ *Ibidem*, s. 78.

⁹⁶ *Ibidem*, s. 84.

wadzić inicjatywę do końca. Współcześnie problem ten jest wciąż jak najbardziej aktualny. Pomimo tego, że już ponad 130 krajów należy do przedsięwzięcia, nie ma wciąż konkretnego modelu pokazującego, jak dokładnie projekt ten miałby zostać zrealizowany. Poza tym Chiny mierzą się z wieloma problemami ekonomicznymi. Podczas pandemii COVID-19 współczynnik wzrostu ekonomicznego kraju osiągnął najniższy punkt od 1992 r. Ponadto napięcia handlowe z USA zmuszają Xi Jinpinga do priorytetyzowania potrzeb wewnętrznych i potencjalnego ograniczenia Inicjatywy Pasa i Szlaku⁹⁷.

Chińskie inwestycje

Uczestnictwo w Inicjatywie Pasa i Szlaku zwiększa otrzymywaną przez Gruzję liczbę chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ). Pierwsze z nich wpłynęły w 2002 r. i wynosiły 2,5 mln dolarów⁹⁸. W 2011 r. wzrosły już do 9,6 mln dolarów, a w 2014 r. sięgnęły aż 200 mln⁹⁹, widać więc, że Chiny są dla Gruzji ważnym inwestorem bezpośrednim. W 2020 r. Państwo Środka nie widniało jednak na liście 10 największych źródeł BIZ¹⁰⁰. ChRL inwestuje w gruzińskie budownictwo, rynek nieruchomości, transport, sektor finansowy, energetyczny i usługowy¹⁰¹. Chiny inwestują także w dziedzinę nowych technologii. Rząd Chin ufundował granty w wysokości około 7,2 mln dolarów. Chińskie fundusze wykorzystano m.in. na budowę i wyposażenie technoparku w Tbilisi¹⁰².

⁹⁷ R. Topuria, *op. cit.*

⁹⁸ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 28-29.

⁹⁹ *Ibidem*, s. 26.

¹⁰⁰ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 72.

¹⁰¹ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 28-29; U. Siraj, *op. cit.*, s. 161.

¹⁰² N. Chitadze, *op. cit.*, s. 29.

Chińskie inwestycje są obecne także w wolnych strefach ekonomicznych i przemysłowych w Poti, Kutaisi i Tbilisi. Najważniejszym takim projektem jest plan produkującej samochody elektryczne chińskiej firmy Changan, która planuje wybudować swoją fabrykę w Kutaisi i produkować rocznie 40 tys. samochodów elektrycznych, z których połowa ma trafić na zagraniczne rynki jako wyprodukowana w Gruzji. Inwestycja potencjalnie stworzy miejsca pracy oraz pomoże rozwinąć produkcję przemysłową i nowe technologie w kraju¹⁰³.

Działalność chińska w wolnych strefach przemysłowych Gruzji niesie też za sobą pewne kontrowersje. Przykładem może być strefa w Poti, gdzie spółka kapitałowa Euro-Asian Management Group dysponuje 75% udziałów (stan na 2018 r.). Zarządzana jest ona przez dwie korporacje, CEFC China Energy i Eurasian Invest LLC¹⁰⁴. Ta pierwsza wzbudza wątpliwości z powodu domniemych powiązań z premierem Iraklim Garibaszwilim i oskarżeń o przekręty finansowe oraz wręczanie łapówek. Jej dyrektor Ye Jianming po założeniu firmy szybko zdobył bogactwo i wpływy. W 2015 r. został doradcą finansowym prezydenta Czech Miloša Zemana, a rok później znalazł się na liście Forbesa „40 under 40”. Jego postać zaczęła jednak wzbudzać kontrowersje, gdy w 2017 r. szef pozarządowej gałęzi firmy, Patrick Ho, został aresztowany przez FBI w związku z podejrzeniem korumpowania rządów Czadu i Ugandy. W roku następnym firma została oskarżona o bycie piramidą finansową, a Ye został aresztowany. Gdy firma mierzyła się już z międzynarodowymi skandalami, Garibaszwili był zatrudniony jako jej doradca. Ponadto przez około półtora roku, do

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ E. Buziashvili et al., *Russian and Chinese Influences in Georgia – 2021 Update*, European Values Center for Security Policy 2021, s. 24, [on-line:] <https://europeanvalues.cz/en/russian-and-chinese-influences-in-georgia-2021-update/> – 21 II 2025.

momentu zaprzysiężenia na ministra obrony, Euro-Asian Management Group zapłaciła mu 410 702 lari (waluta gruzińska)¹⁰⁵.

CEFC w 2020 r. ogłosiła upadłość, ale rząd Gruzji pod domniemanym wpływem biznesmenów Vany Czchartiszwilego i Bidziny Iwaniszwilego nie uznał tej deklaracji¹⁰⁶. W tym samym roku Rati Gwambaria został wybrany na dyrektora Eurasian Management Group, która ostatecznie zarządzana jest przez niego i Vanę Czchartiszwilego, który przejął kontrolę nad częścią należącą do CEFC¹⁰⁷.

Chińskie inwestycje dotyczą nie tylko rozwiniętych miast, takich jak stolica Gruzji, lecz także miejscowości z dużym potencjałem¹⁰⁸, a chińskie firmy są obecne w przeróżnych sektorach gospodarki gruzińskiej, np. w telekomunikacji¹⁰⁹. Sukces osiąga chociażby firma Huawei, będąca obecnie drugim największym dostawcą urządzeń mobilnych w kraju¹¹⁰.

Największym prywatnym inwestorem z Państwa Środka z inwestycjami od 2007 r. sięgającymi łącznie około 500 mln dolarów jest Grupa Hualing¹¹¹, która posiada 90% udziałów w należącym do Gruzji Basis Banku i podpisała z rządem tego kraju umowę dającą jej prawo do zarządzania wolną strefą przemysłową w Kutaisi. Firma odpowiadała m.in. za wybudowanie w stolicy nowej dzielnicy, na którą składają się: hotel, infrastruktura na Olimpiadę Młodzieży w 2015 r., część mieszkaniowa¹¹² i centrum handlowe Tbilisi

¹⁰⁵ Context | PM's Murky Chinese Connection, Civil Georgia 2023, [on-line:] <https://civil.ge/archives/555906> – 21 II 2025.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ E. Buziashvili et al., *op. cit.*, s. 24.

¹⁰⁸ X. Cai et al., *op. cit.*, s. 125-126.

¹⁰⁹ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 72.

¹¹⁰ T. German, *op. cit.*, s. 1610.

¹¹¹ I. Gigauri, N. Damenia, *op. cit.*, s. 186.

¹¹² W. Wojtasiewicz, *op. cit.*

Sea Plaza¹¹³. Hualing jest obecna także w sektorze turystycznym (należą do niej linie lotnicze MyWay)¹¹⁴ i drzewnym (posiada jednostki do obróbki drewna warte 52 mln dolarów). Ocenia się, że 80% siły roboczej w działalności firmy będą stanowić Gruzini¹¹⁵.

Gruzja zatrudnia chińskie firmy do tworzenia infrastruktury krytycznej, nawet jeżeli są one zamieszane w najróżniejsze skandale. Notorycznie robi to m.in. Wydział Dróg Gruzji, którego przetargi wygrywają nawet firmy bojkotowane przez inne państwa¹¹⁶. Najważniejsza taka inwestycja to autostrada Wschód–Zachód (a dokładnie autostrada Rikoti), która skraca o połowę czas potrzebny na przejechanie odcinka od Morza Czarnego do Tbilisi¹¹⁷. Inwestycja o wartości 2,6 mld lari współfinansowana jest przez Bank Światowy, Europejski Bank Inwestycyjny i Azjatycki Bank Rozwoju. Prace nad nią zaczęły się w 2019 r., a miały się zakończyć w 2023 r., jednak część drogi wciąż jest w budowie. W projekt są zaangażowane cztery chińskie firmy: China State Construction Engineering Corporation, Hunan Road & Bridge Construction Group Corp., China Road and Bridge Corporation oraz Guizhou Highway Engineering Group and China National Technical Import & Export Corporation. Jedynie ta ostatnia wolna jest od kontrowersji. Pozostałe oskarżane są o oszustwa, przekupstwa, zaniedbania czy nawet szpiegostwo. Gruzini pracownicy budujący tę drogę skarżyli się na złe warunki pracy w chińskich przedsiębiorstwach, wielokrotnie strajkując¹¹⁸.

¹¹³ T. German, *op. cit.*, s. 1610.

¹¹⁴ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 29.

¹¹⁵ U. Siraj, *op. cit.*, s. 161.

¹¹⁶ E. Buziashvili et al., *op. cit.*, s. 24.

¹¹⁷ S. Dzamukashvili, *op. cit.*

¹¹⁸ M. Imerlishvili, *Chinese Companies in Georgia: Sanctions, Delays and Concerns*, Civil Georgia 2024, [on-line:] <https://civil.ge/archives/578206> – 21 II 2025.

Innym przykładem chińskiej firmy, której działania na rynku gruzińskim wywołały kontrowersje, jest Sinohydro. Jest to firma państwowa, która wzbudza wątpliwości przez swoje działania na rynku międzynarodowym. Przedsiębiorstwo było oskarżane o nieprawidłowości w projektach oraz oszustwa w Ugandzie, przez co zostało czasowo wyłączone z projektów Banku Światowego i wykluczone z Afrykańskiego Banku Rozwoju¹¹⁹. Firma była też krytykowana za korupcję i złą jakość ukończonych projektów w Kirgistanie, Armenii i Botswanie¹²⁰. Sinohydro wielokrotnie wygrywało przetargi dzięki zaproponowaniu zaniżonej ceny, a potem nie wiążywało się z umowy lub kończyło projekt z fundamentalnymi wadami z powodu braku funduszy¹²¹.

Firma była zaangażowana w wiele projektów związanych z budową infrastruktury w Gruzji, takich jak autostrada Tbilisi–Rustawi czy obwodnica Kobuleti. Te inwestycje, jak wiele innych związanych z tym przedsiębiorstwem, spowodowały szkody środowiskowe o wartości około 2,8 mln lari. Przykładem może być nielegalna wycinka drzew przy budowie autostrady Tbilisi–Rustawi czy wydobywanie materiałów budowlanych skutkujące podtopieniami terenów w pobliżu Kobuleti. Wydział Drogowy Gruzji nie żądał od Sinohydro odszkodowania, ale wszczął postępowanie karne i nakazał firmie posadzić 5500 drzew w ramach rekompensaty. Wydział Nadzoru Środowiska poinformował, że przedsiębiorstwo się z tego wywiązało, ale dokładna lokalizacja drzew jest nieznana¹²².

Sinohydro wygrało także ponowny przetarg (kontrakt z pierwszą firmą został rozwiązany) na budowę autostrady Chulo–Zarzma za 95,7 mln lari. Firma obiecała ukończenie prac w ciągu dwóch

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ R. Standish, T. Chkareuli, *op. cit.*

¹²¹ E. Buziashvili et al., *op. cit.*, s. 25.

¹²² *Ibidem*.

lat, ale już w 2023 r. pojawiła się – jak się później okazało – słuszną obawa, że inwestycja nie zostanie zakończona w terminie. W listopadzie 2023 r. Sinohydro zostało pozwane przez rząd Gruzji. Powody pozwu pozostają nieznane. Ostatecznie 15 stycznia 2024 r. rząd rozwiązał umowę z Sinohydro, oficjalnie tłumacząc tę decyzję niewywiązaniem się firmy z zobowiązań w wyznaczonym terminie. Gruziński minister gospodarki i zrównoważonego rozwoju, Lewan Dawitaszwili, zapewnił, że wkrótce zostanie ogłoszony nowy przetarg na dokończenie projektu, który Gruzja planowała zamknąć w 2024 r.¹²³

Owiane złą sławą chińskie firmy działają często w sektorach mających wpływ na bezpieczeństwo kraju. Przykładem może być Nucotech, która zaopatruje przejścia graniczne Gruzji w skanery rentgenowskie. Firma była oskarżona o dumping i stosowanie nieuczciwych praktyk biznesowych. W rezultacie Stany Zjednoczone i Unia Europejska nałożyły restrykcje na jej działalność, Litwa jako jedno z ostatnich państw UE zakazała stosowania sprzętu tej firmy na swoich lotniskach w 2021 r.¹²⁴ Takie przedsiębiorstwa często są przynajmniej częściowo własnością Komunistycznej Partii Chin, więc można spodziewać się, że na jej życzenie są gotowe przekazać wszelkie zdobyte informacje o sektorze obrony kraju.

Wpływ Chin na sektor energetyczny Gruzji

Sektor energetyczny jest kluczowy dla każdego państwa, jako że zapewnienie odpowiedniej ilości energii w gospodarce ma decydujące znaczenie dla rozwoju ekonomicznego i komfortu życia

¹²³ *Context | PM's Murky Chinese Connection...*

¹²⁴ *Ibidem.*

mieszkańców kraju. W 2020 r. energetyczne zapotrzebowanie Gruzji wyniosło 4,94 megatony oleju ekwiwalentnego, a produkcja własna pokryła 21,1% dostarczonej do gospodarki energii. W celu wypełnienia pozostałej części zapotrzebowania energetycznego Gruzja musi polegać na imporcie paliw kopalnych z Azerbejdżanu, Rosji, Turkmenistanu i Iranu. Kupowany przez Gruzję gaz ziemny pochodzi głównie z Azerbejdżanu, który w 2023 r. pokrył 78,47% jego dostaw. Za dostarczenie pozostałej części odpowiada Rosja (21,53% w 2023 r.) oraz w niewielkim stopniu Iran (0,0033%). Zapotrzebowanie na ropę naftową pokrywają natomiast Rosja i Turkmenistan, które w 2022 r. odpowiadały za kolejno 62,2% i 37,6% gruzińskiego eksportu ropy¹²⁵.

Zależność energetyczna od stanowiącej zagrożenie Rosji jest szczególnie niebezpieczną sytuacją, dlatego z punktu widzenia władz w Tbilisi kluczowe jest rozbudowywanie własnych mocy produkcyjnych energii. Szansę na tym polu stanowi napływ kapitału z Chin, które gotowe są inwestować w nowe projekty związane z infrastrukturą energetyczną Gruzji. Przykładami takich inwestycji są hydroelektrownie Khadori i Nenskra. Ich budowa dofinansowana została z funduszy AIIB, którego największym udziałowcem są Chiny¹²⁶. Chińskie firmy zaangażowały się również w budowę elektrowni węglowej w regionie Gardabani dofinansowanej przez Dongfang Electric Corporation (DEC) i wykonanej przez Tianchen Engineering Corporation (TCC). Z perspektywy Inicjatywy Pasa i Szlaku Gruzja ma potencjał pełnienia funkcji węzła transportowego, łączącego Azję z Europą. Odgrywa ona już tę rolę, jeśli chodzi o przesył ropy i gazu z Azerbejdżanu do Turcji. W 2017 r.

¹²⁵ *Profil energetyczny Gruzji*, Międzynarodowa Agencja Energetyczna 2023, [on-line:] <https://www.iea.org/reports/georgia-energy-profile> – 21 II 2025.

¹²⁶ B. Zalinger, *Red Dragon on the Black Sea*, Center for European Policy Analysis (CEPA) 2020, [on-line:] <https://cepa.org/article/red-dragon-on-the-black-sea/> – 21 II 2025.

AIIB udzielił pożyczki w wysokości 600 mln dolarów na budowę Transanatolijskiego Rurociągu Gazowego (Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline), służącego do transportu gazu na tym odcinku. Istotny potencjał mają także chińskie inwestycje w energię odnawialną. Zainteresowanie nimi wyrażane jest zarówno przez sektor państwowy, jak i prywatny, a jego przykładami mogą być przeprowadzone w 2024 r. spotkania gruzińskich władz z China Huadian Corporation oraz Public-Private Partnership Agency z China Roads and Bridges Corporation, mające na celu zyskanie nowych inwestycji w odnawialne źródła energii¹²⁷.

Z perspektywy Gruzji istotne jest uzyskiwanie zagranicznych inwestycji w celu rozbudowy własnego sektora energetycznego, która dałaby jej możliwość zmniejszenia zależności od importu z Rosji i Azerbejdżanu. Dofinansowywanie takich inwestycji przez zagraniczny kapitał przyczynia się do zwiększenia jej bezpieczeństwa energetycznego.

Wpływ rosnącej pozycji Chin na bezpieczeństwo w Gruzji

Strategiczne położenie i rozwój gospodarczo-polityczny Gruzji wzbudziły zainteresowanie nią otwierających się na świat i dyna-

¹²⁷ *AIIB Approves \$600 Million to Support Energy Project of Azerbaijan*, Asian Infrastructure Investment Bank 2016, [on-line:] [https://www.aiib.org/en/news-events/news/2016/AIIB-approves-\\$600-million-to-support-energy-project-of-Azerbaijan.html](https://www.aiib.org/en/news-events/news/2016/AIIB-approves-$600-million-to-support-energy-project-of-Azerbaijan.html) – 21 II 2025; *Levan Davitashvili Invited Chinese Energy Company to Cooperate with Georgia's Energy Sector*, Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia 2024, [on-line:] <https://www.economy.ge/?page=news&nw=2575&lang=en> – 21 II 2025; *PPP Agency Hosted the CRBC Representatives*, Public-Private Partnership Agency 2024, [on-line:] <https://ppp.gov.ge/en/ppp-agency-hosted-the-crbc-representatives/> – 21 II 2025.

micznie rozwijających gospodarczo Chin. Chiny są dla niewielkiego kaukaskiego kraju szansą na prowadzenie bardziej wielowektorowej polityki zagranicznej, z kolejnym istotnym mocarstwem obok Rosji, UE i USA¹²⁸.

Dla północnego sąsiada Gruzji Kaukaz Południowy jest regionem o strategicznym znaczeniu, więc już od upadku Związku Radzieckiego stara się on utrzymać tam swoje wpływy polityczne, ekonomiczne i militarne, widząc to jako zapewnianie stabilności i bezpieczeństwa przy swoich granicach¹²⁹. Poprzez aktywne wsparcie dla dążeń separatystycznych w północnej Gruzji Rosja doprowadziła do destabilizacji Abchazji i Osetii Południowej, od 2008 r. *de facto* okupując te terytoria¹³⁰.

Mimo to Gruzja stara się normalizować swoje stosunki z największym sąsiadem. Od 2012 r. obecność Rosji w Gruzji jest coraz widoczniejsza w takich aspektach jak handel czy turystyka¹³¹. Liczba przyjezdnych z Rosji zwiększyła się bezpośrednio po wybuchu wojny w Ukrainie. Ta tendencja powróciła rok później, kiedy to turyści z tego kraju stanowili 20,1% wszystkich odwiedzających, po raz pierwszy przekraczając 20%. Dużą część z nich stanowili jednak ludzie uciekający z Rosji¹³² (głównie mężczyźni w wieku poborowym).

W pierwszej połowie 2024 r. Rosja była drugim najważniejszym partnerem Gruzji pod względem całości obrotu handlowego¹³³, a rok wcześniej znajdowała się również na liście najwięk-

¹²⁸ I. Niftiyev, *op. cit.*, s. 208.

¹²⁹ T. German, *op. cit.*, s. 1596.

¹³⁰ *Ibidem*, s. 1599.

¹³¹ E. Khokrishvili, B. Lebanidze, *op. cit.*, s. 193.

¹³² *Georgia's Economic Dependence on Russia: Summary of 2023*, Transparency International Georgia 2024, [on-line:] <https://transparency.ge/en/blog/georgias-economic-dependence-russia-summary-2023> – 21 II 2025.

¹³³ *External Merchandise Trade in Georgia: January-May 2024 (Preliminary Results)*, National Statistics Office of Georgia „GEOSTAT” 2024, [on-line:]

szych inwestorów bezpośrednich Gruzji, wyprzedzając Chiny, ale nie takie kraje jak Zjednoczone Królestwo, Holandia czy USA¹³⁴. Wiele kluczowych przedsiębiorstw Gruzji zależnych jest od rosyjskich inwestorów. Przykładem tego mogą być stacje paliw, których około połowa jest w jakimś stopniu kontrolowana przez firmy pochodzące właśnie z Rosji. Niepokój w sprawie bezpieczeństwa Gruzji wzbudza też możliwość ingerencji Rosji w system telekomunikacyjny kraju poprzez jej zaangażowanie w podmorski system kabli światłowodowych Gruzja–Rosja czy w energetykę, jako że do firmy Inter RAO z siedzibą w Moskwie należą gruzińskie sieci wytwarzania oraz przesyłu i dystrybucji energii elektrycznej¹³⁵.

Zważywszy na twarde naciski Rosji, nie dziwi fakt, że polityka zagraniczna Gruzji, szczególnie po rewolucji róż¹³⁶, jest zorientowana na Zachód, a bycie częścią organizacji takich jak NATO jest jej istotnym celem¹³⁷. Gruzja w stosunkowo krótkim czasie zrobiła znaczne postępy w demokratyzacji i ustanawianiu nowoczesnych instytucji państwowych. Jej najbardziej znaczącym partnerem są USA – Gruzja jest głównym odbiorcą pomocy humanitarnej od tego kraju w regionie¹³⁸. Odgrywa też ona ważną rolę w handlu USA z Kaukazem i Azją Centralną, gdyż to właśnie przez Gruzję przechodzi duża część towarów wymiany handlowej pomiędzy tymi regionami a Stanami (w 2017 r. 61% z Azją Centralną i prawie cała wymiana z Kaukazem)¹³⁹. Z kolei z UE Gruzję łączy DCFTA, która pozwala na wolny handel nie tylko z państwami

<https://www.geostat.ge/media/59731/External-Merchandise-Trade-of-Georgia-in-2023.pdf> – 21 II 2025.

¹³⁴ *FDI in Georgia at USD 1.595 Bln*, Civil Georgia 2024, [on-line:] <https://civil.ge/archives/586494> – 21 II 2025.

¹³⁵ T. German, *op. cit.*, s. 1601.

¹³⁶ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 66.

¹³⁷ E. Khokrishvili, B. Lebanidze, *op. cit.*, s. 191.

¹³⁸ E. Lomia, *op. cit.*, s. 379.

¹³⁹ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 94.

członkowskimi, lecz także z Islandią, Liechtensteinem, Norwegią i Szwajcarią¹⁴⁰.

Położenie Gruzji ma znaczenie nie tylko dla handlu – sprawia też, że kraj ten odgrywa kluczową rolę jako alternatywna droga przesyłu surowców energetycznych z regionu Morza Kaspijskiego do Europy. Rosyjskie wsparcie dla separatystów w Gruzji podyktowane jest m.in. chęcią ochrony własnej dominacji w regionalnej infrastrukturze przemysłowej¹⁴¹. Uznanie przez Rosję niepodległości Abchazji i Osetii Południowej 2008 r. było jasnym sygnałem sprzeciwu wobec prozachodnich dążeń Gruzji, ostrzeżeniem o cenie, jaką płaci się za niespełnianie życzeń Moskwy¹⁴². Wydarzenie to oddaliło perspektywę wejścia Gruzji do UE i NATO oraz podkreśliło niechęć państw zachodnich do zdecydowanego działania przeciw Rosji¹⁴³. Moskwa sformalizowała swoją obecność w regionach separatystycznych poprzez podpisanie w 2014 i 2015 r. odpowiednio w Abchazji i Osetii traktatów sojuszniczych, co było reakcją na sygnalizowanie przez Tbilisi chęci pogłębienia integracji z Zachodem przez podpisanie DCFTA¹⁴⁴. Widać więc, że Rosja czuje się zagrożona przez działania Zachodu w Gruzji i szuka sposobów na ich ograniczenie¹⁴⁵. Stąd rosnące znaczenie Chin nie jest dla Moskwy niepokojące, gdyż może służyć właśnie temu celowi. Gruzja z kolei może oczekiwać, że rosnące znaczenie Państwa Środka będzie działać równoważąco na siłę Rosji¹⁴⁶. Współpraca z Pekinem jest dla niej narzędziem do osiągnięcia różnorodności w stosunkach międzynarodowych, a co za tym idzie, większej niezależności kraju¹⁴⁷.

¹⁴⁰ *Ibidem*, s. 65.

¹⁴¹ U. Siraj, *op. cit.*, s. 160.

¹⁴² T. German, *op. cit.*, s. 1601.

¹⁴³ U. Siraj, *op. cit.*, s. 162.

¹⁴⁴ T. German, *op. cit.*, s. 1605.

¹⁴⁵ *Ibidem*, s. 1598-1599.

¹⁴⁶ X. Cai et al., *op. cit.*, s. 121.

¹⁴⁷ T. German, *op. cit.*, s. 1612.

W dobie sankcji nałożonych na Moskwę Kreml tym bardziej nie może pozwolić sobie na zepsucie przyjaznych stosunków z Pekinem, co być może zmusi Rosję do ostrożnego rozwijania swojej polityki w Gruzji i ograniczenia działalności militarnej na linii administracyjnej Abchazji i Osetii Południowej, tak żeby nie zaszkodzić interesom i inwestycjom chińskim¹⁴⁸.

Przykładem przyzwolenia Moskwy na działanie ChRL w Gruzji, w przeciwieństwie do Zachodu, jest budowa portu głębinowego w Anaklii, który po skończeniu ma być największym takim portem na Morzu Czarnym. Jego strategiczna lokalizacja jest ważna nie tylko dla transportu towarów – zapewnia też dostęp do terminali naftowych w Supsie i Kulevi. Dodatkowo mówi się, że w porcie, tuż przy Abchazji, mogłyby potencjalnie stacjonować okręty NATO, zwiększając tym samym znaczenie Gruzji dla tej organizacji. Gdy gruzińskie władze ogłosiły przetarg na budowę tego portu, zgłosiło się do niego 12 firm, a w 2015 r. pole wyboru zostało zawężone do dwóch: amerykańsko-gruzińskiego *joint venture* ADC i chińskiej Power China–Hubei Hongyuan Power Engineering Company. Ta druga była uważana za faworyta, gdyż chociaż taka infrastruktura byłaby opłacalna zarówno dla USA, jak i dla chińskiej Inicjatywy Pasa i Szlaku, to przepustowość portu przewyższałaby możliwości pobliskich dróg kolejowych, a problem ten mógłby być rozwiązany tylko z dużym zaangażowaniem rządu chińskiego. Bliskość rejonu okupowanego przez Rosję niesie też za sobą ryzyko interwencji ze strony tego mocarstwa, a Moskwa zazwyczaj w swoich działaniach bierze pod uwagę zdanie ChRL. Jednakże to ADC wygrało przetarg¹⁴⁹.

W styczniu 2020 r. kontrakt ADC został anulowany. Jako powód rząd gruziński podał brak zaangażowania firmy w nowe

¹⁴⁸ U. Siraj, *op. cit.*, s. 163-164.

¹⁴⁹ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 79-91.

inwestycje. We wrześniu tego samego roku ujawniono, że inwestorzy firmy złożyli pozwy arbitrażowe przeciw rządowi Gruzji. Decyzja o zawieszeniu projektu wzbudziła kontrowersje. Inwestycje te mogły nie dojść do skutku przez korupcję i rywalizację polityczną. Projekt stał się polem bitwy pomiędzy byłym premierem Bidziną Iwaniszwilim a Mamuką Khazaradzem, założycielem ADC. Iwaniszwili oskarżył Khazaradzego o pranie pieniędzy, a Khazaradze zaprzeczył zarzutom i założył nawet własną partię polityczną, aby konkurować z Iwaniszwilim¹⁵⁰.

Innym możliwym powodem mogła być wcześniej rozważana ingerencja Rosji, która oprócz działań NATO może obawiać się, że port w Anaklii wpłynąłby na rozwój gospodarczy regionu tak bliskiego Abchazji, co mogłoby zachęcić mieszkańców okupowanego regionu do powrotu do Gruzji. Ponadto mogłoby to przyczynić się do zwiększenia roli Gruzji na Morzu Czarnym, co odbyłoby się kosztem pomniejszenia znaczenia rosyjskich portów na tym obszarze¹⁵¹.

Pełnoskalowa inwazja na Ukrainę podkreśliła wagę alternatywnych, nieprzechodzących przez Rosję szlaków handlowych, tym samym zwiększając znaczenie Gruzji jako kraju tranzytowego. Wobec tego w grudniu 2022 r. rząd gruziński wyraził chęć ożywienia projektu budowy portu głębinowego, a w 2024 r. projekt przejęła firma chińsko-singapurska¹⁵².

Moskwa i Pekin cieszą się obecnie dosyć dobrymi relacjami. Nie są one jednak idealne. Zarówno Xi Jinping, jak i Władimir Pu-

¹⁵⁰ *Ibidem*, s. 90-93.

¹⁵¹ *Ibidem*, s. 91.

¹⁵² S. Dzamukashvili, *op. cit.*; A. Akhmedova, K. Gelashvili, *Impact of Chinese Investment in Anaklia: Strategic Implications for Georgia and Europe*, China Observers in Central and Eastern Europe 2023, [on-line:] <https://chinaobservers.eu/impact-of-chinese-investment-in-anaklia-strategic-implications-for-georgia-and-europe/> – 21 II 2025.

tin są ambitnymi liderami, a każdy z nich ma własne cele, i chociaż w tym momencie ich stosunki są relatywnie pozytywne, to nie wiadomo, czy stan ten utrzymałby się, gdyby cele te stały się wzajemnie wykluczające. Poza tym Chiny patrzą podejrzliwym okiem na pogarszające się relacje Rosji z innymi państwami. Moskwa z kolei nie jest zadowolona ze wzrastającego znaczenia Chin na swoim terytorium¹⁵³, ma też wątpliwości co do rosnącego wpływu ChRL na kulturę w strefach swojego wpływu, m.in. w Gruzji. Szczególnie ważne w tej roli są Instytuty Konfucjusza – centra edukacji zakładane w różnych państwach, sponsorowane przez chińskie władze – mające za zadanie promowanie języka chińskiego i kultury chińskiej. W Gruzji taka instytucja powstała po raz pierwszy w 2010 r. na Wolnym Uniwersytecie w Tbilisi¹⁵⁴. Według raportu European Values Center for Security Policy Ministerstwo Edukacji Gruzji nie ma wpływu na standardy edukacji w Instytutach Konfucjusza¹⁵⁵. Placówki te oskarżane były o forswanie chińskich poglądów na tematy kontrowersyjne, takie jak np. kwestie Tajwanu, Tybetu czy Sinciangu. Niejasność celów Państwa Środka w regionie pogłębia wątpliwości Rosji co do roli Instytutów Konfucjusza i chińskiej *soft power*¹⁵⁶. Dodatkowo Pekin odmawia uznania niepodległości okupowanych przez Kreml regionów, co utrudnia zrozumienie jego stanowiska¹⁵⁷.

Współpraca Gruzji z Chinami w sektorze technologicznym, motywowana polityką partii Gruzińskie Marzenie, niesie ze sobą potencjalne zagrożenia w kwestii cyberbezpieczeństwa państwa. Związki chińskich firm z rządem i służbami wywiadowczymi, luki w zabezpieczeniach urządzeń takich firm jak Huawei, Hikvision

¹⁵³ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 86.

¹⁵⁴ *Ibidem*, s. 67.

¹⁵⁵ E. Buziashvili et al., *op. cit.*, s. 23.

¹⁵⁶ T. German, *op. cit.*, s. 1610-1611.

¹⁵⁷ N. Chitadze, *op. cit.*, s. 25.

i Dahua, a także chińskie prawo zmuszające podmioty prywatne do współpracy z organami bezpieczeństwa stwarzają podatny grunt dla cyberszpiegostwa i ataków hakerskich. Wzrost importu chińskiej technologii do Gruzji może zwiększyć ryzyko cybernetyczne, zarówno ze strony Chin, jak i innych aktorów wykorzystujących luki w tych urządzeniach¹⁵⁸.

Zagrożenie dla współpracy z Zachodem

Inicjatywa Pasa i Szlaku jest często oskarżana o bycie próbą zwiększenia wpływów politycznych Pekinu oraz zagrożeniem hegemonii USA. Nic więc dziwnego, że Stany Zjednoczone są największym przeciwnikiem projektu¹⁵⁹. Skuszona korzyściami Gruzja dołączyła do inicjatywy, pozostawiając przy tym dołączenie do NATO i UE wśród swoich kluczowych celów (przynajmniej na poziomie deklaracji). Z tego powodu kraj ten nie współpracuje z chińskimi organizacjami w dziedzinie bezpieczeństwa, nie planuje też dołączyć do Szanghajskiej Organizacji Współpracy¹⁶⁰.

Pomimo podejmowania działań prozachodnich Gruzja nierzadko zaskakuje zacieśnianiem współpracy z ChRL. W 2023 r. Pekin i Tbilisi podniosły rangę współpracy do strategicznego partnerstwa. W dokumencie znalazła się klauzula o wspieraniu chińskich globalnych inicjatyw przywódczych. Wzmacnianie współpracy z największym wrogiem USA rzuca cień na możliwe członkostwo Gruzji w NATO. Dodatkowo premier Garibaszwili

¹⁵⁸ J.C. McPhee, *Security Threats Posed by Georgian Technological Cooperation with the People's Republic of China (PRC)*, Rondeli Foundation 2024, [online:] <https://gfsis.org/en/security-threats-posed-by-georgian-technological-cooperation-with-the-peoples-republic-of-china-prc/?hl=pl-PL> – 21 II 2025.

¹⁵⁹ E. Lomia, *op. cit.*, s. 376-378.

¹⁶⁰ N. Kemoklidze, *op. cit.*, s. 84.

nie pojawił się na zjeździe organizacji w lipcu 2023 r. w Wilnie, co może świadczyć o zmniejszeniu zainteresowania członkostwem w Sojuszu Północnoatlantyckim. Sytuacja ta wpływa też negatywnie na relacje z UE, co podkreślają inne działania Tbilisi, np. nieprzyjęcie w 2021 r. pomocy finansowej od Unii na rzecz pożyczki od AIIB czy przyjęcie tzw. ustawy o agentach zagranicznych w 2024 r.¹⁶¹

Wygląda również na to, że przeciwko zachodnim wpływom działa chińska propaganda w Gruzji. Podczas pandemii COVID-19 chińskie media opublikowały filmy, w tym na kanale chińskiej telewizji państwowej New China w serwisie YouTube, w których nagłośniły oskarżenia wobec finansowanych przez USA biolaboratoriów w państwach poradzieckich. Miały być w nich przeprowadzane niebezpieczne eksperymenty mogące prowadzić do rozprzestrzeniania się śmiertelnych wirusów¹⁶².

Wnioski

Inicjatywa Pasa i Szlaku może potencjalnie mieć korzystny wpływ na gruzińską gospodarkę, stymulując jej wzrost poprzez przyciągnięcie inwestycji zagranicznych, obniżenie bezrobocia i rozwój biedniejszych regionów. Jest to również szansa na utworzenie miejsc pracy i rozwój infrastruktury. Gruzja uzyskała od Chin wsparcie w budowie m.in. dróg, portów czy linii kolejowych. Inwestycje te wpłynęły także korzystnie na rozwój gruzińskiej współpracy z innymi krajami regionu. Jednakże chińskie firmy

¹⁶¹ S. Dzamukashvili, *op. cit.*; W. Wojtasiewicz, *Kryzys w Gruzji w związku z ustawą o tzw. zagranicznych agentach*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych 2024, [on-line:] <https://www.pism.pl/publikacje/kryzys-w-gruzji-w-zwiazku-z-ustawa-o-tzw-zagranicznych-agentach> – 21 II 2025.

¹⁶² E. Buziashvili et al., *op. cit.*, s. 28.

nierzadko są uwikłane w międzynarodowe kontrowersje. Mimo to rząd Gruzji niejednokrotnie kontynuuje lub nawiązuje z nimi współpracę, często we wrażliwych sektorach, nawet wtedy gdy przedsiębiorstwa te są przedmiotem trwającego śledztwa.

Wpływ Chin widoczny jest także w sektorze energetycznym Gruzji. Współpraca ta może pozwolić na ograniczenie jej zależności od Rosji i importu paliw kopalnych z tego kraju. Rozbudowa infrastruktury energetycznej zwiększy także rolę Gruzji jako węzła transportowego dla przesyłu ropy i gazu ze Wschodu na Zachód.

Dodatkowo Chiny mogłyby stanowić przeciwwagę dla znaczącego wpływu Rosji, podczas gdy współpraca z Zachodem wymaga dużych zmian w aspekcie demokratyzacji, wolności słowa i praw człowieka, a sam Zachód nie zareagował w obronie Gruzji w 2008 r. Poza tym każde działania Gruzji w stronę Zachodu drażnią jej północnego sąsiada, zacieśnianie współpracy z Chinami może być natomiast postrzegane przez Moskwę jako skutkujące osłabieniem wpływów Zachodu w regionie. Chiny nie wyrażają też chęci przeciwstawiania się Rosji, ich działania są raczej zbieżne z intencjami Moskwy i – co istotne – zwrócenie się w stronę Chin przez Gruzję będzie prawdopodobnie jednoznaczne z osłabieniem jej relacji z UE i USA. Utrudni to także ewentualne wstąpienie Gruzji do NATO, które znacząco zwiększyłoby poziom bezpieczeństwa militarnego tego kraju.

Bibliografia

- AIIB Approves \$600 Million to Support Energy Project of Azerbaijan*, Asian Infrastructure Investment Bank 2016, [on-line:] [https://www.aiib.org/en/news-events/news/2016/AIIB-approves-\\$600-million-to-support-energy-project-of-Azerbaijan.html](https://www.aiib.org/en/news-events/news/2016/AIIB-approves-$600-million-to-support-energy-project-of-Azerbaijan.html).
- Akhmedova A., Gelashvili K., *Impact of Chinese Investment in Anaklia: Strategic Implications for Georgia and Europe*, China Observers in Central and Eastern Europe 2023, [on-line:] <https://chinaobservers.org>.

- eu/impact-of-chinese-investment-in-anaklia-strategic-implications-for-georgia-and-europe/.
- Buziashvili E. et al., *Russian and Chinese Influences in Georgia – 2021 Update*, European Values Center for Security Policy 2021, [on-line:] <https://europeanvalues.cz/en/russian-and-chinese-influences-in-georgia-2021-update/>.
- Cai X. et al., *The Changing Shopping Space in Georgia: The Influence from the Chinese „Belt and Road Initiative”*, „KnE Social Sciences” Vol. 3, 2019, No. 27, s. 120-133, <https://doi.org/10.18502/kss.v3i27.5521>.
- Chinese Tourists Are „Very Desirable” Visitors Worldwide – GNTA Head on Visa-Free Travel with China*, Agenda.ge 2024, [on-line:] <https://agenda.ge/en/news/2024/734#gsc.tab=0>.
- Chitadze N., *Main Aspects of Economic and Business Cooperation between Georgia and China*, „Journal of Business” Vol. 9, 2020, No. 1, s. 24-32, <https://doi.org/10.31578/job.v9i1.169>.
- Context | PM’s Murky Chinese Connection*, Civil Georgia 2023, [on-line:] <https://civil.ge/archives/555906>.
- Dzamukashvili S., *By Inking a Strategic Partnership with Beijing, Georgia Is Walking Further Away from the West*, China Observers in Central and Eastern Europe 2023, [on-line:] <https://chinaobservers.eu/by-inking-a-strategic-partnership-with-beijing-georgia-is-walking-further-away-from-the-west/>.
- External Merchandise Trade in Georgia 2017*, National Statistics Office of Georgia „GEOSTAT” 2018, [on-line:] https://www.geostat.ge/media/22908/FTrade__2017_ENG-with-cover.docx.pdf.
- External Merchandise Trade in Georgia 2023 (Preliminary Results)*, National Statistics Office of Georgia „GEOSTAT” 2024, [on-line:] <https://www.geostat.ge/media/59731/External-Merchandise-Trade-of-Georgia-in-2023.pdf>.
- External Merchandise Trade in Georgia: January-May 2024 (Preliminary Results)*, National Statistics Office of Georgia „GEOSTAT” 2024, [on-line:] https://www.geostat.ge/media/63346/External_Merchandise_Trade_of_Ge.pdf.
- FDI in Georgia at USD 1.595 Bln*, Civil Georgia 2024, [on-line:] <https://civil.ge/archives/586494>.
- Gelovani M., *LEPL National Wine Agency Report 2024 First Quarter*, LEPL National Wine Agency 2024, [on-line:] <https://wine.gov.ge/En/Files/Download/15430>.

- Georgian Tourism Administration: 2024 Hit „All-Time High” 5.1 Mln Visits*, Agenda.ge 2025, [on-line:] <https://agenda.ge/en/news/2025/42399#gsc.tab=0>.
- Georgia's Economic Dependence on Russia: Summary of 2023*, Transparency International Georgia 2024, [on-line:] <https://transparency.ge/en/blog/georgias-economic-dependence-russia-summary-2023>.
- Gerges A., *Saint George and the Dragon: Georgia and China in the Context of EU–Atlantic Integration*, Economic Policy Research Center, Tbilisi 2023.
- German T., *Russia and the South Caucasus: The China Challenge*, „Europe-Asia Studies” Vol. 74, 2022, No. 9, s. 1596-1615, <https://doi.org/10.1080/09668136.2022.2071843>.
- Gigauri I., Damenia N., *Economic Expectations of the Belt and Road Initiative for the South Caucasus, with Emphasis on Georgia*, „Business and Economic Research. Macrothink Institute” Vol. 9, 2019, No. 1, s. 173-199, <https://doi.org/10.5296/ber.v9i1.14438>.
- Greater Consensus on Improving the Middle Corridor*, „Strategic Comments” Vol. 29, 2023, No. 10, s. 1-4, <https://doi.org/10.1080/13567888.2023.2295138>.
- Huang Q., Kumarasinghe P., Weerasinghe R., *Unleashing the Chinese Tourism Market after the Covid-19 Epidemic Employing a Tourist-Centric Approach: An Industry Experts' Perspective*, „Social Sciences & Humanities Open” Vol. 8, 2023, No. 1, s. 1-12, <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2023.100665>.
- Imerlishvili M., *Chinese Companies in Georgia: Sanctions, Delays and Concerns*, Civil Georgia 2024, [on-line:] <https://civil.ge/archives/578206>.
- Kemoklidze N., *China's Belt and Road Initiative: Opportunities and Challenges for Georgia*, „Lex Portus” Vol. 7, 2021, No. 2, s. 64-105, <https://doi.org/10.26886/2524-101X.7.2.2021.4>.
- Khokrishvili E., Lebanidze B., *Georgia and the Black Sea: Risks, Resilience and Opportunities*, „Außen Sicherheitspolit” Vol. 15, 2022, s. 189-200, <https://doi.org/10.1007/s12399-022-00913-9>.
- Levan Davitashvili *Invited Chinese Energy Company to Cooperate with Georgia's Energy Sector*, Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia 2024, [on-line:] <https://www.economy.ge/?page=news&nw=2575&lang=en>.
- Li L., *中国与格鲁吉亚签署互免签证协定*, Belt and Road Portal 2024, [on-line:] <https://www.yidaiyilu.gov.cn/p/0A7PTLPM.html>.

- Lomia E., *China's Belt and Road Initiative and Georgia: A Short Overview*, „Journal of Liberty and International Affairs” Vol. 7, 2021, No. 3, s. 373-385, <https://doi.org/10.47305/JLIA21373731>.
- McPhee J.C., *Security Threats Posed by Georgian Technological Cooperation with the People's Republic of China (PRC)*, Rondeli Foundation 2024, [on-line:] <https://gfsis.org/en/security-threats-posed-by-georgian-technological-cooperation-with-the-peoples-republic-of-china-prc/?hl=pl-PL>.
- Niftiyev I., *China's Interests in the Industrialization of the South Caucasus: Comparative Analysis of Labor Productivity in the Manufacturing Sector*, „Economic and Social Changes: Facts, Trends, Forecast” Vol. 15, 2022, No. 2, s. 205-222, <https://doi.org/10.15838/esc.2022.2.80.13>.
- PM Discusses Georgia-China Partnership at Beijing University, Government of Georgia 2015, [on-line:] https://www.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=412&info_id=51429.
- Pociąg marszrutowy, [hasło w:] *Słownik języka polskiego PWN*, [on-line:] <https://sjp.pwn.pl/slowniki/pociag%20marszrutowy>.
- PPP Agency Hosted the CRBC Representatives, Public-Private Partnership Agency 2024, [on-line:] <https://ppp.gov.ge/en/ppp-agency-hosted-the-crbc-representatives/>.
- Profil energetyczny Gruzji, Międzynarodowa Agencja Energetyczna 2023, [on-line:] <https://www.iea.org/reports/georgia-energy-profile>.
- Siraj U., *China-Georgia Relations: Prospects and Challenges for the Establishment of New Sphere of Influence in the South Caucasus in the Post Covid-19 Era*, „ASIAN Journal of International Peace & Security (AJIPS)” Vol. 4, 2020, No. 2, s. 157-167.
- Standish R., Chkareuli T., *Chinese Highway Project in Georgia Brings Hope, Scandal, and Change*, Radio Free Europe / Radio Liberty 2023, [on-line:] <https://www.rferl.org/a/chinese-highway-georgia-hope-scandal-change/32456078.html>.
- Topuria R., *Georgia Can Still Be a Hub for China, but Only if the Belt and Road Survives*, The Diplomat 2019, [on-line:] <https://thediplomat.com/2019/08/georgia-can-still-be-a-hub-for-china-but-only-if-the-belt-and-road-survives/>.
- Toria M., *The Soviet Occupation of Georgia in 1921 and the Russian-Georgian War of August 2008: Historical Analogy as a Memory Project*, [w:] *The Making of Modern Georgia, 1918-2012: The First Georgian Republic*

lic and Its Successors, ed. S.F. Jones, London 2014, s. 316-335, <https://doi.org/10.4324/9781315818207-15>.

Wojtasiewicz W., *Kryzys w Gruzji w związku z ustawą o tzw. zagranicznych agentach*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych 2024 [on-line:] <https://www.pism.pl/publikacje/kryzys-w-gruzji-w-zwiazku-z-ustawa-o-tzw-zagranicznych-agentach>.

Wojtasiewicz W., *Strategiczne partnerstwo Gruzji z Chinami*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych 2023, [on-line:] <https://www.pism.pl/publikacje/strategiczne-partnerstwo-gruzji-z-chinami>.

Zalinger B., *Red Dragon on the Black Sea*, Center for European Policy Analysis (CEPA) 2020, [on-line:] <https://cepa.org/article/red-dragon-on-the-black-sea/>.

习近平在哈萨克斯坦纳扎尔巴耶夫大学的演讲, 中央政府门户网站 2013 [on-line:] https://www.gov.cn/ldhd/2013-09/08/content_2483565.htm.

KATARZYNA SYPIEŃ¹

Szkoła Doktorska Nauk Społecznych
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Gruzja w projekcie Inicjatywy Pasa i Szlaku – stan obecny i perspektywy rozwoju

ABSTRAKT

Inicjatywa Pasa i Szlaku (BRI), ogłoszona w 2013 r. przez przewodniczącego Chińskiej Republiki Ludowej Xi Jinpinga, opiera się na historycznym Jedwabnym Szlaku, który został znacząco rozbudowany i zmodernizowany w celu zbliżenia gospodarczego Azji, Europy, Afryki i Bliskiego Wschodu oraz budowy nowych powiązań instytucjonalnych i sieci inwestycyjnych. BRI promuje pokojowy i stabilny wizerunek Chin, ukazując korzyści współpracy z ChRL. Rola Gruzji, będącej członkiem BRI od 2016 r., ulega stopniowej ewolucji, a w ostatnich latach doszło do zacieśnienia

¹ Katarzyna Sypień – doktorantka w Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, absolwentka stosunków międzynarodowych oraz prawa własności intelektualnej i nowych mediów, studentka studiów europejskich. Jej aktualne badania w ramach projektu doktorskiego dotyczą środowiskowych i gospodarczych wymiarów polityk polarnych państw Azji Południowo-Wschodniej. Interesuje się bezpieczeństwem międzynarodowym (w szczególności bezpieczeństwem ekologicznym), miejscem Japonii w regionalnym systemie bezpieczeństwa, stosunkami japońsko-koreańskimi oraz polityką państw niearktycznych wobec obszarów polarnych.

relacji chińsko-gruzyńskich i zwiększenia poziomu chińskich inwestycji w Gruzji. Niniejszy artykuł analizuje ewolucję BRI w ramach różnych sektorów i pozagospodarczych inicjatyw oraz chińskich strategii wobec Gruzji, uwzględniając specyfikę regionu Kaukazu Południowego.

Słowa kluczowe: Chińska Republika Ludowa, Gruzja, Inicjatywa Pasa i Szlaku, Kaukaz Południowy, relacje chińsko-gruzyńskie

ABSTRACT

Georgia within the Belt and Road Initiative: Current Status and Future Development Perspectives

The Belt and Road Initiative (BRI), announced in 2013 by President of People's Republic of China (PRC) – Xi Jinping, builds on the historic Silk Road, which has been significantly expanded and modernized to bring Asia, Europe, Africa, and the Middle East together economically and build new institutional links and investment networks. The BRI promotes a peaceful and stable image of China, demonstrating the benefits of cooperation with the PRC. The role of Georgia, a member of the BRI since 2016, is gradually evolving, while recent years have seen a strengthening of Sino-Georgian relations and increased levels of Chinese investment. This article examines the evolution of the BRI through various sectoral and non-economic initiatives and Chinese strategies towards Georgia, taking into account the specificities of the South Caucasus region.

Keywords: People's Republic of China, Georgia, Belt and Road Initiative, South Caucasus, Sino-Georgian relations

Wprowadzenie

Inicjatywa Pasa i Szlaku (BRI) lub Jednego Pasa i Jednej Drogi (OBOR) została ogłoszona jesienią 2013 r. przez przewodniczącego Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL) Xi Jinpinga. Idea inicjatywy sięga starożytnego Jedwabnego Szlaku, będącego systemem

dróg handlowych łączących Chiny z Indiami, Persją i Europą. Współczesna BRI również stanowi system korytarzy handlowych między ChRL i innymi regionami, mających prowadzić do zbliżenia gospodarczego Azji, Europy, Afryki i Bliskiego Wschodu poprzez tworzenie nowych powiązań instytucjonalnych oraz budowę sieci inwestycyjnych i handlowych². BRI miała być także sposobem na promowanie pokojowego, stabilnego wizerunku Chin na arenie międzynarodowej, a także korzyści, które państwa trzecie mogą uzyskać poprzez współpracę z ChRL³. W 2015 r. Gruzja stała się jednym z 57 państw, które podpisały umowę z Azjatyckim Bankiem Inwestycji Infrastrukturalnych w Pekinie, od 2016 r. jest zaś państwem członkowskim BRI⁴. Od tego czasu relacje chińsko-gruzińskie zaczęły się zacieśniać, a skala chińskich inwestycji oraz rozwoju BRI w obrębie różnych sektorów uległa zmianie. Dokonano także modyfikacji w planach strategicznych wobec Gruzji, szczególnie w kontekście zmiany przebiegu trasy Środkowego Korytarza. Celem niniejszego tekstu jest analiza roli Gruzji w projekcie Inicjatywy Pasa i Szlaku, z uwzględnieniem obecnego stanu współpracy oraz perspektyw rozwoju w kontekście zmieniającej się roli kraju w regionie Kaukazu Południowego i wpływu chińskich inwestycji na lokalną gospodarkę. Artykuł oparty został na analizie ewolucji charakteru Inicjatywy Pasa i Szlaku oraz chińskich strategii względem Gruzji z uwzględnieniem kontekstu Kaukazu Południowego. Skoncentrowano się w nim w szczególności na stanie

2 M. Maliszewska, D. van der Mensbrugghe, *The Belt and Road Initiative: Economic, Poverty and Environmental Impacts*, „World Bank Group: Policy Research Working Paper” 2019, nr 8814, s. 3.

3 J. Zeng, *Does Europe Matter? The Role of Europe in Chinese Narratives of „One Belt One Road” and „New Type of Great Power Relations”*, „JCMS: Journal of Common Market Studies” Vol. 55, 2017, No. 5, s. 9.

4 D. Schulz, *China–Georgia Bilateral Relations*, Caspian Policy Center 2022, [on-line:] <https://www.caspianpolicy.com/research/security-and-politics-program-spp/china-georgia-bilateral-relations> – 9 V 2024.

obecnym. Stawiane są w nim trzy pytania badawcze: W jaki sposób Inicjatywa Pasa i Szlaku rozwijała się w obrębie Gruzji? W jaki sposób wpłynęła na Gruzję oraz w jakich obszarach szczególnie widoczne jest chińskie zaangażowanie? W jaki sposób według prognoz będą rozwijać się chińskie strategie w ramach BRI w Gruzji? Przedstawione pytania wspierają hipotezę, iż Gruzja odgrywać będzie stopniowo coraz większą rolę w przebiegu Środkowego Korytarza BRI, a zwiększone chińskie zainteresowanie Kaukazem Południowym wynikające z wojny w Ukrainie oraz zmniejszonej dominacji Rosji w regionie doprowadzi do wzmocnienia pozycji chińskich firm w Gruzji. Podczas przygotowywania tekstu posłużono się jakością analizą danych zastanych.

Inicjatywa Pasa i Szlaku: istota i główne cele

Pas i Szlak obejmuje różne kraje i regiony z wszystkich kontynentów, niezależnie od ich stopnia rozwoju, tradycji historycznych, religii, kultury oraz ideologii. Każde państwo może dołączyć do inicjatywy⁵ poprzez podpisanie z Chinami protokołu ustaleń dotyczącego udziału w tym projekcie. Rząd Chin prowadzi listę wszystkich zaangażowanych państw na swoim portalu Pasa i Szlaku⁶, a państwowe media publikują komunikat prasowy za każdym razem, gdy owa lista zostaje poszerzona⁷. Według oficjalnych da-

5 *The Belt and Road Initiative: Progress, Contributions and Prospects*, The State Council Information Office of The People's Republic of China 2019, [on-line:] http://english.scio.gov.cn/beltandroad/2019-04/22/content_76329624.htm – 9 V 2024.

6 Zob. *Belt and Road Portal*, [on-line:] <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/> – 14 VII 2024.

7 D. Sacks, *Countries in China's Belt and Road Initiative: Who's In and Who's Out*, Council on Foreign Relations 2021, [on-line:] <https://www.cfr.org/>

nych w grudniu 2023 r. formalnie stowarzyszonych z Inicjatywą Pasa i Szlaku było, nie licząc Chin, 151 państw, w tym: 44 z Afryki Subsaharyjskiej, 34 z Europy i Azji Środkowej, 25 z Azji Wschodniej i Pacyfiku, 22 z Ameryki Łacińskiej i Karaibów, 19 z Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, 6 z Azji Południowo-Wschodniej⁸. Jednocześnie mimo rozwoju BRI w obrębie nowych regionów i sektorów Chiny nadal podpisały stosunkowo niewiele dwustronnych umów o wolnym handlu, ich partnerami w takich umowach są zaś głównie odległe kraje o względnie niewielkiej gospodarce (m.in. Islandia, Nowa Zelandia, Szwajcaria, Gruzja, Kostaryka, Malediwy, Pakistan i Peru)⁹.

Inicjatywa Pasa i Szlaku jest realizowana poprzez różnorodne środki, w tym: inwestycje infrastrukturalne, tworzenie partnerstw, koordynację polityczną oraz współpracę międzysektorową. Najbardziej rozpoznawalnym elementem w ramach Pasa i Szlaku jest udzielanie państwom członkowskim ogromnych pożyczek infrastrukturalnych i komunikacyjnych na preferencyjnych warunkach¹⁰ przez wyspecjalizowane agencje (m.in. Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych, Fundusz Jedwabnego Szlaku), instytucje międzynarodowe (m.in. Bank Światowy, Azjatycki Bank Rozwoju) oraz chińskie banki¹¹. Od uruchomienia inicjatywy

blog/countries-chinas-belt-and-road-initiative-whos-and-whos-out – 9 V 2024.

- 8 C. Nedopil, *Countries of the Belt and Road Initiative (BRI)*, Green Finance & Development Center, FISF Fudan University, [on-line:] <https://greenfdc.org/countries-of-the-belt-and-road-initiative-bri/> – 9 V 2024.
- 9 B.M. De Conti, P. Mozias, „*Belt and Road Initiative*”: *Challenges and Opportunities for China and for the World*, „Austral: Brazilian Journal of Strategy & International Relations” Vol. 9, 2020, No. 17, s. 210.
- 10 S. Yu, *The Belt and Road Initiative: Modernity, Geopolitics and the Developing Global Order*, „Asian Affairs” Vol. 50, 2019, No. 2, s. 191.
- 11 Y. Zhou et al., *The Belt and Road Initiative: An Inclusive and Symbiotic Approach to Shared Global Prosperity*, The Boston Consulting Group, China Development Research Foundation, [on-line:] <https://web-assets.bcg.com/>

w 2013 r. do 2020 r. Chiny zainwestowały bezpośrednio ponad 80 mld dolarów w ponad 70 państwach BRI. Działanie to spowodowało w gospodarkach beneficjentów wzrost inwestycji w średnim rocznym tempie na poziomie 7,2%, co czyni BRI największą na świecie inicjatywą finansowania rozwoju¹². Prognozy dotyczące perspektyw rozwoju BRI do 2030 r. zakładają globalny wzrost dobrobytu o 1,3% globalnego PKB oraz wzrost globalnego handlu o 5%, przy wskazaniu jako głównych beneficjentów tych państw, które stanowią część BRI¹³. Inicjatywa ma prowadzić także do 25% redukcji marż w transporcie drogowym i 5% w transporcie morskim oraz skrócenia czasu importu dóbr¹⁴.

W kształtowaniu BRI największą rolę odgrywają polityka wewnętrzna i ekonomia ChRL, największym nieoficjalnym celem inicjatywy jest zaś pobudzenie inwestycji i popytu handlowego mającego zwiększyć aktualnie malejące tempo wzrostu gospodarczego¹⁵. Z kolei deklarowanym celem głównym BRI jest zbudowanie jednolitego, dużego rynku i pełne wykorzystanie zarówno rynków międzynarodowych, jak i krajowych. Aby promować uczestnictwo w BRI, ChRL zachęca kraje i przedsiębiorstwa do angażowania się w różne formy współpracy, tj. dwustronną, rynkową stron trzech oraz wielostronną, i tworzy w ten sposób synergię

img-src/BCG-CDRF_The-Belt-and-Road-Initiative_Mar-2018_ENG_tcm9-192950.pdf – 9 V 2024.

¹² R. Dossani, J. Bouey, K. Zhu, *Demystifying the Belt and Road Initiative: A Clarification of Its Key Features, Objectives and Impacts*, RAND Corporation Working Paper 2020, [on-line:] https://www.rand.org/pubs/working_papers/WR1338.html – 9 V 2024.

¹³ M. Maliszewska, D. van der Mensbrugghe, *op. cit.*, s. 3-4.

¹⁴ J. Villafuerte, E. Corong, J. Zhuang, *The One Belt, One Road Initiative: Impact on Trade and Growth*, GTAP Annual Conference on Global Economic Analysis, [on-line:] <https://ageconsearch.umn.edu/record/332795?view=pdf> – 9 V 2024.

¹⁵ S. Upadhyay, *The Belt and Road Initiative: Issues and Future Trends*, „India Quarterly” Vol. 79, 2023, No. 2, s. 176.

na rzecz rozwoju. Główną rolę w owych planach odgrywają przedsiębiorstwa, podczas gdy rolą państw pozostaje przede wszystkim budowanie platform współpracy, ustanawianie mechanizmów i zapewnianie regulacji prawnych. Chiny, jako państwo posiadające wielką gospodarkę, rozwinięty rynek, doświadczenie w budowie infrastruktury, zdolności do produkcji taniego, wydajnego sprzętu wysokiej jakości oraz wszechstronne atuty w przemyśle, kapitale, technologii, talentach i zarządzaniu, postrzegane są jako cenny partner¹⁶. Inicjatywa Pasa i Szlaku rozwiązuje problem „luki infrastrukturalnej”, a tym samym ma potencjał do przyspieszenia wzrostu gospodarczego w regionie Azji i Pacyfiku, Afryki, Ameryki Łacińskiej oraz Europy Środkowo-Wschodniej. Ogromne zapotrzebowanie na długoterminowy kapitał wyjaśnia, dlaczego wielu szefów dosyć szybko wyraziło zainteresowanie przystąpieniem do BRI¹⁷. Inkluzywność inicjatywy zwiększa jej potencjał gospodarczy przy jednoczesnym utrzymaniu dominującej roli Chin i jej przewagi w relacjach dwustronnych¹⁸.

¹⁶ *The Belt and Road Initiative: A Key Pillar of the Global Community of Shared Future*, The State Council Information Office of the People's Republic of China 2023, [on-line:] <http://www.beltandroadforum.org/english/n101/2023/1010/c124-895.html> – 9 V 2024.

¹⁷ *China's Belt and Road Initiative: The Infrastructure Challenges*, Clifford Chance 2019, [on-line:] <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2019/06/chinas-belt-and-road-initiative-the-infrastructure-challenges.pdf> – 9 V 2024.

¹⁸ *The Belt and Road Initiative: A New Means to Transformative Global Governance towards Sustainable Development*, China Center for International Economic Exchanges, United Nations Development Programme, [on-line:] <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/cn/UNDP-CH-GGR-2017-SNAPSHOT.pdf> – 9 V 2024.

Chińskie interesy na Kaukazie Południowym

Jeszcze w 2015 r. chińska wizja objęcia Jednym Pasem i Jedną Drogą Azji Środkowej, Kaukazu, Bliskiego Wschodu i Europy Wschodniej nie była do końca wyklarowana. Mimo iż Pekin ustalił budżet o wartości niemal 40 mld dolarów na projekty infrastrukturalne w owych regionach, a także ich główny cel – promocję ChRL jako lidera regionalnego rozwoju, stabilności i integracji – jedynym pewnym państwem „łącznikowym”, do którego docierać miała linia kolejowa, była Turcja. Projekt Żelaznego Jedwabnego Szlaku, czyli budowy kolejowego połączenia kontynentalnego pomiędzy Chinami a Turcją, objąć miał albo Kazachstan, Azerbejdżan i Gruzję, albo Kirgistan, Tadżykistan, Uzbekistan, Turkmenistan i Iran¹⁹. Finalnie główna trasa kolei przebiegła przez drugą ze wskazanych grup państw²⁰, aczkolwiek niewiele zabrakło, aby to Gruzja została objęta Żelaznym Jedwabnym Szlakiem. Mimo pozytywnego zapamiętania się zarówno ówczesnego prezydenta Turcji, Süleymana Demirela, jak i gruzińskich decydentów na budowę kolei już od końca lat 90. XX w., ormiańska diaspora zablokowała wszelkie wysiłki finansowe, w tym pożyczki z Azerbejdżanu, na rzecz budowy owego przedsięwzięcia, z uwagi na sytuację polityczną związaną

19 S. Çolakoğlu, E.T. Sakaoğlu, „Iron Silk Road”: Dream or Reality? – Analysis, Eurasia Review 2015, [on-line:] <https://www.eurasiareview.com/27052015-iron-silk-road-dream-or-reality-analysis/> – 9 V 2024.

20 Do grona państw, które podpisały porozumienie dotyczące kolei transazjatyckiej, nazywanej również Żelaznym Jedwabnym Szlakiem, należą: Afganistan, Armenia, Azerbejdżan, Bangladesz, Białoruś, Bhutan, Brunei, Chiny, Indie, Indonezja, Iran, Kambodża, Kazachstan, Korea Południowa, Laos, Mongolia, Nepal, Pakistan, Rosja, Sri Lanka, Tadżykistan, Tajlandia, Turcja, Turkmenistan i Uzbekistan – zob. mapa na stronie internetowej *Trans-Asian Railway: Trans-Asian Railway Network*, United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, [on-line:] <https://www.unescap.org/resources/trans-asian-railway-network-map> – 9 V 2024.

z Górkim Karabachem²¹. Celem blokady było przekierowanie Żelaznego Jedwabnego Szlaku do Giumri zamiast do Baku, niemniej zważywszy na zamkniętą wówczas granicę turecko-armeńską, podobna inwestycja nie mogłaby przynieść wymiernych korzyści gospodarczych²². W podobny sposób diaspora zablokowała również budowę rurociągu naftowego Baku–Tbilisi–Ceyhan²³. Jednocześnie – dzięki naciskom Turcji oraz użyciu chińskich funduszy na budowę infrastruktury kolejowej²⁴ – przez Gruzję przebiega linia Baku–Tbilisi–Kars, która obecnie stanowi alternatywną odnogę BRI nieobjmującą Rosji oraz łączącą Turcję z bogatym w ropę regionem Morza Kaspijskiego²⁵.

Jeszcze w 2017 r. strategia Pekinu wobec Kaukazu Południowego (Gruzji, Armenii, Azerbejdżanu) nie była jednoznaczna. Mimo dostrzeżenia strategicznych walorów regionu jego znaczenie handlowe w oczach ChRL było niepewne. Chińskie inwestycje w tym czasie pozostawały tam na niższym poziomie niż w Rosji i Azji Centralnej, a przetargi na duże projekty infrastrukturalne wygrywały – przy braku zainteresowania ze strony firm chińskich –

²¹ G.E. Howard, *The New Iron Silk Road: The Baku–Tbilisi–Kars Railway*, „Caucasus International” Vol. 2, 2012, No. 2, s. 39-41; zob. *The New Silk Road*, National Geographic, [on-line:] <https://education.nationalgeographic.org/resource/new-silk-road/> – 9 V 2024.

²² Zob. S. Lussac, *The Baku–Tbilisi–Kars Railroad and Its Geopolitical Implications for the South Caucasus*, „Caucasian Review of International Affairs” Vol. 2, 2008, No. 4, s. 217.

²³ S.E. Cornell, F. Ismailzade, *The Baku–Tbilisi–Ceyhan Pipeline: Implications for Turkey*, [w:] *The Baku–Tbilisi–Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West*, red. F.S. Starr, S.E. Cornell, Washington 2005, s. 113–117.

²⁴ B. Babayev, *Chinese Investment in Azerbaijan Is a Win-Win for Both Countries*, South China Morning Post 2020, [on-line:] <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3099044/chinese-investment-azerbaijan-win-win-both-countries> – 9 V 2024.

²⁵ *The New Silk Road...*

firmy amerykańskie²⁶, chociaż nierzadko inwestycje nie dochodziły do skutku. Jednym z przykładów jest port głębowodny w Anaklii, na którego budowę pierwszą umowę wygrała spółka *joint venture* gruzińskiego TBC Holding i amerykańskiej Conti International pod nazwą Anaklia Development Consortium, która ostatecznie nie zrealizowała projektu²⁷. W latach 2014-2017 chińskie interesy w państwach Kaukazu Południowego ograniczały się do przetargów na małe i średnie projekty, co ułatwiało inwestycje prywatnym chińskim firmom, m.in. China Triumph International Engineering Group. Należy zauważyć także niejednolite podejście ChRL do regionu – inwestycje dokonywane były głównie w Azerbejdżanie, w mniejszym stopniu w Gruzji i niemal wcale w Armenii. Współpraca chińsko-azerbejdżańska doprowadziła do przyznawania chińskim bankom znacznych ulg podatkowych w zakresie stóp procentowych²⁸.

W ostatnich latach, mimo rosyjskich obaw geostrategicznych związanych z malejącą kontrolą nad Kaukazem Południowym, relacje chińsko-kaukaskie uległy wzmocnieniu. Choć Federacja Rosyjska utrzymuje znaczne wpływy w regionie, Chiny zdołały zdecydowanie umocnić swoją pozycję nie tylko w roli inwestora i partnera handlowego, lecz także jako przeciwwagi dla dominującej na Kaukazie Rosji i rosnącej presji ze strony Zachodu. Zaangażowanie ChRL szczególnie widoczne jest w sektorze finansowym, energetycznym i telekomunikacyjnym, a także w projektach infra-

²⁶ D. Yan, *China's Strategy in the Caucasus*, Foreign Policy Research Institute 2017, [on-line:] <https://www.fpri.org/article/2017/04/chinas-strategy-caucasus/> – 9 V 2024.

²⁷ B. Benson, *International Arbitration Court Rules in Favor of Georgian Government on Port Development Case*, EurasiaNet 2024, [on-line:] <https://eurasianet.org/international-arbitration-court-rules-in-favor-of-georgian-government-on-port-development-case> – 6 II 2025.

²⁸ D. Yan, *op. cit.*

strukturalnych²⁹. Dane dotyczące wielkości handlu również wskazują na rosnącą pozycję Chin w regionie. Oprócz prowadzenia handlu regularnymi dobrami i usługami (ChRL importuje zwłaszcza surowce naturalne, eksportuje zaś produkty przemysłu elektronicznego, elektrotechnicznego, maszynowego i chemicznego³⁰) Pekin zaangażował się podczas pandemii COVID-19 w 2021 r. w tzw. dyplomację szczepionkową wobec Kaukazu Południowego, konkurując na tym polu ze Stanami Zjednoczonymi, Europą i Rosją³¹.

Tabela 1.					
Główni partnerzy handlowi państw Kaukazu Południowego – 2010					
Armenia		Azerbejdżan		Gruzja	
UE27	30,4%	UE27	39,8%	UE27	28,2%
Rosja	22,6%	USA	9,9%	Turcja	18,6%
Chiny	7,7%	Rosja	9,0%	Azerbejdżan	9,9%
Ukraina	5,4%	Izrael	6,8%	Ukraina	9,2%
USA	4,7%	Turcja	5,1%	Rosja	5,6%
Turcja	4,5%	Ukraina	3,4%	USA	4,8%
Iran	3,8%	Indonezja	3,3%	Chiny	3,3%
Szwajcaria	3,6%	Chiny	3,1%	Kanada	2,4%
Korea		Kanada	3,0%	Armenia	2,4%
Południowa	2,4%	Gruzja	2,3%	Zjedn. Emiraty	
Gruzja	2,4%			Arab.	2,3%

29 T. German, *Russia and the South Caucasus: The China Challenge*, „Europe-Asia Studies” Vol. 74, 2022, No. 9, s. 1606.

30 K.I. Tasits, *Razvitie otnosheny Kitaya s respublikami Yuzhnogo Kavkaza v kontekste initsiativy „Poyas i putė”*, „Problemy natsionalnoi strategii” [Развитие отношения Китая с республиками Южного Кавказа в контексте инициативы „Пояс и путь”, „Проблемы национальной стратегии”] R. 5, 2019, s. 83-85.

31 P. Stronski, *The Shifting Geography of the South Caucasus*, Carnegie Endowment for International Peace, [on-line:] <https://carnegieendowment.org/research/2021/09/the-shifting-geography-of-the-south-caucasus?lang=en> – 18 V 2024.

Główni partnerzy handlowi państw Kaukazu Południowego – 2020					
Armenia		Azerbejdżan		Gruzja	
Rosja	27,1%	UE27	36,7%	UE27	23,4%
UE27	20,3%	Turcja	13,5%	Turcja	14,2%
Chiny	11,6%	Rosja	9,0%	Rosja	11,5%
Szwajcaria	6,3%	Chiny	6,6%	Chiny	8,5%
Iran	5,0%	Szwajcaria	4,2%	Azerbejdżan	8,2%
USA	4,1%	Izrael	4,1%	Armenia	5,3%
Turcja	3,3%	Indie	3,3%	Ukraina	5,1%
Japonia	2,5%	Ukraina	2,4%	USA	4,1%
Irak	2,2%	USA	2,4%	Iran	2,0%
Ukraina	2,1%	Wielka Brytania	2,1%	Zjedn. Emiraty Arab.	1,8%
Główni partnerzy handlowi państw Kaukazu Południowego – 2023					
Armenia		Azerbejdżan		Gruzja	
Rosja	35,3%	UE27	48,5%	UE27	20,9%
UE27	12,6%	Turcja	14,9%	Turcja	13,8%
Zjedn. Emiraty Arab.	11,1%	Rosja	8,5%	Rosja	11,1%
Chiny	10,3%	Chiny	6,1%	USA	9,8%
Wietnam	3,9%	Izrael	2,8%	Chiny	7,6%
Iran	3,3%	Indie	2,8%	Azerbejdżan	7,0%
Hongkong	3,2%	USA	1,8%	Armenia	5,2%
USA	3,2%	Gruzja	1,7%	Kazachstan	3,4%
Indie	1,9%	Wielka Brytania	1,5%	Kirgistan	3,2%
Japonia	1,7%	Turkmenistan	1,5%	Japonia	2,9%

Źródło: opracowanie własne: lata 2009-2019 oparte na danych Komisji Europejskiej (bazujących na danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego), dostępne on-line: <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/statistics/> – 18 V 2024; dane z 2023 r.: dane statystyczne Komisji Europejskiej dostępne on-line: https://policy.trade.ec.europa.eu/analysis-and-assessment/statistics_en – 18 V 2024, zakładki Armenii, Azerbejdżanu i Gruzji. Dane z lat 2020 oraz 2023 nie uwzględniają Wielkiej Brytanii, która wówczas znajdowała się poza unijnymi strukturami.

Rozmiar chińskich inwestycji w latach 2007-2017 według analiz wykonanych w ramach projektu AidData w College of William & Mary wynosił odpowiednio: 581 mln dolarów dla Azerbejdżanu

(m.in. budowa ropociągów i gazociągów z Morza Kaspijskiego do Turcji, rozbudowa fabryki aluminium w Gandży), 195 mln dolarów dla Gruzji (w szczególności transport oraz utworzenie specjalnej strefy ekonomicznej na przedmieściach Tbilisi) oraz zdecydowanie mniejsza kwota dla Armenii (brak szczegółowych danych; chińskie zaangażowanie inwestycyjne przejawiało się wyłącznie w dotacjach i pożyczkach koncesyjnych na projekty społeczne: szkoły, szpitale, samochody dla urzędników)³². W ujęciu rocznym chińskie inwestycje wynoszą około 800 mln dolarów³³, co procentowo odpowiada 9,3% wszystkich inwestycji dokonanych na Kaukazie Południowym (ChRL zajmuje czwarte miejsce po UE (29,6%), Rosji (14,3%) i Turcji (13,9%))³⁴. Dziwić w tym kontekście może ambiwalentne podejście Europy do coraz bardziej rosnącej roli BRI i zależności kaukaskich państw od chińskich funduszy, a także stosunkowo niewielkie zaangażowanie USA i brak tworzenia przeciwwagi dla chińskich wpływów³⁵. Strategiczne położenie, stanowiące „bramę” do Azji Centralnej, a także brak oporu ze strony świata euroatlantyckiego stwarzają dla Pekinu szereg możliwości dalszej projekcji BRI nie tylko na Kaukaz, lecz także na Europę. Znaczenie drogi wiodącej przez Południowy Kaukaz rośnie szczególnie w obliczu wojny

32 *Unpacking Chinese Finance in the South Caucasus*, Eurasia Net 2022, [online:] <https://eurasianet.org/unpacking-chinese-finance-in-the-south-caucasus> – 18 V 2024.

33 A.M. Kumukov, S.G. Luzyanin, *China's Foreign-Policy Strategy in the South Caucasus – a Transit Window to Europe?*, „Russia in Global Affairs” Vol. 22, 2024, No. 1, s. 186.

34 Y.V. Leksyutina, *Kitai na Yuzhnom Kavkaze: masshtaby ekonomicheskogo prisutstviya*, „Postsovetskie issledovaniya” [Китай на Южном Кавказе: масштабы экономического присутствия, „Постсоветские исследования”] R. 1, 2022, s. 60.

35 R. Fawn, J. Bruder, *Building the West's On-Ramp to China's Belt and Road: Opportunities in the South Caucasus*, „Orbis” Vol. 66, 2022, No. 3, s. 351-355.

w Ukrainie³⁶, która zaburza bezpieczeństwo szlaku wiodącego przez Rosję i Białoruś.

Chińska strategia wobec Kaukazu Południowego zakłada dalszy rozwój polityki transportowej, handlowej i inwestycyjnej przy zachowaniu niskiego poziomu ingerencji w sprawy wewnętrzne państw. Taka taktyka ma na celu budowanie wizerunku przyjaznego, bezstronnego partnera gospodarczego³⁷, jednak należy zauważyć, że – jak w przypadku wszystkich państw członkowskich BRI – pożyczki inwestycyjne w dłuższej perspektywie zmieniają beneficjentów inicjatywy w jej dłużników. Zdaniem europejskich badaczy Chiny nie uważają priorytetów handlowych *per se* za cel główny, lecz za środek do osiągnięcia celów politycznych lub geopolitycznych w regionie³⁸. Świadczyć o tym mogłyby dodatkowe, pozagospodarcze aktywności podejmowane przez ChRL: polityka humanitarna wobec regionu, otwarcie sześciu Instytutów Konfucjusza w Erywaniu (2009), Baku (2011, 2016) i Tbilisi (2010, 2018, 2022), utworzenie centrów języka chińskiego i kultury chińskiej w Erywaniu (2015) i w Baku (2019) oraz studiów nad Chinami w Erywaniu (2014, 2016), a także programu wymian bilateralnych³⁹. Każde z wymienionych działań stanowi krok w budowaniu kapitału ludzkiego, który może przysłużyć się rozwojowi bilateralnych relacji oraz obsługiwać dalsze programy gospodarcze zainicjowane przez Chiny. Jednocześnie sprzyjające relacje na linii Pekin–Moskwa–Ankara oraz tendencje wypierania obecności Stanów Zjednoczonych z Kaukazu tworzą sprzyjające

³⁶ *Unpacking Chinese Finance...*

³⁷ D.K. Babayan, *Rol i mesto Yuzhnogo Kavkaza v geopoliticheskoi povestke Kitaiskoi Narodnoi Respubliki*, „21 Vek. Informatsionno-analiticheskyy zhurnal” [Рол и место Южного Кавказа в геополитической повестке Китайской Народной Республики, „21 Век. Информационно-аналитический журнал”] R. 2, 2011, nr 18, s. 66-93.

³⁸ A.M. Kumukov, S.G. Luzyanin, *op. cit.*, s. 187.

³⁹ *Ibidem*.

warunki dla podtrzymania obecnych trendów oraz wzmocnienia pozycji Chin⁴⁰.

Gruzja w obrębie Inicjatywy Pasa i Szlaku

Mimo najwyższego stopnia inwestycji w Azerbejdżanie gospodarcze zaangażowanie Chin najmocniej widoczne jest w Gruzji. W 2017 r. oba państwa podpisały porozumienie o wolnym handlu⁴¹ obniżające do zera 90% stawek celnych w eksporcie i imporcie⁴², a 31 lipca 2023 r. – umowę o partnerstwie strategicznym obejmującą kwestie polityczne, ekonomiczne, społeczne i międzynarodowe⁴³. Umowa ta wskazuje na chęć Pekinu do wyjścia poza swoje tradycyjnie ostrożne, utrzymywane od lat 90. XX w. stanowisko wobec Kaukazu Południowego oraz do dalszego, pogłębionego rozwoju relacji bilateralnych z Gruzją. W szczególności większa uwaga ma zostać zwrócona na Inicjatywę Pasa i Szlaku w Gruzji, przede wszystkim w zakresie inwestycji i handlu w transporcie, technologii cyfrowej, komunikacji, modernizacji infrastruktury, rolnictwie i bezpieczeństwie żywności, zasobów wodnych oraz

⁴⁰ M. Popkhadze, *China's Growing Influence in the South Caucasus*, Foreign Policy Research Institute 2021, [on-line:] <https://www.fpri.org/article/2021/11/chinas-growing-influence-in-the-south-caucasus/> – 18 V 2024.

⁴¹ *Free Trade Agreement between the Government of the People's Republic of China and the Government of Georgia*, Electronic Database of Investment Treaties, [on-line:] <https://edit.wti.org/document/show/889610e1-791c-4682-9043-fc6c4c431a8d> – 18 V 2024.

⁴² A.M. Kumukov, S.G. Luzyanin, *op. cit.*, s. 188.

⁴³ *Full Text: Joint Statement of the People's Republic of China and Georgia on Establishing a Strategic Partnership*, Embassy of the People's Republic of China in Georgia 2023, [on-line:] http://ge.china-embassy.gov.cn/eng/xwdt/202308/t20230807_11123383.htm – 24 V 2024.

środowiska. W politycznych deklaracjach Gruzja wyraża chęć rozszerzenia eksportu towarów i usług do Chin, które z kolei skłonne są do udzielenia korzystnych pożyczek na gruzińskie projekty społeczne i infrastrukturalne⁴⁴. Bezpośrednią przyczyną zwiększonego zaangażowania ChRL stały się regionalne procesy geopolityczne (trwająca wojna w Ukrainie, nowe szlaki handlowe, rosnąca konkurencja ze Stanami Zjednoczonymi)⁴⁵.

Chęć zacieśnienia relacji z Gruzją zbiega się w czasie ze zmianami szlaków handlowych w Azji Środkowej, w szczególności z projektami infrastrukturalnymi dotyczącymi wykorzystania energii odnawialnej, zwłaszcza słonecznej i wiatrowej, w Uzbekistanie i Kazachstanie⁴⁶ oraz na Kaukazie Południowym⁴⁷. Coraz częściej również postrzegana jest w chińskiej polityce jako jeden obszar tzw. Azja Kaukaska (Azja Środkowa oraz Kaukaz), w obrębie której przebiega droga z Sinciangu do Batumi, stanowiąca główny chiński szlak handlowy do Europy. Jednocześnie nie należy postrzegać Chin jako mocarstwa, które dominuje na Kaukazie Południowym lub ma potencjał, aby stać się głównym graczem w regionie. W rzeczywistości o wpływy rywalizuje z innymi graczami

⁴⁴ *China and Georgia Upgrade Ties to Strategic Partnership*, Albright Law Office 2023, [on-line:] <https://www.allbrightlaw.com/EN/10531/263f649b0b-191bce.aspx> – 24 V 2024.

⁴⁵ E. Avdaliani, *China and the Look to the South Caucasus*, Caucasus Watch 2023, [on-line:] <https://caucasuswatch.de/en/insights/china-and-the-look-to-the-south-caucasus.html> – 24 V 2024.

⁴⁶ Y. Sharifli, *Green New Wave: How China Adapts to Central Asia's Renewable Energy Landscape*, Carnegie Endowment for International Peace 2024, [on-line:] <https://carnegieendowment.org/posts/2024/04/green-new-wave-how-china-adapts-to-central-asias-renewable-energy-landscape?lang=en> – 24 V 2024.

⁴⁷ Zob. A. Dilanchiev, M. Umair, M. Haroon, *How Causality Impacts the Renewable Energy, Carbon Emissions, and Economic Growth Nexus in the South Caucasus Countries?*, „Environmental Science and Pollution Research” Vol. 31, 2024, No. 5, s. 33069-33085.

(Rosją, USA, UE, Turcją i Iranem), szczególnie w wymiarze gospodarczym. Możliwości wywarcia większego wpływu na kształt sfery gospodarczej i geopolitycznej na Kaukazie pojawiły się w Chinach dopiero po wybuchu wojny w Ukrainie, kiedy chińskie władze przestały postrzegać Kaukaz Południowy jako wyłącznie rosyjską strefę wpływów⁴⁸. Samej Gruzji także nie należy postrzegać jako państwa będącego pionkiem w chińskich rękach, lecz jako aktora państwowego szukającego zbliżenia z ChRL z uwagi na korzyści gospodarcze oferowane przez BRI i Pekin⁴⁹. Jednocześnie Gruzja nie jest w tej relacji partnerem równorzędnym Chinom.

Chociaż gruziński rząd starał się powstrzymać inwestycje zagraniczne na swoich separatystycznych terytoriach, Pekin w 2019 r. podejmował rozmowy z Abchazją w sprawie rozbudowy sektora telefonów komórkowych, samochodów elektrycznych i dróg, mimo iż ChRL oficjalnie deklaruje brak tolerancji wobec ruchów separatystycznych. Projekt nie doszedł do skutku, podobnie jak budowa abchaskiej kolei – w 2015 r. China Railway podpisała w Moskwie memorandum w sprawie przywrócenia linii kolejowej zniszczonej podczas wojny separatystycznej w latach 90. XX w. Oprócz tego chińskie inwestycje miały objąć budowę nowych portów i lotnisk. Pekin wyżej stawia jednak współpracę z rządem gruzińskim niż chęć inwestycji w Abchazji, i chociaż w regionie mówi się o zagranicznych inwestycjach, gruziński rząd skutecznie je blokuje⁵⁰. Chińskie firmy inwestycyjne próbują również nawiązać współpracę z rządem separatystów w Osetii Południowej⁵¹.

⁴⁸ E. Avdaliani, *China and the Look...*

⁴⁹ T. German, *op. cit.*, s. 1612.

⁵⁰ G. Lomsadze, *China to Invest in Electric Cars, Mobile Phones and Roads in Abkhazia?*, Eurasia Net 2019, [on-line:] <https://eurasianet.org/china-to-invest-in-electric-cars-mobile-phones-and-roads-in-abkhazia> – 24 V 2024.

⁵¹ *The Chinese Investment Company and the Government of South Ossetia Will Establish Cooperation*, PEC 2024, [on-line:] <https://cominf.org/en/node/1166556153> – 24 V 2024.

Jeszcze w 2015 r. oszacowano, że Gruzja stanowi dla Chin bramę do ponad 800 mln konsumentów⁵². Jednym z kluczowych chińskich inwestorów w Gruzji jest Xinjiang Hualing Group, przedsiębiorstwo odpowiedzialne za budowę centrum handlowego Tbilisi Sea Plaza i 10-letniego projektu mieszkaniowego Tbilisi Sea City, a także utworzenie Wolnej Strefy Przemysłowej w Kutaisi, która zapewnia dostęp do 900 mln konsumentów, w tym z rynków zagranicznych⁵³. Ponadto Hualing aktywnie rozwija współpracę finansową, m.in. nabyło pakiet kontrolny w gruzińskim banku Basis Bank oraz tworzy park przemysłowy, który domyślnie przyciągnąć ma inwestycje kolejnych chińskich firm – do 2020 r. 70 firm wyraziło zainteresowanie rozwojem i modernizacją linii kolejowych, autostrad, obiektów komunikacyjnych i elektroenergetycznych oraz infrastruktury morskiej i korytarzy w ramach BRI⁵⁴. Bardzo widoczny, szczególnie w sektorze telekomunikacyjnym, jest również Huawei, będący drugim co do wielkości sprzedawcą telefonów komórkowych, co niepokoi Stany Zjednoczone i Europę, które wysuwają zastrzeżenia, jakoby Huawei poprzez sieć 5G (technologię mobilną piątej generacji) miał stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa danych cyfrowych. Pokłosiem rosnącej roli Huawei stało się podpisanie przez Waszyngton i Tbilisi w styczniu 2021 r. memorandum w sprawie wykorzystania technologii opartych na zachodnich standardach⁵⁵. Interesujące w kontekście

52 M. Cecire, *China's Growing Presence in Georgia*, The Diplomat 2015, [on-line:] <https://thediplomat.com/2015/05/chinas-growing-presence-in-georgia/> – 24 V 2024.

53 T. German, *op. cit.*, s. 1610.

54 H. Yu, Yu Hongjun: *Jointly Building the China-Central Asia-West Asia Economic Corridor* [于洪君：共建“中国-中亚-西亚经济走廊”], Belt and Road Portal 2020, [on-line:] <https://www.yidaiyilu.gov.cn/p/148422.html> – 24 V 2024.

55 E. Advaliani, *The US, China, and the Race for 5G in the South Caucasus*, China Observers 2021, [on-line:] <https://chinaobservers.eu/the-us-china-and-the-race-for-5g-in-the-south-caucasus/> – 24 V 2024.

wszystkich przedstawionych powyżej informacji mogą być dane dotyczące wielkości inwestycji, gdyż pomimo wysokiego poziomu umów i preferencyjnych systemów handlowych, według Xinjiang Hualing Group, wielkość inwestycji do 2022 r. osiągnęła zaledwie 600 mln dolarów, a wielkość handlu – 1,5 mld dolarów⁵⁶. W zakresie bezpieczeństwa cyfrowego i bezpieczeństwa danych należy również wskazać na zakup przez Gruzję urządzeń chińskiej firmy Nuctech Company Limited. Wśród produkowanych przez nią urządzeń znajdują się skanery rentgenowskie wykorzystywane do sprawdzania pasażerów i bagaży, a także detektory materiałów wybuchowych oraz połączone ze sobą urządzenia umożliwiające rozpoznawanie twarzy i identyfikację dowodów osobistych lub biletów. Tylko w latach 2018-2020 gruziński Urząd Skarbowy zakupił od Nuctech Company Limited produkty o łącznej wartości 5,87 mln dolarów amerykańskich. Tymczasem amerykańska Administracja Bezpieczeństwa Transportu, Unia Europejska i Litwa oficjalnie wykluczyły firmę ze swoich rynków, a skandale w Stanach Zjednoczonych, na Filipinach, w Namibii, na Tajwanie i w Ukrainie zrodziły wzmożone podejrzenia co do łatwego dostępu do danych i wykorzystywania ich, w tym krytycznych informacji celnych i granicznych, przez Komunistyczną Partię Chin⁵⁷.

Oprócz wskazanych inwestycji i BRI premier Gruzji Irakli Garibaszwili podczas wizyty w Chinach w lipcu 2023 r. zadeklarował gotowość do pogłębiania relacji z ChRL⁵⁸ także w ramach innych, koordynowanych przez Pekin projektów: Globalnej Inicjatywy

⁵⁶ A.M. Kumukov, S.G. Luzyanin, *op. cit.*, s. 188.

⁵⁷ E. Buziashvili et al., *Russian and Chinese Influences in Georgia: Report*, European Values Center for Security Policy 2021, [on-line:] https://www.mdfgeorgia.ge/uploads//Russian_and_Chinese_influences_in_Georgia-2021_update.pdf – 6 II 2025.

⁵⁸ *Georgian PM Arrives in Beijing as Part of His Visit to China*, Agenda.Ge, [on-line:] <https://agenda.ge/en/news/2023/2910#gsc.tab=0> – 6 II 2025.

Cywilizacyjnej, Globalnej Inicjatywy Rozwoju oraz Globalnej Inicjatywy Bezpieczeństwa. Należy również zauważyć, iż za pośrednictwem BRI udział chińskich struktur finansowych (m.in. Azjatycki Bank Infrastruktury i Inwestycji, Chiński Bank Rozwoju, Exim Bank, Bank of China oraz Industrial and Commercial Bank of China) zwiększył swoje wpływy w Gruzji, szczególnie w sektorach przemysłowym, hydroenergetycznym i w budowie infrastruktury, a także na rynku mieszkaniowym, hotelarskim i handlowym⁵⁹. Co interesujące, od momentu zawarcia pierwszej umowy o współpracy gospodarczej i technicznej w 2010 r., na podstawie której ChRL przeznaczyła 3 mln dolarów amerykańskich na projekty w Gruzji, oba państwa wspólnie zaangażowały się w reformę zdrowia psychicznego w Gruzji⁶⁰.

Jak już wspomniano, Chiny w Gruzji wspierają również – finansowo i organizacyjnie – projekty kulturalne i edukacyjne, które nie tylko stanowią projekcję miękkiej siły i promują atrakcyjność ChRL, lecz także mają na celu kształcenie osób mogących w kolejnych latach tworzyć lokalne struktury BRI i pozostałych chińskich inicjatyw⁶¹. Jedną z bardziej rozpoznawalnych inwestycji Pekinu są Instytuty Konfucjusza, które poza tym, że stanowią narzędzie propagandowe, promują chiński język i chińską kulturę. Do 2022 r. w Gruzji działały trzy Instytuty Konfucjusza (na Wolnym Uniwersytecie w Tbilisi, na Uniwersytecie Otwartego Nauczania w Tbilisi oraz na Uniwersytecie w Kutaisi)⁶². Do innych projektów promujących chińsko-gruzyńskie więzi kulturowe zaliczyć należy Gru-

⁵⁹ M. Popkhadze, *China Continues to Deepen Its Political Influence in Georgia*, Foreign Policy Research Institute 2023, [on-line:] <https://www.fpri.org/article/2023/09/china-continues-to-deepen-political-influence-in-georgia/> – 24 V 2024.

⁶⁰ D. Schulz, *op. cit.*

⁶¹ M. Popkhadze, *China Continues to...*

⁶² D. Schulz, *op. cit.*

zińsko-Chińskie Centrum Rozwoju Gospodarczego i Kulturalnego oraz Gruzińsko-Chińskie Stowarzyszenie Przyjaźni, które mają na celu ułatwienie partnerstwa Chin z lokalnymi instytucjami edukacyjnymi⁶³. ChRL oferuje również w trybie ciągłym stypendia dla gruzińskich studentów na naukę języka mandaryńskiego w Chinach, jednocześnie sprowadzając chińskich nauczycieli do nauczania języka chińskiego, historii i kultury chińskiej w Gruzji (język chiński jest nauczany w 26 gruzińskich instytucjach szkolnictwa wyższego i średniego)⁶⁴. Pekin skutecznie wykorzystał lukę edukacyjną wynikającą ze spadku zachodnich funduszy edukacyjnych dla gruzińskich studentów, aby promować język chiński i tym samym tworzyć dla przyszłych pokoleń w Gruzji szansę na zacieśnianie współpracy z firmami z ChRL operującymi w obu państwach⁶⁵. Znaczny procent działań *soft power* podejmowanych przez Chiny w Gruzji miał miejsce przed przystąpieniem tego państwa do BRI.

Prognozy rozwoju BRI i współpracy chińsko-gruzińskiej

Zachowanie chińskich ambasadorów wskazuje nie tylko na dalszy rozwój BRI w Gruzji, lecz przede wszystkim na zwiększenie znaczenia gruzińskiego odcinka Inicjatywy Pasa i Szlaku. Zaangażowanie Rosji, Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej na Kaukazie Południowym zmniejszyło się przez wojnę w Ukrainie, porażkę Europejskiej Polityki Sąsiedztwa (w szczególności zaś Partnerstwa

63 M. Popkhadze, *China Continues to...*

64 M. Popkhadze, *China's Growing Influence...*

65 I. Arabidze, *China in Georgia – A Developing Relationship*, China Observers 2022, [on-line:] <https://chinaobservers.eu/china-in-georgia-a-developing-relationship/> – 24 V 2024.

Wschodniego, czyli programu obejmującego wschodni wymiar polityki unijnej) oraz niespójność amerykańskiej polityki wobec Gruzji. Tę próżnię powstałą wskutek mniejszego zaangażowania wskazanych państw i podmiotów próbują wypełnić Chiny, dążąc do zmonopolizowania łączności regionalnej i zmiany przebiegu Korytarza Środkowego Pasa i Szlaku⁶⁶.

Ową zmianę determinuje przede wszystkim położenie Gruzji, Południowy Kaukaz służy bowiem jako najkrótszy korytarz z najbardziej wysuniętej na zachód chińskiej prowincji Sinciang do Unii Europejskiej. Ambasador Chin w Gruzji, Zhou Qian, w 2023 r. wyraźnie wspominał o konieczności rozwoju Korytarza Środkowego, m.in. zwiększeniu jego wartości poprzez budowę portu głębinowego w Anaklii, na gruzińskim wybrzeżu Morza Czarnego⁶⁷. Projekt budowy portu został zawieszony w 2020 r., ale gruziński rząd już w 2022 r. zaczął mówić o jego wznowieniu, a premier Irakli Garibaszwili był zdania, że budowa portu w Anaklii jest „głównym i ambitnym priorytetem” jego rządu. Dodatkowo wyśtosował zaproszenie do oferentów na wznowienie projektu na początku 2023 r., z zastrzeżeniem, że rząd zachowa 51% udziałów⁶⁸. Należy w tym kontekście zauważyć również, iż Gruzja jest najbardziej aktywnym w zakresie integracji euroatlantyckiej krajem Kaukazu Południowego⁶⁹, a sam port finansowo wspierały m.in. Stany Zjednoczone, aczkolwiek miał on służyć przede wszystkim

⁶⁶ M. Popkhadze, *China Continues to...*

⁶⁷ E. Avdaliani, *China and the Look...*

⁶⁸ R. Standish, T. Chkareuli, *The Black Sea Port That Could Define Georgia's Geopolitical Future*, Radio Free Europe / Radio Liberty 2023, [online:] <https://www.rferl.org/a/georgia-anaklia-port-geopolitics-russia-china-eu/32547539.html> – 24 V 2024.

⁶⁹ Zob. N. Gamkrelidze, *From a Willing Partner to Close Political and Economic Partner: Analysing EU Political Elites' Images of Georgia from 1991 to 2020*, „European Security” Vol. 31, 2022, No. 2, s. 200-221.

w ramach BRI⁷⁰. W jeszcze większym stopniu amerykańskie wsparcie widoczne jest przy renowacji Poti – przestarzałego, 100-letniego gruzińskiego portu na Morzu Czarnym – na który to cel USA przekazały za pośrednictwem Międzynarodowego Funduszu Rozwoju pożyczkę w wysokości 50 mln dolarów. W styczniu 2022 r. ambasador USA w Gruzji zauważył, że Stany Zjednoczone z zadowoleniem wspierają inicjatywę, która podwoiła przepustowość portu i która zapewniła Gruzji szansę na zwiększony handel z Zachodem⁷¹. Pełna renowacja portu w Poti oraz budowa portu głębinowego w Anaklii niemal z pewnością pogłębią wpływy chińskich firm w Gruzji, a także zwiększą przepustowość BRI w zakresie wymiany handlowej drogą morską poprzez Morze Czarne. Duże zainteresowanie stron chińskiej i amerykańskiej ukończeniem owych portów sugeruje, iż w najbliższych latach zostaną one oddane do użytku – wskazywałyby na to przede wszystkim chińskie zabiegi dotyczące zmiany przebiegu Środkowego Korytarza BRI.

W kontekście wojny w Ukrainie warto odnotować, że zaledwie przez pierwsze trzy miesiące trwania rosyjskiej inwazji poziom ruchu przez Rosję spadł o 50%, transport ładunków wzdłuż Środkowego Korytarza wzrósł o 28%⁷², osiągając rekordowy poziom 3,2 mln ton, a według prognoz na najbliższe lata ma wzrosnąć do poziomu 10 mln ton rocznie⁷³. Jednocześnie BRI nie

⁷⁰ *Perfect Opportunity to Reaffirm U.S. Government Support for Anaklia Port Project*, Anaklia Development Consortium, [on-line:] <http://anakliadevelopment.com/news/anaklia-development-consortium-welcomes-u-s-secretary-of-state-pompeo-to-georgia/> – 24 V 2024.

⁷¹ *Ambassador Degnan's Remarks to Media at Pace Terminal Opening*, U.S. Embassy in Georgia 2022, [on-line:] <https://ge.usembassy.gov/ambassador-degnans-remarks-to-media-at-pace-terminal-opening/> – 24 V 2024.

⁷² M. Popkhadze, *China Continues to...*

⁷³ R. Elbert, J. Rentschler, *The Transcaspiian Transport Route – Current Developments and Challenges*, [on-line:] <https://slub.qucosa.de/api/qucosa%3A85574/attachment/ATT-0/> – 24 V 2024.

należy postrzegać wyłącznie jako inicjatywy nakierowanej *stricte* gospodarczo, realizującej gospodarcze cele przy użyciu środków ekonomicznych. Rozłożenie ciężaru BRI na różne sektory (w tym energetyczny, transportowy, komunikacyjny, edukacyjny, kulturowy) spowodowało rozmazanie granic pomiędzy zaangażowaniem w BRI a relacjami bilateralnymi. Ewoluujący charakter Pasa i Szlaku, na który zwrócono uwagę, każe przypuszczać, iż gospodarcze nacechowanie BRI powinno być jedynie domniemane, a powiązane z nim inwestycje (w tym również w zasoby ludzkie) traktowane być powinny jako element inicjatywy. Liczba narzędzi użytych przez ChRL w celu rozbudowy szlaku w Gruzji w sposób wielosektorowy daje wskazówkę, że dla Pekinu jeszcze większe zacieśnianie relacji z Gruzją oraz umacnianie własnej pozycji w możliwie atrakcyjny sposób przy jednoczesnej rywalizacji o wpływy z Rosją, Turcją, Stanami Zjednoczonymi i Unią Europejską stanowić będzie najbardziej prawdopodobne posunięcie strategiczne. Jako mało realne w perspektywie najbliższej dekady należy postrzegać scenariusze przejmowania przez Chiny monopolu w Gruzji (ograniczone nie tylko środkami finansowymi, lecz także brakiem zainteresowania ChRL) lub wycofanie się z planów wzmacniania Środkowego Korytarza biegnącego przez Gruzję (przeczyłaby temu liczba już poczynionych inwestycji).

Warto zauważyć, iż chińskie deklaracje nie wytrzymały próby czasu i ChRL inwestuje w Gruzji mniej, niż strona chińska deklarowała w momencie przystępowania państw Kaukazu Południowego do BRI. Obecne zaangażowanie gospodarcze Chin jest znacznie mniejsze, niż oficjalnie podaje Pekin (od 2010 r. inwestycje nie przekraczają 700 mln dolarów amerykańskich), z kolei od końca pandemii COVID-19 w Gruzji obserwowalny jest wzrost inwestycji m.in. amerykańskich, brytyjskich i holenderskich⁷⁴. Przewaga

⁷⁴ *Georgia's Investment Landscape: Comparative Analysis of Chinese and Western Investments (2018-2023)*, Civic Idea 2024, [on-line:] <https://civicidea.org/wp-content/uploads/2024/07/Chinese-investments.pdf> – 6 II 2025.

ChRL nad partnerami zachodnimi leży w prowadzeniu zadłużeniowego modelu rozbudowy infrastruktury, którego skutkiem jest rosnące zadłużenie wynikające z braku spłaty obecnie atrakcyjnych dla beneficjentów BRI, w tym Gruzji, nisko oprocentowanych pożyczek⁷⁵. Taka strategia może, w dłuższej perspektywie, doprowadzić do znacznej zależności Tbilisi od Pekinu.

Podsumowanie

Malejące wpływy Rosji, Stanów Zjednoczonych oraz Unii Europejskiej na Kaukazie Południowym stworzyły sprzyjające warunki do zwiększonej obecności Chin w regionie. Zaangażowanie Chin widoczne jest szczególnie w Gruzji, obejmując już nie tylko inwestycje infrastrukturalne, lecz także sektor przemysłowy, komunikacyjny, hydroenergetyczny, edukacyjny czy kulturowy, rynek mieszkaniowy, hotelarski i handlowy oraz inwestycje w zakresie zasobów ludzkich. Chińskie struktury finansowe w coraz większym stopniu przejmują kontrolę nad inwestycjami, które oprócz rozwoju BRI na różnych płaszczyznach mają umożliwić wprowadzenie na gruziński rynek większej liczby chińskich firm. Dogodne okoliczności geopolityczne (wojna w Ukrainie) oraz plany na zmianę trasy Środkowego Korytarza BRI stwarzają dla Gruzji szansę na zacieśnienie relacji z Chinami, które zdywersyfikuje jej dotychczasowe uzależnienie od Rosji oraz państw Zachodu, a także potencjalnie wpłynie na poprawę infrastruktury drogowej i portowej, modernizację kraju (m.in. w zakresie energii odnawialnej) oraz szeroko pojęty rozwój zgodny z interesami Pekinu.

⁷⁵ Zob. *The Reality and Myth of BRI's Debt Trap: Evidences from Asia and Africa*, red. N. Peng, M. Yu Cheng, Berlin 2024.

Bibliografia

- Ambassador Degnan's Remarks to Media at Pace Terminal Opening*, U.S. Embassy in Georgia 2022, [on-line:] <https://ge.usembassy.gov/ambassador-degnans-remarks-to-media-at-pace-terminal-opening/>.
- Arabidze I., *China in Georgia – A Developing Relationship*, China Observers 2022, [on-line:] <https://chinaobservers.eu/china-in-georgia-a-developing-relationship/>.
- Avdaliani E., *China and the Look to the South Caucasus*, Caucasus Watch 2023, [on-line:] <https://caucasuswatch.de/en/insights/china-and-the-look-to-the-south-caucasus.html>.
- Avdaliani E., *The US, China, and the Race for 5G in the South Caucasus*, China Observers 2021, [on-line:] <https://chinaobservers.eu/the-us-china-and-the-race-for-5g-in-the-south-caucasus/>.
- Babayan D.K., *Rol i mesto Yuzhnogo Kavkaza v geopoliticheskoi povestke Kitaiskoi Narodnoi Respubliki „21 Vek. Informatsionno-analiticheskyy zhurnal”* [Роль и место Южного Кавказа в геополитической повестке Китайской Народной Республики, „21 Век. Информационно-аналитический журнал”] R. 2, 2011, nr 18, s. 66-93.
- Babayev B., *Chinese Investment in Azerbaijan Is a Win-Win for Both Countries*, South China Morning Post 2020, [on-line:] <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3099044/chinese-investment-azerbaijan-win-win-both-countries>.
- The Belt and Road Initiative: A Key Pillar of the Global Community of Shared Future*, The State Council Information Office of the People's Republic of China 2023, [on-line:] <http://www.beltandroadforum.org/english/n101/2023/1010/c124-895.html>.
- The Belt and Road Initiative: A New Means to Transformative Global Governance towards Sustainable Development*, China Center for International Economic Exchanges, United Nations Development Programme, [on-line:] <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/cn/UNDP-CH-GGR-2017-SNAPSHOT.pdf>.
- The Belt and Road Initiative: Progress, Contributions and Prospects*, The State Council Information Office of The People's Republic of China 2019, [on-line:] http://english.scio.gov.cn/beltandroad/2019-04/22/content_76329624.htm.
- Belt and Road Portal*, [on-line:] <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/>.

- Benson B., *International Arbitration Court Rules in Favor of Georgian Government on Port Development Case*, EurasiaNet 2024, [on-line:] <https://eurasianet.org/international-arbitration-court-rules-in-favor-of-georgian-government-on-port-development-case>.
- Buziashvili E. et al., *Russian and Chinese Influences in Georgia: Report*, European Values Center for Security Policy 2021, [on-line:] https://www.mdfgeorgia.ge/uploads//Russian_and_Chinese_influences_in_Georgia-2021_update.pdf.
- Cecire M., *China's Growing Presence in Georgia*, The Diplomat 2015, [on-line:] <https://thediplomat.com/2015/05/chinas-growing-presence-in-georgia/>.
- China and Georgia Upgrade Ties to Strategic Partnership*, Albright Law Office 2023, [on-line:] <https://www.allbrightlaw.com/EN/10531/263-f649b0b191bce.aspx>.
- China's Belt and Road Initiative: The Infrastructure Challenges*, Clifford Chance 2019, [on-line:] <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2019/06/chinas-belt-and-road-initiative-the-infrastructure-challenges.pdf>.
- The Chinese Investment Company and the Government of South Ossetia Will Establish Cooperation*, PEC 2024, [on-line:] <https://cominf.org/en/node/1166556153>.
- Cornell S.E., Ismailzade F., *The Baku–Tbilisi–Ceyhan Pipeline: Implications for Turkey*, [w:] *The Baku–Tbilisi–Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West*, red. S.F. Starr, S.E. Cornell, Washington 2005.
- Çolakoglu S., Sakaoğlu E.T., „Iron Silk Road”: Dream or Reality? – Analysis, Eurasia Review 2015, [on-line:] <https://www.eurasiareview.com/27052015-iron-silk-road-dream-or-reality-analysis/>.
- De Conti B.M., Mozias P., *Belt and Road Initiative: Challenges and Opportunities for China and for the World*, „Austral: Brazilian Journal of Strategy & International Relations” Vol. 9, 2020, No. 17, s. 201-229, <https://doi.org/10.22456/2238-6912.96646>.
- Dilanchiev A., Umair M., Haroon M., *How Causality Impacts the Renewable Energy, Carbon Emissions, and Economic Growth Nexus in the South Caucasus Countries?*, „Environmental Science and Pollution Research” Vol. 31, 2024, No. 5, s. 33069-33085, <https://doi.org/10.1007/s11356-024-33430-7>.
- Dossani R., Bouey J., Zhu K., *Demystifying the Belt and Road Initiative: A Clarification of Its Key Features, Objectives and Impacts*, RAND

- Corporation Working Paper 2020, [on-line:] https://www.rand.org/pubs/working_papers/WR1338.html.
- Elbert R., Rentschler J., *The Transcaspiian Transport Route – Current Developments and Challenges*, [on-line:] <https://slub.qucosa.de/api/qucosa%3A85574/attachment/ATT-0/>.
- European Commission's Statistics, [on-line:] https://policy.trade.ec.europa.eu/analysis-and-assessment/statistics_en.
- The European Commission's Trade Department, [on-line:] <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/statistics/>.
- Fawn R., Bruder J., *Building the West's On-Ramp to China's Belt and Road: Opportunities in the South Caucasus*, „Orbis” Vol. 66, 2022, No. 3, s. 350-372, <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2022.05.006>.
- Free Trade Agreement between the Government of the People's Republic of China and the Government of Georgia*, Electronic Database of Investment Treaties, [on-line:] <https://edit.wti.org/document/show/889610e1-791c-4682-9043-fc6c4c431a8d>.
- Full Text: Joint Statement of the People's Republic of China and Georgia on Establishing a Strategic Partnership*, Embassy of the People's Republic of China in Georgia 2023, [on-line:] http://ge.china-embassy.gov.cn/eng/xwdt/202308/t20230807_11123383.htm.
- Gamkrelidze N., *From a Willing Partner to Close Political and Economic Partner: Analysing EU Political Elites' Images of Georgia from 1991 to 2020*, „European Security” Vol. 31, 2022, No. 2, s. 200-221, <https://doi.org/10.1080/09662839.2021.1987892>.
- Georgian PM Arrives in Beijing as Part of His Visit to China*, Agenda.Ge, [on-line:] <https://agenda.ge/en/news/2023/2910#gsc.tab=0>.
- Georgia's Investment Landscape: Comparative Analysis of Chinese and Western Investments (2018-2023)*, Civic Idea 2024, [on-line:] <https://civicidea.ge/wp-content/uploads/2024/07/Chinese-investments.pdf>.
- German T., *Russia and the South Caucasus: The China Challenge*, „Europe-Asia Studies” Vol. 74, 2022, No. 9, s. 1596-1615, <https://doi.org/10.1080/09668136.2022.2071843>.
- Howard G.E., *The New Iron Silk Road: The Baku–Tbilisi–Kars Railway*, „Caucasus International” Vol. 2, 2021, No. 2, s. 37-47.
- Kumukov A.M., Luzyanin S.G., *China's Foreign-Policy Strategy in the South Caucasus – a Transit Window to Europe?*, „Russia in Global Affairs” Vol. 22, 2024, No. 1, s. 176-193.

- Leksyutina Y.V., *Kitai na Yuzhnom Kavkaze: masshtaby ekonomicheskogo prisutstviya*, „Postsovetskie issledovaniya” [Китай на Южном Кавказе: масштабы экономического присутствия, „Постсоветские исследования”] R. 1, 2022, s. 57-72.
- Lomsadze G., *China to Invest in Electric Cars, Mobile Phones and Roads in Abkhazia?*, Eurasia Net 2019, [on-line:] <https://eurasianet.org/china-to-invest-in-electric-cars-mobile-phones-and-roads-in-abkhazia>.
- Lussac S., *The Baku–Tbilisi–Kars Railroad and Its Geopolitical Implications for the South Caucasus*, „Caucasian Review of International Affairs” Vol. 2, 2008, No. 4, s. 212-224.
- Maliszewska M., van der Mensbrugghe D., *The Belt and Road Initiative: Economic, Poverty and Environmental Impacts*, „World Bank Group: Policy Research Working Paper” 2019, nr 8814, s. 1-67, <https://doi.org/10.1596/1813-9450-8814>.
- Nedopil C., *Countries of the Belt and Road Initiative (BRI)*, Green Finance & Development Center, FISF Fudan University, [on-line:] <https://greenfdc.org/countries-of-the-belt-and-road-initiative-bri/>.
- The New Silk Road*, National Geographic, [on-line:] <https://education.nationalgeographic.org/resource/new-silk-road/>.
- Perfect Opportunity to Reaffirm U.S. Government Support for Anaklia Port Project*, Anaklia Development Consortium, [on-line:] <http://anaklia-development.com/news/anaklia-development-consortium-welcomes-u-s-secretary-of-state-pompeo-to-georgia/>.
- Popkhadze M., *China Continues to Deepen Its Political Influence in Georgia*, Foreign Policy Research Institute 2023, [on-line:] <https://www.fpri.org/article/2023/09/china-continues-to-deepen-political-influence-in-georgia/>.
- Popkhadze M., *China's Growing Influence in the South Caucasus*, Foreign Policy Research Institute 2021, [on-line:] <https://www.fpri.org/article/2021/11/chinas-growing-influence-in-the-south-caucasus/>.
- The Reality and Myth of BRI's Debt Trap: Evidences from Asia and Africa*, red. N. Peng, M. Yu Cheng, Berlin 2024.
- Sacks D., *Countries in China's Belt and Road Initiative: Who's In and Who's Out*, Council on Foreign Relations 2021, [on-line:] <https://www.cfr.org/blog/countries-chinas-belt-and-road-initiative-whos-and-whos-out>.
- Schulz D., *China–Georgia Bilateral Relations*, Caspian Policy Center 2022, [on-line:] <https://www.caspianpolicy.com/research/security-and-politics-program-spp/china-georgia-bilateral-relations>.

- Sharifli Y., *Green New Wave: How China Adapts to Central Asia's Renewable Energy Landscape*, Carnegie Endowment for International Peace 2024, [on-line:] <https://carnegieendowment.org/posts/2024/04/green-new-wave-how-china-adapts-to-central-asias-renewable-energy-landscape?lang=en>.
- Standish R., Chkareuli T., *The Black Sea Port That Could Define Georgia's Geopolitical Future*, Radio Free Europe / Radio Liberty 2023, [on-line:] <https://www.rferl.org/a/georgia-anaklia-port-geopolitics-russia-china-eu/32547539.html>.
- Stronski P., *The Shifting Geography of the South Caucasus*, Carnegie Endowment for International Peace, [on-line:] <https://carnegieendowment.org/research/2021/09/the-shifting-geography-of-the-south-caucasus?lang=en>.
- Tasits K.I., *Razvitie otnosheny Kitaya s respublikami Yuzhnogo Kavkaza v kontekste initsiativy „Poyas i putė”, „Problemy natsionalnoi strategii”* [Развитие отношения Китая с республиками Южного Кавказа в контексте инициативы „Пояс и путь”, „Проблемы национальной стратегии”] R. 5, 2019, s. 80-96.
- Trans-Asian Railway: Trans-Asian Railway Network*, United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, [on-line:] <https://www.unescap.org/resources/trans-Asian-railway-network-map>.
- Unpacking Chinese Finance in the South Caucasus*, Eurasia Net 2022, [on-line:] <https://eurasianet.org/unpacking-chinese-finance-in-the-south-caucasus>.
- Upadhyay S., *The Belt and Road Initiative: Issues and Future Trends*, „India Quarterly” Vol. 79, 2023, No. 2, s. 175-188, <https://doi.org/10.1177/09749284231165120>.
- Villafuerte J., Corong E., Zhuang J., *The One Belt, One Road Initiative: Impact on Trade and Growth*, GTAP Annual Conference on Global Economic Analysis, [on-line:] <https://ageconsearch.umn.edu/record/332795?v=pdf>.
- Yan D., *China's Strategy in the Caucasus*, Foreign Policy Research Institute 2017, [on-line:] <https://www.fpri.org/article/2017/04/chinas-strategy-caucasus/>.
- Yu H., Yu Hongjun: *Jointly Building the China-Central Asia-West Asia Economic Corridor* [于洪君：共建“中国-中亚-西亚经济走廊”], Belt and Road Portal 2020, [on-line:] <https://www.yidaiyilu.gov.cn/p/148422.html>.

- Yu S., *The Belt and Road Initiative: Modernity, Geopolitics and the Developing Global Order*, „Asian Affairs” Vol. 50, 2019, No. 2, s. 187-201, <https://doi.org/10.1080/03068374.2019.1602389>.
- Zeng J., *Does Europe Matter? The Role of Europe in Chinese Narratives of „One Belt One Road” and „New Type of Great Power Relations”*, „JCMS: Journal of Common Market Studies” Vol. 55, 2017, No. 5, s. 1-15, <https://doi.org/10.1111/jcms.12535>.
- Zhou Y. et al., *The Belt and Road Initiative: An Inclusive and Symbiotic Approach to Shared Global Prosperity*, The Boston Consulting Group, China Development Research Foundation, [on-line:] https://web-assets.bcg.com/img-src/BCG-CDRF_The-Belt-and-Road-Initiative_Mar-2018_ENG_tcm9-192950.pdf.

DOMINIKA FOLWARSKA-GICALA¹

Polityka równościowa i antydyskryminacyjna współczesnej Gruzji – wyzwania na poziomach legislacyjnym i społeczno-kulturowym

ABSTRAKT

Cel niniejszego artykułu stanowi analiza polityki równościowej i antydyskryminacyjnej współczesnej Gruzji w kontekście zmieniających się uwarunkowań społeczno-kulturowych. Problemem badawczym jest identyfikacja głównych przeszkód uniemożliwiających dokonanie postępu w kwestii wzmocnienia pozycji kobiet i dziewcząt oraz równości płci. Transformacja polityczno-gospodarcza Gruzji po upadku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) przyniosła istotne zmiany w różnych aspektach życia społecznego. W ciągu ostatnich 30 lat Gruzja poczyniła znaczące postępy, wdrażając szereg reform prawnych i inicjatyw

¹ Dominika Folwarska-Gicala – absolwentka roszoznawstwa (I i II stopnia) i studiów eurazjatyckich (II stopnia) na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej zainteresowania badawcze obejmują historię Imperium Rosyjskiego, a w szczególności panowanie cara Mikołaja II oraz okoliczności jego obalenia, współczesne relacje ormiańsko-tureckie w kontekście ludobójstwa Ormian w latach 1915-1923, a także potencjał diaspory ormiańskiej w roli tzw. grupy nacisku / grupy wpływu, mającej na celu przywracanie i podtrzymywanie pamięci o tym wydarzeniu na arenie międzynarodowej.

mających na celu promowanie równości płci. Mimo to wciąż boryka się z wieloma wyzwaniami, m.in. z utrzymującym się wysokim poziomem stereotypizacji płciowej, patriarchalnym systemem norm kulturowych, przemocą wobec kobiet, dużym zaangażowaniem Gruzńskiego Kościoła Prawosławnego w promocję konserwatywnych wartości, a także niedostatecznym wsparciem instytucjonalnym dla polityki równości płci, która w wielu aspektach ma charakter wyłącznie deklaracyjny.

Słowa kluczowe: dyskryminacja, Gruzja, patriarchat, polityka równościowa, prawa kobiet, przemoc wobec kobiet, równość płci

ABSTRACT

Equality and Anti-Discrimination Policy in Contemporary Georgia – Challenges at Legislative and Socio-Cultural Levels

The aim of this article is to analyze the equality and anti-discrimination policies of contemporary Georgia within the context of changing socio-cultural conditions. The research focuses on identifying the main obstacles preventing progress in gender equality and the empowerment of women and girls. Georgia's post-Soviet transformation brought significant changes to various aspects of social life. Over the past thirty years, it has made substantial progress, implementing a range of legal reforms and initiatives aimed at promoting gender equality. Despite this, Georgia still faces many challenges, including the persistent high level of gender stereotyping, the patriarchal system of cultural norms, violence against women, the significant involvement of the Georgian Orthodox Church in promoting conservative values, and insufficient institutional support for gender equality policies, which in many aspects remain merely declarative.

Keywords: discrimination, Georgia, patriarchy, gender equality policy, women's rights, violence against women, gender equality

Wprowadzenie

W 1945 r., po tragicznych doświadczeniach II wojny światowej i czasach funkcjonowania systemów „ustawowego bezprawia”², powołano do życia Organizację Narodów Zjednoczonych. Do tego czasu nie istniała żadna norma powszechnego prawa międzynarodowego, która obligowałaby państwa do gwarantowania swoim obywatelom pewnego minimum praw i wolności. Najbardziej raziące przejawy społecznej niesprawiedliwości, nie do zaakceptowania przez jakąkolwiek doktrynę o charakterze moralnym lub koncepcję praw człowieka, poddawano likwidacji, czyniąc odpowiednie kroki na szczeblu powszechnego prawa międzynarodowego. Nie zmienia to jednak faktu, że wymiar międzynarodowej ochrony praw człowieka był bardzo ograniczony, wręcz selektywny. Obejmował jedynie pewne kategorie osób (m.in. przedstawicieli mniejszości religijnych i narodowych), i to w zakresie zaledwie niektórych praw, z uwzględnieniem ograniczeń terytorialnych³. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (PDPC), przyjęta 10 grudnia 1948 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w sali paryskiego Palais de Chaillot, stanowi kamień milowy w walce o ludzką godność i równość, będące podstawami sprawiedliwości⁴, a także punkt zwrotny w historii praw człowieka. Jako pierwszy „projekt o charakterze uniwersalnym”⁵ i formalny dokument o za-

2 M. Piechowiak, *Godność i równość jako podstawy sprawiedliwości. Z perspektywy międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Toruński Rocznik Praw Człowieka i Pokoju” 1992, z. 1, s. 37.

3 A. Michalska, *Znaczenie i rola uniwersalnej Deklaracji Praw Człowieka*, „Roczniki Nauk Społecznych” 1984, t. 12, z. 1, s. 137.

4 M. Piechowiak, *op. cit.*, s. 37.

5 E. Hyży, *Prawa kobiet jako prawa człowieka*, [w:] *Konteksty feministyczne. Gender w życiu społecznym i kulturze*, red. P. Chudzik - Dudzik, E. Duryś, Łódź 2014, s. 55.

sięgu globalnym potwierdzający niezbywalne prawa wszystkich ludzi akt ten uwydatnił znaczenie praw człowieka jako wspólnego dziedzictwa ludzkości i kluczowego elementu międzynarodowego porządku prawnego. Tym samym podkreślił on, że „uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej stanowi podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie”⁶.

Prawa kobiet nie stanowią uporządkowanego, zamkniętego zbioru, niemniej szereg dokumentów (deklaracji, konwencji i traktatów) – przyjętych w następstwie PDPC i powszechnie stosowanych przez międzynarodowe instytucje praw człowieka – pozwala na sformułowanie ich definicji opartej bezpośrednio na zasadzie równości płci, która wynika z kolei z ogólnej zasady równości, stanowiącej fundament podstawowych praw człowieka. Prawa kobiet odnoszą się tym samym do moralnych i legalnych praw należących do wszystkich kobiet, obejmujących swoim zakresem szereg gwarancji mających na celu zapewnienie równości płci we wszystkich aspektach życia: społecznego, politycznego, gospodarczego, obywatelskiego i kulturowego. Oznacza to równe traktowanie kobiet i mężczyzn wobec prawa, a także ochronę przed wszelkimi formami dyskryminacji ze względu na płeć, tj. przed nieuzasadnionym różnicowaniem sytuacji prawnej obu płci⁷. Prawa te obejmują szeroki zakres dziedzin – od podstawowych praw człowieka po specyficzne prawa mające na celu ochronę i wspieranie kobiet w konkretnych sytuacjach – w tym m.in. równy dostęp do edukacji, pracy, wynagrodzenia, zdrowia, bezpieczeństwa, pełnego

6 Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 roku, [on-line:] <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html> – 31 III 2024.

7 M. Bajor-Stachańczyk, *Równouprawnienie kobiet i mężczyzn w wybranych obszarach oraz w przepisach mających na celu przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na płeć w Polsce*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych” 2023, nr 1(77), s. 101.

uczestnictwa w procesach decyzyjnych na wszystkich szczeblach, a także prawo do życia wolnego od przemocy.

Jedną z najczęstszych i najpowszechniejszych form łamania praw człowieka – a tym samym praw kobiet – jest przemoc: problem obejmujący swoim zasięgiem cały świat⁸. W „Deklaracji o eliminacji przemocy wobec kobiet”⁹, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 20 grudnia 1993 r., przemoc wobec kobiet zdefiniowano jako „wszelki akt przemocy związany z faktem przynależności danej osoby do określonej płci, którego rezultatem jest (lub może być) fizyczna, seksualna lub psychiczna krzywda lub cierpienie kobiet, włącznie z groźbą popełnienia takich czynów, wymuszeniem lub arbitralnym pozbawieniem wolności, niezależnie od tego, czy czyny te mają miejsce w życiu publicznym, czy prywatnym”¹⁰. Pojęcie to odnosi się zatem do każdego przejawu znęcania się (fizycznego, seksualnego czy psychicznego) skierowanego przeciwko kobietom ze względu na ich płeć¹¹. Biorąc pod uwagę skutek, jaki za sobą niesie – tj. wykluczanie kobiet z pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, politycznym i ekonomicznym poprzez naruszanie ich integralności cielesnej, godności, autonomii i wolności¹² – przemoc wobec kobiet stanowi przejaw dyskryminacji i działań mających na celu podtrzymywanie i pogłębianie

8 Jak UE zwalcza przemoc wobec kobiet?, Rada Europejska, [on-line:] <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-measures-end-violence-against-women> – 31 III 2024.

9 Deklaracja o eliminacji przemocy wobec kobiet z 20 grudnia 1993 roku, [on-line:] <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1993.html> – 31 V 2024.

10 A. Grzybek, *Prawa kobiet w dokumentach ONZ*, Ośrodek Informacji Środowisk Kobiecych, Warszawa 1998, s. 315. Podobną definicję przyjęto również w „Konwencji o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej” (tzw. konwencja stambulska).

11 C. Watts, C. Zimmermann, *Violence against Women: Global Scope and Magnitude*, „The Lancet” 2002, nr 359(9313), s. 1232-1237.

12 M. Grzyb, *Równość płci i przemoc wobec kobiet. Próba wyjaśnienia tzw. paradoksu nordyckiego*, „Archiwum Kryminologii” 2018, t. 40, s. 222.

nierówności ze względu na płeć. Nie ulega zatem wątpliwości, że pojęcia „równość płci” i „przemoc wobec kobiet” są ze sobą ściśle powiązane.

Przemoc wobec kobiet nie jest zjawiskiem nowym, zmienił się jednak sposób jej postrzegania. Nie stanowi już zbioru odosobnionych przypadków, lecz określony wzorzec zachowań naruszających podstawowe prawa kobiet i dziewcząt, ograniczających ich udział w życiu społecznym, a także szkodzących ich zdrowiu i dobrostanowi. Nie ma również charakteru wybiórczego: dotyczy wszystkich kobiet, niezależnie od ich statusu społecznego, zamożności, wykształcenia, przekonań czy wyznania. Obejmuje przemoc fizyczną, psychiczną, seksualną i ekonomiczną, doświadczaną w sferze prywatnej (przemoc domowa), ale też przyjmującą formę przemocy strukturalnej i instytucjonalnej, wykorzystującej mechanizmy prawne i społeczne dyskryminujące kobiety zarówno w teorii, jak i w praktyce.

Pomimo promowania równości i potępienia dyskryminacji na poziomie legislacyjnym (poprzez wdrażanie odpowiednich reform prawnych) polityka równościowa Gruzji pozostaje w dużej mierze deklaratywna i nie prowadzi do rzeczywistej poprawy sytuacji kobiet. Gruzinki w dalszym ciągu ulegają marginalizacji i są niewystarczająco chronione przez istniejące ramy prawne. Przemoc wobec kobiet oraz stereotypizacja płciowa są w Gruzji podtrzymywane przez brak skutecznych mechanizmów egzekwowania prawa. Wsparcie instytucjonalne dla polityki równościowej w Gruzji jest niewystarczające, co ogranicza skuteczność wdrażanych reform. Główne bariery w osiągnięciu równości płci wynikają ponadto z silnie zakorzenionych norm kulturowych i społecznych, a także z roli Gruzińskiego Kościoła Prawosławnego. Status kobiet w społeczeństwie gruzińskim utrwalałony został przez odmienną od europejskiej hierarchię wartości i tzw. mentalność kaukaską. Na jej całokształt wpływ miały przede wszystkim sytuacja geopolityczna, społeczno-kulturowa i społeczno-gospodarcza całego regionu,

a także jego skomplikowana przeszłość. Wprowadzenie skuteczniejszych mechanizmów monitorowania i egzekwowania polityki antydyskryminacyjnej może przyczynić się do wzrostu równości płci w Gruzji.

W niniejszym artykule pochyłono się nad złożoną problematyką polityki równościowej i antydyskryminacyjnej Gruzji oraz stawia następujące pytania badawcze: Jakie są główne przeszkody hamujące postęp w zakresie równości płci w Gruzji? W jakim stopniu dotychczas wdrożone reformy prawne i inicjatywy wspierające równość płci przyczyniły się do realnej poprawy sytuacji kobiet i dziewcząt w Gruzji? Jakie działania mogą zwiększyć efektywność polityki równościowej i antydyskryminacyjnej w Gruzji? W ramach uzupełnienia postawiono ponadto dwa dodatkowe pytania: W jakim stopniu patriarchalne normy społeczne wpływają na politykę równościową w Gruzji? Jaka jest rola Gruzińskiego Kościoła Prawosławnego w kształtowaniu polityki równościowej i antydyskryminacyjnej?

W artykule zastosowano analizę instytucjonalno-prawną. Badaniom poddano akty prawne, raporty rządowe, opracowania organizacji pozarządowych i międzynarodowych, a także publikacje naukowe dotyczące polityki równościowej w Gruzji. Pomocne okazały się również: przegląd publikacji w gruzińskich i międzynarodowych mediach dotyczących problematyki równości płci i roli instytucji religijnych, a także analiza konkretnych przypadków wdrażania polityki równościowej, w tym programów wsparcia dla kobiet na rynku pracy czy kampanii społecznych przeciwdziałających przemocy wobec kobiet.

1. Ramy prawne i instytucjonalne regulujące podstawowe prawa kobiet – najważniejsze zmiany legislacyjne wdrożone w Gruzji po 1991 r.

Pierwsze mechanizmy regulujące ochronę praw człowieka w Gruzji znalazły odzwierciedlenie w konstytucji z 1921 r., zapewniającej Gruzinom szeroki zakres praw i wolności politycznych. Akt ten w pełni odpowiadał wymaganiom tamtych czasów, niemniej – z uwagi na zajęcie Gruzji przez Rosję bolszewicką już w marcu 1921 r. – nie obowiązywał długo. Z kolei pierwsza konstytucja radziecka formalnie uznawała idee wolności, praw człowieka, równości płci oraz emancypacji kobiet. Władze radzieckie wdrożyły szereg reform mających na celu poprawę sytuacji kobiet i sprzyjających ich awansowi społecznemu – w tym dotyczących dostępu do edukacji, praw wyborczych, prawa do rozwodu czy udziału w życiu zawodowym i politycznym – realizacja tych założeń była jednak nierówna i często podporządkowana ideologicznym i politycznym celom państwa. W wielu przypadkach rzeczywista sytuacja kobiet odbiegała od oficjalnej narracji, a ich rola w społeczeństwie była ograniczana przez inne czynniki, takie jak represyjny charakter systemu, obciążenia związane z pełnieniem dwóch funkcji – zawodowej i domowej – jednocześnie czy ograniczenia wynikające z realiów gospodarczych.

Rozpad Związku Radzieckiego w 1991 r. łączył się dla Gruzji z wieloma wyzwaniami, związanymi przede wszystkim z koniecznością przededefiniowania swojej tożsamości narodowej oraz obrania konkretnego, odmiennego od dotychczasowego kierunku rozwoju. W tym kontekście prawa kobiet stały się istotnym elementem szerszych reform – zarówno politycznych, jak i społecznych. Pierwsze kroki prowadzące do wdrożenia w Gruzji polityki równościowej i antydyskryminacyjnej postawiono już na początku lat 90. XX w., tuż po odzyskaniu przez to państwo niepodległości.

Gruzja dążyła wówczas do zacieśnienia stosunków z Unią Europejską (UE)¹³ oraz – w następstwie tych aspiracji – do implementacji na płaszczyźnie legislacyjnej międzynarodowych standardów praw człowieka oraz ich skutecznej ochrony. W tamtym czasie transformację tę wpisywano w szerszy kontekst planowanego długofalowego procesu demokratyzacji oraz modernizacji państwa, mającego służyć przede wszystkim zniwelowaniu nierówności powstałych w wyniku uwarunkowań historyczno-kulturowych oraz zapewnieniu równych szans dla wszystkich obywateli – bez względu na rasę, kolor skóry, język, przekonania polityczne i religijne czy płeć.

Wsparcie dla demokratyzacji gruzińskich struktur władzy oraz gruntownej modernizacji państwa w sferach gospodarczej, politycznej i społecznej od samego początku okazywały liczne organizacje międzynarodowe oraz lokalne grupy aktywistyczne, które działały na rzecz implementacji odpowiednich regulacji prawnych oraz programów służących realizacji zasady równości płci, a także egzekwowania skuteczności prowadzonych w tym zakresie działań. Pierwszym dokumentem, który nadał prawom człowieka odpowiednie ramy legislacyjne, była konstytucja Gruzji uchwalona 24 sierpnia 1995 r. Zgodnie z treścią art. 4 zagwarantowała ona każdemu wolność i równość wobec prawa, „bez względu na rasę, kolor skóry, język, płeć, religię, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe, etniczne i społeczne, majątek, stanowisko i miejsce zamieszkania”¹⁴. Wykorzystane w akcie sformułowania „wszyscy ludzie / każda osoba / wszyscy / obywatel Gruzji” odnoszą się do „mężczyzn i kobiet”, co oznacza, że prawa i zasady zawarte w konstytucji winny mieć zastosowanie w równym

13 A. Furier, *Gruzińskie starania o zbliżenie z Zachodem po 1991 r.*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2022, nr 4(35), s. 13.

14 *The Constitution of the Republic of Georgia*, [on-line:] <https://aceproject.org/ero-en/regions/Europe/GE/constitution-of-georgia> – 5 V 2024.

stopniu do mężczyzn i do kobiet. W gruzińskich kodeksach cywilnym i karnym również uwzględnione zostały zasady równości i niedyskryminacji ze względu na płeć¹⁵.

Gruzja zobowiązała się pochylić nad kwestią kobiet już w trakcie IV Światowej Konferencji w sprawie Kobiet pod egidą ONZ, która odbyła się w Pekinie 4-5 września 1995 r.¹⁶ Przyjęte wówczas deklaracja pekińska¹⁷ oraz Platforma Działania – Cele Strategiczne¹⁸ stały się podstawą do opracowania ogólnopaństwowego planu działania, mającego na celu wdrożenie międzynarodowych zobowiązań na rzecz wsparcia i poprawy statusu gruzińskich kobiet¹⁹.

W związku z tym 20 lutego 1999 r. prezydent Gruzji Eduard Szewardnadze wydał Zarządzenie nr 48, na mocy którego powołano Państwową Komisję ds. Opracowania Polityki Państwowej na rzecz Rozwoju Kobiet w ramach Narodowej Rady Bezpieczeństwa Gruzji²⁰. W skład komisji wchodziło 27 członków wysokiego szczebla, w tym ministrowie, wiceministrowie, a także przedstawiciele lokalnych i międzynarodowych organizacji pozarządowych

15 I. Aladashvili et al., *Violence against Women in Georgia: Report Submitted on the Occasion of the 36th Session of the UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women*, [on-line:] https://www.omct.org/site-resources/legacy/27513-cedaw36_vaw_in_georgia_en.pdf – 15 IV 2024.

16 *Report of the Government of Georgia on Activities Taken for Fulfillment of Beijing Action Platform*, [on-line:] <https://unece.org/fileadmin/DAM/Gender/documents/beijing15/Georgia.pdf> – 15 IV 2024.

17 *Beijing Declaration and Platform for Action*, [on-line:] <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf> – 31 V 2024.

18 *Platforma Działania – Cele Strategiczne*, Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, [on-line:] https://www.unic.un.org.pl/rownouprawnienie/platforma_dzialania.php – 30 IV 2024.

19 I. Aladashvili et al., *op. cit.*, s. 11.

20 *Georgia – Beijing +20: National Review of the Implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action*, [on-line:] https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/13076Georgia_review_Beijing20.pdf – 15 IV 2024.

oraz mediów. Pierwszym dokumentem wydanym przez prezydenta w następstwie działań ww. komisji był „Dekret 511 o środkach na rzecz wzmocnienia ochrony praw kobiet w Gruzji” (*Decree 511 about the Measures on Strengthening the Protection of Human Rights of Women in Georgia*) z 1999 r., nakładający na organy państwowe obowiązek wypełniania szeregu zadań związanych z obrońą praw kobiet²¹. W przypadku parlamentu było to ustanowienie kwot zapewniających równą partycypację polityczną kobiet i mężczyzn, a także równe możliwości tworzenia i projektowania polityki publicznej. Ministerstwo Sprawiedliwości zostało zobowiązane do przeprowadzenia gruntownej analizy gruzińskiego ustawodawstwa i przedłożenia odpowiednich rozwiązań mających na celu dostosowanie go do międzynarodowych norm i standardów prawnych. Z kolei Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz Prokuratura Generalna otrzymały zadanie wdrożenia odpowiedniego systemu gromadzenia i skutecznego przetwarzania danych dotyczących incydentów przemocy wobec kobiet²².

Działania na rzecz poprawy statusu gruzińskich kobiet uwzględniały wdrożenie instrumentów w dużej mierze inspirowanych strategicznymi celami i działaniami określonymi w pekińskiej Platformie Działania, w tym: implementację „Narodowego planu działania na rzecz poprawy warunków życia kobiet” (*National Plan of Action for Improving Women's Conditions*) na lata 1998-2000 i 2000-2004, „Trzyletniego planu przeciwdziałania przemocy wobec kobiet” 2000-2002 (*Three Year Plan to Combat Violence against Women*), a także „Planu działań przeciwdziałających handlowi ludźmi” 2002-2005 (*Action Plan to Combat Trafficking*) mającego za zadanie zapobieganie handlowi ludźmi, udzielanie pomocy

21 *Women and Men in Georgia: Statistical Publication*, National Statistics Office of Georgia, Tbilisi 2020, [on-line:] <https://www.geostat.ge/media/38263/Women-and-Men-in-georgia%2C-2020.pdf> – 15 IV 2024.

22 I. Aladashvili et al., *op. cit.*, s. 11.

ofiarom i ściganie osób winnych przestępstwa handlu ludźmi, ratyfikowanie zmian legislacyjnych mających na celu ochronę praw i interesów ofiar handlu ludźmi, a także monitorowanie realizowanych działań²³.

Pierwszy plan – najbardziej obiecujący ze względu na zbieżność koncepcyjną z pekińską Platformą Działania – nie został w pełni zrealizowany z uwagi na ograniczone wsparcie finansowe i instytucjonalne ze strony państwa. Monitoring realizacji drugiego z planów, przeprowadzony przez organizację pozarządową Advice Center for Women „Sakhli”, również wykazał niepowodzenie. Zgodnie z treścią raportu ten bardzo istotny projekt, mający na celu m.in. ujawnianie i badanie przypadków przemocy wobec kobiet, opracowywanie odpowiednich statystyk, tworzenie nowych ustaw, zwalczanie handlu ludźmi oraz przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na płeć w miejscu pracy²⁴, już na wstępie był skazany na porażkę²⁵ z powodu braku wystarczających środków budżetowych i instrumentów prawnych.

Zgodnie z treścią raportu *Violence against Women in Georgia* – opracowanego w 2006 r. przez Georgian Young Lawyers' Association (GYLA) oraz World Organization Against Torture (OMCT) na potrzeby 36. sesji Komitetu ONZ ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet (CEDAW) i mającego poddać ocenie dotychczas wdrożone działania – 25 lutego 2000 r. przyjęto kolejny dekret prezydencki, który wyznaczał ogólne kierunki działań na rzecz zwalczania przemocy wobec kobiet. Nie podjęto jednak żadnych dalszych kroków mających na celu ich implementację i poprawę sytuacji kobiet.

²³ Georgia – Beijing +20..., s. 5-6.

²⁴ *Ibidem*, s. 6.

²⁵ M. Ellingen et al., *Monitoring of the Plan of Action for Combating Violence against Women*, [w:] *Domestic Violence and Child Abuse in Georgia: An Assessment of Current Standing of Law and Practice*, Tbilisi 2006, s. 2, [on-line:] https://training.theadvocatesforhumanrights.org/Res/domestic_violence_and_child_abuse_in_georgia_-_web_version_2%202.pdf – 15 IV 2024.

Brak jasnego podziału kompetencji i odpowiedzialności (do pracy nad projektem wyznaczono jednocześnie kilka ministerstw) spowodował, że dekret miał charakter wyłącznie deklaracyjny²⁶.

Kluczowym krokiem dla Gruzji było przyjęcie w 2006 r. ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej, która ustanowiła mechanizmy ochrony ofiar przemocy, takie jak zakazy zbliżania się oraz schroniska dla ofiar. Istotnym było również przyjęcie w 2010 r. ustawy o równości płci²⁷, która zakazuje dyskryminacji płci i promuje równy dostęp do edukacji, zatrudnienia i udziału w życiu politycznym. Z kolei w 2014 r. parlament przyjął ustawę o eliminacji wszelkich form dyskryminacji²⁸, penalizującą dyskryminację ze względu na płeć, orientację seksualną i tożsamość płciową²⁹. Ustawa ta miała na celu zbliżenie kraju do standardów europejskich i była jednym z warunków wprowadzenia ruchu bezwizowego z UE. Nie bez znaczenia pozostaje również fakt powołania ombudsmiana – rzecznika praw obywatelskich, który zajmuje się ochroną praw człowieka, w tym praw równościowych. Od marca 2023 r. siódmym od czasu uzyskania niepodległości przez Gruzję ombudsmanem jest Levan Ioseliani³⁰, który zastąpił na tym stanowisku prawniczkę Nino Lomjarię³¹.

²⁶ *Violence against Women...*, s. 14.

²⁷ *Law of Georgia on Gender Equality*, [on-line:] https://www.ecoi.net/en/file/local/1128979/1930_1321697771_law-on-gender-equality-eng-pdf-georgia-2010-1.pdf – 15 IV 2024.

²⁸ *Law of Georgia on Elimination of All Forms of Discrimination*, [on-line:] <https://faolex.fao.org/docs/pdf/geo200055.pdf> – 15 IV 2024.

²⁹ *Information Prepared by the Government of Georgia in Accordance with the Human Rights Council Resolution (31/15) on the Right to Work*, [on-line:] <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/ESCR/RighttoWork/Georgia.pdf> – 29 IV 2024.

³⁰ *Georgia Parliament Appoints Levan Ioseliani as Public Defender*, Civil Georgia 2023, [on-line:] <https://civil.ge/archives/529358> – 9 II 2025.

³¹ *History of Development of Public Defender's Institution in Georgia*, Public Defender (Ombudsman) of Georgia, [on-line:] <https://www.ombudsman.ge/eng/saqmianobis-istoria> – 5 V 2024.

23 sierpnia 2022 r. został upubliczniony, a 5 września 2022 r. zatwierdzony przez gruziński rząd dokument pt. „Narodowa strategia ochrony praw człowieka w Gruzji na lata 2022-2030” (*National Strategy for the Protection of Human Rights in Georgia for 2022-2030*)³². Dokument ten określa długoterminowe ramy polityki państwa w zakresie ochrony praw człowieka oraz wyznacza priorytetowe obszary działań rządu na rzecz zapewnienia poszanowania praw i wolności obywatelskich (zgodnie z międzynarodowymi standardami oraz podjętymi przez państwo zobowiązaniami). Tym samym obejmuje on takie kluczowe kwestie, jak: wzmocnienie rządów prawa i niezależności wymiaru sprawiedliwości, ochrona praw mniejszości i grup wrażliwych, w tym osób z niepełnosprawnościami i uchodźców, zwalczanie dyskryminacji i promowanie równości, gwarancje wolności słowa i praw obywatelskich, poprawa warunków w systemie penitencjarnym, wzmocnienie instytucji odpowiedzialnych za ochronę praw człowieka³³. Strategia ta ma na celu stworzenie skutecznych mechanizmów ochrony praw człowieka oraz zapewnienie ich realizacji w praktyce, przy jednoczesnym dostosowaniu polityki państwowej do europejskich i międzynarodowych standardów. Pierwsza krajowa strategia dotycząca praw człowieka, zatwierdzona przez parlament Gruzji w 2014 r., obowiązywała w latach 2014-2020 i wygasła pod koniec 2020 r.³⁴ Odpowiednie agencje rządowe pracowały nad nową wersją strategii przez ponad dwa lata.

³² *National Strategy for the Protection of Human Rights in Georgia for 2022-2030*, [on-line:] https://mptf.undp.org/sites/default/files/documents/2023-05/annexes_to_the_jp_georgia_hr4all_consolidated_narrative_report_2022.pdf – 15 IV 2024.

³³ A. Beridze, N. Tsukhishvili, *Document for Monitoring the Development and Implementation of the National Strategy for Human Rights for 2022-2030: Regarding Labor and Environmental Rights*, [on-line:] <https://gyla.ge/files/MONITORING%20OF%20THE%20NATIONAL%20STRATEGY.pdf> – 20 IV 2024.

³⁴ *Ibidem*.

Gruzja ratyfikowała ponadto szereg dokumentów o charakterze międzynarodowym, które w sposób bezpośredni odnoszą się do kwestii praw kobiet, w tym: „Konwencję dotyczącą jednakowego wynagrodzenia dla pracujących mężczyzn i kobiet za pracę jednakowej wartości”³⁵ przyjętą przez Międzynarodową Organizację Pracy 29 czerwca 1951 r. (Dekret 153 z 29 maja 1996 r.³⁶), „Konwencję o prawach politycznych kobiet”³⁷ przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 31 marca 1953 r., „Konwencję w sprawie dyskryminacji w zatrudnieniu i wykonywaniu zawodu”³⁸ uchwaloną przez Konferencję Ogólną Międzynarodowej Organizacji Pracy 25 czerwca 1958 r., „Konwencję w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty” sporządzaną w Paryżu 15 grudnia 1960 r.³⁹, „Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (CEDAW)”⁴⁰ uchwaloną rezolucją nr 34/180 Zgromadzenia Ogólnego ONZ 18 grudnia 1979 r. (zwaną również

 35 Konwencja dotycząca jednakowego wynagrodzenia dla pracujących mężczyzn i kobiet za pracę jednakowej wartości z 29 czerwca 1951 roku, [on-line:] <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-nr-100-dotyczaca-jednakowego-wynagrodzenia-dla-pracujacych-16782961> – 30 IV 2024.

36 T. Letodani, *Gender Equality Policy in Georgia and Challenges*, „Przegląd Politologiczny” 2021, nr 3, s. 107.

37 Konwencja o prawach politycznych kobiet z 31 marca 1953 roku, [on-line:] <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-o-prawach-politycznych-kobiet-nowy-jork-1953-03-31-16782809> – 30 IV 2024.

38 Konwencja w sprawie dyskryminacji w zatrudnieniu i wykonywaniu zawodu z 25 czerwca 1958 roku, [on-line:] <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-nr-111-dotyczaca-dyskryminacji-w-zakresie-zatrudnienia-i16785109> – 30 IV 2024.

39 Konwencja w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty z 15 grudnia 1960 roku, [on-line:] <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-w-sprawie-zwalczania-dyskryminacji-w-dziedzinie-oswiaty-16786171> – 30 IV 2024.

40 Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 18 grudnia 1979 roku (CEDAW), [on-line:] <https://www.amnesty.org/pl/>

międzynarodową kartą praw kobiet) (1994), „Deklarację o eliminacji przemocy wobec kobiet”⁴¹ przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 20 grudnia 1993 r. (i stanowiącą uzupełnienie ww. „Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet”), a także „Konwencję Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej”⁴², opracowaną przez Radę Europy i udostępnioną do podpisu 11 maja 2011 r.⁴³

Istotną kwestią dla dalszych rozważań jest fakt, że Gruzja nie ratyfikowała „Konwencji o obywatelstwie kobiet zamężnych”⁴⁴, uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 20 stycznia 1957 r., ani „Konwencji w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego i rejestracji małżeństw”⁴⁵ przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 7 listopada 1962 r.

wp-content/uploads/2016/04/Konwencja-Likwidacja-dyskryminacji-kobiet.pdf – 30 IV 2024.

⁴¹ Deklaracja o eliminacji przemocy wobec kobiet...

⁴² Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 roku, [on-line:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150000961/O/D20150961.pdf> – 31 V 2024.

⁴³ *Gruzja ratyfikowała Konwencję Stambulską*, Studium Europy Wschodniej, Uniwersytet Warszawski, [on-line:] <https://studium.uw.edu.pl/gruzja-ratyfikowala-konwencje-stambulska/> – 5 IV 2024.

⁴⁴ Konwencja o obywatelstwie kobiet zamężnych uchwalona z 20 stycznia 1957 roku, [on-line:] <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-o-obywatelstwie-kobiet-zameznych-nowy-jork-1957-02-20-16784424> – 30 IV 2024.

⁴⁵ Konwencja w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego i rejestracji małżeństw z 7 listopada 1962 roku, [on-line:] <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-w-sprawie-zgody-na-zawarcie-malzenstwa-najnizszego-wieku-16786280> – 30 IV 2024.

2. Najpoważniejsze przeszkody uniemożliwiające Gruzji dokonanie postępu w kwestii równości płci

Perspektywa integracji z UE motywowała Gruzję do implementacji rozwiązań prawnych służących polityce równościowej i antydyskryminacyjnej, niemniej presja międzynarodowa nie zawsze przekłada się na rzeczywiste zmiany na poziomie lokalnym. Pomimo wielu reform i działań systemowych, wdrożonych w ciągu ostatnich 30 lat w sferze prawa cywilnego i karnego, Gruzja w dalszym ciągu boryka się z szeregiem problemów związanych z szeroko pojętą polityką równościową i ochroną praw kobiet. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać m.in. w braku wsparcia finansowego i instytucjonalnego ze strony państwa dla wprowadzanych zmian oraz w szczególnych uwarunkowaniach społeczno-kulturowych. Kluczowym dla rozwoju – zarówno państwa, jak i społeczeństwa – jest bowiem kompleksowe podejście do problemu, uwzględniające tak aspekt prawny, jak i społeczny. Niezbędna jest nie tylko korekta warstwy legislacyjnej, lecz także zapewnienie odpowiednich zasobów do realizacji przyjętych celów oraz zmiana świadomości społecznej.

Wśród poważniejszych problemów stojących na przeszkodzie do pełnej realizacji podstawowego prawa kobiet do równości wobec prawa i prawa do niedyskryminacji, z którymi mierzy się współczesne społeczeństwo gruzińskie, są utrzymujący się wysoki poziom stereotypizacji płciowej oraz patriarchalny system norm kulturowych, ograniczające rolę kobiet zarówno w życiu publicznym, jak i gospodarczym oraz prowadzące do mniejszego wsparcia dla nich w sferze edukacji i na rynku pracy. W dużym uproszczeniu patriarchyat można zdefiniować jako system społeczny uprzywilejowujący mężczyzn. Porządek, w którym „mężczyźni jako grupa dominują nad kobietami jako grupą zarówno strukturalnie (dostęp do zasobów i instytucji społecznych oraz

pozycja w tych instytucjach), jak i ideologicznie (przekonania, normy, wartości dotyczące statusu i roli kobiety w społeczeństwie), i który manifestuje się na wiele różnych sposobów zarówno na poziomie makro (aparatury państwowej, prawo, rynek, religia itd.), jak i mikro (relacje międzyludzkie, rodzina, wzorce zachowań w związkach itd.)⁴⁶. Tradycja patriarchalna kształtuje struktury i normy społeczne, opierając się na serii przeciwieństw, które stawiają jedną stronę w pozycji dominującej nad drugą. Przeciwnieństwa takie jak racjonalność–nieracjonalność, kultura–natura, mężczyzna–kobieta są głęboko zakorzenione w wielu kulturach i społeczeństwach, w tym w społeczeństwie gruzińskim, odzwierciedlając i utrwalając odpowiednią hierarchię i podziały⁴⁷. W podziałach tych mężczyźni i cechy tradycyjnie uważane za „męskie” (takie jak racjonalność, siła, niezależność) przeciwstawiane są kobietom i cechom uważanym za typowo „kobiece” (takim jak emocjonalność, słabość, zależność). Tego typu struktura sprzyja utrzymywaniu mężczyzn na dominujących pozycjach w życiu publicznym i prywatnym, kobiety stawiając z kolei na pozycji zdecydowanie podrzędnej, co przez długi czas w ogóle nie było kwestionowane⁴⁸. Dla przykładu w 2020 r. – celem zwiększenia udziału kobiet w życiu politycznym i przeciwdziałania ich dyskryminacji – gruziński parlament przyjął nowelizację kodeksu wyborczego i wprowadził obowiązek, aby co najmniej jedna na cztery osoby obecne na partyjnych listach była kobietą. Regulacja ta miała na celu zapewnienie na listach wyborczych minimalnego 25% udziału

⁴⁶ M. Grzyb, *op. cit.*, s. 222.

⁴⁷ M. Młodożeniec, A. Knapieńska, *Czy nauka wciąż ma męską płeć? Udział kobiet w nauce*, „Nauka” 2013, nr 2, s. 50.

⁴⁸ M. Bohann, *Steering Committee for Equality between Women and Men (CDEG): Study on Combating Gender Stereotypes in Education*, [on-line:] <https://rm.coe.int/1680596131> – 20 I 2024.

łu kobiet wśród kandydatów⁴⁹. W kolejnych latach planowano stopniowe zwiększanie tego udziału i osiągnięcie większej równowagi płci w organach przedstawicielskich. Jednakże w 2021 r. parlament zrezygnował z planowanego podniesienia kwoty do 50%, co spotkało się z krytyką organizacji pozarządowych i części społeczeństwa⁵⁰. Obecnie obowiązujące przepisy w dalszym ciągu przewidują 25% kwotę dla kobiet na listach wyborczych, co stanowi krok w kierunku równości płci w polityce, niemniej w opinii wielu obserwatorów nie jest wystarczające do pełnego zniwelowania dyskryminacji i zapewnienia proporcjonalnej reprezentacji kobiet w gruzińskim parlamencie. Zatem – pomimo wzrostu udziału kobiet w życiu politycznym i biznesie⁵¹ (w ostatnich latach wzrosła liczba kobiet zajmujących wysokie stanowiska w rządzie i parlamencie, a najważniejsze stanowisko w państwie od 2018 r. piastuje kobieta – Salome Zurbiszwili⁵²) – wciąż istnieje znacząca luka płacowa pomiędzy kobietami i mężczyznami, a dostęp do wyższych stanowisk zawodowych i politycznych jest dla kobiet ograniczony. Kobiety w dalszym ciągu postrzegane są przez pryzmat ról przypisanych im ze względu na płeć (matki, opiekunki ogniska domowego), co utrudnia im pełne uczestnictwo w życiu publicznym i zawodowym oraz ogranicza ich potencjał.

49 *Court: 25% Women Quota, All-Women Party List Constitutional*, Civil Georgia 2020, [on-line:] <https://civil.ge/archives/370851> – 30 V 2024.

50 *Parliament Abolishes Quotas for Women MPs*, Civil Georgia 2024, [on-line:] <https://civil.ge/archives/590165> – 30 V 2024.

51 E. Darbaidze, *Increasing Women's Political Participation in Georgia*, „The Ideology and Politics Journal” 2018, nr 2(10), [on-line:] https://ideopol.org/wp-content/uploads/2019/01/_____.2.-6.-2018.-ENG.-Darbaidze.pdf – 31 V 2024.

52 A. Mazurczyk, *Prezydentem Gruzji po raz pierwszy została kobieta: Salome Zurbiszwili*, Polityka 2018, [on-line:] <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1773730,1,prezydentem-gruzji-po-raz-pierwszy-zostala-kobiet-salome-zurbiszwili.read> – 31 V 2024.

Przyczyn marginalizacji kobiet w gruzińskim społeczeństwie należy upatrywać również w pokutującym przez wiele lat podziale przestrzeni na sferę prywatną i publiczną⁵³. Zdaniem amerykańskiej filozofki i teoretyczki feministycznej Carol C. Gould oraz amerykańsko-irlandzkiej politolożki Niamh Reilly rozgraniczenie to wywodzi się z filozofii politycznej, która rozróżnia przestrzeń publiczną i prywatną. Zgodnie z tą koncepcją sfera publiczna uznawana jest za miejsce, w którym toczy się życie polityczne oraz to związane z pracą zawodową, a także interakcje społeczne, a zatem za obszar właściwy dla działania państwa i stosowania praw człowieka. Prawa i obowiązki obywatelskie, wolność słowa czy prawo do uczestniczenia w życiu politycznym są przykładami wartości i norm, które są chronione i promowane w tej sferze. Z kolei sfera prywatna postrzegana jest jako domena relacji osobistych, rodzinnych, a także życia domowego, w przypadku których interwencja państwa jest ograniczona. Tradycyjnie prawa człowieka miały mniejsze zastosowanie do relacji i działań w tej sferze, co wynikało z założenia, że są to kwestie osobiste, niewymagające regulacji czy ochrony prawnej na poziomie publicznym. Skutkiem tego podziału było wykluczenie z zakresu ochrony praw człowieka doświadczeń i problemów kobiet, koncentrujących się często wokół sfery prywatnej. Przemoc domowa, dyskryminacja w pracy, nierówne traktowanie w życiu rodzinnym oraz inne formy niesprawiedliwości wobec kobiet były traktowane jako „prywatne” sprawy, poza zasięgiem międzynarodowych mechanizmów ochrony praw człowieka. Tym samym kwestie te nie były uznawane za naruszenia praw człowieka wymagające interwencji i regulacji na poziomie państwowym czy międzynarodowym. Kilkanaście lat temu rozpoczęto krytyczną ewaluację tego podziału w Gruzji. Uznano, że praca i wolności nie mogą być w pełni realizowane, jeśli nie zostaną

53 M. Młodożeniec, A. Knapieńska, *op. cit.*, s. 56.

zastosowane również w sferze prywatnej, i podkreślono, że „osobiście jest polityczne”⁵⁴, co oznacza, że kwestie uznawane za prywatne mają głębokie implikacje polityczne i społeczne.

Kolejnymi problemami (pomimo wdrożenia szeregu reform prawnych mających na celu ich zwalczanie) stanowiącymi poważne wyzwania dla gruzińskiego społeczeństwa są przemoc wobec kobiet, w tym przemoc domowa, która jest najbardziej rozpowszechnioną formą przemocy wobec kobiet w Gruzji⁵⁵, a także kobietobójstwo. Przemoc przybiera różne formy, w tym fizyczną, psychiczną, seksualną i ekonomiczną. Przypadek Nini, 14-letniej uczennicy z Adżarii, obnażył brak odpowiednich mechanizmów wsparcia i ochrony ofiar przemocy, zarówno na poziomie instytucjonalnym, jaki mentalnościowym⁵⁶. Dziewczynka po poinformowaniu rodziny, że padła ofiarą gwałtu, stała się ofiarą przemocy domowej, w wyniku czego (i w wyniku braku zrozumienia ze strony organów państwowych, które zwlekały z udzieleniem jej pomocy) popełniła samobójstwo⁵⁷. Liczba zgłaszanych przypadków przemocy jest – przede wszystkim z powodu braku zaufania do instytucji publicznych, a także obaw przed represjami i ostracyzmem społecznym – bardzo niedoszacowana. Badanie przeprowadzone w Gruzji w 2018 r. wspólnie przez organizację ONZ Kobiety, krajową służbę statystyczną Gruzji oraz UE, w ramach projektu

54 C.C. Gould, *Globalizing Democracy and Human Rights*, New York 2004, s. 147-149.

55 *International Organizations: Violence against Women and Girls Remains a Critical Problem in Georgia*, Civil Georgia 2023, [on-line:] <https://civil.ge/archives/571394> – 31 V 2024.

56 *International Women's Day March in Tbilisi: Back to Basics*, Civil Georgia 2021, [on-line:] <https://civil.ge/archives/404032> – 31 V 2024.

57 *Marsze w obronie praw kobiet w Gruzji i Azerbejdżanie*, Studium Europy Wschodniej, Uniwersytet Warszawski 2021, [on-line:] <https://studium.uw.edu.pl/marsze-w-obronie-praw-kobiet-w-gruzji-i-azerbejdżanie/> – 31 V 2024.

„Razem pokonamy przemoc wobec kobiet”, wykazało, że prawie jedna czwarta kobiet (22%) oraz prawie jedna trzecia mężczyzn (31%) jest zdania, że w pewnych sytuacjach stosowanie przemocy względem żony jest uzasadnione. Blisko ten sam odsetek kobiet (23%) oraz niemalże połowa mężczyzn (42%) uważa również za kluczowe posłuszeństwo żony wobec męża – nawet jeśli się z nim nie zgadza⁵⁸. Wyniki badań pokazały ponadto, że co siódma Grużinka doświadcza przemocy domowej, a co piąta – molestowania seksualnego (9% kobiet padło ofiarą przemocy seksualnej w dzieciństwie)⁵⁹. Głęboko zakorzeniony system tradycji patriarchalnych oraz norm kulturowych utrudnia także wyeliminowanie takich problemów społecznych, jak aborcja selektywna oraz małżeństwa nieletnich dziewcząt. Pomimo że gruzińskie prawo cywilne określa minimalny wiek zawarcia małżeństwa (18 lat), dopuszcza pewne wyjątki umożliwiające wcześniejsze zawarcie związku małżeńskiego (za zgodą rodziców lub opiekunów prawnych), co w praktyce doprowadza do sytuacji, w których na ślubnym kobiercu stają nawet 12-letnie dziewczynki⁶⁰. Gruzkańskie statystyki wykazały, że w 2015 r. matkami zostało aż 1 449 nieletnich dziewcząt, z czego 183 zmuszonych zostało do przerwania nauki celem założenia rodziny.

Retorykę, która przeciwstawia się jakimkolwiek ruchom na rzecz równości, stosuje głęboko zakorzeniony w tradycyjnych, konserwatywnych wartościach Gruzkański Kościół Prawosławny (GKP), który sprzeciwia się wszelkim zmianom, przedstawiając

⁵⁸ *Spółeczeństwo Gruzji akceptuje przemoc wobec kobiet*, Studium Europy Wschodniej, Uniwersytet Warszawski 2018, [on-line:] <https://studium.uw.edu.pl/spoleczenstwo-gruzji-akceptuje-przemoc-wobec-kobiet/> – 15 IV 2024.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ K. Grigorian, *Grzech po gruzińsku, czyli edukacja seksualna konsultowana z Patriarchatem*, Nowa Europa Wschodnia 2024, [on-line:] https://new.org.pl/1393%2Cedukacja_seksualna_w_gruzji.html – 16 V 2024.

je jako zagrożenie dla tożsamości narodowej, moralności, a także tradycyjnych wartości rodzinnych i społecznych. Tym samym im bardziej Gruzja dąży do zacieśniania relacji z instytucjami zachodnimi (liberalnymi), w tym z UE i NATO, tym częściej i ostrzej GKP podnosi zarzuty niosącej zagrożenie cywilizacyjnej westernizacji państwa⁶¹, co można wiązać z wieloletnimi wpływami Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej i idącą za nimi niechęcią do „Zachodu i myśli liberalnej”⁶². W rezultacie stanowisko GKP w kwestiach równościowych ma duży wpływ na postawy społeczne, utrudniając akceptację i wdrażanie polityk promujących równość, ponieważ dla wielu Gruzynów duchowieństwo, a przede wszystkim patriarcha Elias II, stanowi główny autorytet w kwestiach moralnych i etycznych⁶³, cieszy się ponadto ich największym zaufaniem jako „obrońca tradycyjnych rodzinnych wartości”⁶⁴. GKP ma również bliskie relacje z politykami i partiami politycznymi – jego wpływ na politykę państwową jest znaczny, a politycy często starają się uzyskać jego poparcie, co prowadzi do sytuacji, w której ustawodawstwo dotyczące równości jest hamowane lub zmieniane pod naciskiem GKP. Jest on w stanie mobilizować znaczną część społeczeństwa przeciwko politykom o poglądach równościowych, gdyż większość społeczeństwa gruzińskiego sprzeciwia się rozgraniczeniu religii i życia społeczno-politycznego, „z maksymalnym ujarzmieniem

 61 R. Król-Mazur, *Polityczne aspekty działalności Prawosławnego Autokefalicznego Apostolskiego Kościoła Gruzjińskiego po 1991 r.*, [w:] *Na wschód od linii Curzona. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Mieczysławowi Smoleniowi*, t. 16, red. R. Król-Mazur, M. Lubina, Kraków 2014, s. 292.

62 *Ibidem*, s. 283.

63 W. Górecki, *Złota jesień patriarchy. Rola Kościoła prawosławnego w Gruzji i gruzińskiej polityce*, Ośrodek Studiów Wschodnich 2020, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2020-05-18/zlota-jesien-patriarchy-rola-kosciola-prawoslawnego-w-gruzji-i> – 31 V 2024.

64 M. Shevtsova, „A Country Where Everyone Feels Free?: The Georgian Orthodox Church, Political Homophobia and Europeanization of LGBTIQ Rights in Georgia”, *„Sexuality & Culture”* 2023, t. 27, s. 2067.

tego ostatniego przez Kościół”⁶⁵. Przykładem mogą być masowe protesty przeciwko prawom osób LGBT czy przeciwko edukacji seksualnej, które były organizowane lub wspierane przez GKP⁶⁶. Tego typu działania mogą mieć istotny wpływ na zahamowanie reform mających na celu promowanie równości oraz przyczyniać się do wzmacniania uprzedzeń i negatywnych stereotypów wobec grup mniejszościowych, co z kolei może utrudnić ich integrację i akceptację w społeczeństwie. Nie bez znaczenia był też sprzeciw GKP wobec ratyfikacji konwencji stambulskiej, argumentowany tym, że jej postanowienia mogą być sprzeczne z tradycyjnymi wartościami i normami społecznymi kraju (zgodnie z treścią art. 42 konwencji przemoc nie może być usprawiedliwiana „względami kulturowymi, zwyczajowymi, religijnymi, tradycyjnymi ani tzw. względami honoru. Dotyczy to zwłaszcza twierdzeń, jakoby ofiara przekroczyła kulturowe, religijne, społeczne lub tradycyjne normy lub zwyczaje stanowiące kryteria właściwego zachowania”⁶⁷). Obawy te dotyczyły głównie kwestii związanych z definicją płci społeczno-kulturowej oraz potencjalnym wpływem na tradycyjny model rodziny. Wcześniej – tj. w 2014 r. – GKP ostro sprzeciwił się zapisowi zakładającemu ochronę prawną przed dyskryminacją z uwagi na orientację seksualną czy tożsamość płciową⁶⁸.

⁶⁵ T.J. Szyszlak, *Stosunki państwa z Apostolskim Autokefalicznym Kościołem Prawosławnym we współczesnej Gruzji*, [w:] *Badania wschodnie. Polityka wewnętrzna i międzynarodowa*, red. W. Baluk, Z.J. Winnicki, Wrocław 2008, s. 80.

⁶⁶ *The Rise of the Georgian March*, [on-line:] <https://gfsis.org.ge/files/library/pdf/English-2960.pdf> – 31 V 2024.

⁶⁷ Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 roku, [on-line:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU2015000961/O/D20150961.pdf> – 31 V 2024.

⁶⁸ R. Król-Mazur, *Rola Prawosławnego Autokefalicznego Apostolskiego Kościoła Gruzińskiego w konfliktach na Kaukazie Południowym*, „*Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*” 2016, t. 51, nr 2, s. 135.

Kolejnym wyzwaniem jest niedostateczne wsparcie instytucjonalne dla polityk dotyczących równości płci, które często mają charakter wyłącznie deklaracyjny. Brak spójnych strategii, ograniczone zasoby finansowe i ludzkie na realizację programów promujących równość płci, a także struktury instytucjonalne, które nie są przystosowane do promowania równości płci, dodatkowo utrudniają osiągnięcie zamierzonych celów. Niski poziom świadomości społecznej w kwestii równości płci i niski poziom edukacji w tym zakresie również stanowią przeszkodę. Brak wiedzy na temat praw kobiet i dostępnych mechanizmów wsparcia ogranicza możliwości kobiet do korzystania ze swoich praw.

Zakończenie

Analiza polityki równościowej i antydyskryminacyjnej w Gruzji w kontekście zmieniających się uwarunkowań społeczno-kulturowych ujawnia złożoność wyzwań, przed którymi stoi to państwo. Pomimo znaczących postępów w zakresie legislacji i inicjatyw na rzecz równości płci Gruzja nadal boryka się z wieloma przeszkodami. Wysoki poziom stereotypizacji płciowej, patriarchalny system norm kulturowych, przemoc wobec kobiet oraz wpływ Gruzńskiego Kościoła Prawosławnego na promocję konserwatywnych wartości są kluczowymi barierami utrudniającymi pełną realizację polityki równościowej.

Aby skutecznie zmierzyć się z tymi wyzwaniami, konieczne jest nie tylko kontynuowanie reform prawnych, lecz także zwiększenie wsparcia instytucjonalnego i finansowego dla programów równościowych. Ważnym elementem jest również prowadzenie szeroko zakrojonych kampanii edukacyjnych mających na celu zmianę świadomości społecznej oraz promowanie równouprawnienia płci na wszystkich poziomach życia społecznego i politycznego.

Przyszłość polityki równościowej w Gruzji zależy od zintegrowanego podejścia, które uwzględniałoby zarówno aspekty prawne, jak i kulturowe, oraz od współpracy pomiędzy rządem, organizacjami pozarządowymi i społeczeństwem. Tylko w ten sposób można wdrożyć trwałe zmiany, które wzmocnią pozycję kobiet i dziewcząt w gruzińskim społeczeństwie oraz zapewnią pełną równość płci.

Bibliografia

- Aladashvili I. et al., *Violence against Women in Georgia: Report Submitted on the Occasion of the 36th Session of the UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women*, [on-line:] https://www.omct.org/site-resources/legacy/27513-cedaw36_vaw_in_georgia_en.pdf.
- Bajor-Stachańczyk M., *Równouprawnienie kobiet i mężczyzn w wybranych obszarach oraz w przepisach mających na celu przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na płeć w Polsce*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych” 2023, s. 98-133, <https://doi.org/10.31268/ZPBAS.2023.06>.
- Beijing Declaration and Platform for Action*, [on-line:] <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>.
- Beridze A., Tsukhishvili N., *Document for Monitoring the Development and Implementation of the National Strategy for Human Rights for 2022-2030: Regarding Labor and Environmental Rights*, [on-line:] <https://gyla.ge/files/MONITORING%20OF%20THE%20NATIONAL%20STRATEGY.pdf>.
- Bohanm M., *Steering Committee for Equality between Women and Men (CDEG): Study on Combating Gender Stereotypes in Education*, [on-line:] <https://rm.coe.int/1680596131>.
- The Constitution of the Republic of Georgia*, [on-line:] <https://aceproject.org/ero-en/regions/Europe/GE/constitution-of-georgia>.
- Court: 25% Women Quota, All-Women Party List Constitutional*, Civil Georgia 2020, [on-line:] <https://civil.ge/archives/370851>.
- Darbaidze E., *Increasing Women's Political Participation in Georgia*, „The Ideology and Politics Journal” 2018, nr 2(10), s. 30-56, [on-line:]

https://ideopol.org/wp-content/uploads/2019/01/_____.2.-6.-2018.-ENG.-Darbaidze.pdf.

Dąbrowski P., Khoperia M., *Parlament Gruzjińskiej Republiki Demokratycznej w latach 1918-1921*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2016, nr 14/2, s. 183-195, <https://doi.org/10.25167/osap.1563>.

Deklaracja o eliminacji przemocy wobec kobiet z 20 grudnia 1993 roku, [on-line:] <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1993.html>.

Ellingen M. et al., *Monitoring of the Plan of Action for Combating Violence against Women*, [w:] *Domestic Violence and Child Abuse in Georgia: An Assessment of Current Standing of Law and Practice*, Tbilisi 2006, [on-line:] https://www.theadvocatesforhumanrights.org/Res/domestic_violence_and_child_abuse_in_georgia_-_web_version_2%202.pdf.

EU Enlargement and Georgia: Intersectional Feminist Priorities Regarding Fundamental Rights and Rule of Law, [on-line:] <https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2024/05/The-Kvinna-till-Kvinna-Foundation-EU-enlargement-and-Georgia.pdf>.

Experts of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women Commend Georgia on Mechanisms to Advance Women's Empowerment, Ask about Initiatives to Combat Domestic Violence and Gender Inequality in the Labour Market, United Nations 2023, [on-line:] <https://www.ohchr.org/en/news/2023/02/experts-committee-elimination-discrimination-against-women-commend-georgia-mechanisms>.

Fox S., *Women's Equality Day: Reflecting on Power, Progress and Persistent Gaps in Georgia*, GBPI 2024, [on-line:] <https://gbpi.org/womens-equality-day-reflecting-on-power-progress-and-persistent-gaps-in-georgia/>.

Furier A., *Gruzjińskie starania o zbliżenie z Zachodem po 1991 r.*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2022, nr 4(35), s. 9-31, <https://doi.org/10.15804/npw20223501>.

Georgia – Beijing +20: National Review of the Implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action, [on-line:] https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/13076Georgia_review_Beijing20.pdf.

Georgia Parliament Appoints Levan Ioseliani as Public Defender, Civil Georgia 2023, [on-line:] <https://civil.ge/archives/529358>.

Gould C.C., *Globalizing Democracy and Human Rights*, New York 2004.

- Górecki W., *Złota jesień patriarchy. Rola Kościoła prawosławnego w Gruzji i gruzińskiej polityce*, Ośrodek Studiów Wschodnich 2020, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2020-05-18/zlota-jesien-patriarchy-rola-kosciola-prawoslawnego-w-gruzji-i>.
- Grigorian K., *Grzech po gruzińsku, czyli edukacja seksualna konsultowana z Patriarchatem*, Nowa Europa Wschodnia 2024, [on-line:] https://new.org.pl/1393%2Cedukacja_seksualna_w_gruzji.html.
- Gruzja ratyfikowała Konwencję Stambulską, Studium Europy Wschodniej, Uniwersytet Warszawski, [on-line:] <https://studium.uw.edu.pl/gruzja-ratyfikowala-konwencje-stambulska/>.
- Grzyb M., *Równość płci i przemoc wobec kobiet. Próba wyjaśnienia tzw. paradoksu nordyckiego*, „Archiwum Kryminologii” 2018, t. 40, s. 221-261, <https://doi.org/10.7420/AK2018E>.
- Grzybek A., *Prawa kobiet w dokumentach ONZ*, Warszawa 1998.
- History of Development of Public Defender's Institution in Georgia*, Public Defender (Ombudsman) of Georgia, [on-line:] <https://www.ombudsman.ge/eng/saqmianobis-istoria>.
- Hyży E., *Prawa kobiet jako prawa człowieka*, [w:] *Konteksty feministyczne. Gender w życiu społecznym i kulturze*, red. P. Chudzik-Dudzik, E. Durys, Łódź 2014, s. 55-76.
- Information Prepared by the Government of Georgia in Accordance with the Human Rights Council Resolution (31/15) on the Right to Work*, [on-line:] <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/ESCR/RighttoWork/Georgia.pdf>.
- International Organizations: Violence against Women and Girls Remains a Critical Problem in Georgia*, Civil Georgia 2023, [on-line:] <https://civil.ge/archives/571394>.
- International Women's Day March in Tbilisi: Back to Basics*, Civil Georgia 2021, [on-line:] <https://civil.ge/archives/404032>.
- Jak UE zwalcza przemoc wobec kobiet?*, Rada Europejska, [on-line:] <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-measures-end-violence-against-women>.
- Konwencja dotycząca jednakowego wynagrodzenia dla pracujących mężczyzn i kobiet za pracę jednakowej wartości z 29 czerwca 1951 roku, [on-line:] <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-nr-100-dotyczaca-jednakowego-wynagrodzenia-dla-pracujacych-16782961>.

- Konwencja o obywatelstwie kobiet zamężnych uchwalona z 20 stycznia 1957 roku, [on-line:] <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-o-obywatelstwie-kobiet-zameznych-nowy-jork-1957-02-20-16784424>.
- Konwencja o prawach politycznych kobiet z 31 marca 1953 roku, [on-line:] <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-o-prawach-politycznych-kobiet-nowy-jork-1953-03-31-16782809>.
- Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 roku, [on-line:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150000961/O/D20150961.pdf>.
- Konwencja w sprawie dyskryminacji w zatrudnieniu i wykonywaniu zawodu z 25 czerwca 1958 roku, [on-line:] <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-nr-111-dotyczaca-dyskryminacji-w-zakresie-zatrudnienia-i-16785109>.
- Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 18 grudnia 1979 roku (CEDAW), [on-line:] <https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Konwencja-Likwidacja-dyskryminacji-kobiet.pdf>.
- Konwencja w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego i rejestracji małżeństw z 7 listopada 1962 roku, [on-line:] <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-w-sprawie-zgody-na-zawarcie-malzenstwa-najnizszego-wieku-16786280>.
- Konwencja w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty z 15 grudnia 1960 roku, [on-line:] <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-w-sprawie-zwalczania-dyskryminacji-w-dziedzinie-oswiaty-16786171>.
- Król-Mazur R., *Polityczne aspekty działalności Prawosławnego Autokefalicznego Apostolskiego Kościoła Gruzńskiego po 1991 r.*, [w:] *Na wschód od linii Curzona. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Mieczysławowi Smoleniowi*, t. 16, red. R. Król-Mazur, M. Lubina, Kraków 2014, s. 279-304.
- Król-Mazur R., *Rola Prawosławnego Autokefalicznego Apostolskiego Kościoła Gruzńskiego w konfliktach na Kaukazie Południowym*, „*Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*” 2016, t. 51, nr 2, s. 115-150, <https://doi.org/10.12775/SDR.2016.2.05>.

- Law of Georgia on Elimination of all Forms of Discrimination*, [on-line:] <https://faolex.fao.org/docs/pdf/geo200055.pdf>.
- Law of Georgia on Gender Equality*, [on-line:] https://www.ecoi.net/en/file/local/1128979/1930_1321697771_law-on-gender-equality-eng-pdf-georgia-2010-1.pdf.
- Letodani T., *Gender Equality Policy in Georgia and Challenges*, „Przegląd Politologiczny” 2021, nr 3, s. 105-118, <https://doi.org/10.14746/pp.2021.26.3.8>.
- Marsze w obronie praw kobiet w Gruzji i Azerbejdżanie*, Studium Europy Wschodniej, Uniwersytet Warszawski 2021, [on-line:] <https://studium.uw.edu.pl/marsze-w-obronie-praw-kobiet-w-gruzji-i-azerbejdżanie/>.
- Mazurczyk A., *Prezydentem Gruzji po raz pierwszy została kobieta: Salome Zurbiszwili*, *Polityka* 2018, [on-line:] <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1773730,1,prezydentem-gruzji-po-raz-pierwszy-zostala-kobieta-salome-zurbiszwili.read>.
- Michalska A., *Znaczenie i rola uniwersalnej Deklaracji Praw Człowieka*, „Roczniki Nauk Społecznych” 1984, t. 12, z. 1, s. 133-147.
- Młodożeniec M., Knapieńska A., *Czy nauka wciąż ma męską płęć? Udział kobiet w nauce*, „Nauka” 2013, nr 2, s. 47-72.
- National Strategy for the Protection of Human Rights in Georgia for 2022-2030*, [on-line:] https://mptf.undp.org/sites/default/files/documents/2023-05/annexes_to_the_jp_georgia_hr4all_consolidated_narrative_report_2022.pdf.
- Opinion of the Democracy Research Institute on the National Strategy for Human Rights Protection of Georgia for 2022-2030*, [on-line:] <https://www.democracyresearch.org/files/217HR%20Strategy.pdf>.
- Parliament Abolishes Quotas for Women MPs*, *Civil Georgia* 2024, [on-line:] <https://civil.ge/archives/590165>.
- Piechowiak M., *Godność i równość jako podstawy sprawiedliwości. Z perspektywy międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Toruński Rocznik Praw Człowieka i Pokoju” 1992, z. 1, s. 37-48.
- Platforma Działania – Cele Strategiczne*, Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, [on-line:] https://www.unic.un.org/pl/rownouprawnienie/platforma_dzialania.php.
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 roku, [on-line:] <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html>.

- Report of the Government of Georgia on Activities Taken for Fulfillment of Beijing Action Platform*, [on-line:] <https://unece.org/fileadmin/DAM/Gender/documents/beijing15/Georgia.pdf>.
- The Rise of the Georgian March*, [on-line:] <https://gfsis.org.ge/files/library/pdf/English-2960.pdf>.
- Shevtsova M., „A Country Where Everyone Feels Free?": *The Georgian Orthodox Church, Political Homophobia and Europeanization of LGBTIQ Rights in Georgia*, „Sexuality & Culture” 2023, t. 27, s. 2065-2083, <https://doi.org/10.1007/s12119-023-10153-4>.
- Społeczeństwo Gruzji akceptuje przemoc wobec kobiet*, Studium Europy Wschodniej, Uniwersytet Warszawski 2018, [on-line:] <https://studium.uw.edu.pl/spoleczenstwo-gruzji-akceptuje-przemoc-wobec-kobiet/>.
- Szyszlak T.J., *Stosunki państwa z Apostolskim Autokefalicznym Kościołem Prawosławnym we współczesnej Gruzji*, [w:] *Badania wschodnie. Polityka wewnętrzna i międzynarodowa*, red. W. Baluk, Z.J. Winnicki, Wrocław 2008, s. 69-86.
- Watts C., Zimmermann C., *Violence against Women: Global Scope and Magnitude*, „The Lancet” 2002, nr 359(9313), s. 1232-1237, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(02\)08221-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)08221-1).
- Women and Men in Georgia: Statistical Publication*, National Statistics Office of Georgia, Tbilisi 2020, [on-line:] <https://www.geostat.ge/media/38263/Women-and-Men-in-georgia%2C-2020.pdf>.

AMELIA HUTYRA¹

Udział Federacji Rosyjskiej w konfliktach zamrożonych na obszarze poradzieckim na przykładzie Abchazji, Osetii Południowej oraz Naddniestrza²

ABSTRAKT

Federacja Rosyjska jako następcza ZSRR musiała zmierzyć się ze spadkiem pozycji na arenie międzynarodowej, co wymusiło konieczność redefinicji własnej tożsamości. Naturalnym kierunkiem zainteresowania stał się obszar poradziecki, który od początku lat 90. XX w. odgrywał kluczową rolę w rosyjskiej polityce zagranicznej. Artykuł przedstawia udział Rosji w konfliktach w Abchazji

-
- 1 Amelia Hutyra – absolwentka studiów licencjackich i magisterskich kierunku stosunki międzynarodowe na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego (specjalizacja – studia globalne i regionalne). Zainteresowania badawcze: bezpieczeństwo międzynarodowe ze szczególnym uwzględnieniem aspektów społecznych; polityka zagraniczna FR i jej wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe oraz sytuację wewnętrzną obszaru poradzieckiego.
 - 2 Artykuł powstał na podstawie obronionej w 2023 r. pracy magisterskiej autorki zatytułowanej „Udział Federacji Rosyjskiej w konfliktach zamrożonych na obszarze poradzieckim na wybranych przykładach”, napisanej pod kierunkiem dr. hab. Marka Czajkowskiego, prof. UJ.

i Osetii Południowej (Gruzja) oraz Naddniestrzu (Mołdawia) od lat 90. XX w. aż do czasów współczesnych. Problem badawczy dotyczy ustalenia, jaką funkcję w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej pełnią zamrożone konflikty. Wszystkie spory zostały omówione, a następnie porównane w celu opracowania modelu ich zamrażania, a więc działań podejmowanych przez Moskwę, które we wszystkich trzech przypadkach doprowadziły do uspienia konfliktów. Ukazano też wnioski dotyczące zmiany, jaka zaszła na przestrzeni lat w polityce zagranicznej Rosji wobec parapaństw, oraz przedstawiono, jak zmienił się sposób funkcjonowania quasi-państw w Gruzji i Mołdawii.

Słowa kluczowe: Federacja Rosyjska, konflikty zamrożone, Abchazja, Osetia Południowa, Naddniestrze, polityka zagraniczna, obszar poradziecki

ABSTRACT

The Role of the Russian Federation in Freezing Conflicts in the Former Soviet Area: Abkhazia, South Ossetia, and Transnistria

The Russian Federation, as the heir of the USSR, saw a decline in its position on the international stage, which created the need to redefine its own identity. The post-Soviet area became a natural focus of interest. The article presents Russian Federation participation in the conflicts in Abkhazia, South Ossetia (Georgia), and Transnistria (Moldova) from the 1990s to the present day. The research touches on the importance that frozen conflicts have in the foreign policy of the Russian Federation. After presenting and comparing all the three disputes, the author establishes a model of “freezing conflicts” based on a series of actions undertaken by the Russian Federation. The conclusions show the changes in Russian foreign policy towards the quasi-states over the years. They also describe how the functioning of these regions in Georgia and Moldova has evolved.

Keywords: Russian Federation, frozen conflicts, South Ossetia, Abkhazia, Transnistria, foreign policy, Post-Soviet Space

Wstęp

Federacja Rosyjska (FR) to państwo o długiej historii imperialnej. Rozpad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) doprowadził do utraty dużej części terytorium, przez co kraj musiał zmierzyć się z nową rzeczywistością i spadkiem pozycji do regionalnego mocarstwa. Moskwa poszukiwała sposobu na utrzymanie wpływów, by finalnie skierować się w stronę obszaru poradzieckiego³, gdzie nowo powstałe państwa, takie jak m.in. Gruzja czy Mołdawia, były podatne na zewnętrzną ingerencję. W celu zachowania kontroli nad Kaukazem Południowym i Europą Wschodnią Rosja wykorzystała regiony, w których jeszcze w latach funkcjonowania ZSRR zaczęły rozwijać się dążenia separatystyczne. Politykę wobec byłych republik radzieckich na nowe tory wprowadził Władimir Putin, który obrał bardziej agresywny kurs w działaniach zewnętrznych. Celem artykułu jest ustalenie, jaką rolę w polityce zagranicznej FR odgrywają zamrożone konflikty⁴

³ W dalszej części wywodu termin „obszar poradziecki” jest rozumiany jako 11 państw, które powstały po rozpadzie ZSRR, a więc Białoruś, Ukraina, Mołdawia, Armenia, Azerbejdżan, Gruzja, Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan, Turkmenistan, Uzbekistan. Do grupy państw poradzieckich nie zostały zaliczone kraje bałtyckie, a więc Łotwa, Litwa i Estonia, gdyż jednoznacznie oderwały się one od radzieckiej przeszłości (A. Czyż, *Obszar poradziecki w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Katowice 2023, s. 24).

⁴ Zamrożone konflikty to spory, które nie zakończyły się podpisaniem traktatu pokojowego i weszły w stan uśpienia, lecz możliwe jest ich wznowienie i eskalacja w przyszłości. Pojęcie to z czasem ewoluowało i zaczęło być używane w odniesieniu do konfliktów wewnętrznych w państwach wielonarodowych, przede wszystkim na obszarze poradzieckim. Wybuch konfliktów był związany z obawą podporządkowania mniejszości względem większej grupy narodowej (A. Bebler, *Introduction*, [w:] „Frozen Conflicts” in *Europe*, ed. A. Bebler, Opladen 2015, s. 7-10; T. Tudoroiu, *The European Union, Russia, and the Future of the Transnistrian Frozen Conflict*, „East European Politics and Societies” Vol. 26, 2012, No. 1, s. 135-138).

w Gruzji oraz Mołdawii⁵. W pracy zostaną prześledzone działania Moskwy wobec Osetii Południowej, Abchazji oraz Naddniestrza⁶ od początku lat 90. XX w. aż do czasów współczesnych. Podjęta zostanie próba odpowiedzi na następujące pytania: W jaki sposób FR zamroziła konflikty na obszarze poradzieckim? Jak zmieniała się polityka Rosji wobec separatystycznych regionów w Gruzji i Mołdawii na przestrzeni lat? Postawione przez autorkę hipotezy brzmią następująco:

- 1) Jednym z istotnych mechanizmów polityki zagranicznej FR na początku lat 90. XX w. było zamrażanie konfliktów na obszarze poradzieckim;
- 2) Udział FR w zamrożonych konfliktach jest mechanizmem polityki, którą można definiować jako neoimperialną;
- 3) Na przestrzeni lat FR zmieniała charakter swoich działań w zamrożonych konfliktach na obszarze poradzieckim, przechodząc od „rozjemcy” do patrona⁷.

Proces badawczy zostanie przeprowadzony za pomocą metody porównawczej. Józef Pieter definiuje ją jako: „porównywanie ze sobą zjawisk, czynności, rzeczy, pojęć, twierdzeń, wielkości

⁵ Innym przykładem zamrożonego konfliktu na obszarze poradzieckim był wieloletni spór o Górski Karabach, który zakończył się militarnym i politycznym zwycięstwem Azerbejdżanu w 2023 r.

⁶ Naddniestrze, Osetia Południowa oraz Abchazja w dalszej części wywodu nazywane będą para państwami, quasi-państwami oraz (separatystycznymi) regionami.

⁷ Przejście od „rozjemcy” do patrona oznacza, iż sposób działania Moskwy wobec regionów uległ zmianie. Początkowo FR inicjowała zawieszenie broni w konfliktach i obejmując rolę „rozjemcy”, rozszerzała tam swoje wpływy. Jednocześnie wspierała zachowanie jedności Gruzji oraz Mołdawii. Następnie Rosja zmieniła swoją politykę i zaczęła podejmować działania mające na celu silne podporządkowanie regionów i „wyjęcie” ich spod kontroli państw macierzy poprzez udzielanie im wielosektorowego wsparcia. Ponadto Rosja jednoznacznie opowiedziała się po stronie quasi-państw i wskazała ich jako swoich sojuszników.

matematycznych itp. [...]. [Dzięki niej otrzymujemy] stwierdzenia tożsamości częściowej lub całkowitej rzeczy ze sobą porównywanych”⁸. Umożliwi to ukazanie różnic i podobieństw pomiędzy procesami zamrażania konfliktów w Abchazji, Osetii Południowej oraz Naddniestrzu. Drugą wykorzystaną w artykule metodą będzie, opisywana przez Bernarda Berelsona, analiza treści, definiowana jako „technika badawcza służąca obiektywnemu, systematycznemu i ilościowemu opisowi jawnej zawartości komunikatów”⁹. Kolejną, zastosowaną równolegle metodą badawczą będzie metoda śledzenia procesu (MŚP). David Waldner opisuje ją następująco: „sposób przyczynowego wnioskowania oparty o konkatencje (wiązananie poprzedniego z następnym), a nie kowariancje. Posługuje się podłużnymi badaniami (obserwacja tych samych rzeczy i zjawisk w dłuższym czasie), w których danymi są sekwencje wydarzeń (indywidualne i kolektywne akty lub zmiany stanu) uzyskiwane w wyniku niestandardyzowanych obserwacji pojedynczych jednostek analizy (*case study*)”¹⁰. Wśród wykorzystanych metod badawczych należy również wskazać metodę historyczną, która pozwoli na zrozumienie genezy omawianych zjawisk i ich ewolucji na przestrzeni lat.

W celu lepszego zrozumienia działań, jakie Rosja podjęła w Gruzji oraz Mołdawii, na początku skrótowo przybliżone zostaną kluczowe determinanty rosyjskiej polityki zagranicznej, w tym jej założenia oraz rosyjska kultura strategiczna i tradycje imperialne. Następnie szczegółowej analizie poddane zostaną zamrożone konflikty w Naddniestrzu, Abchazji oraz Osetii Południowej

8 J. Pieter, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wrocław 1967, s. 128.

9 Cyt. za: K. Szczepaniak, *Zastosowanie analizy treści w badaniach artykułów prasowych – refleksje metodologiczne*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica” 2012, No. 42, s. 84.

10 A. Gałganek, *Metoda śledzenia procesu i mechanizmy przyczynowe w badaniu stosunków międzynarodowych*, „Przegląd Politologiczny” 2018, No. 2, s. 9.

z uwzględnieniem rysu historycznego, sytuacji wewnętrznej oraz zaangażowania FR.

Istota i uwarunkowania polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej

Federacja Rosyjska to największe państwo świata, rozciągające się w Azji oraz Europie, zajmujące około 17 mln km². Rosja ma aż 14 sąsiadów z odmiennych kręgów kulturowych i religijnych. Generuje to potrzebę prowadzenia rozbudowanej polityki zagranicznej w różnych kierunkach. Populacja Rosji w 2023 r. wynosiła około 143,8 mln osób¹¹. Główną grupą etniczną w kraju są Rosjanie, stanowiący około 80% społeczeństwa, natomiast reszta to duża mieszanina narodowościowa. Należy zaznaczyć, iż na skutek rozpadu ZSRR około 25 mln Rosjan pozostało w byłych republikach, w tym m.in. w: państwach bałtyckich, Ukrainie, Kazachstanie, Mołdawii i Gruzji. Stanowi to ważny argument dla Moskwy, która tłumaczy swoje zainteresowanie obszarem poradzieckim koniecznością ochrony ludności rosyjskiej i przeciwdziałania derusyfikacji¹².

Analizując potencjał kulturowy FR, wyróżnić można Rosyjską Cerkiew Prawosławną, która odgrywa ważną rolę w państwie, a „bezpieczeństwo wyznaniowe traktowane jest jako istotny

¹¹ *Population, Total – Russian Federation*, World Bank Group, [on-line:] <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=RU> – 8 I 2025.

¹² A. Czyż, *op. cit.*, s. 56-59, 69-70; M. Czajkowski, *Geostrategiczne uwarunkowania polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej (szanse rozwojowe i zagrożenia)*, [w:] *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej. Wybrane aspekty stosunków z Polską, Ukrainą i Białorusią*, red. L. Zyblikiewicz, M. Czajkowski, P. Bajor, Kraków 2010, s. 32-34.

komponent bezpieczeństwa narodowego”¹³. Kościół ma również za zadanie umacniać wpływy na obszarze poradzieckim. Innym narzędziem wykorzystywanym przez FR w stosunkach międzynarodowych jest telewizja. Moskiewskie stacje, dostępne w niektórych byłych republikach, przekazują prorosyjską wersję sytuacji wewnętrznej i międzynarodowej, co może wpływać na budowę patriotyzmu i postaw sprzyjających narracji Kremla¹⁴.

Następnym determinantem polityki zagranicznej Rosji jest potencjał ekonomiczny. Wraz z upadkiem ZSRR Rosja musiała przejść transformację gospodarczą. Lata 90. XX w. cechowały się powolnymi reformami i deficytem finansowym. Sytuacja zaczęła się zmieniać na początku XXI w., który przyniósł wzrost PKB oraz większą produkcję. Doprowadziło to do powstania specyficznego systemu, nazywanego oligarchicznym kapitalizmem. Mieszają się tam elementy gospodarki rynkowej oraz zwyczaje radzieckie. Głównym motorem napędowym dla rosyjskiej gospodarki są znajdujące się na jej terenie złoża surowców mineralnych i energetycznych – przede wszystkim ropy naftowej i gazu ziemnego. Są one wykorzystywane do rozwoju gospodarczego, ale jednocześnie służą jako narzędzie nacisku wobec państw importujących, w szczególności byłych republik radzieckich, które nie są w stanie znaleźć alternatywnych kierunków dostaw. Kolejnym uwarunkowaniem polityki zagranicznej jest system społeczno-polityczny, który w Rosji zaczął się kształtować wraz z upadkiem ZSRR. Obecne są tu elementy charakterystyczne dla demokracji, jak np. wybory prezydenckie, jednak dostrzec można również cechy autorytaryzmu, objawiającego się m.in. w personifikacji władzy, silnej centralizacji czy nieprzestrzeganiu praw człowieka. System ten w literaturze określany jest demokracją sterowaną. Rosja ma semiprezydencki

¹³ A. Czyż, *op. cit.*, s. 58.

¹⁴ *Ibidem*, s. 58-59.

system rządów, a rola i kompetencje głowy państwa są systematycznie rozbudowywane¹⁵.

Innym istotnym determinantem polityki zagranicznej FR jest potencjał militarny. Rosja odziedziczyła po ZSRR większość zaopatrzenia wojskowego i infrastruktury, w tym broń nuklearną. Wzmoczone inwestycje w sektor militarny pojawiły się wraz z początkiem XXI w. i przejściem władzy przez Władimira Putina. Moskiewskie wydatki na wojsko w 2000 r. wyniosły 3,3% PKB, w 2016 r. wzrosły do 5,4%. Po ataku na Ukrainę w 2022 r. liczby te zaczęły sukcesywnie rosnąć i w 2023 r. wydatki na wojsko stanowiły już 5,9% PKB¹⁶. Wzrost można również zauważyć w liczbie wojsk. W 2021 r. Moskwa posiadała około 900 tys. aktywnego personelu wojskowego. W 2024 r. było to już około 1,5 mln¹⁷. FR podkreśla swoją siłę militarną poprzez przeprowadzanie ćwiczeń wojskowych poza terytorium kraju lub dokonywanie manewrów blisko granic z sąsiadami. Rosja posiada również bazy wojskowe w innych krajach, przede wszystkim mowa tu o członkach Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ), ale także w Syrii oraz quasi-państwach – Abchazji, Osetii Południowej i Naddniestrzu¹⁸.

¹⁵ *Ibidem*, s. 55, 59-66; M. Czajkowski, *Geostrategiczne uwarunkowania...*, s. 35-39; M. Ilnicki, *Transformacja kapitalizmu oligarchicznego w Rosji w kapitalizm państwowo-klanowy w latach 2000-2012*, „Społeczeństwo i edukacja” 2012, No. 2, s. 571-574, 584-585; S. Gardocki, *Polityka zagraniczna Rosji. Determinanty, interesy i środki*, „Studia Orientalne” 2020, No. 2(18), s. 8-9, 12; M. Orzechowski, *Economic Determinants of Russia's International Position*, „European Research Studies Journal” Vol. 24, 2021, No. 4, s. 187-191.

¹⁶ *SIPRI Military Expenditure Database*, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), [on-line:] <https://milex.sipri.org/sipri> – 8 I 2025.

¹⁷ *Number of Russian Armed Forces Personnel from 2018 to 2024*, Statista 2024, [on-line:] <https://www.statista.com/statistics/1334454/russian-armed-forces-personnel/> – 8 I 2025.

¹⁸ A. Czyż, *op. cit.*, s. 60, 66-68; A.M. Dyner, *Znaczenie zagranicznych baz wojskowych dla Rosji*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (PISM)

Przechodząc do ewolucji otoczenia zewnętrznego FR, jako kluczowe wskazać należy tzw. kolorowe rewolucje wybuchające w krajach poradzieckich na początku XXI w. Miały one na celu odwrócenie się od Rosji i wewnętrzne wzmocnienie demokracji. Działania Kremla w byłych republikach radzieckich, a więc m.in. zaangażowanie się w konflikty w Gruzji i Mołdawii, późniejsza aneksja Krymu czy rozpoczęcie działań wojennych w Ukrainie, doprowadziły do degradacji percepcji Kremla na świecie. W kontekście pozycji na arenie międzynarodowej należy wskazać, iż Rosja jest członkiem wielu organizacji międzynarodowych. Odgrywa kluczową rolę w Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) oraz zajmuje dominującą pozycję we Wspólnocie Niepodległych Państw (WNP), Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym czy Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej (EUG). Pozostaje ona mocarstwem nuklearnym i jednym z kluczowych graczy na arenie międzynarodowej, choć nie odgrywa tak istotnej roli jak podczas okresu zimnej wojny¹⁹.

Kolejnym istotnym determinantem polityki zagranicznej FR jest kultura strategiczna²⁰. W Rosji jest ona pochodną okresów radzieckiego oraz imperialnego. Przede wszystkim jest to związane z supremacją czynnika militarnego, który stanowi podstawę w relacjach międzynarodowych. Dodatkowo obecny jest brak zaufania do zewnętrznych partnerów oraz nacisk na poleganie na własnych zasobach umożliwiających walkę oraz obronę. Innym elementem rosyjskiej kultury strategicznej jest syndrom oblężonej twierdzy.

2020, [on-line:] https://pism.pl/publikacje/Znaczenie_zagranicznych_baz_wojskowych_dla_Rosji_ – 8 I 2025.

19 A. Czyż, *op. cit.*, s. 68; S. Gardocki, *op. cit.*, s. 15-16.

20 Stanowi grupę cech i sposobów zachowań, będących efektem wspólnych doświadczeń i poczucia odrębności. Umożliwia ona poznanie kontekstu działań państw i wynika z zakorzenienia w danej kulturze (A. Włodkowska-Bagan, *Kultura strategiczna Rosji*, „Sprawy Międzynarodowe” 2017, nr 3, s. 35).

Oznacza to, że FR widzi siebie jako państwo osamotnione, otoczone przez wrogów i nieprzyjaciół. Budowanie atmosfery oblężenia powoduje, iż „agresja jest skierowana na zewnątrz. System taki gromadzi potencjał, wewnętrzne napięcie, aby pod płaszczyzną obrony dokonać agresji poza granicami”²¹. Wskazane cechy rosyjskiej kultury strategicznej ukazują znaczącą zbieżność z realistyczną teorią stosunków międzynarodowych, w której silnie wybrzmiewają zasada *self help* oraz dominacja zasobów militarnych czy niepewność co do zamiarów zewnętrznych podmiotów²².

Istotnym uwarunkowaniem współczesnej polityki zagranicznej FR jest również długa historia imperialna, sięgająca XIV w. i Księstwa Moskiewskiego, które stopniowo uzależniało od siebie okoliczne państwa ruskie, by w XV w. uzyskać dominującą pozycję w regionie i przekształcić się w mocarstwo prawosławne. Głównym celem stała się ekspansja terytorialna ziem ruskich. Pierwszym władcą, który oficjalnie nazwał się carem imperatorem, był Iwan IV w 1547 r. Za jego panowania podporządkowano kolejne ziemie i finalnie przełożyło się to na powstanie Cesarstwa Rosyjskiego (CR). Oznaczało to rozszerzenie wizji pogańskiego podboju do budowy prawosławnego mocarstwa, realizującego mesjanistyczną misję. Po okresie wielkiej smuty, w 1613 r., wraz z początkiem dynastii Romanowów, Rosja wzmocniła się i wznowiła ekspansję, by pod koniec XVII w. osiągnąć status mocarstwa europejskiego. W 1721 r. Piotrowi I nadano tytuł Cesarza Wszechrusi i tak Cesarstwo Rosyjskie stało się oficjalne, a w kolejnych latach jego terytorium sukcesywnie się powiększało. Następnie w wyniku rewolucji

²¹ J. Ziółkowski, *Zarządzanie syndromem oblężenia w demokracji liberalnej*, „Studia Politolologiczne” 2016, nr 41, s. 194.

²² *Ibidem*, s. 170-171; R. Kłaczyński, *Kultura strategiczna Federacji Rosyjskiej*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2012, nr 1(2), s. 26-37; A.M. Dynier, *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rosji*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (PISM) 2021, [on-line:] <https://www.pism.pl/publikacje/strategia-bezpieczenstwa-narodowego-rosji> – 8 I 2025.

październikowej i zwycięstwa bolszewików w wojnie domowej powstał w 1922 r. Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich. Imperialna ekspansja terytorialna przybrała na sile. Podboje były motywowane interesami światowego proletariatu. Oficjalnie wskazywano, że nowo włączane państwa tak naprawdę były wyzwalone lub wręcz prosiły o możliwość rosyjskiego protektoratu. Jurij Afanasjew zaznaczył, iż okres radziecki charakteryzował się przemocą, rusyfikacją ludności nowo przyłączanych ziem oraz przymusową asymilacją²³.

W Imperium Rosyjskim, a następnie ZSRR stałym elementem, który napędzał powiększanie mocarstwa, była ochrona granic. Według Mariana Brody „im rozleglejsze były granice, tym bardziej pilna i aktualna stawała się konieczność ich obrony, środek do niej widziano w podboju następnych sąsiadów, co generowało eskalację prób kolejnych podbojów i ich legitymizacji²⁴”. Głównym założeniem uzasadniającym ekspansję miało być religijne zbawienie Rosji oraz całego świata. Następnie, po rządach Piotra I, zagarniania kolejnych terytoriów dokonywano pod przykrywką szerzenia liberalizmu, edukacji oraz wolności. Poplecznicy imperium wskazywali jednak również na niesienie wyzwolenia narodom nierosyjskim, które nie miały zdolności do utrzymania własnego państwa. Z czasem większy akcent położono na aspekt polityczny, a co za tym idzie – Rosjanie mieli być oddani władzy dla dobra i potęgi imperium oraz podążać za wszystkim, co przynosi korzyści i wydłuża istnienie mocarstwa²⁵.

²³ M. Broda, *Mocarstwowy imperatyw i imperialno-autorytarne fatum współczesnej Rosji*, [w:] *Rosja. Rozważania imperiologiczne*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2015, s. 20-25, 27; M. Czajkowski, *Rosja w Europie. Polityka Bezpieczeństwa Europejskiego Federacji Rosyjskiej*, Kraków 2003, s. 16-24; J. Afanasjew, *Groźna Rosja*, tłum. M. Kotowska, Warszawa 2005, s. 27-29, 69, 72-73.

²⁴ M. Broda, *op. cit.*, s. 22.

²⁵ *Ibidem*, s. 19-27; J. Afanasjew, *op. cit.*, s. 25-27.

Historię imperialną FR podsumowuje Michał Rzepecki: „dziejom Rosji zawsze towarzyszyło istnienie imperiów. [...] Najpierw było to imperium carów, charakteryzujące się ciągłą ekspansją. Jego upadek przyniósł powstanie kolejnego ekspansywnego imperium – Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Również ono nie przetrwało próby czasu”²⁶.

Przechodząc do najważniejszych założeń polityki zagranicznej FR, należy wskazać, iż w artykule szczególny nacisk będzie położony na początek lat 90. XX w., kiedy Moskwa zaangażowała się w spory wewnętrzne w Gruzji oraz Mołdawii. Następnym ważnym okresem, który zostanie omówiony, będą rządy Władimira Putina, który doprowadził do dużych zmian w polityce wewnętrznej, ale przede wszystkim zagranicznej, również wobec obszaru poradzieckiego.

Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich rozpadł się w grudniu 1991 r. Oznaczało to utratę prawie 25% terytorium i spadek liczby ludności o około 150 mln. Poskutkowało to również powstaniem 15 państw. Z wielkiej potęgi Rosja przekształciła się w mocarstwo regionalne, co wymusiło na niej konieczność odnalezienia się w nowej rzeczywistości i redefinicji własnej tożsamości. Dodatkowo, jak pisze Anna Czyż, „dotychczasowa polityka wewnętrzna, prowadzona w ramach Związku Radzieckiego, musiała zostać zastąpiona polityką zagraniczną”²⁷. Nieuchronny rozpad ZSRR rozbudził nadzieję w republikach radzieckich na uzyskanie suwerenności. Poskutkowało to rozwojem nacjonalizmów. Uaktywniły się również nierozwiązane konflikty etniczne, które w ryzach utrzymywało funkcjonowanie radzieckiego mocarstwa. Na początku lat 90. XX w. FR, stając się sukcesorem praw i zob-

²⁶ M. Rzepecki, *Próby „rekonkwisty” obszaru poradzieckiego na przykładzie polityki rosyjskiej wobec Kaukazu Południowego w latach 1991-2008*, [w:] *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i świata*, cz. 2: *Wspólnota Niepodległych Państw*, red. M. Smoleń, M. Lubina, Kraków 2011, s. 292.

²⁷ A. Czyż, *op. cit.*, s. 73.

wiązań międzynarodowych ZSRR, pomimo jego rozpadu nie straciła aspiracji do posiadania statusu wielkiego mocarstwa²⁸.

W 1991 r. rozpoczęła się transformacja FR pod względem politycznym, ekonomicznym, jak i dyplomatycznym. Funkcję prezydenta objął Borys Jelcyn, ministrem spraw zagranicznych (MSZ) był natomiast Andriej Kozyriew. W tamtym czasie wykrystalizowały się dwa główne cele w działaniach zewnętrznych: budowa dobrych stosunków z Zachodem oraz wzmocnienie oddziaływania na obszarze poradzieckim. Zainteresowanie skierowano więc na tzw. bliską zagranicę²⁹. FR już na początku lat 90. XX w. wprowadziła kilka mechanizmów polityki zagranicznej mających służyć realizacji jej wizji. Należy wskazać tu m.in.: tworzenie inicjatyw integracyjnych zrzeszających kraje poradzieckie; zaangażowanie w wewnętrzną politykę tych krajów poprzez wsparcie reżimów sprzyjających narracji Moskwy; tworzenie baz wojskowych; silne wsparcie gospodarcze, w tym surowcowe, powodujące uzależnienie byłych republik. Podczas prezydentury Borysa Jelcyna Rosja zaangażowała się w konflikty wewnętrzne w: Gruzji, a dokładniej

28 *Ibidem*, s. 15-21, 71-75; L.W. Zyblikiewicz, *Rosja a kraje WNP w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku*, [w:] *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i świata*, cz. 2: *Wspólnota Niepodległych Państw*, red. M. Smoleń, M. Lubina, Kraków 2011, s. 16; D.R. Marples, *Historia ZSRR od rewolucji do rozpadu*, Wrocław 2006, s. 84-94; M. Rzepecki, *op. cit.*, s. 291-295.

29 Pojęcie „bliska zagranica” zostało po raz pierwszy użyte przez MSZ FR A. Kozyriewa w 1992 r. Jest to doktryna polityczna determinująca rosyjską politykę zagraniczną. Zakłada, że państwa powstałe po rozpadzie ZSRR pozostają w rosyjskiej strefie wpływów i mimo formalnej niepodległości powinny utrzymywać bliski sojusz z Rosją. W 2023 r. w „Koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej” pojęcie to zostało przywrócone, a jego zakres został rozszerzony również do krajów kulturowo i historycznie związanych z Rosją (M. Rzepecki, *op. cit.*, s. 295-296; A. Legucka, *W kierunku Eurazji – nowa koncepcja polityki zagranicznej Rosji*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (PISM) 2023, [on-line:] <https://www.pism.pl/publikacje/w-kierunku-eurazji-nowa-koncepcja-polityki-zagranicznej-rosji> – 8 I 2025).

Abchazji i Osetii Południowej, mołdawskim Naddniestrzu, Górskim Karabachu oraz Tadżykistanie. Polityka zagraniczna FR uległa zmianie wraz z objęciem funkcji MSZ przez Jewgienija Primakowa w 1996 r. Wskazywał on, iż bezpieczeństwo Rosji zależy od posiadania statusu globalnego mocarstwa, który przełożyłby się na szacunek ze strony Zachodu i swobodę prowadzenia polityki na obszarze poradzieckim, który nadal traktowany był priorytetowo³⁰.

Nowy okres w polityce zagranicznej rozpoczął się wraz z objęciem funkcji premiera przez Putina w sierpniu 1999 r. W maju 2000 r. został on prezydentem FR. Po ponownym wybraniu go na głowę państwa w 2004 r. polityk ten na stałe zagościł w rosyjskiej polityce, wygrywając wybory kolejno w 2012, 2018 i 2024 r. Na początku pierwszej kadencji Putin objął urząd prezydenta w państwie pogrążonym w kryzysie politycznym oraz zmagającym się z trudną sytuacją finansową. Podstawowym celem Putina stało się zapewnienie wzrostu autorytetu władzy centralnej poprzez ograniczenie pluralizmu partyjnego i wykluczenie mniejszych ugrupowań o charakterze regionalnym. Równocześnie należy dodać, iż nowemu prezydentowi udało się przeprowadzić szereg reform, w tym m.in. sędziowską, budżetowo-fiskalną, emerytalną, rynku pracy i ziemską, co doprowadziło do poprawy sytuacji gospodarczej kraju i stabilizacji politycznej³¹.

Skuteczność reform początkowego okresu rządów Putina była związana z charakterystyką jego polityki zagranicznej, a dokładniej jej prozachodnim zwrotem. Uwidacznia to „Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej z 28 czerwca 2000 roku”, w któ-

³⁰ M. Rzepecki, *op. cit.*, s. 291-312; A. Czyż, *op. cit.*, s. 71-77; A. Włodkowska-Bagan, *Polityka Rosji na obszarze poradzieckim*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” Vol. 14, 2017, No. 3, s. 61-66; M. Delong, *The Concept of Russian Federation Foreign and Security Policy by Eugene Primakov*, „Internal Security” Vol. 12(1), 2020, s. 308-314.

³¹ J. Potulski, *Rosja Putina – polityczny projekt budowy rosyjskiej państwowości*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2011, nr 1(1), s. 107-123.

rej Unia Europejska (UE) została wskazana jako jeden z głównych partnerów politycznych i gospodarczych³². Wspomniano w niej także o Sojuszu Północnoatlantyckim (NATO) i chęci zawiązania dwustronnej współpracy w celu utrzymania bezpieczeństwa w regionie. Duże zainteresowanie poświęcono również obszarowi poradzieckiemu. Priorytetem było zapewnienie współpracy z państwami WNP w postaci dobrosąsiedzkich relacji oraz strategicznego partnerstwa³³.

Podczas drugiej kadencji Putina polityka zagraniczna zmieniła swój charakter. Było to spowodowane kolorowymi rewolucjami, które wybuchały w krajach poradzieckich. Dodatkowo w 2004 r. państwa bałtyckie weszły w struktury NATO. Nadrzędnymi celami Rosji stały się: odbudowa wielkiego mocarstwa oraz zachowanie wpływów w państwach sąsiednich i na obszarze poradzieckim. Mimo iż w 2008 r. prezydentem został Dmitrij Miedwiediew³⁴, Putin, pełniący funkcję szefa rządu w latach 2008-2012, nadal posiadał znaczące wpływy i *de facto* uczestniczył w zarządzaniu państwem. Przejawem odważnych działań na arenie międzynarodowej było zaangażowanie się w wojnę Gruzji w sierpniu 2008 r., co spotkało się z negatywną reakcją państw zachodnich. Narracja Rosji uległa zmianie i w oficjalnych dokumentach zaczęły pojawiać się bardziej bezpośrednie fragmenty wskazujące na zdecydowaną politykę zagraniczną kraju³⁵.

³² *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, Federation of American Scientists 2000, [on-line:] <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/econcept.htm> – 8 I 2025.

³³ *Ibidem*; J. Potulski, *op. cit.*, s. 120-123; K. Marten, *Putin's Choices: Explaining Russian Foreign Policy and Intervention in Ukraine*, „The Washington Quarterly” Vol. 38, 2015, No. 2, s. 194-195; A. Czyż, *op. cit.*, s. 78-79.

³⁴ Konstytucja FR zakazywała wówczas sprawowania urzędu prezydenta tej samej osobie przez więcej niż dwie następujące po sobie kadencje.

³⁵ A. Czyż, *op. cit.*, s. 80-81; T. Zakaurtseva, *The Current Foreign Policy of Russia*, [w:] *Eager Eyes Fixed on Eurasia: Russia and Its Neighbors in Crisis*,

W 2012 r., kiedy urząd prezydenta ponownie objął Putin, nastąpiło znaczące wzmocnienie asertywności w polityce zagranicznej FR. Głowa państwa jako główny cel obrała odgrywanie przez Rosję roli jednego z liderów w wielobiegunowym świecie. Putin oficjalnie sprzeciwiał się zaangażowaniu państw zachodnich na obszarze poradzieckim jako strefie żywotnych interesów Moskwy. Integracja przestrzeni poradzieckiej stała się kluczowym punktem wydawanych dokumentów strategicznych. Działania przejawiające niezwykle agresywny zwrot w narracji Rosji ukazują polityka wobec Kijowa. Mowa tu o aneksji Krymu w 2014 r. oraz późniejszym rozszerzeniu działań zbrojnych i rozpoczęciu 24 lutego 2022 r. wojny, która rozprzestrzeniła się na terytorium całej Ukrainy. Najnowsza „Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej z 31 marca 2023 roku” ukazuje, że Rosja przedstawia zupełnie odwrotny do zachodniego obraz rzeczywistości i w odniesieniu do konfliktu w Ukrainie kreuje siebie jako podmiot poszkodowany. Pośród celów polityki zagranicznej można odnaleźć ochronę rosyjskojęzycznej ludności oraz stworzenie sprzyjających warunków zewnętrznych dla realizacji własnych interesów. W dokumencie osobny rozdział poświęcono „bliskiej zagranicy”. Uwzględniono w nim konieczność zapobiegania powstawaniu tam konfliktów czy kolorowych rewolucji. Wspomniano także o potrzebie kompleksowego wsparcia dla Abchazji oraz Osetii Południowej³⁶.

Vol. 1, ed. I. Akihiro, Sapporo 2007, s. 87-94; *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, President of Russia 2008, [on-line:] <http://en.kremlin.ru/supplement/4116> – 26 III 2025.

³⁶ A. Czyż, *op. cit.*, s. 81-84; A.M. Dyner, *Nowa Koncepcja rosyjskiej polityki zagranicznej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (PISM) 2017, [on-line:] https://pism.pl/publikacje/Nowa_Koncepcja_rosyjskiej_polityki_zagranicznej – 8 I 2025; *The Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation*, The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation 2023, [on-line:] https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/ – 8 I 2025; A. Legucka, *op.cit.*

Obecnego prezydenta uważa się za kontynuatora tradycji imperialnych w Rosji i realizatora polityki neoimperialnej. Okres jego rządów przywrócił personifikację władzy, będącą jedną z nieodłącznych cech putinizmu. Kluczowym elementem w budowaniu mocarstwa stała się idea „ruskiego miru”. Pojęcie to rozpowszechniło się w XXI w. i odnosi się do rozproszenia ludności rosyjskiej poza granicami państwa. Według Andrzeja Wierzbickiego „konceptcja *russkij mir* zakłada dążenie do znalezienia wspólnego mianownika dla wszystkich grup Rosjan i osób pochodzenia rosyjskiego poza granicami Rosji”³⁷. Prezydent wykorzystał to pojęcie do rozszerzania świata rosyjskiego, który zgodnie z jego wizją nie powinien zamykać się w granicach FR. To właśnie obszar poradziecki i rozbudowywanie tam wpływów rosyjskich zgodnie z zasadą „nic bez nas” gwarantuje Moskwie zachowanie statusu mocarstwa³⁸.

Podsumowując, jako główne cechy rosyjskiej polityki zagranicznej wskazać można: mentalność wielkiego mocarstwa; prymat bezpieczeństwa narodowego, którego cele przeważają rangą nad pozostałymi; pragnienie osiągnięcia potęgi międzynarodowej; nieustanne dążenie do kształtowania systemu międzynarodowego z myślą o własnej korzyści i zgodnie z własnymi interesami; przywiązywanie dużej wagi do dyplomacji ekonomicznej³⁹.

37 A. Wierzbicki, *Russkij mir jako projekt restauracyjny imperium*, [w:] *Rosja. Rozważania imperiologiczne*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2015, s. 104.

38 *Ibidem*, s. 101-108, 117-125; A. Bryc, *Putinizm jako doktryna odbudowy imperium*, [w:] *Rosja. Rozważania imperiologiczne*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2015, s. 90-91; A. Wawrzusiszyn, *Neoimperializm w polityce bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*, „Cybersecurity and Law” 2022, No. 8(2), s. 266-268, 272-275.

39 F. Liu, *Russia's Foreign Policy over the Past Three Decades: Change and Continuity*, „Chinese Journal of Slavic Studies” Vol. 2, 2022, No. 1, s. 96-98; A. Czyż, *op. cit.*, s. 86.

Analiza wybranych zamrożonych konfliktów poradzieckich

Analizie poddane zostaną trzy konflikty „zamrożone”. Pierwszy z nich rozgrywa się w Naddniestrzu, na terytorium Mołdawii. Dwa pozostałe zlokalizowane są natomiast w Gruzji, a dokładniej w Abchazji oraz Osetii Południowej. W celu przejrzystej analizy wszystkie omawiane spory zostaną opisane według tych samych kryteriów, co pozwoli zidentyfikować podobieństwa i różnice oraz porównać sposób działania FR. Analizę konfliktów otwierać będzie kontekst historyczny, a więc historia danych terytoriów z uwzględnieniem rozwoju państwowości, przebiegu konfliktów oraz dalszych losów regionów. Kolejno nakreślona zostanie sytuacja wewnętrzna w parapaństwach⁴⁰, a więc ich cechy charakterystyczne, poziom życia ludności, sytuacja gospodarcza. Ostatnim elementem będzie analiza zaangażowania FR – wskazanie, jak włączyła się w konflikty, jak doprowadziła do ich zamrożenia, jak wpływa na politykę wewnętrzną i zagraniczną quasi-państw oraz jakie są wzajemne relacje Moskwy z regionami. Po omówieniu każdego konfliktu oddzielnie zostaną one porównane, a następnie przedstawione zostaną wnioski – najpierw dla lat 90. XX w., a potem dla XXI w.

⁴⁰ Parapaństwo to jednostka geopolityczna nieuznawana na arenie międzynarodowej. Za jego cechy uważa się posiadanie własnej władzy, terytorium i ludności, dążenie do realizacji funkcji typowych dla państw czy sprawowanie kontroli nad konkretnym terytorium przez zauważalny okres. Parapaństwo formalnie pozostaje częścią innego państwa, ze względu na brak uznania przez społeczność międzynarodową. Inne określenia stosowane w literaturze to quasi-państwo, państwo *de facto*, państwo nieuznawane, subpaństwo (K. Koźbiał, *Państwa nieuznawane jako element dezintegrujący w stosunkach międzynarodowych. Wybrane aspekty*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy” Vol. 18, 2018, s. 205-206).

Zamrożony konflikt w Naddniestrzu

Rys historyczny

Naddniestrze to teren znajdujący się w Mołdawii, a więc Europie Południowo-Wschodniej. Położony jest na lewym brzegu Dniestru, lecz przynależy do niego również prawobrzeżne miasto Bendery. Teren ten był zamieszkany przez różne społeczności od czasów starożytnych, a od V w. zaczął być miejscem osiedlania się plemion wschodniosłowiańskich. W X w. ziemie te znalazły się pod wpływem Rusi Kijowskiej, choć jej kontrola nie była trwała, a dokładne granice wpływów pozostają niejasne. W XI w. region był narażony na ataki i najazdy ludów koczowniczych, które okresowo przejmowały nad nim kontrolę. W XIII w. ziemie te wraz z większością Rusi zostały podbite przez Mongołów, a następnie włączone do Złotej Ordy. To wielokulturowe i dynamiczne pogranicze stanowiło przestrzeń ciągłych zmian politycznych i demograficznych, które miały wpływ na kształtowanie jego tożsamości. W 1569 r. na skutek podpisania unii lubelskiej pomiędzy Królestwem Polski a Wielkim Księstwem Litewskim północna część regionu stała się częścią Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a południe weszło w posiadanie Imperium Osmańskiego jako część Chanatu Krymskiego. W XVIII i XIX w. los regionu był głównie determinowany przez wojny rosyjsko-tureckie. Na mocy traktatu z Bukaresztu z 1812 r. cała Besarabia (wschodnia część historycznej Mołdawii; współcześnie część Mołdawii i Ukrainy) weszła w skład Imperium Rosyjskiego. Pozostała część historycznej Mołdawii pozostała w rękach tureckich. Później terytorium Mołdawii stało się elementem sporu pomiędzy Rumunią a bolszewikami. W 1918 r. Bukareszt proklamował zjednoczenie z Mołdawią. Sprzeciw wyraziło ZSRR, które w 1924 r. utworzyło Mołdawską Autonomiczną Socjalistyczną Republikę Radziecką (MASRR), rozciągającą się na terenach lewego brzegu Dniestru. MASRR wchodziła w skład Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, co odzwiercie-

dla również jej skład etniczny, gdyż w 1926 r. Mołdawianie stanowili jedynie 30,17% mieszkańców, a Ukraińcy – aż 48,56%⁴¹.

W ludności zaczęto rozbudzać nastroje komunistyczne. Jako języki urzędowe wprowadzono rosyjski, ukraiński oraz mołdawski, będący w rzeczywistości kopią rumuńskiego, z tą różnicą, że zapisywany był cyrylicą. Miało to na celu oddalanie Besarabii będącej częścią Rumunii od faktycznego zjednoczenia i rozciąganie wpływów komunistycznych na te terytoria. Do zmian doszło w 1940 r., kiedy to Rumunia uległa naciskom i zgodziła się na radzieckie ultimatum, oddając Moskwie Besarabię oraz północną Bukowinę, co w efekcie doprowadziło do powstania odrębnej republiki związkowej w ramach ZSRR – Mołdawskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (MSRR)⁴². Warto wspomnieć, że zjednoczenie Mołdawii w duchu radzieckim zaszło bez uwzględnienia istotnych różnic etnicznych, tożsamościowych oraz gospodarczych. Region na lewym brzegu Dniestru był lepiej rozwinięty gospodarczo, posiadał więcej uczelni wyższych oraz sprawniej działającą służbę zdrowia. Rozwijał się tam przemysł ciężki, powstawały huty stali, fabryki maszyn rolniczych oraz elektrownia. Dodatkowo teren ten zamieszkiwali głównie Rosjanie, Ukraińcy oraz rosyjskojęzyczni Mołdawianie, co generowało prorosyjskie nastawienie. Mieszkańcy tych ziem byli faworyzowani przez ZSRR, co przekładało się na ich nieproporcjonalnie duży udział w życiu politycznym. Obejmowali także najwyższe stanowiska wojskowe i administracyjne. Besarabia natomiast stanowiła obszar ubogi, na którym ludność trudniła się przede wszystkim rolnictwem. Była ona dyskryminowana ze względu na prorumuńskie nastawienie, co z czasem przerodziło się w rozwój ruchów nacjonalistycznych. Powstawać zaczęły różne

⁴¹ A. Miarka, *Separatyzm na obszarze poradzieckim w latach 1992-2019*, praca doktorska, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice 2020, s. 153-155.

⁴² W 1941 r. Rumunia na skutek wsparcia III Rzeszy odzyskała część terytoriów i zaprowadziła w Mołdawii brutalne rządy, które trwały do 1945 r.

stronnictwa, w tym głoszące powołanie odrębnej republiki mołdawskiej, niepodlegającej kontroli ze strony ZSRR. Inne chciały przyłączenia do Rumunii lub promowały utworzenie autonomii Naddniestrza. Wzajemna niechęć rosła. Nacjonaliści uderzali w Rosjan oraz Ukraińców, przedstawiając ich jako okupantów czy najeźdźców. Głosili oni hasła antymniejszościowe i przywracali symbole rumuńskie. Punktem kulminacyjnym było ustanowienie przez Radę Najwyższą Mołdawskiej SRR w 1989 r. języka mołdawskiego zapisywanego łaciną jedynym językiem urzędowym. Dyskryminowało to Słowian oraz część Mołdawian, która za swój język ojczysty uważała rosyjski, i spotkało się z dużymi protestami ludności Naddniestrza. Z uwagi na coraz bardziej słabnącą pozycję Moskwy 27 sierpnia 1991 r. Mołdawia ogłosiła niepodległość. Mieszkańcy Naddniestrza wzięli udział w referendum, na skutek czego 1 grudnia również ogłoszono niepodległość i powołano do życia Naddniestrzańską Republikę Mołdawską (NRM)⁴³.

Escalacja napięć pomiędzy macierzą a quasi-państwem poskutkowała wybuchem konfliktu zbrojnego, który rozpoczął się 1 marca 1992 r. (już po ostatecznym upadku ZSRR) w konsekwencji strzałów oddanych przez siły mołdawskie. Wojna trwała około 5 miesięcy i zakończyła się niepomyślnie dla Mołdawii, która została zmuszona do podpisania zawieszenia broni. Wynikało to głównie z faktu, iż Naddniestrze zostało wsparte przez 14 Armię Radziecką pod dowództwem gen. Aleksandra Lebiedzia. Według Agnieszki Miarki

w dokumencie podpisanym przez prezydentów Mołdawii (Mircea Snegur) i Federacji Rosyjskiej (Borys Jelcyn) wskazano chęć dążenia do pokojowego rozwiązania konfliktu zbrojnego

⁴³ J. Rösler, *Naddniestrze jako wielowymiarowy klin w stosunkach międzynarodowych*, „Refleksje. Pismo Naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM” 2020, nr 22, s. 60; A. Miarka, *op. cit.*, s. 155-161.

w regionie Naddniestrza [...] [...] powołano Komisję Kontrolną, składającą się z przedstawicieli trzech stron (mołdawskiej, rosyjskiej i naddniestrzańskiej)⁴⁴.

Miała ona zapewnić bezpieczeństwo w strefie i kontrolować wdrażanie postanowień zawieszenia broni⁴⁵.

Sytuacja wewnętrzna

Naddniestrzańska Republika Mołdawska to współcześnie parapaństwo nieuznawane na arenie międzynarodowej⁴⁶, ze stolicą w Ty-raspolu, znajdujące się we wschodniej części Mołdawii. Enklawa cechuje się odrębnością kulturową oraz odmienną tożsamością mieszkańców. Skład etniczny quasi-państwa zmieniał się, co ukazują wyniki spisów ludności z lat 1989, 2004 oraz 2015. Zgodnie z pierwszym z nich około 39% mieszkańców stanowili Mołdawianie, około 28% – Ukraińcy, około 25% – Rosjanie oraz niewielki odsetek – pozostałe mniejszości. W 2004 r. widoczny jest duży spadek ludności mołdawskiej do około 32% oraz wzrost Rosjan do około 30%. Udział ludności ukraińskiej utrzymał się na podobnym poziomie – około 29%. W ostatnim spisie Rosjanie po raz pierwszy stali się dominującą grupą etniczną (34%), udział Mołdawian wynosił natomiast około 33%. Ludność ukraińska stanowiła w 2015 r. około 27%. Warto również wspomnieć, że w 2015 r. około 1000 respondentów jako swoje pochodzenie etniczne wskazało Naddniestrze⁴⁷.

Parapaństwo zajmuje niewielkie terytorium i zmagają się z dużymi problemami demograficznymi. W 1994 r. populacja wyno-

⁴⁴ A. Miarka, *op. cit.*, s. 164-165.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 161-167.

⁴⁶ Naddniestrze jest uznawane przez inne parapaństwa – Osetię Południową oraz Abchazję.

⁴⁷ I. Marandici, *Multiethnic Parastates and Nation-Building: The Case of the Transnistrian Imagined Community*, „Nationalities Papers” Vol. 48(1), 2020, s. 72.

siła około 706 tys. W 2004 r. liczba ta zmniejszyła się do 554 tys.⁴⁸ Ostatnia ewidencja z 2024 r. wykazała ponowny spadek liczby mieszkańców do 455 tys.⁴⁹ Jest to m.in. związane z odpływającą w wyniku migracji młodszą częścią populacji oraz niskim przyrostem naturalnym. Dodatkowo zmianie ulega struktura ludności w kraju. Zaobserwować można starzenie się społeczeństwa. W 2015 r. osoby starsze, tj. w wieku poprodukcyjnym, stanowiły 27,7% mieszkańców (w 2004 r. było to około 20%)⁵⁰. Oznacza to więc również spadek osób w wieku produkcyjnym, będących podstawą dla rozwoju gospodarki państw. W quasi-państwie zmniejsza się liczba miejsc pracy oraz spadają wskaźniki produkcji. W okresie od 2009 do 2020 r. łączna liczba pracowników w dwóch istotnych sektorach, tj. przemyśle i rolnictwie, zmalała aż o około 33%⁵¹. Usługi pozostały stabilne. W Nadmistrz odnotowuje się również spadek konsumpcji dóbr materialnych i usług, który powoduje mniejsze wpłaty do budżetu regionu. Ze względu na odpływ osób w wieku produkcyjnym, w tym absolwentów szkół wyższych, brakuje specjalistów – wykwalifikowana siła robocza ucieka do krajów oferujących szerszy wachlarz możliwości rozwoju i wyższe płace. Mniejszy udział młodszej części społeczeństwa ogranicza również wprowadzanie innowacji, zmian kulturowych czy świadomościowych oraz wyklucza reformy wynikające z protestów społecznych niezadowolonej z poziomu życia klasy średniej. W badaniu przeprowadzonym w 2019 r. ponad

⁴⁸ A. Crivenco, S. von Löwis, *Shrinking Transnistria: Trends and Effects of Demographic Decline in a De Facto State*, „Comparative Southeast European Studies” Vol. 70(1), 2022, s. 53.

⁴⁹ K. Całus, *Znikający kraj. Mołdawia wobec katastrofy demograficznej*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2025, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2025-01-08/znikajacy-kraj-moldawia-wobec-katastrofy-demograficznej> – 8 I 2025.

⁵⁰ A. Crivenco, S. von Löwis, *op. cit.*, s. 61.

⁵¹ *Ibidem*, s. 65.

70% ankietowanych wskazało, że widzi przyszlęzycie swojego potomstwa poza granicami regionu⁵². W pierwszym kwartale 2023 r. średnia pensja brutto plasowała się na poziomie 360 dolarów i była o około 50% niższa niż w pozostałej części Mołdawii⁵³. Opieka zdrowotna również zmagą się z wieloma problemami, w tym przede wszystkim z niedoborem personelu i niskim finansowaniem oraz wysokimi kosztami prywatnych świadczeń, na które wielu emerytów nie może sobie pozwolić. W 2015 r. ze względu na deficyt budżetowy zdecydowano o obniżeniu świadczeń emerytalnych oraz pensji w sektorze publicznym, co ostatecznie doprowadziło do obniżenia dochodu mieszkańców aż o 30% i do wzrostu ubóstwa⁵⁴. Istotne znaczenie strategiczne dla Naddniestrza ma znajdująca się na jego terytorium elektrownia GRES, zaopatrująca całą Mołdawię w energię elektryczną. Przywódcy NRM mają prorosyjskie poglądy i nie wykazują aktywnych starań na rzecz uregulowania sytuacji z władzami Mołdawii. Obecnie głową państwa jest Wadim Krasnosielski (polityk prorosyjski), który pokonał w 2016 r. poprzedniego przywódcę Jewgienija Szewczuka⁵⁵.

Zaangażowanie Federacji Rosyjskiej

Od samego początku FR była aktywnie zaangażowana w spór. Oddziały Naddniestrza zostały wsparte przez ochotników z Moskwy i innych krajów poradzieckich oraz wojska kozackie. Wraz z eskalacją konfliktu do wojsk lewobrzeżnej Mołdawii dołączyła również 14 Armia Rosyjska, teoretycznie pełniąca funkcję oddziałów pokojowych. Wsparcie to miało kluczowe znaczenie dla przełamania mołdawskiego nacisku i odbicia miasta Bendery. Mocarstwo od pierwszych starć wzywało do zakończenia działań zbrojnych, po-

⁵² *Ibidem*, s. 67.

⁵³ K. Całus, *Znikający kraj...*

⁵⁴ A. Crivenco, S. von Löwis, *op. cit.*, s. 71.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 47-71, 74; A. Miarka, *op. cit.*, s. 183-188.

wołując się na kwestie humanitarne. Miało to na celu przejęcie roli negocjatora i „rojemcy”. Zgodnie z porozumieniem zakładającym zawieszenie broni z 7 lipca 1992 r., w którym jedną ze stron był sam prezydent Rosji – Borys Jelcyn, „neutralne” wojska rosyjskie miały stacjonować w Naddniestrzu jako siły pokojowe. Podpisanie umowy faktycznie doprowadziło do zamrożenia konfliktu, gdyż pomiędzy zwaśnionymi stronami nie zostały wypracowane trwałe ustalenia, określające charakter wzajemnych relacji i sposób funkcjonowania. Naddniestrze nie było nawet stroną w zawieszeniu broni, gdyż dokument podpisali prezydenci Rosji i Mołdawii. Moskwa, udzielając pomocy Tyraspolowi, a następnie doprowadzając do zawieszenia walk, zagwarantowała sobie kluczową rolę w sporze i utrzymała wpływ zarówno na parapaństwo, jak i na Mołdawię właściwą. FR zapewniła sobie ważną pozycję m.in. poprzez jej dominujący udział w siłach pokojowych, a przez to – odgrywanie roli gwaranta bezpieczeństwa regionu. Późniejsze wsparcie Kremla pozwoliło quasi-państwu na dalsze funkcjonowanie i unikanie poszukiwań efektywnego rozwiązania sporu z Mołdawią. W 2003 r. Dmitrij Kozak, pełniący funkcję pierwszego zastępcy szefa administracji prezydenta Putina, miał wspomagać dojście obu stron do konsensu i stworzyć memorandum określające, na jakich zasadach miałyby działać zjednoczone państwo. Dokument zakładał przekształcenie Mołdawii w federację, w której uprawnionymi podmiotami byłyby Mołdawia, Naddniestrze, ale i dodatkowo Gagauzja. Części składowe miały uzyskać bardzo szeroką autonomię, tj. własne organy władzy ustawodawczej, wykonawczej, sądowniczej, możliwość blokady ustaw federalnych, ale i samodzielność w niektórych sferach polityki zagranicznej, w tym wstępowania do organizacji międzynarodowych lub secesji z federacji w przypadku utraty suwerenności przez Mołdawię. FR przedstawiła więc projekt umożliwiający utrzymanie dużego wpływu na Naddniestrze, które z kolei miałyby prawo do negowania działań Mołdawii. Niezwykle istotnym elementem była duża niezależność podmiotów

składowych w budowaniu relacji zewnętrznych. Umożliwiłoby to hamowanie działań Kiszyniowa, np. prowadzących do wejścia w skład organizacji niekorzystnych z perspektywy Rosji, takich jak UE. Dokument ostatecznie nie wszedł w życie, ponieważ ówczesny prezydent Mołdawii Vladimir Voronin w ostatniej chwili pod presją zachodnich nacisków oraz protestów społeczeństwa zrezygnował z podpisania porozumienia. Jeśli chodzi o siły zbrojne rozmieszczone na mocy zawieszenia broni z 1992 r., współcześnie nadal znajdują się one w Naddniestrzu w ustalonych strefach bezpieczeństwa. Jednak w okolicy miasta Bendery obecne są również regularne rosyjskie jednostki (spadkobiercy 14 Armii Rosyjskiej). Jak stwierdza Miarka, „Grupa Operacyjna Wojsk Rosyjskich nie jest częścią komponentu Wspólnej Komisji Kontrolnej, a siły te przeprowadzają nielegalne ćwiczenia wojskowe wraz z formacjami separatystów ze wschodu”⁵⁶. Temat braku wycofania wojsk był wielokrotnie podejmowany, m.in. na szczycie Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) w 1999 r. Ostateczny termin ewakuacji ustalono na 2003 r., nie doszła ona jednak do skutku. W 2018 r. ONZ uchwaliło rezolucję wzywającą Rosję do wycofania rosyjskich formacji wojskowych. Spotkało się to jednak z silną reakcją Kremla. Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rosji odrzuciło rezolucję. Podkreślano ogromne znaczenie Moskwy w misji pokojowej i zapewnianiu bezpieczeństwa w Naddniestrzu. Obecnie stacjonuje tam około 2 tys. żołnierzy. Urzędująca od 2020 r. prezydent Mołdawii Maia Sandu niejednokrotnie żądała oficjalnego wycofania wojsk rosyjskich z terytorium państwa, jednak dla Moskwy ich utrzymanie i wieloletnie działania mające na celu wzmacnianie zaplecza militarnego w Naddniestrzu pełnią funkcję propagandową i utrzymują konflikt w stanie zamrożenia⁵⁷.

⁵⁶ A. Miarka, *op. cit.*, s. 175.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 164-177; J. Rösler, *op. cit.*, s. 61.

FR jest kluczowa z perspektywy funkcjonowania Naddniestrza pod względem finansowym, gospodarczym, dyplomatycznym czy w kwestii bezpieczeństwa. Według Marcina Kosienkowskiego pomoc udzielana Naddniestrzu była konsekwentnie rozszerzana i rozbudowywana⁵⁸. Przedstawiciele Rosji w celu uwiarygodnienia i wzmocnienia Naddniestrza na arenie międzynarodowej regularnie spotykali się z urzędnikami quasi-państwa. Od 2006 r. ich przywódcy zaczęli być określani prezydentami. W 2012 r. w Rosji ustanowione zostało specjalne przedstawicielstwo do spraw Naddniestrza, co podkreślało większe zainteresowanie regionem i chęć bliższej integracji. Z kolei Mołdawia odebrała to jako działanie wymierzone w niepodległość kraju. W 2018 r. delegacja z Naddniestrza z prezydentem na czele spotkała się w Moskwie z Dmitrijem Rogozinem – przedstawicielem Putina do spraw Naddniestrza. Rozmowy dotyczyły m.in. uzyskiwania w uproszczonej procedurze paszportu rosyjskiego przez Naddniestrzan oraz stworzenia podłoża dla Rosjan zamieszkujących w lewobrzeżnej Mołdawii do głosowania w rosyjskich wyborach prezydenckich. FR od początku wskazywała na równouprawnienie NRM w stosunku do Mołdawii. W 1997 r. w ramach memorandum opracowanego przez Rosję utworzono m.in. stały mechanizm negocjacji dla stron sporu w składzie: Mołdawia, Naddniestrze, Ukraina, FR oraz OBWE, który w 2005 r. został rozszerzony do formatu 5 + 2 – dodatkowymi obserwatorami stały się UE oraz USA. Ustalone reguły przyznają jednak regionowi prawo weta, a przez to możliwość pełnej blokady postanowień, co czyni format mało efektywnym. W 2006 r. w Naddniestrzu odbyło się referendum, w którym wzięło udział 78,6% mieszkańców. Zgodnie z nim 97,2% ludności opowiedziało się za niepodległością oraz następnie przyłączeniem do FR. Zostało

⁵⁸ M. Kosienkowski, *Federacja Rosyjska wobec Naddniestrza*, Lublin 2008, s. 8.

ono powszechnie odrzucone przez społeczność międzynarodową, z wyłączeniem Rosji, która uznała je za wiarygodne⁵⁹.

Niezwykle istotnym obszarem jest wsparcie finansowe, które Kreml systematycznie oferuje lewobrzeżnej Mołdawii, umożliwiając jej przetrwanie i funkcjonowanie. Według Kosienkowskiego każdego roku Kreml udziela lewobrzeżnej Mołdawii kredytów na poziomie 50-90 mln dolarów⁶⁰. Dodatkowo wiele inicjatyw podjętych zostało podczas rządów Putina. Naddniestrze otrzymało bezzwrotne datki, które zostały przekazane na cele socjalne, organizację referendum, wsparcie miejscowych przedsiębiorców, podtrzymanie kursu rubla naddniestrzańskiego. W 2008 r. Moskwa wprowadziła dodatkową pulę środków, które pełnią funkcję dodatków dla emerytów zamieszkujących lewobrzeżną Mołdawię. FR inwestuje w region i czyni go lepiej prosperującym niż państwo macierz. Rosyjskie pieniądze kierowane są w sektor ochrony zdrowia – w 2013 r. na ten cel przekazano 520 mln rubli. W 2012 r. założona została organizacja pod nazwą Inicjatywa Euroazjatycka, zakładająca współpracę na linii Moskwa–Tyraspol, w ramach której rosyjskie fundusze opłacają modernizację naddniestrzańskiej służby zdrowia i szkolnictwa⁶¹.

FR jako surowcowa potęga przez lata wspierała również Naddniestrze energetycznie. NRM pokrywało jedynie część należności i tak np. w 2007 r. rząd quasi-państwa opłacił zaledwie 17% zużycia gazu ziemnego. Według Miarki „lokalna firma Tiraspoltransgaz sprzedaje gaz na obszarze parapaństwa po cenie niższej niż cena zakupu”⁶². Gazociąg, którym surowiec docierał do quasi-państwa,

⁵⁹ *Ibidem*, s. 8-13; A. Miarka, *op. cit.*, s. 198-202; W. Górecki, *Prezydent Rosji powołuje specjalnych przedstawicieli w parapaństwach*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2012, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2012-03-28/prezydent-rosji-powoluje-specjalnych-przedstawicieli-w-parapanstwach> – 8 I 2025.

⁶⁰ M. Kosienkowski, *op. cit.*, s. 12.

⁶¹ *Ibidem*, s. 8-13; A. Miarka, *op. cit.*, s. 201-203.

⁶² A. Miarka, *op. cit.*, s. 203.

dostarczał gaz także do prawobrzeżnej Mołdawii. Kiszyniów był więc uzależniony od Tyraspolu, gdyż odcięcie dopływu oznaczałoby „zakręcenie kurka” również sobie⁶³. Sytuacja zmieniła się jednak wraz z atakiem Rosji na Ukrainę w 2022 r. Mołdawia zdecydowała się na zwiększenie dywersyfikacji źródeł dostaw gazu i dzięki zachodniej pomocy działa na rzecz uniezależnienia się od Kremla. Dodatkowo Kiszyniów zsynchronizował swoją sieć elektroenergetyczną z UE. Mimo iż ze względu na konkurencyjne ceny Mołdawia zdecydowaną większość energii uzyskuje wciąż z elektrowni w Naddniestrzu, umożliwiło to zakup części prądu z Rumunii oraz innych krajów członkowskich UE. Gaz do niedawna nadal dostarczany był gazociągiem do Naddniestrza (przez terytorium Ukrainy). Zmieniło się to w styczniu 2025 r. na skutek wygaśnięcia umowy tranzytowej oraz odmowy strony ukraińskiej na jej przedłużenie. FR w zamian za dostarczenie surowca do parapaństwa inną drogą (wykorzystującą TurkStream i gazociąg transbałkański) zażądała spłaty przez Mołdawię długu, który według Kremla wynosi 709 mln dolarów. Spotkało się to z odmową Kiszyniowa. W konsekwencji dostawy zostały przerwane i naddniestrzańska elektrownia GRES zaczęła być opalana węglem, co nie wystarcza jednak na pokrycie zapotrzebowania na energię. Spowodowało to zatrzymanie produkcji w zakładach przemysłowych i przerwy w dostawach energii do mieszkańców Naddniestrza, pozbawionych alternatywnych źródeł dostaw. Ucierpiała na tym również Mołdawia, która utraciła główne źródło dostaw i została zmuszona do kupna droższej energii z krajów członkowskich UE, co doprowadziło do podwyżek taryf dla mieszkańców o około 75%. FR stara się tymi działaniami wzbudzić antyrządowe nastroje wśród mieszkańców Mołdawii oraz zaostriżyć relacje na linii Tyraspol–

63 J. Rösler, *op. cit.*, s. 60-61.

Kiszyniów, obwiniając Mołdawię za wywołanie kryzysu energetycznego odmową spłacenia Moskwie rzekomego długu⁶⁴.

Moskwa podejmuje również odpowiednie inwestycje w zakresie gospodarczym i wspiera rozwój Naddniestrza. Na początku XXI w. miała miejsce prywatyzacja, na skutek czego Rosjanie stali się właścicielami najważniejszych przedsiębiorstw regionu, co jednocześnie umożliwiło quasi-państwu stabilizację i restrukturyzację gospodarki. Co więcej, Tyraspol nie ma dużego rynku wewnętrznego, co powoduje, iż kluczowy dla jego stabilności i ciągłości jest eksport produkowanych towarów. W tej kwestii również dominującą rolę odgrywa FR, która jest głównym rynkiem zbytu dla naddniestrzańskich towarów. W 2018 r. mocarstwo miało udział 29% w obrotach handlowych lewobrzeżnej Mołdawii⁶⁵. Zjawisko to uległo intensyfikacji na skutek działań regionu, który chciał wzmocnienia relacji gospodarczych z Moskwą. Dodatkowo warto zaznaczyć, że samą możliwość prowadzenia niezależnej polityki handlowej Tyraspol także zawdzięcza Rosji, która zawarła taki przywilej w memorandum z 1997 r., podpisanym przez obie strony sporu. W 2004 r. założono również oddział Izby Handlowo-Przemysłowej, która wspiera naddniestrzańskie przedsiębiorstwa, spośród których największym jest koncern Sheriff. Moskwa udziela również NRM wsparcia militarnego. Wojska rosyjskie stacjonują

64 M. Kosienkowski, *op. cit.*, s. 10; K. Całus, *Naddniestrze w nowej rzeczywistości międzynarodowej*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2023, [on-line:] https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-12-29/naddniestrze-w-nowej-rzeczywistosci-miedzynarodowej?fbclid=IwY2xjaWle_89leHRuA2FlbQlXMAABHV0QFNmju59epdeQugz-IZGZcPlbYVL C9bu9ZHYo1Q--osWflaMqRpYLaw_aem_jH6eagrjQD0xi9XaRWYXkA – 8 I 2025; K. Całus, *Mołdawia. Rosyjska gra kryzysem gazowym w Naddniestrzu*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2025, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2025-01-08/moldawia-rosyjska-gra-kryzysem-gazowym-w-naddniestrzu> – 8 I 2025.

65 A. Miarka, *op. cit.*, s. 203.

w Naddniestrzu nieprzerwanie od 1992 r., w razie konfliktu mogą udzielić parapaństwu wsparcia. Kreml wspomagał też utworzenie armii w regionie poprzez inwestycje, szkolenie miejscowych żołnierzy, przekazywanie technologii czy odpowiednich specjalistów. Innym przejawem uprzywilejowanego traktowania lewobrzeżnej Mołdawii jest przyznawanie jej obywatelom rosyjskich paszportów. W 2004 r. miało je około 10% ludności, a według Jakuba Lacherta w 2020 r. była to już blisko połowa mieszkańców⁶⁶.

Sytuacja uległa zmianie wraz z pełnowymiarową inwazją Rosji na Ukrainę w 2022 r. Mimo iż stacjonujące w Naddniestrzu wojska stwarzają taktyczną przewagę dla Kremla, spowodowały zmianę podejścia Ukrainy do parapaństwa. Cztery dni po inwazji Kijów zdecydował się zamknąć granicę z Naddniestrzem. Most łączący Tyraspol z Odessą został wysadzony w obawie przed atakiem wojsk rosyjskich zlokalizowanych w lewobrzeżnej Mołdawii. Wymusiło to na Naddniestrzu zmianę partnerów handlowych i skierowanie się w stronę UE i Mołdawii. Doprowadziło to również do spadku znaczenia gospodarczej współpracy z Rosją. Kijów sygnalizuje, że może wspomóc Mołdawię w likwidacji parapaństwa, które w obliczu wojny stanowi dla niego niebezpieczeństwo. Dla Naddniestrza oznacza to zagrożenie odcięcia wsparcia rosyjskiego i przyczynia się do nacisków na Tyraspol ze strony Mołdawii⁶⁷.

FR pozostaje więc kluczowym podmiotem z perspektywy funkcjonowania parapaństwa. Bez preferencyjnej pomocy i wsparcia Moskwy region najprawdopodobniej nie byłby w stanie funkcjonować w obecnym kształcie. Dobrze obrazują to wydarzenia z 2007 r., kiedy Kreml zablokował pomoc finansową w wysokości 97 mln dolarów, stanowiącą prawie 40% planowanego budżetu

⁶⁶ J. Lachert, *Rosja rozdaje paszporty swojej diasporze*, Warsaw Institute 2020, [on-line:] <https://warsawinstitute.org/pl/rosja-rozdaje-paszporty-swojej-diasporze/> – 8 I 2025.

⁶⁷ K. Całus, *Naddniestrze...*

oraz 15% PKB Naddniestrza. Poskutkowało to kryzysem ekonomicznym, ponieważ nie było wystarczających środków na pokrycie wydatków emerytalnych oraz wynagrodzeń dla osób pracujących w sektorze publicznym. Rosja poprzez wielosektorowe wsparcie utrzymuje konflikt w zamrożeniu, gdyż możliwość „samodzielnego” funkcjonowania regionu oddala go od rozwiązania konfliktu z Mołdawią lub wprowadzania efektywnych reform wewnętrznych. Dodatkowo NRM nie jest w stanie niezależnie podejmować decyzji politycznych, ponieważ polityka wewnętrzna i zagraniczna musi być spójna ze zdaniem Kremla, któremu trzeba spłacać „dług wdzięczności” za pomoc. Finansowanie i podtrzymywanie funkcjonowania Naddniestrza powoduje również utrzymywanie się wśród Naddniestrzan niechęci do mieszkańców Mołdawii i brak potrzeby budowania wzajemnego porozumienia. Nowe światło na wzajemne relacje rzuca wojna w Ukrainie, która spowodowała odcięcie dostaw gazu do Naddniestrza i zmianę w strukturze wymiany handlowej quasi-państwa. Mimo negatywnych dla separatystycznego regionu skutków pogłębia to jednak również jego niechęć do Mołdawii, gdyż zgodnie z narracją Kremla to Kiszyniów odmawia uregulowania długu, a co za tym idzie – odpowiada za kryzys energetyczny⁶⁸.

FR nie wspiera regionu jedynie dlatego, że prawie 30% jego mieszkańców to Rosjanie⁶⁹. Dowodzi temu fakt, iż w referendum niepodległościowym z 2006 r. około 97% mieszkańców Naddniestrza wskazało na niezależność regionu, ale co ważne, równocześnie opowiedziało się za integracją z Rosją. Mimo to władze mocarstwa nie czynią kroków mających na celu integrację parapaństwa⁷⁰. Dla interesów Moskwy najbardziej korzystne byłoby zjednoczenie Naddniestrza z Mołdawią w formie federacji, w podobnym kształ-

68 M. Kosienkowski, *op. cit.*, s. 9-13; A. Miarka, *op. cit.*, s. 204-205.

69 A. Miarka, *op. cit.*, s. 183.

70 *Ibidem*, s. 198-199.

cie, który proponowany był przez Rosję już w 2003 r. w tzw. memorandum Kozaka. W takim układzie NRM pozostałaby jednostką autonomiczną, posiadającą swobodę w podejmowaniu decyzji na arenie międzynarodowej. Dzięki temu FR mogłaby blokować integrację Mołdawii z UE lub innymi zachodnimi organizacjami. W tej kwestii korzystne wydaje się podtrzymywanie stanu zamrożenia, gdyż teoretyczne wejście Kiszyniowa do UE jest mało prawdopodobne, jeśli wziąć pod uwagę nierozwiązany konflikt wewnętrzny, z którym się zmagają. Dodatkowo w takim układzie Rosja wpływa na politykę wewnętrzną Tyraspolu, ponieważ udzielane przez nią wsparcie postrzegane jest pozytywnie, co powoduje, iż prorosyjscy kandydaci mają stały elektorat. Mimo że Naddniestrze nie stanowi integralnej części Rosji i nie zostało uznane przez nią jako niezależne państwo, to jest postrzegane jako część „ruskiego miru”. Region traktowany jest instrumentalnie, a skutkiem wielosektorowej pomocy rosyjskiej jest jednoznaczne podporządkowanie się lewobrzeżnej Mołdawii narracji Kremla⁷¹.

Zamrożony konflikt w Abchazji i Osetii Południowej

Rys historyczny

Gruzję, jako jeden z krajów kaukaskich, cechuje duże zróżnicowanie religijne oraz etniczne, któremu sprzyjały warunki geograficzne oraz przyrodnicze. Jej terytorium oprócz Gruzinów zamieszkują m.in. Rosjanie, Ormianie, Azerowie, Osetyjczycy oraz Abchazowie. Dodatkowo nakłada się na to obecność różnych religii i wyznań. Przede wszystkim mowa tu o zderzeniu świata chrześcijańskiego z islamem. Wiele grup posiada swój własny język, kulturę i historię. Co równie istotne, terytorium Gruzji na przestrzeni wieków zmieniało swoją przynależność, gdyż mieszały

⁷¹ *Ibidem*, s. 199, 205.

się tam wpływy różnych sił – Persji, Imperium Osmańskiego oraz Cesarstwa Rosyjskiego⁷².

Abchazja to terytorium znajdujące się przy wschodnim brzegu Morza Czarnego, położone na zachodzie Gruzji. Region bezpośrednio sąsiaduje z FR. Cofając się do początków państwowości abchaskiej, należy wrócić do pierwszych wieków naszej ery. Królestwo Abchazji prężnie się rozwijało, szczególnie w VII w., kiedy to księstwa abchaskie prowadziły szeroką ekspansję terytorialną, zajmując teren określany mianem Gruzji Zachodniej. Państwo Kartwelów, będące poprzednikiem dzisiejszej Gruzji, powstało później, około 978 r. Jego trzonem było Królestwo Abchazji. Pozycję Gruzji wzmocnił na przełomie XI i XII w. Dawid IV Budowniczy. Wtedy to Abchazja utraciła kluczową rolę, ponieważ centrum wieloetnicznego państwa przesunięto na wschód – do Tbilisi⁷³.

Początki państwowości stanowią podwaliny dla sporu Abchazów i Gruzinów. Kamil Janicki pisze: „zdaniem Abchazów stanowią oni pierwotnych mieszkańców regionu, którego skład etniczny pozostawał niezmienny. Gruzini z kolei uważają, że Abchazowie przybywali do zamieszkanej przez nich Kolchidy/Gruzji stosunkowo późno, gdyż dopiero u schyłku średniowiecza”⁷⁴.

Na skutek najazdu Mongołów średniowieczna Gruzja rozpadła się w XV w. początkowo na trzy królestwa: Kartlię, Kachetię i Imeretię. Z perspektywy Abchazów był to kluczowy moment. Finalnie do 1580 r. stali się oni niezależni od Królestwa Imeretii i prowadzili liczne wojny z innymi państwami powstałymi na skutek rozpadu.

⁷² A. Chodubski, *Odrębność narodowościowa i etniczna Kaukazu w warunkach współczesnej unifikacji i dywersyfikacji świata*, „Forum Politologiczne” Vol. 5, 2007, s. 86, 95-96.

⁷³ K. Janicki, *Gruzja, Abchazja, Osetia Południowa*, [w:] *Źródła nienawiści. Konflikty etniczne w krajach postkomunistycznych*, red. K. Janicki, Kraków–Warszawa 2009, s. 112-120.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 111.

W XVI w. Gruzja została podzielona między dwóch hegemonów – Persję, która zajęła Gruzję Wschodnią (GW), czyli Kartlię i Ka-chetię, oraz Turcję, która objęła kontrolę nad zachodnią częścią państwa, a więc Imeretią, w tym Abchazją. Spowodowało to, iż GW oraz Abchazja oddaliły się od siebie poprzez izolację i różne wpływy kulturowe. W XVII i XVIII w. wpływy mocarstw zmalały, co pozwoliło na wzrost znaczenia królestw gruzińskich. GW zdecydowała się na zwrot ku Cesarstwu Rosyjskiemu. Na skutek zawarcia traktatu georgijewskiego w 1783 r. mocarstwo zaczęło odpowiadać za jej bezpieczeństwo. Finalnie w 1801 r. GW została wchłonięta przez CR. Jednocześnie Abchazja funkcjonowała jako autonomiczne księstwo aż do 1864 r., gdy po zakończeniu wojny Rosji z ludami górskimi Kaukazu Północnego włączono ją, w konsekwencji wsparcia udzielonego Czerkiesom, do CR. Spotkało się to z silnym sprzeciwem mieszkańców, którzy nie wyrażali zgody na okupację. W 1862 r. Rosjanie rozpoczęli przymusowe wysiedlenia kaukaskich Czerkiesów oraz Abchazów na tereny Imperium Osmańskiego, celem usunięcia ludności islamskiej i sprowadzenia na te ziemie Słowian. Machadżyrstwo, gdyż taką nazwę zyskały brutalne czystki, doprowadziło do zmiany struktury etnicznej oraz wyznaniowej Abchazji. Ze względu na odpływ ludności muzułmańskiej zaczęto osiedlać tam prawosławnych mieszkańców pochodzenia rosyjskiego oraz kozackiego. Jednocześnie odbywał się intensywny, oddolny proces zasiedlania terenów Abchazji przez Megrelów, tj. jedną z podgrup etnicznych w ramach narodu gruzińskiego. Abchazowie obwiniali Gruzję, że nie wsparła ludów górskich i opowiedziała się po stronie Rosji⁷⁵.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 121-129, 141-144; A. Miarka, *op. cit.*, s. 81; E.M. Auch, *The Abkhazia Conflict in Historical Perspective*, Baden Baden 2005, s. 224-226; A. Jakubowski, *Etniczno-demograficzny wymiar konfliktu gruzińsko-abchaskiego*, [w:] *Europejskie stosunki narodowościowe. Aspekty duchowe i materialne*, red. B. Nitschke, Zielona Góra 2010, s. 70-74.

Osetia Południowa to niewielki obszar górzysty zlokalizowany w północnej części Gruzji⁷⁶. Region bezpośrednio graniczy z jednym z podmiotów FR, czyli Republiką Osetii Północnej – Alanią. Osetyjczycy są jedynym ludem zamieszkującym region⁷⁷ i posiadają własny język osetyjski, wywodzący się z irańskiej grupy językowej. Uważają się za potomków Alanów, którzy na przełomie VIII i IX w. założyli na Kaukazie państwo Alanię. Region do Gruzji przyłączył Dawid IV Budowniczy. Po najazdach Mongołów w XIII w. Osetyjczycy się rozproszyli, zajmując różne terytoria, w tym dzisiejszą Osetię Północną. W XVIII w. zdecydowali oddać się pod protektorat Imperium Rosyjskiego, z którym walczyli wspólnie przeciw Czerkiesom w wojnie kaukaskiej. Osetyjczycy akceptowali rosyjską kulturę. Rusyfikacja postępowała tam szybko, a mocarstwo traktowało region z większym zaufaniem niż pozostałą ludność Kaukazu⁷⁸.

Po wcieleniu Gruzji do Cesarstwa Rosyjskiego na początku XIX w. stała się ona pierwszy raz od średniowiecza jednym organizmem. W okupacji postrzegano szanse na wzmocnienie pozycji w regionie. Rosja, chcąc stłumić gruziński ruch narodowy, zdecydowała się wykorzystać wewnętrzne różnice Gruzinów i blokować starania na rzecz zunifikowania narodu. W latach 1877-1878 Abchazowie prowadzili powstanie antyrosyjskie, które poskutkowało represjami. Z biegiem lat wśród Abchazów rosła niechęć także wobec Gruzji, którą utożsamiano z władzą imperialną i obwiniano m.in. za przymusową chrystianizację czy kradzież ziemi. Po upadku CR w 1917 r. na Kaukazie nastąpił chaos polityczny. Abchazowie początkowo zdecydowali się sprzymierzyć z ludami góorskimi,

⁷⁶ W narracji gruzińskiej nazwa Osetia Południowa nie jest stosowana. Obszar nazywany jest „regionem Cchinwali” (od nazwy stolicy byłego Południowo-osetyjskiego Obwodu Autonomicznego).

⁷⁷ Nie licząc imigrantów z okresu Cesarstwa Rosyjskiego i ZSRR.

⁷⁸ K. Janicki, *op. cit.*, s. 199-209.

na skutek czego powstała Republika Górską Północnego Kaukazu. Nie trwało to jednak długo – krótko później władzę w Abchazji przejęli bolszewicy. Następnie, w 1918 r., wojska gruzińskie zajęły region, twierdząc, że robią to wezwane przez samych Abchazów⁷⁹.

W 1918 r. po raz pierwszy powstało współczesne zintegrowane państwo gruzińskie, a więc Demokratyczna Republika Gruzji. Już dwa lata później, w 1920 r., wybuchł pierwszy konflikt wewnątrz Gruzji. Osetyjczycy, niezadowoleni z tego, iż do władzy nie doszli bolszewicy, zorganizowali antygruzińskie powstanie i powołali do życia Południowoosetyjską Republikę Radziecką. Powstanie zostało jednak brutalnie stłumione. Kluczowa zmiana miała miejsce w 1921 r., kiedy to Gruzja została opanowana przez rosyjską Armię Czerwoną i zamieniona w Gruzji Socjalistyczną Republikę Radziecką (GSRR). Równoprawny status otrzymała Abchazja, którą przekształcono w Abchaską Socjalistyczną Republikę Radziecką (ASRR), i razem z GSRR stworzyła federację złożoną z równych podmiotów. Z kolei Osetia Południowa pozostała częścią Gruzji i przyznano jej status obwodu autonomicznego. Finalnie jednak w 1931 r. pozycja Abchazji została zdegradowana do rangi Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (AASRR) funkcjonującej w ramach GSRR. Radziecka polityka napędziła rozwój nacjonalizmu pośród mniejszości i doprowadziła do zaostrzenia napięć etnicznych pomiędzy Gruzinami a Abchazami i Osetyjczykami. Jak twierdzi Andrzej Jakubowski, „najtrudniejszym okresem dla republiki były lata 30. i 40. XX w.: prowadzona wówczas w Abchazji polityka «gruzinizacji» doprowadziła do wycofania języka abchaskiego ze szkolnictwa oraz sfery publicznej, używaną dotychczas w języku abchaskim cyrylicę zastąpiono alfabetem gruzińskim, zmieniono nawet nazwy miejscowości”⁸⁰. Dochodziło

79 *Ibidem*, s. 145-156.

80 A. Jakubowski, *Etniczno-demograficzny...*, op. cit., s. 74.

do wysiedleń ludności abchaskiej w inne części kraju, terytoria regionu zasiedlane były natomiast Gruzinami. I tak w 1926 r. w Abchazji tylko 26% osób stanowili Abchazowie, a w 1979 r. liczba ta spadła do 17%⁸¹. Szczególnie wyraźne i intensywne prześladowania występowały podczas rządów Józefa Stalina. Od połowy lat 80. XX w. zaczęły ponownie pojawiać się głosy nawołujące do przywrócenia ASRR, a jej mieszkańcy aktywnie działali na rzecz realizacji tego planu. Demonstracje były brutalnie pacyfikowane przez rząd radziecki. Konflikt się zaostrzał. W 1990 r. Gruzja w imię podkreślenia swojej niezależności od ZSRR za nieważne uznała wszystkie traktaty podpisane po 1921 r., również ten przekształcający Gruzję w państwo federacyjne. W odpowiedzi na to 25 sierpnia oraz 20 września 1990 r. kolejno Abchazja oraz Osetia Południowa uchwaliły deklaracje o suwerenności. W Gruzji natomiast szerzył się nacjonalizm i nie chciano zgodzić się na ustępstwa wobec mniejszości, które w odpowiedzi zakładały stowarzyszenia polityczne i szukały sprzymierzeńców poza granicami państwa. Zaczęły one nawiązywać bliższe relacje z ZSRR, a Osetia Południowa wyraziła nawet zainteresowanie przyłączeniem do Osetii Północnej. Pierwszy prezydent Gruzji Zwiad Gamsachurdia, wybrany w kwietniu 1991 r., popierał silną centralizację i ograniczenie znaczenia regionów⁸².

Na początku grudnia 1990 r. odbyły się wybory do południowoosetyjskiego parlamentu, które zostały zbojkotowane przez ludność gruzińską. Wówczas władze w Tbilisi zdecydowały się na odebranie regionowi autonomii oraz ogłoszenie stanu wyjątkowego⁸³. 5 stycznia 1991 r. rozpoczął się konflikt zbrojny, ponieważ do

⁸¹ A. Miarka, *op. cit.*, s. 83.

⁸² E.M. Auch, *op. cit.*, s. 226-230; P. Olszewski, *Historyczne uwarunkowania konfliktów etniczno-politycznych na Kaukazie Południowym – wybrane zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2012, nr 2(164), s. 243-252.

⁸³ K. Janicki, *op. cit.*, s. 227-228.

stolicy Osetii Południowej – Cchinwali – weszło wojsko gruzińskie, które napotkało opór ze strony miejscowych sił samoobrony. W tamtym okresie około 30 tys. Gruzinów opuściło region. 29 maja 1992 r. Rada Najwyższa Republiki Osetii Południowej przyjęła akt ogłoszenia niepodległości, który natychmiast wszedł w życie⁸⁴. Finalnie Osetyjczycy pokonali wojska gruzińskie oraz odzyskali kontrolę nad stolicą, a republika zaczęła funkcjonować jako nieuznawane parapaństwo. 24 czerwca 1992 r. w Dagomysie Borys Jelcyn (pierwszy prezydent Rosji) oraz Eduard Szewardnadze (drugi prezydent Gruzji) podpisali traktat o zawieszeniu broni. Utworzone zostały trójstronne siły pokojowe w składzie: Osetyjczycy, Gruzini, Rosjanie, mające strzec bezpieczeństwa. Stworzono również Wspólną Komisję Kontrolną (WKK), której misją miała być kontrola zawieszenia broni. Z racji dużego zaabsorbowania władz konfliktem w Osetii Południowej kwestia Abchazji chwilowo zeszła na drugi plan. Abchazja starała się to wykorzystać i uniezależnić. W tym celu przywrócono konstytucję z 1925 r., która zakładała funkcjonowanie Gruzji i Abchazji oparte na traktacie dwustronnym. Ostatecznie 14 sierpnia 1992 r. Gruzja zaatakowała Abchazję i rozpoczęła tym samym konflikt militarny, który trwał przez ponad rok. Początkowo sukcesy odnosiło Tbilisi, któremu udało się zająć stolicę regionu (Suchumi) oraz przejąć kontrolę nad znaczną częścią terytorium quasi-państwa. Abchazję wspierali bojownicy z Kaukazu Północnego oraz przedstawiciele innych mniejszości w Gruzji. Sytuacja zmieniła się pod koniec 1992 r., kiedy to region wzmocnił się militarnie i zaczął

84 27 let so dnia priniatija Akta prowozglaszienija nezawisimosti Riespubliki Južnaja Osietija, „Ministierstwo inostrannyh del Riespubliki Južnaja Osietija” [27 лет со дня принятия Акта провозглашения независимости Республики Южная Осетия, „Министерство иностранных дел Республики Южная Осетия”] 2019, [on-line:] <https://mfa.rsogov.org/ru/node/2943> – 15 III 2025.

odzyskiwać zajęte terytoria w północnej i zachodniej części państwa. W pokojowe rozwiązanie konfliktu włączyła się Rosja, która pośredniczyła w podpisaniu w lipcu 1993 r. zawieszenia broni. Abchazja nie była jednak zadowolona z rezultatu rozmów i we wrześniu ostatecznie pokonała militarnie stronę gruzińską, łamiąc zawieszenie broni. W 1994 r. zawarto „Deklarację o środkach politycznego rozwiązania konfliktu gruzińsko-abchaskiego”. W trakcie konfliktu zginęło ponad 4 tys. Gruzinów i 3 tys. Abchazów. Spór wszedł w stan zamrożenia. Tbilisi starało się podkreślać na arenie międzynarodowej jedność kraju i jedynie tymczasowość wypracowanego rozwiązania, Suchumi natomiast działało na rzecz stabilizacji sytuacji wewnętrznej. W rozwiązanie sporu zaangażowana była społeczność międzynarodowa, głównie poprzez działania podejmowane w ramach ONZ. Powołano pokojową misję UNOMIG mającą m.in. nadzorować zawieszenie broni⁸⁵.

Po 1992 r. sytuacja w Osetii Południowej ustabilizowała się i udało się częściowo unormować relacje z Gruzją, w tym m.in. zaprzestano walk i uznano gruziński za język mniejszości. Kwitł też wzajemny, nielegalny handel, co poprawiło relacje pomiędzy mieszkańcami. Sytuacja odmieniła się wraz z objęciem funkcji prezydenta przez Micheila Saakaszwilego, który zaczął głosić hasła odbudowy jednej Gruzji. W 2004 r. zdecydował on o wysłaniu do Osetii Południowej grupy żołnierzy pod pretekstem walki z przemytem. Nie zostało to skonsultowane z WKK, więc uznano to za naruszenie pokoju i postanowień z Dagomysu. Wskazywał on również, iż w rzeczywistości konflikt jest gruzińsko-rosyjski. Jego celem stało się wyeliminowanie mocarstwa jako podmiotu

⁸⁵ K. Janicki, *op. cit.*, s. 252-254; E.M. Auch, *op. cit.*, s. 230-231; S. Markedonov, *The South Ossetia Conflict*, [w:] „Frozen Conflicts” in Europe, ed. A. Bebler, Opladen 2015, s. 112-113; idem, *The Conflict In and Over Abkhazia*, [w:] „Frozen Conflicts” in Europe, ed. A. Bebler, Opladen 2015, s. 83-89.

mającego strzec pokoju w regionie. Na skutek działań Saakaszwilego konflikt został odmrożony i między 8 a 19 sierpnia 2004 r. ponownie doszło do konfrontacji zbrojnych, które od tamtego czasu miały miejsce regularnie na granicy osetyjsko-gruzińskiej. W 2006 r. Gruzja przejęła jeden z batalionów wojskowych kontrolowanych przez WKK i przekazała go pod zarząd gruzińskiemu ministerstwu obrony. Jawnie podejmowano kroki łamiące zawieszenie broni i dążące do stworzenia nowych zasad funkcjonowania parapaństwa. Kulminacją napiętych relacji okazał się rok 2008, kiedy to Gruzja dokonała pełnowymiarowego ataku na Osetię Południową. Wojna pięciodniowa trwała od 7 do 12 sierpnia 2008 r. i zakończyła się przegraną Gruzji⁸⁶ oraz ponownym zamrożeniem konfliktu. Po zakończeniu konfliktu z Abchazją w 1994 r. Gruzja kilka razy próbowała dokonać jego odmrożenia – po raz pierwszy w 1998 r. w rejonie Gali. Później, w 2001 r., z pomocą rebeliantów z Czeczenii podjęto próbę zajęcia Gulripszi. W kolejnych latach mimo braku konsensu co do kształtu funkcjonowania parapaństwa udało się nawiązać konstruktywną współpracę w pewnych sektorach, m.in. w kwestii renowacji elektrowni wodnej. Mimo iż po zakończeniu rządów Szewardnadzego (2003) wydawało się, że atmosfera polityczna pozwoli na wypracowanie stałego porozumienia, Saakaszwili powrócił do integracji państwa i wskazał, że odzyska on terytorium Abchazji. W 2006 r. ponownie naruszone zostało zawieszenie broni i Gruzja umieściła oddziały wojskowe w abchaskim wąwozie Kodori, będącym częścią strefy bezpieczeństwa. Ustanowiono tam dodatkowo wierny Tbilisi rząd Abchazji na uchodźstwie. Podjęte działania miały przywrócić polityczną i militarną kontrolę nad parapaństwem. W 2008 r. wybuchła wojna gruzińsko-osetyjska, w związku z czym Abchazja również podjęła działania i otworzyła drugi front w celu odzyskania wąwozu

⁸⁶ 12 sierpnia 2008 r. prezydent Rosji Dmitrij Miedwiediew ogłosił zakończenie operacji wojskowej na terytorium Gruzji.

Kodori, co szybko udało się zrealizować. Od tego czasu konflikt pozostaje zamrożony⁸⁷.

Sytuacja wewnętrzna

Republika Abchazji (RA) to parapaństwo ze stolicą w Suchumi zamieszkiwane przez około 240 tys. mieszkańców, z czego około 50% to Abchazowie, 18% – Gruzini, 17% – Ormianie oraz około 9% – Rosjanie⁸⁸. Duże zróżnicowanie etniczne poskutkowało etnokratycznym modelem rządów, w którym mniejszości nie są odpowiednio reprezentowane. Region ten ma dostęp do Morza Czarnego, co wzmacnia jego geopolityczne położenie. Rozpoczynając od sytuacji gospodarczej Abchazji, należy wskazać, iż jeszcze w latach 80. XX w. był to jeden z lepiej rozwiniętych regionów ZSRR. Następnie sytuacja załamała się wraz z rozpadem radzieckiego mocarstwa oraz przede wszystkim wybuchem wojny gruzińsko-abchaskiej. Spowodowało to spadek produkcji przemysłowej oraz straty w sektorze rolnictwa. PKB Abchazji w 1994 r. wyniosło jedynie 60,3 mln, a więc zaledwie 14% wartości tego wskaźnika sprzed wojny. Konflikt doprowadził również do znacznego spadku demograficznego – w 1997 r. liczba mieszkańców wynosiła około 150 tys. W kolejnych latach Suchumi musiało mierzyć się z sankcjami gospodarczymi, nałożonymi przez FR oraz Gruzję. Spowodowało to znaczne luki budżetowe i brak środków na takie sfery, jak edukacja czy służba zdrowia, przez co w 2002 r. około 10% mieszkańców żyło w skrajnym ubóstwie⁸⁹. Dodatkowo szerzyć zaczął się nielegalny handel alkoholem i narkotykami. Czarny rynek kwitł, a organizacje przestępcze rozwijały działalność. Sytuacja zaczęła się

⁸⁷ S. Markedonov, *The Conflict In and Over Abkhazia...*, s. 90-103; idem, *The South Ossetia Conflict...*, s. 112-117.

⁸⁸ A. Miarka, *op. cit.*, s. 114.

⁸⁹ A. Jakubowski, *Problemy rozwoju gospodarczego państw nieuznanych na przykładzie Abchazji*, „Politeja” Vol. 15, 2018, No. 4(55), s. 161.

poprawiać wraz ze zmianą polityki rosyjskiej i likwidowaniem nałożonych sankcji. Faktyczne zmiany można było jednak dostrzec dopiero w połowie pierwszej dekady XXI w. Sytuacja wewnętrzna uległa poprawie, budżet quasi-państwa się zwiększył. Wpłynęły na to jednak działania rosyjskie, a nie samodzielne inicjatywy rządzących. Poprawa sytuacji gospodarczej doprowadziła więc do politycznego uzależnienia od FR⁹⁰.

Przechodząc do sytuacji politycznej, należy zauważyć, że już od podpisania zawieszenia broni w 1993 r. para państwa podjęło aktywne działania na rzecz uniezależnienia i stworzenia odpowiednich ram polityczno-prawnych. W 1994 r. Abchazja uchwaliła pierwszą konstytucję. Regularnie odbywają się tam wybory parlamentarne, a pokojowe przekazanie władzy prezydenckiej miało miejsce po raz pierwszy w 2005 r. Abchazja, ze względu na poczucie odrębności etnicznej, nigdy nie dążyła do integracji z FR. Po uznaniu przez Rosję w 2008 r. RA jako niepodległego państwa część abchaskich polityków poruszała kwestię kosztów, jakie niesie za sobą patronat Moskwy. W polityce wewnętrznej pojawili się więc bardziej zróżnicowani politycy, w porównaniu np. ze sceną polityczną w Naddniestrzu. Mimo to nadal prorosyjskość była silnie zakorzeniona w separatystycznej republice. W 2014 r. wybory prezydenckie wygrał Raul Chadżimba, który jawnie opowiadał się za koniecznością rozwijania silniejszych związków z Moskwą. Za jego kadencji zawarto również „Traktat o sojuszu i partnerstwie strategicznym”, pogłębiający dwustronną integrację. Początkowo Abchazja nie chciała podpisać dokumentu i zgłosiła szereg poprawek, z których większość ostatecznie została inkorporowana⁹¹.

90 *Ibidem*, s. 154-169; A. Miarka, *op. cit.*, s. 114-115.

91 W. Górecki, *Pelzająca inkorporacja Abchazji. Koniec eksperymentu separatystycznej demokracji*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2015, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-03-12/pelzajaca-inkorporacja-abchazji-koniec-eksperymentu> – 8 I 2025.

W 2020 r. władzę objął Asłan Bżanija, reprezentujący blok opozycyjny, ale bynajmniej nie antyrosyjski⁹². Abchazja pozostaje silnie zależna od FR w kwestii bezpieczeństwa, a jej funkcjonowanie jest uzależnione od zewnętrznego finansowania, pokrywającego m.in. wydatki socjalne Suchumi. Rząd RA, ze względu na brak uznania międzynarodowego oraz silne wpływy rosyjskie, ma ograniczony zakres działania pod względem gospodarczym i dyplomatycznym. Państwa, które obecnie uznają Abchazję, to FR, Nauru, Nikaragua, Wenezuela oraz Syria⁹³.

Republika Osetii Południowej (ROP) to quasi-państwo ze stolicą w Cchinwali o niewielkiej liczbie ludności, wynoszącej 53 tys. osób. Są to głównie Osetyjczycy, stanowiący 90% wszystkich mieszkańców⁹⁴. Region ten bezpośrednio graniczy z rosyjską Republiką Osetii Północnej – Alanią. ROP ma ograniczone możliwości rozwoju ze względu na małe i niekorzystnie położone terytorium oraz brak surowców naturalnych. Już podczas istnienia ZSRR nie była ona bogatym obwodem autonomicznym. Późniejsza woj-

⁹² Bżanija był zmuszony podać się do dymisji w listopadzie 2024 r. z powodu masowych protestów, wywołanych niechęcią społeczeństwa wobec propozycji podpisania umowy inwestycyjnej z Rosją (idem, *Abchazja. Dymisja lidera parapaństwa*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2024, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-11-20/abchazja-dymisja-lidera-parapanstwa> – 14 III 2025). Jego następcą został dotychczasowy wiceprezydent Badra Gunba, który w marcu 2025 r. zwyciężył w przyspieszonych wyborach prezydenckich. Gunba podobnie jak jego poprzednik opowiada się za kontynuacją bardzo bliskiej współpracy Abchazji z Moskwą, co było wyraźnie podkreślane przez jego sztab w trakcie wyborów (idem, *Abchazja. Nowy lider ze starego układu*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2025, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2025-03-03/abchazja-nowy-lider-ze-starego-ukladu> – 14 III 2025).

⁹³ A. Miarka, *op. cit.*, s. 119-120; S. Markedonov, *The Conflict In and Over Abkhazia...*, s. 92, 100-103; *Countries that Recognized South Ossetia's and Abkhazia's Independence*, Tass Russian News Agency 2018, [on-line:] <https://tass.com/world/1007058> – 8 I 2025.

⁹⁴ A. Miarka, *op. cit.*, s. 115.

na oraz odizolowanie od wpływu Gruzji doprowadziły finanse ROP do bardzo złej kondycji, niepozwalającej wypłacać pracownikom pensji czy emerytur. Do 2004 r. gospodarka kraju polegała na nielegalnym tranzycie i powszechna była korupcja. Sektor rolniczy, jak i przemysł są mało wydajne – w 2010 r. produkty lokalne zaspokajały jedynie 20% wewnętrznego popytu. Przed wprowadzeniem bezcłowego handlu produkty w regionie ze względu na import z FR były drogie. Walutą w parapaństwie jest rosyjski rubel. Zarówno edukacja, jak i służba zdrowia są na niskim poziomie. W przypadku podejmowania edukacji wyższej wiele osób decyduje się na wyjazd do FR. Osetia Południowa od końca lat 90. XX w. w pełni skoncentrowała się na współpracy z mocarstwem, na którym polega w nieomalże wszystkich sektorach, co nasiliło się jeszcze wraz z zakończeniem wojny w 2008 r. Przekazywane środki umożliwiają wypłacanie świadczeń socjalnych i zapewniają lukę budżetową⁹⁵.

Obowiązująca konstytucja republiki pochodzi z 2001 r. Funkcję prezydenta od maja 2022 r. sprawuje Ałan Gagłojew. Ze względu na oficjalną chęć zjednoczenia się z Osetią Północną, a więc jedną z części składowych FR, kandydaci w wyborach prowadzą promoskiewską narrację i występuje tam mniejszy pluralizm poglądów niż w Abchazji. Państwa, które uznają Osetię Południową, to FR, Nauru, Nikaragua, Wenezuela oraz Syria⁹⁶.

Zaangażowanie Federacji Rosyjskiej

Dla FR region Kaukazu Południowego od rozpadu ZSRR był niezwykle istotny. Utrzymanie wpływów na tych terenach umożliwiałoby przede wszystkim rozciągnięcie potęgi rosyjskiej w kierunku

95 *Ibidem*, s. 115-116; *South Ossetia: The Burden of Recognition*, International Crisis Group 2010, s. 4-7, [on-line:] <https://www.refworld.org/pdfid/4c11f5452.pdf> – 8 I 2025.

96 A. Miarka, *op. cit.*, s. 115, 124; *Countries that Recognized...*

ku południowym oraz, co niezwykle istotne, dawało mocarstwu przywilej wykorzystywania dostępu do Morza Czarnego (znaczna część wybrzeża została utracona wraz z odzyskaniem niepodległości przez Ukrainę). Pojawia się tu także kwestia mniejszości rosyjskiej zamieszkującej w Gruzji oraz innych krajach kaukaskich. Jeśli chodzi o Abchazję, zaabsorbowana problemami wewnętrznymi Rosja odegrała ograniczoną rolę w początkowej fazie konfliktu w Abchazji w sierpniu 1992 r. Udzieliła Abchazom wsparcia w spręcie wojskowym, ludziach i pozwoliła na przerzuty bojowników. Już natomiast we wrześniu Kreml zaangażował się w próby wypracowania pokojowego rozwiązania sporu: nawoływał do zawieszenia broni oraz wziął udział w spotkaniu przywódców zwądnionych stron. Finalnie zawieszenie broni i „Deklarację o środkach politycznego rozwiązania konfliktu gruzińsko-abchaskiego” podpisano w 1994 r. na skutek negocjacji, w których kluczowe znaczenie odegrała FR. Utworzone siły pokojowe, nad którymi rząd przyznano Radzie Szefów Państw WNP, składały się jedynie z sił rosyjskich, mimo iż organizacja zrzesza wiele państw członkowskich, w tym do 2009 r. – Gruzję. Stacjonowały one w strefie konfliktu aż do 2008 r. Zaangażowanie FR w negocjacje pokojowe jako znacznie silniejszego gracza o pozycji mocarstwa regionalnego oraz ustanowienie wyłącznie rosyjskich sił pokojowych doprowadziło do zamrożenia konfliktu, gdyż żadna ze stron nie była na tyle silna, by wymusić korzystne dla niej rozwiązanie. Pozwoliło to Moskwie zachować wpływy w Gruzji, włącznie z separatystycznymi regionami, i zagwarantować sobie w przyszłości kluczową pozycję w polityce wewnętrznej. Dotyczyło to szczególnie postanowień w zakresie strzeżenia pokoju, które przede wszystkim umożliwiały jej odgrywanie roli gwaranta bezpieczeństwa. Ustalone warunki zagwarantowały czasową stabilizację, jednak nie zostały wypracowane zasady trwale określające wzajemne relacje i podział kompetencji. Abchazja nie chciała zgodzić się na pozostanie częścią państwa macierzy, a z kolei Tbilisi oponowało zmianom

sprzyjającym suwerenności Suchumi. Sprawilo to, że Rosja – jako „rozejmca” – była stale obecna w sporze. Dobrze ukazuje to fakt, iż Kreml nie uczestniczył aktywnie z rozwiązaniami pokojowych proponowanych przez ONZ⁹⁷.

Od marca 1992 r., po obaleniu Gamsachurdii, głową państwa został Szewardnadze, który ze względu na pełnienie w latach 1985-1990 funkcji MSZ ZSRR początkowo uważany był za polityka prorosyjskiego. Samo dojście do władzy nowego przywódcy było aktywnie wspierane przez Rosję, która wyposażała w broń opozycję Gamsachurdii. Od tej pory Moskwa utrzymywała więc dobre relacje z Gruzją. W 1994 r. podpisano kilka porozumień zakładających wsparcie armii południowokaukaskiego kraju i alokację rosyjskiej straży granicznej. Korzyścią dla Rosji miało być natomiast przystąpienie Tbilisi do WNP oraz OUBZ, co stało się kolejno w 1993 oraz 1994 r. Co więcej, ze względu na wewnętrzne problemy Rosji związane z separatystami czeczeńskimi mocarstwo nie okazywało silnego poparcia dla parapaństwa: otwarcie sprzeciwiono się abchaskiej konstytucji z 1994 r.; wprowadzono blokadę morską Suchumi w latach 1995-1997; zarządzono pakiet sankcji w postaci przerwania dostaw energii; zamknięto granice na rzece Psou oraz zakazano przekraczania granicy rosyjskiej mieszkańcom Abchazji. Wspierano również gruzińskie projekty rozwiązania konfliktu. FR nadal pozostawała aktywnym „rozejmcą” i brała udział w wypracowywaniu porozumień pokojowych. MSZ Rosji – Jewgienij Primakow – doprowadził do spotkania prezydenta Gruzji oraz przywódcy Abchazji, jednak nie przyniosło ono większych efektów. W drugiej połowie lat 90. XX w. atmosfera polityczna zaczęła się zmieniać. Gruzijńska narracja uległa modyfikacji, gdyż m.in. uznano porażkę Moskwy w Czechenii. Dodatkowo podczas II wojny czeczeńskiej Tbilisi przyjęło czeczeńskich uchodźców,

⁹⁷ M. Rzepecki, *op. cit.*, s. 294; S. Markedonov, *The Conflict In and Over Abkhazia...*, s. 71-89.

a nawet bojowe grupy separatystyczne. Co więcej, Szewardnadze na początku XXI w. podjął działania na rzecz integracji z NATO. Groziło to umiędzynarodowieniem uspionych sporów poprzez zaangażowanie zewnętrznych aktorów. Gruzja zaczęła inicjować aktywności mające na celu osłabienie pozycji mocarstwa i odmrożenie konfliktu. Bezpośrednio godziło to w rosyjskie interesy i spotkało się z jednoznacznym sprzeciwem. Kreml skierował swoje zainteresowanie w kierunku Abchazji, znosząc część nałożonych na nią sankcji, i ułatwił uzyskiwanie Abchazom rosyjskich paszportów, co uznać można za naruszenie suwerenności Tbilisi. Działania Rosji były również związane z objęciem rządów przez Putina, który potępiał poczynania Zachodu ingerujące w obszar poradziecki czy rozszerzające oddziaływania NATO w regionie. Czynił on kroki zmierzające ku zacieśnianiu relacji z byłymi republikami oraz ku odbudowie statusu światowego mocarstwa. Wykorzystywał wpływy wynikające z zamrożenia konfliktów przez Rosję w latach 90. XX w. Relacje na linii Tbilisi–Moskwa ponownie uległy pogorszeniu wraz z objęciem rządów przez Saakaszwiliego, który intensyfikował relacje z Sojuszem Północnoatlantyckim oraz zachodnimi strukturami integracyjnymi. Dodatkowo inwestował on w rozwój militarny i działał na rzecz jedności Gruzji, a co za tym idzie – podejmował próby odmrożenia konfliktu abchaskiego. Parlament rosyjski oficjalnie ogłosił, iż w przypadku zastosowania przez gruziński rząd siły wobec regionów oraz przystąpienia Gruzji do NATO Moskwa uzna niepodległość quasi-państw. W 2008 r. Putin zdecydował o udzieleniu pomocy Abchazji, dokonując na miejscu inwestycji infrastrukturalnych, takich jak naprawienie zniszczonych kolei. Przekazane zostało również wsparcie ekonomiczne i humanitarne. Znacząco rozszerzało to działania założone w porozumieniu o zawieszeniu broni z 1994 r. Na skutek wojny pięciodniowej, która wybuchła w sierpniu 2008 r., FR jako pierwszy kraj na świecie uznała 26 sierpnia 2008 r. niepodległość Abchazji, czyniąc tym samym precedens na arenie między-

narodowej⁹⁸. W tym samym roku Moskwa i Suchumi podpisały „Umowę o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy”, która zakładała skierowanie do parapaństwa wsparcia o wysokości około 360 mln dolarów⁹⁹.

Pomoc udzielona regionowi i oficjalne uznanie jego niezależności, przy jednoczesnym braku postępów w stosunkach Abchazji z Gruzją, doprowadziły do ponownego zamrożenia konfliktu, tym razem jednak z jednoznacznym wsparciem FR jako jednej z jego stron. Dominującą pozycję mocarstwa wzmocniło dodatkowo wycofanie misji pokojowej UNOMIG w 2009 r., na skutek zablokowania jej wydłużenia w Radzie Bezpieczeństwa ONZ przez Rosję. Moskwa oficjalnie stała się sojusznikiem separatystycznego regionu i przestała oficjalnie wspierać, jak to miało miejsce wcześniej, jedność Gruzji. Kreml wzmocnił tam swoją obecność wojskową i dotychczasowe siły pokojowe zastąpiono regularnym wojskiem oraz dodatkową strażą graniczną. Następnie podpisano również dwustronne porozumienie, zgodnie z którym w Abchazji powołano Urząd Ochrony Granicy Republiki jako oddział rosyjskiej Federalnej Służby Bezpieczeństwa. W 2010 r. w parapaństwie utworzono także wspólną bazę wojskową, w której skład wchodziły wojska rosyjskie. Pomiędzy 2009 a 2015 r. na inwestycje w infrastrukturę wojskową w Abchazji Moskwa wydała 465 mln dolarów¹⁰⁰.

⁹⁸ W tym samym roku, jeszcze przed wojną pięciodniową, w innej części kontynentu europejskiego doszło do wydarzenia, które władze rosyjskie wykorzystały do usprawiedliwienia własnej polityki wobec Abchazji i Osetii Południowej. Mowa o ogłoszeniu w lutym 2008 r. niepodległości przez Kosowo wbrew woli państwa macierzy (Serbii). Niepodległość ta została uznana przez wiele państw, w tym Stany Zjednoczone oraz większość państw członkowskich UE.

⁹⁹ A. Jakubowski, *Problemy rozwoju...*, s. 157, 164-165; S. Markedonov, *The Conflict In and Over Abkhazia...*, s. 88-99; M. Rzepecki, *op. cit.*, s. 303.

¹⁰⁰ A. Jakubowski, *Problemy rozwoju...*, s. 166.

Kreml cały czas udzielał również pomocy ekonomicznej. W 2009 r. rosyjskie środki stanowiły 60% budżetu Abchazji¹⁰¹. W zamian za datki quasi-państwo zgodziło się przyznać mocarstwu przywileje w postaci możliwości wykorzystywania abchaskiego szelfu kontynentalnego, linii kolejowych i portu lotniczego, a także zmienić walutę na rosyjski rubel. W 2012 r. w Rosji powołano specjalne przedstawicielstwo do spraw Abchazji, którego głównym zadaniem miało być czuwanie nad rosyjskimi środkami kierowanymi do quasi-państwa oraz podkreślenie aktywnych relacji z tym regionem. W 2014 r. zawarto kolejną umowę dwustronną (weszła w życie w marcu 2015 r.) – „Traktat o sojuszu i partnerstwie strategicznym” – pogłębiającą wzajemną integrację, przede wszystkim gospodarczą, ale i dotyczącą bardziej wrażliwych sfer, jak polityka zagraniczna czy wojsko. Jego postanowienia Czyż określa „inkorporacją Abchazji do rosyjskiej przestrzeni obronnej, gospodarczej i społecznej [...]”. Tym samym jakiegokolwiek próby odzyskania integralności terytorialnej Gruzji w najbliższym czasie staną się praktycznie niemożliwe¹⁰². Umowa zakłada prowadzenie skoordynowanej polityki zagranicznej, (niepełną) integrację sił zbrojnych, powołanie Wspólnej Grupy Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej i Republiki Abchazji oraz ujednolicenie cel i przepisów z Euroazjatycką Unią Celną. Dodatkowo traktat oddaje mocarstwu dzierżawę bazy wojskowej w Abchazji. Suchumi oraz Moskwa utrzymują regularne stosunki dyplomatyczne na poziomie ministerialnym i prezydenckim. Skupiają się one na nawiązywaniu nowych pól współpracy oraz realizacji zawartych umów bilateralnych. Każdego roku FR wydaje około 70 mln dolarów na emerytury dla Abchazów z obywatelstwem rosyjskim. W 2017 r. Putin przyjechał do Abchazji i spotkał się z prezydentem Chadżimbą. Podczas prze-

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 164.

¹⁰² A. Czyż, *op. cit.*, s. 139-140.

mówienia wskazał na bliskie relacje obu państw, ale i ważną rolę Rosji w zachowaniu przez Abchazję bezpieczeństwa niezależności. Warto podkreślić, iż wizyta miała miejsce krótko po przyjeździe do Tbilisi wiceprezydenta USA Mike'a Pence'a, podkreślającego szkodliwość rosyjskich działań w Gruzji. Kluczowym obszarem współpracy dwustronnej jest gospodarka. Quasi-państwo jest w tej sferze silnie uzależnione od Moskwy. 81% towarów importowanych do Suchumi pochodzi z Rosji. Podobnie sytuacja prezentuje się w strukturze eksportu, gdyż 62% abchaskich dóbr trafia do mocarstwa. Pokazuje to duże uzależnienie gospodarki RA. Rząd rosyjski wspiera również lokalnych przedsiębiorców poprzez udzielanie pożyczek o preferencyjnych stopach procentowych¹⁰³.

W Republice Osetii Południowej, w konflikcie na linii Tbilisi–Cchinwali, który wybuchł w 1991 r., FR odgrywała specyficzną rolę, ponieważ Osetia Północna, będąca jedną z republik mocarstwa, podjęła działania na rzecz pomocy oddzielonych granicą rodaków. Starła się ona wyrzucić presję na władzach Rosji, by wsparły Osetię Południową, i tak m.in. w 1992 r. Osetia Północna odcięła rurociąg prowadzący do Gruzji. Osetyjskie formacje militarne zostały wsparte przez ochotników rosyjskich, a dodatkowo separatyści otrzymali broń i odpowiedni sprzęt. Moskwa zainicjowała negocjacje pokojowe w 1992 r. Porozumienie w Dagomysie o uregulowaniu konfliktu zostało z jednej strony podpisane przez prezydenta Gruzji, a z drugiej – przez samego Borysa Jelcyna. W składzie utworzonych sił pokojowych, których zadaniem stało się kontrolowanie zawieszenia broni i przestrzeganie posta-

¹⁰³ S. Markedonov, *The Conflict In and Over Abkhazia...*, s. 99-104; A. Miarka, *op. cit.*, s. 135-136; Raul Khadzhimba *Had a Meeting with President of the Russian Federation*, President of the Republic of Abkhazia 2017, [on-line:] http://presidentofabkhazia.org/en/news_en/detail.php?ELEMENT_ID=6378 – 8 I 2025; A. Jakubowski, *Problemy rozwoju...*, s. 154-167; W. Górecki, *Prezydent Rosji...*

nowień umowy, znalazły się siły gruzińskie, osetyjskie oraz, co istotne, rosyjskie. Konflikt, podobnie jak w przypadku Abchazji, został zamrożony, ponieważ żadna ze stron nie była na tyle silna, by jednoznacznie wygrać. FR natomiast jako potężniejszy gracz stała się gwarantem pokoju, utrzymując wpływ zarówno na Gruzję właściwą, jak i Osetię Południową. W latach 90. XX w. działania Moskwy charakteryzowały się względną neutralnością, a nawet potępiano kroki mające na celu wzmacnianie państwowości regionu – np. w 1996 r. Kreml skrytykował organizację wyborów prezydenckich w Osetii Południowej. FR wspierała więc w zależności od kontekstu obie strony, jednocześnie opowiadając się za zachowaniem integralności Gruzji. Głównym celem było utrzymanie *status quo*, umożliwiającego zachowanie wpływów. Zaczęło się to zmieniać w XXI w. wraz z próbami Gruzji odmrożenia i umiędzynarodowienia konfliktu. Sytuacja zaczęła być szczególnie napięta wraz z objęciem rządów przez Saakaszwilgo. Moskwa obawiała się coraz bardziej utraty wpływów na Kaukazie Południowym. Gruzijńska prozachodnia polityka zagraniczna oraz próba zmiany wypracowanych rozwiązań z Dagomysu wzbudziły na Kremlu obawy i prezydent Putin zdecydował się na jednoznaczne poparcie quasi-państwa. Gruzja od 2006 r. zintensyfikowała kroki w kierunku modernizacji i ulepszenia swoich sił zbrojnych, w tym m.in. zwiększono liczebność armii i dokonano licznych zakupów w sektorze zbrojeniowym¹⁰⁴. Mimo że oficjalnie to Tbilisi rozpoczęło atak 7 sierpnia 2008 r., warto dodać, iż w poprzednich miesiącach Rosja dokonywała prowokacyjnych ruchów, takich jak zestrzelenie gruzińskiego drona znajdującego się nad Abchazją czy rozbudowa sił pokojowych w strefach bezpieczeństwa. Rok wcześniej, a więc w 2007 r., Moskwa pod pretekstem naprawy

¹⁰⁴ W 2008 r. zawarty został również „Układ o partnerstwie strategicznym” pomiędzy Gruzją a USA, co miało pokazać, że Tbilisi jest ważnym partnerem strategicznym Waszyngtonu.

linii kolejowych wprowadziła wojska do Abchazji, co zapewniło jej zaplecze militarne w późniejszym konflikcie¹⁰⁵. Wojna, która wybuchła w sierpniu 2008 r., zdecydowanie różniła się od poprzednich konfliktów. Rosja nie wysłała tam jak poprzednio niewielkiej liczby ochotników, lecz całą, dobrze zorganizowaną jednostkę 58 Armii oraz Flotę Czarnomorską. Moskwa oficjalnie zarządzała i kierowała atakami. Formalnie określano to jako akcję pokojową mającą na celu ochronę rosyjskich obywateli przed katastrofą humanitarną. Strona rosyjska była w pełni zaangażowana w starcia, odpierając ataki oraz bombardując infrastrukturę wojskową w większych miastach gruzińskich. Bitwy miały również miejsce na morzu, do czego Rosja wykorzystwała statki stacjonujące w Sewastopolu i Noworosyjsku. W efekcie wojny około 20 tys. Gruzinów opuściło Osetię Południową. Konflikt zakończył się podpisaniem porozumienia w sierpniu 2008 r. przez prezydentów Gruzji i Rosji¹⁰⁶. Najważniejszym skutkiem sporu było uznanie przez FR 26 sierpnia Osetii Południowej jako niepodległego państwa. Od 2008 r. konflikt ponownie uległ zamrożeniu, chociaż należy wskazać, iż pozycja regionu wzmocniła się na skutek uznania Rosji oraz rozbudowy wewnętrznych struktur państwowych. W tym samym

¹⁰⁵ E.A. Souleimanov, E. Abrahamyan, H. Aliyev, *Unrecognized States as a Means of Coercive Diplomacy? Assessing the Role of Abkhazia and South Ossetia in Russia's Foreign Policy in the South Caucasus*, „Southeast European and Black Sea Studies” Vol. 18(1), 2018, s. 79.

¹⁰⁶ Saakaszwili podpisał porozumienie 15 sierpnia, Miedwiediew natomiast dopiero 16 sierpnia. Pośrednikiem w tamtych negocjacjach był prezydent Francji Nicolas Sarkozy, którego kraj w drugiej połowie 2008 r. pełnił prezydencję w Radzie Unii Europejskiej. Zarówno Rosja, jak i Gruzja zgodziły się na pełnienie przez Francję / UE funkcji mediatora. Działania podejmowane wówczas przez francuskich i unijnych dyplomatów stanowiły przykład tzw. *shuttle diplomacy* – spotykano się osobno z przedstawicielami każdej ze stron konfliktu, czyli Rosji i Gruzji, podczas gdy liderzy tych dwóch państw ze względu na cały czas napiętą i wrogą atmosferę nigdy nie zasiedlił przy wspólnym stole negocjacyjnym.

roku Moskwa podpisała z Cchinwali „Porozumienie o przyjaźni i współpracy”, a następnie przekazała znaczące wsparcie finansowe w postaci 840 mln dolarów na wypłatę świadczeń socjalnych oraz odbudowanie zniszczonego regionu¹⁰⁷. W 2009 r. Rosja stworzyła w regionie bazę wojskową, umieszczając tam 4 Brygadę Wojskową. Żołnierzy ulokowano w miejscach strategicznych, pozwalających na kontrolowanie kluczowych terytoriów na Kaukazie. Od tego czasu infrastruktura wojskowa w Osetii Południowej jest systematycznie rozszerzana. Moskwa stosuje również tzw. borderyzację (umacnianie granicy pomiędzy Osetią Południową a Gruzją), stopniowo przesuwając linię rozgraniczenia w kierunku państwa macierzy¹⁰⁸. Dodatkowo w 2012 r. w Rosji powołano specjalne przedstawicielstwo do spraw Osetii Południowej, co podkreśliło większe zainteresowanie parapaństwem. Po zakończeniu sporu rosyjski mandat pokojowy został zawieszony, a wojska mocarstwa pozostały w regionie, obejmując rolę gwaranta bezpieczeństwa ludności¹⁰⁹.

Rosja utrzymuje silne wpływy w Osetii Południowej, umożliwiając quasi-państwu funkcjonowanie. Kluczowym dokumentem pomiędzy dwoma państwami był zawarty 18 marca 2015 r. „Traktat między Republiką Osetii Południowej a Federacją Rosyjską w sprawie sojuszu i integracji”. Jego główne założenia to integracja polityk zagranicznych, celnych oraz zbudowanie wspólnej przestrzeni obrony i bezpieczeństwa. Oznacza to, iż osetyjskie siły zbrojne miały zostać podporządkowane rosyjskim, a zabezpie-

¹⁰⁷ *South Ossetia: The Burden of Recognition*, s. 6.

¹⁰⁸ W. Górecki, *Abchazja. Reeleksja Chadżymby*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2019, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2019-09-11/abchazja-reeleksja-chadzymby> – 8 I 2025.

¹⁰⁹ *South Ossetia: The Burden of Recognition...*, s. 4-9; A. Miarka, *op. cit.*, s. 87-99; W. Górecki, *Prezydent Rosji...*; S. Markedonov, *The South Ossetia Conflict, op. cit.*, s. 111-118.

czenie granic również przekazano mocarstwu. Założono także likwidację kontroli granicznych oraz ułatwione uzyskiwanie obywatelstwa rosyjskiego przez Osetyjczyków. Postanowienia umowy oznaczają w praktyce integrację z FR oraz daleko idące zbliżenie obu podmiotów. Faktyczne scalenie armii nastąpiło wraz z zawarciem umowy w 2017 r. Według Siergieja Markedonowa w latach 2008-2013 mocarstwo udzieliło Cchinwali wsparcia w wysokości około 34 mld rubli¹¹⁰. Z kolei w okresie 2015-2017 rosyjskie wsparcie wynosiło 150 mln dolarów¹¹¹. Dwustronne relacje regularnie podtrzymywane są również na poziomie dyplomatycznym. Najbardziej znaczące spotkanie miało miejsce w 2020 r., kiedy Putin spotkał się z prezydentem Anatolijem Bibilowem. W kwestiach gospodarczych centralną rolę odgrywa bezcłowy system handlowy, działający od 2012 r. FR jest naturalnie podstawowym kierunkiem zarówno importu, jak i eksportu, a więc „być albo nie być” dla południowoosetyjskiej gospodarki. Region traktowany jest w pełni instrumentalnie, a skutkiem wielosektorowej współpracy jest jednoznaczne podporządkowanie Osetii Południowej narracji Kremla. Mimo iż z zewnątrz parapaństwo pozostaje odrębnym tworem, faktycznie funkcjonuje jako część Rosji¹¹².

¹¹⁰ S. Markedonov, *The South Ossetia Conflict...*, s. 117.

¹¹¹ M. Falkowski, *Rosja wchłania Osetię Południową*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2015, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-03-25/rosja-wchlania-osetie-poludniowa> – 8 I 2025.

¹¹² *Ibidem*; M. Hypś, *Integracja sił osetyjskich z rosyjskimi siłami zbrojnymi*, Konflikty 2018, [on-line:] <https://www.konflikty.pl/aktualnosci/wiadomosci/integracja-sil-osetyjskich-z-rosyjskimi-silami-zbrojnymi/> – 8 I 2025; A. Miarka, *op. cit.*, s. 141-145.

Porównanie wybranych zamrożonych konfliktów poradzieckich

Analiza konfliktów zamrożonych podzielona zostanie na dwa okresy. Pierwszy z nich przypada na lata 90. XX w., kiedy FR doprowadziła do zamrożenia konfliktów. Podczas drugiego okresu pierwotnie uśpione spory zostały wykorzystane do realizacji neoimperialnej polityki. Było to związane z objęciem rządów przez Putina oraz z jego agresywną polityką zagraniczną. Etap ten rozpoczął się w 2000 r. i trwa do dziś.

Lata 90. XX w.

Rozpoczynając od pierwszego etapu, należy wskazać, iż FR była znacznie słabsza niż globalne mocarstwo, jakim w szczytowym okresie chwały było ZSRR. Ze względu jednak na długie tradycje imperialne oraz przekonanie o mocarstwowej misji Moskwa utrzymała aspiracje do odgrywania znaczącej roli w stosunkach międzynarodowych. Musiała ona jednak skupić się na terytoriach słabszych, dlatego naturalnym kierunkiem stał się obszar poradziecki, czemu dodatkowo sprzyjała bliskość kulturowa, językowa, religijna i historyczna. Konflikty, które zaczęły się tworzyć w Gruzji, Mołdawii, ale również Armenii, Azerbejdżanie czy Tadżykistanie, powodowały destabilizację i trudności w nowo powstałych państwach, co z kolei dawało Rosji możliwość wkroczenia i „pomocy” w rozwiązaniu sporów. W porównaniu z byłymi republikami radzieckimi, mimo spadku pozycji, Rosja nadal stanowiła znacznie mocniejszy podmiot, co umożliwiło jej aktywne uczestnictwo w konfliktach. Dodatkowo długoletnie tradycje komunistyczne w byłych republikach ZSRR powodowały, że politycy w tych krajach wywodzili się z radzieckiego środowiska politycznego. FR jako silniejszy podmiot, chcąc skorzystać z sytuacji, doprowadziła

na tych terenach do zamrożenia konfliktów. Uzależniło to dalsze losy sporów od mocarstwa oraz umożliwiło mu wpływ na sytuację wewnętrzną skonfliktowanych stron. Miało to ugruntować status Moskwy w Europie Wschodniej oraz na Kaukazie Południowym i dać możliwość pogłębiania tam wpływów w przyszłości.

Analiza konfliktów zamrożonych mających miejsce w Abchazji, Osetii Południowej oraz Naddniestrzu w latach 90. XX w. pozwala na stworzenie modelu zamrażania nierozwiązanych sporów stosowanego przez FR. Mowa tu o grupie charakterystycznych cech wskazujących na określone podłoże regionów, w których doszło do zamrożenia konfliktów, analogicznych działań podejmowanych przez FR w kolejnych fazach sporu oraz podobnych celach i założeniach Moskwy. Na Rysunku nr 1 przedstawione zostały poszczególne działania, oznaczone cyframi od 1 do 5, które doprowadziły do zamrożenia konfliktów.

Rysunek 1. Model zamrażania konfliktów przez Federację Rosyjską

Źródło: opracowanie własne.

Rozpocząć można od sytuacji wewnętrznej, a więc podłoża. Wszystkie trzy analizowane regiony można określić separatystycznymi republikami. Celem mieszkańców po rozpadzie ZSRR stało się odłączenie od państwa macierzy ze względu na poczucie odrębności etnicznej czy historycznej. Co więcej, władze radzieckie w latach 20. XX w. ustanowiły granice republik bez uwzględniania kontekstu historycznego. Często ustalano wtedy pierwsze stałe granice dla południowokaukaskich czy wschodnioeuropejskich krajów, jednocześnie sztucznie oddzielając pewne grupy celem uniknięcia buntów w przyszłości. Okres funkcjonowania radzieckiego imperium przyczynił się do wybuchu konfliktów etnicznych powstałych po jego rozpadzie. Zostało to zaznaczone jako pierwszy element na Rysunku nr 1. ZSRR, przejmując zdobycze terytorialne Imperium Rosyjskiego, było zmuszone określić sposób funkcjonowania jego części składowych, gdyż pojawiła się obawa utraty części terytoriów. Włodzimierz Lenin zdecydował się na przyjęcie modelu federacyjnego, choć w praktyce nie oznaczało to, iż wszystkie republiki posiadały takie same prawa, gdyż naturalnie Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Radziecka odgrywała uprzywilejowaną rolę. Ogromne terytorium zostało podzielone na kilkanaście republik, a z kolei te – na dziesiątki mniejszych obszarów narodowych. Warto wspomnieć, że w przypadku Gruzji oba współczesne państwa podczas funkcjonowania ZSRR uzyskały specjalne statusy – od 1922 do 1931 r. Abchazja stanowiła odrębną republikę związkową, a więc równoprawny podmiot w stosunku do Gruzji, Osetia Południowa natomiast przez cały okres radziecki funkcjonowała jako obwód autonomiczny. Mimo iż Naddniestrze nie stanowiło odrębnej republiki, to jego mieszkańcy byli traktowani uprzywilejowanie i chętniej obsadzano ich na wyższych stanowiskach politycznych, administracyjnych i wojskowych w MSRR. W obu przypadkach dało to później podstawę do poczucia odrębności, a pośrednio – do wybuchu konfliktów. Podczas rządów Lenina na piedestał wyniesiona została zasada sa-

mostanowienia narodów, polegająca na prawie mniejszości narodowych do posiadania państwowości. W początkowej fazie miała ona służyć uspokojeniu nastrojów wewnętrznych, wyciszeniu nacjonalizmów oraz zachowaniu integralności terytorialnej, a w kolejnych latach – zapewnić stabilność i zabezpieczenie socjalizmu. Wsparciem dla pluralizmu kulturowego miały być obsadzanie na stanowiskach kierowniczych przedstawicieli mniejszości narodowych, możliwość zachowania własnego języka i jego nauki czy publikowanie w języku narodowym (tzw. polityka korienizacji). Dodatkowo przyznawane regionom autonomie umożliwiły wykształcenie odpowiednich instytucji i rozwój elit. Zmiany nadeszły w 1928 r. wraz z nową polityką Józefa Stalina (przejął rządy po śmierci Lenina), który wprowadził rusyfikację oraz przymusową asymilację kulturową. Nastąpiła większa centralizacja oraz stopniowe eliminowanie nierosyjskich elit, czego przykładami są: odebranie w 1931 r. statusu republiki związkowej Abchazji; przesiedlanie na jej terytoria ludności gruzińskiej w celu osłabienia pozycji Abchazów; polityka gruzinizacji wobec mniejszości. Silnie wpłynęło to na zmianę nastawienia ludności, doprowadziło do rozwoju nacjonalizmów i w dłuższej perspektywie poskutkowało eskalacją żądań. Po reżimie stalinowskim nastąpiła era Nikity Chruszczowa, który złagodził restrykcje i umożliwił względnie decentralizację polityczną. Jednak po wcześniejszym okresie represji oswobodzone elity zaczęły otwarcie budować bardziej niezależne postawy i krzewić nastawienie nacjonalistyczne. Użyło to szczytowy poziom podczas rządów Michaiła Gorbaczowa. Obietnice relatywnej wolności doprowadziły do domagania się ze strony republik niezależności, ale i uaktywniły wewnętrzne konflikty etniczne. Próba zbudowania jednego narodu („człowieka radzieckiego”) się nie powiodła. Poprzez przyznanie częściom składowym prawa do państwowości późniejsza próba odebrania tego statusu, a następnie ponowna liberalizacja doprowadziły do rozwoju świadomości narodowej. Upadek ZSRR spowodował, iż

niepodległe państwa musiały zmierzyć się z nierozwiązanymi problemami zagłuszanymi przez prawie 80 lat wewnątrz imperium radzieckiego¹¹³.

W okresie schyłkowym ZSRR oraz tuż po jego rozpadzie mniejszości, wśród których obecne już były nacjonalizm i chęć niezależności, spotkały się dodatkowo z ograniczaniem ich praw i próbą odgórnego włączania ich do nowych państw poradzieckich bez uprzednich negocjacji. Miało to miejsce zarówno w Mołdawii, jak i w Gruzji, co mogło wynikać z braku demokratycznych tradycji oraz z wcześniejszych wzorców radzieckiej polityki etnicznej. Upadek imperium i ruchy niepodległościowe na obszarze poradzieckim dawały nadzieję na natychmiastową niepodległość. Punktem kulminacyjnym w Naddniestrzu było ustanowienie w 1989 r. przez Radę Najwyższą MSRR języka mołdawskiego zapisywanego łąciną jako jedynego języka urzędowego. W Gruzji natomiast do eskalacji doprowadziło unieważnienie wszystkich traktatów zawartych po 1921 r., a więc również dokumentu przekształcającego GSRR w federację w latach 1921-1931. Powstałym parapaństwom w ogłoszeniu niezależności pomogły instytucje, infrastruktura oraz elity polityczne wykształcone podczas okresu radzieckiego. Konflikty, które poprzez działania FR zostały zamrożone, wybuchły w separatystycznych regionach, w których do powstania napięć i nierówności przyczynił się okres funkcjonowania ZSRR.

Stałym elementem w analizowanych konfliktach było wsparcie militarne oraz uzbrojeniowe separatystycznych republik. W przypadku Naddniestrza było ono bardziej zdecydowane, gdyż w 1992 r. w walki po stronie lewobrzeżnej Mołdawii zaangażowana została 14 Armia Rosyjska, oficjalnie pełniąca funkcje pokojowe. W Gruzji natomiast na początku lat 90. XX w. pomoc miała bardziej nieformalny charakter w postaci ochotników z Rosji i krajów

113 N. Torun, *Soviet Nationality Policy: Impact on Ethnic Conflict in Abkhazia and South Ossetia*, „Black Sea Studies” Vol. 18, 2021, No. 70, s. 246-260.

poradzieckich. Tym sposobem Rosja, wspierając słabsze regiony, umożliwiła wyrównanie potencjałów militarnych i zablokowała jednoznaczne rozstrzygnięcie sporu. Zostało to ukazane jako punkt drugi na Rysunku nr 1.

Kolejnym etapem, obecnym zarówno w Naddniestrzu, Abchazji, jak i Osetii Południowej, było dążenie Rosji do zawieszenia broni i nawoływanie do zaprzestania walk pod przykrywką względów humanitarnych. Zostało to ujęte w punkcie trzecim na Rysunku nr 1. Miało to na celu przejęcie inicjatywy i objęcie roli „rozjemcy”. Jednocześnie pozycjonowało to Rosję jako lidera regionu, podmiot silniejszy i negocjatora, mogącego kształtować przyszły ład (punkt czwarty na Rysunku nr 1). We wszystkich trzech przypadkach Moskwa utrzymywała kluczową pozycję w rozmowach, o czym świadczy fakt, iż zawieszenia broni w dwóch quasi-państwach podpisane zostały przez Rosję, reprezentowaną przez Borysa Jelcyna. Podczas ustaleń rosyjscy przedstawiciele działali na rzecz przyznania Rosji jak największej pozycji i wpływu na sytuację.

Następnie jako stały element należy wyróżnić ustanowienie sił pokojowych z udziałem wojsk rosyjskich w strefach konfliktu. W przypadku Osetii Południowej i Naddniestrza były to oddziały mieszane, składające się kolejno z sił gruzińsko-osetyjsko-rosyjskich oraz mołdawsko-naddniestrzańsko-rosyjskich. Wyjątkiem jest Abchazja, gdzie oddziały pokojowe składały się jedynie z żołnierzy rosyjskich, co szczególnie ukazuje, jak silną pozycję zapewniło sobie państwo w regionie. Wprowadzenie przez Rosję wojsk na tereny separatystycznych regionów z perspektywy krótkoterminowej umożliwiło objęcie roli gwaranta bezpieczeństwa, a długoterminowo pozwoliło na przekształcenie quasi-państw w zagraniczne bazy wojskowe Moskwy. Zostało to zaznaczone jako piąty punkt na Rysunku nr 1.

Rosyjskie działania polegały więc w latach 90. XX w. na swoistym balansowaniu pomiędzy zachowaniem relacji z państwami poradzieckimi, próbą rozwiązywania konfliktów a wsparciem quasi-

-państw. Celem obecności wojskowej w separatystycznych regionach i udzielania im wsparcia miało być odwieśdzenie Gruzji oraz Mołdawii od prób odmrażania konfliktów. Republika Abchazji, Republika Osetii Południowej i Naddniestrzańska Republika Mołdawska zostały wykorzystane w celu uzyskania wpływu na wewnętrzną politykę byłych republik. Należy jednak zaznaczyć, iż bardziej zdecydowanym i jednostronnym wsparciem Rosji w tamtym okresie mogło się cieszyć Naddniestrze. Parapaństwa w Gruzji otrzymywały natomiast jedynie pośrednią pomoc, a próby wzmocnienia ich legitymizacji po zawartych zawieszeniach broni poskutkowały nałożeniem sankcji przez Moskwę. Wynikało to z tego, iż celem Rosji w tamtym czasie było oddalanie Gruzji i Mołdawii od struktur zachodnich, jak NATO oraz UE, poprzez ukazanie ich jako niestabilnych partnerów, pogrążonych w konfliktach.

Warto dodać, że w żadnym konflikcie w tamtym okresie FR nie dążyła do inkorporacji czy zaanektowania regionów, mimo iż zarówno Osetia Południowa, jak i Naddniestrze otwarcie wyraziły taką wolę. Dogodnym rozwiązaniem dla Rosji było zapewnienie *status quo*, a więc utrzymanie zamrożenia konfliktu lub federalizacja, przyznająca znaczące kompetencje częściom składowym. Nie zakładano także oficjalnego uznawania parapaństw. Zablockowałoby to możliwość wpływu na państwa macierze i zarazem odebrałoby kartę przetargową z rąk Moskwy. Dobrze ukazuje to przykład europejski. Rosyjska propozycja rozwiązania konfliktu, a dokładniej memorandum Kozaka z 2003 r., zakładała federalizację, a więc na równi uprzywilejowane pozycje Mołdawii oraz Naddniestrza, które już wtedy polegało na FR. Wyrażny jest także przykład osetyjski, gdyż włączenie tych ziem wydawałoby się najbardziej naturalne ze względu na to, że Osetia Północna jest jedną z części składowych Rosji. Umożliwiłoby to więc połączenie rozdzielonego narodu. Jednak rozszerzenie granic mocarstwa o raczej ubogie terytoria parapaństw, nieobfitujących w znaczące zasoby naturalne, nie było w tamtym okresie celem

Moskwy¹¹⁴. Rosja, nie wspierając więc jednoznacznie żadnej ze stron, szczególnie w przypadku konfliktów w Gruzji, pełniła funkcję „rozjemcy”. Założeniem była stabilizacja konfliktów, nie zaś ich skuteczne rozwiązanie¹¹⁵.

Wiek XXI

Po zamrożeniu konfliktów w latach 90. XX w. FR zaczęła silniej wspierać separatystyczne regiony, co zapoczątkowało drugi etap działań rosyjskich. Widoczne jest to w polityce zarówno wobec Naddniestrza, jak i Abchazji i Osetii Południowej. W Gruzji było to przede wszystkim konsekwencją prozachodniego zwrotu politycznego i prób rozmrożenia konfliktu, zapoczątkowanych jeszcze przez Szewardnadzego. Kluczowym zwrotem była jednak rewolucja róż w 2003 r., a więc protesty społeczne w Gruzji, które doprowadziły do objęcia rządów przez Saakaszwilego. Bardziej zdecydowane kroki Rosji podjęte w stosunku do gruzińskich parapaństw mogą wynikać z tego, iż w Mołdawii nie doszło do bezpośrednich prób odmrożenia konfliktu. Bardziej kompleksowa polityka wobec regionów pokryła się z przejęciem władzy w Rosji przez Putina (2000), który szczególnie od 2004 r. prowadził agresywniejszy kurs w polityce zagranicznej. Za podstawowe cele obrał on budowę wielkiej potęgi rosyjskiej i wzmocnienie wpływu w państwach poradzieckich. Później narzędziem dla jego ekspansji stała się idea „ruskiego miru”. Podczas jego drugiej kadencji

¹¹⁴ Spośród omawianych parapaństw najlepiej rozwinięta jest Abchazja. Jej dodatkowym atutem jest położenie nad Morzem Czarnym, szczególnie pożądane przez FR. RA jednak jako jedyna z omawianych regionów nigdy nie wyrażała chęci połączenia z FR, dążyła natomiast do samodzielności i niepodległości.

¹¹⁵ A. Włodkowska-Bagan, *Polityka Rosji...*, s. 66-67.

pomoc udzielana parapaństwom znacząco wzrosła w wyniku wielosektorowych działań związanych z udzielaniem różnorodnego wsparcia finansowego, militaryzacji, paszportyzacji oraz – w przypadku gruzińskich parapaństw – zawierania umów o kompleksowej współpracy dwustronnej i borderyzacji. Praktykami stosowanymi w trzech quasi-państwach w zakresie pomocy gospodarczej było m.in. udzielanie preferencyjnych kredytów, przekazywanie bezzwrotnych datków, mających dofinansować szczególnie opłaty socjalne, takie jak emerytury czy renty, wsparcie lokalnych przedsiębiorstw. Pieniądze przekazywane z Kremla do rządów regionów stanowią kluczową część budżetów, bez której parapaństwa nie przetrwałyby i bez której nie byłyby w stanie zachować ciągłości finansowej, a w przypadku gruzińskich quasi-państw pomogły one również odbudować zniszczoną infrastrukturę po wojnie z 2008 r. Dodatkowo istotna jest również kwestia energetyczna, szczególnie wyraźna w Naddniestrzu, które jest w tym względzie w pełni uzależnione od FR. We wszystkich trzech przypadkach Rosja jest kluczowym partnerem handlowym zarówno pod względem importu, jak i eksportu towarów. Odgrywa więc ona rolę „być albo nie być” dla quasi-państwowych gospodarek, które ze względu na brak uznania na arenie międzynarodowej oraz niską konkurencyjność mają trudności z zyskiwaniem nowych rynków zbytu. Z wszystkimi trzema analizowanymi parapaństwami Moskwa utrzymuje regularne kontakty dyplomatyczne na poziomie ministerialnym oraz prezydenckim, co ma podkreślać podmiotowość regionów. Co ważne, Rosja nie zdecydowała się na oficjalne uznanie Naddniestrza jako państwa w rozumieniu prawa międzynarodowego, uczyniła to jedynie w stosunku do Abchazji oraz Osetii Południowej. Może wynikać to z wyjątkowego zaognienia relacji pomiędzy Gruzją a Rosją w 2008 r. i zintensyfikowanych działań Tbilisi na rzecz integracji z NATO oraz UE. Ukazuje to jednak niespójność w działaniach rosyjskich.

Cechą rosyjskiej polityki w drugim okresie stało się również uzależnienie para państw w kwestii bezpieczeństwa. Mimo iż wojska mocarstwa stacjonowały tam już od podpisania zawieszeń broni w 1992 r. w Naddniestrzu i Osetii Południowej oraz w 1994 r. w Abchazji, to jednak w kolejnych latach obecność militarna była sukcesywnie wzmacniana i wykorzystywana. Quasi-państwa zaczęły być przekształcane w bazy wojskowe Rosji, chcąc wzmocnić swoją pozycję na Kaukazie Południowym oraz Europie Wschodniej. Obrazują to przykłady zarówno w Naddniestrzu, jak i quasi-państwach gruzińskich. Mandat pokojowy przyznany Moskwie w Tyraspolu został wykorzystany do skierowania w tamte tereny dodatkowych, regularnych wojsk. Od tego czasu odbywają się tam ćwiczenia wojskowe z udziałem grup separatystycznych z innych krajów. Dodatkowo Kreml odmawia wycofania sił pokojowych z NRM mimo wielokrotnych działań ONZ, w tym m.in. rezolucji z 2018 r. W 2009 r. w Osetii Południowej umieszczono 4 Rosyjską Brygadę Wojskową, a na podstawie umowy z 2017 r. wojska Cchinwali i Moskwy się scalały. W przypadku Abchazji na skutek jej umowy z Rosją z 2014 r. nastąpiła niepełna integracja sił zbrojnych. Ponadto baza wojskowa w Suchumi została oddana w dzierżawę mocarstwu. Utrzymanie oddziałów w para państwach jest traktowane instrumentalnie i ma spełniać określone funkcje, a więc odstraszać Gruzję oraz Mołdawię od podejmowania działań mających na celu odzyskanie tych regionów. Wsparcie militarne Abchazji i Osetii Południowej podczas konfliktu z Gruzją w 2008 r. posłużyło zaś zniszczeniu wizerunku Tbilisi i ukazaniu Gruzji jako państwa słabego wojskowo i niezdolnego do opanowania sytuacji wewnętrznej. To z kolei miało oddalić ją od wejścia w struktury takich organizacji, jak NATO czy UE. Co więcej, władze Osetii Południowej w 2008 r. podjęły próby przejęcia gruzińskich enklaw na terytorium regionu, a dokładniej wiosek Tamaraszeni, Eredwi, Khekhvi i Achabedi. Wojska rosyjskie ułatwiły im to, nie podejmując żadnych działań neutralizujących złamanie zawieszenia broni.

Podkreśla to, iż celem Rosji nie jest *de facto* utrzymanie bezpieczeństwa regionów, a wykorzystanie ich dla własnych celów¹¹⁶.

Kolejnym zjawiskiem zintensyfikowanym w XXI w. w separatystycznych regionach jest paszportyzacja, a więc wydawanie dokumentów tożsamości mieszkańcom NRM, RA, ROP oraz – co za tym idzie – nadawania im rosyjskiego obywatelstwa. Zjawisko to miało swoje początki już wcześniej, a dokładniej występowało od 1992 r. w Abchazji i Naddniestrzu oraz od 1993 r. w Osetii Południowej. Znacząco nasiliło się ono jednak wraz z uchwaleniem nowej ustawy o obywatelstwie w 2002 r. oraz ponownie w ciągu ostatnich pięciu lat na skutek negocjowania dwustronnych umów pomiędzy mocarstwem a konkretnymi parapaństwami. Nowe prawo z 2002 r. pozwoliło na uzyskanie obywatelstwa w uproszczonej procedurze osobom, które posiadały w przeszłości obywatelstwo jednej z republik ZSRR, później natomiast nie stały się obywatelami żadnego z nowo powstałych państw. Znacząco przyspieszyło to proces paszportyzacji. Dodatkowo mieszkańcy separatystycznych regionów, w szczególności po 2008 r., byli traktowani preferencyjnie w kwestii uzyskania obywatelstwa i dostawali je znacznie częściej niż np. liczni migranci z Azji Centralnej. W ostatnich latach doszło również do ustanawiania specjalnej procedury uzyskiwania paszportów w ramach umów dwustronnych. W przypadku Naddniestrza rozmowy dotyczące zawarcia takiego dokumentu rozpoczęto w 2018 r., a w przypadku parapaństw gruzińskich umowy o podwójnym obywatelstwie zostały podpisane między Cchinwali a Moskwą oraz Suchumi a Moskwą kolejno w 2021¹¹⁷ i 2022 r.¹¹⁸

¹¹⁶ E.A. Souleimanov, E. Abrahamyan, H. Aliyev, *op. cit.*, s. 77-80.

¹¹⁷ *Law Ratifying Dual Citizenship Agreement between Russia and South Ossetia*, President of Russia 2022, [on-line:] <http://en.kremlin.ru/catalog/keywords/104/events/68507> – 8 I 2025.

¹¹⁸ *Sokhumi, Moscow Sign Dual Citizenship Agreement*, Civil Georgia 2022, [on-line:] https://civil.ge/archives/509623?fbclid=IwAR0lMcKRTDUQa3-pjPspa442CUzduM_qneIYX3fkQatHtMnsM3_yFRk2RFe4 – 8 I 2025.

Szacuje się, że współcześnie ponad 90% mieszkańców Abchazji i Osetii Południowej oraz ponad 50% Naddniestrzan ma obywatelstwo rosyjskie. Instrumentalne wykorzystywanie paszportyzacji ma na celu stworzenie podstaw do interwencji zbrojnej czy silniejszej ingerencji w politykę wewnętrzną. Działania te są odbierane przez państwa macierze negatywnie – ponieważ odbywają się bez ich zgody, są uznawane za naruszenie ich suwerenności. Paszportyzacja została wykorzystana m.in. w sytuacji konfliktu w Osetii Południowej w 2008 r. pod pretekstem ochrony rosyjskich obywateli. Dodatkowo przyjęcie obywatelstwa przez mieszkańców quasi-państw wiąże się z uzyskaniem przywilejów o charakterze socjalnym, jak renty czy emerytury. Powoduje to utrzymanie się prorosyjskiego nastawienia wśród mieszkańców¹¹⁹.

Opisane działania podjęte wobec quasi-państw w XXI w., a więc wraz z objęciem rządów przez Putina, wskazują na dużą zmianę w polityce zagranicznej wobec separatystycznych regionów. Zamrożenie konfliktów w latach 90. XX w. pozwoliło na zachowanie wpływów we wszystkich sporach. Plany prezydenta Putina co do przywrócenia FR statusu globalnego mocarstwa zakładały wykorzystanie zbudowanych wcześniej sieci do zacieśnienia relacji z parapaństwami i znaczącego wzmocnienia tam swojej obecności. Jest to przejawem polityki neoimperialnej i przedłużeniem tradycji imperialnych, mocno zakorzenionych w świadomości rosyjskiej. Abchazja, Osetia Południowa oraz Naddniestrze przestały pełnić

¹¹⁹ *Report Volume I*, Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia 2009, s. 18, [on-line:] http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/30_09_09_iiffmgc_report.pdf – 8 I 2025; E. Bescotti, M. Rabinovych, C. Wittke, *Passportization: Russia's „Humanitarian” Tool for Foreign Policy, Extra-Territorial Governance, and Military Intervention*, Global Citizenship Observatory (GLOBALCIT) 2022, [on-line:] <https://globalcit.eu/passportization-russias-humanitarian-tool-for-foreign-policy-extra-territorial-governance-and-military-intervention/> – 8 I 2025; E.A. Souleimanov, E. Abrahamyan, H. Aliyev, *op. cit.*, s. 80-82.

jedynie funkcję terenów, na których FR utrzymuje swoje wpływy. Z czasem stały się one podmiotami niemal całkowicie uzależnionymi od Rosji, która sztucznie podtrzymuje ich egzystencję dla osiągnięcia szeroko zakrojonych celów, związanych m.in. z: tworzeniem baz wojskowych, odciąganiem byłych republik ZSRR od Zachodu, zniechęcaniem UE czy NATO do integracji z pograżonymi w konfliktach państwami, nieformalnym powiększaniem swojego terytorium. Najbardziej wyrazistym przykładem ostatniego założenia jest Osetia Południowa, która praktycznie stała się częścią mocarstwa, z którym zintegrowała swoje wojska oraz politykę zagraniczną. Stosunki rosyjsko-naddniestrzańskie, rosyjsko-abchaskie oraz rosyjsko-południowoosetyjskie zaczęły przypominać relacje patron–klient. Rosja roztacza nad regionami „opiekę”, wspomaga je finansowo, militarnie, gospodarczo, dyplomatycznie, przez co umożliwia im przetrwanie, pełniąc funkcję patrona. Oczekuje jednak w zamian od RA, ROP i NRM, odgrywających rolę klientów, wierności i posłuszeństwa. Rządy w quasi-państwach nie mogą więc podejmować samodzielnych decyzji czy kreować niezależnej polityki wewnętrznej i zagranicznej ze względu na „dług wdzięczności” wobec patrona.

Należy wskazać, że inwazja Rosji na Ukrainę w 2022 r. zdecydowanie wpłynęła na zamrożenie konfliktów, szczególnie w przypadku lewobrzeżnej Mołdawii. Wcześniej status Naddniestrza miał nikłe znaczenie dla Kijowa, jednak w obliczu wojny mołdawski region – silnie uzależniony od Rosji, ze stacjonującymi wojskami rosyjskimi – stał się zagrożeniem. Ukraina podejmuje działania mające na celu likwidację parapaństwa i odłączenie go od wsparcia rosyjskiego. Stwarza to możliwość odmrożenia konfliktu i zaburzenia relacji patron–klient w odniesieniu do Rosji i Naddniestrza. Duże znaczenie będzie miała polityka Mołdawii, która obecnie oprócz uniezależnienia energetycznego nie podejmuje zdecydowanych działań na rzecz reintegracji kraju. W obliczu wojny z Kijowem kontrola nad Naddniestrzem nie umożliwia już

tak znaczącego nacisku Rosji na Mołdawię oraz UE, jednak pozwala Moskwie na strategiczną przewagę względem Ukrainy, która z uwagi na trwający konflikt stanowi główny obszar zainteresowania mocarstwa. Oznacza to, że w przyszłości rola Naddniestrza może ulec przeobrażeniu w rosyjskiej polityce zagranicznej.

Imperialna historia FR, wielowieczne podbijanie nowych terytoriów oraz rozlewianie się Rosji na kolejne obszary Azji i Europy odcisnęły silne piętno na sposobie funkcjonowania kraju. Kore-sponduje to również z rosyjską kulturą strategiczną, a dokładniej przeświadczeniem o bezmiarze i nieskończoności narodu rosyjskiego. Podobnie jak w okresie funkcjonowania mocarstwa – im rozleglejsze granice, tym większa konieczność ich obrony i wzmożona chęć poszerzania terenów. Kontynuatorem polityki neoimperialnej stał się Putin. Mimo iż analizowane parapaństwa nie zostały jednoznacznie włączone w struktury Rosji, mocarstwo bezapelacyjnie sprawuje nad nimi kontrolę i modeluje ich sytuację wewnętrzną oraz relacje ze środowiskiem zewnętrznym. Początkowo Moskwa pełniła bardziej funkcję pośrednią, jej pomoc miała mniejszą skalę i oznaczała nieoficjalne wsparcie dla mieszkańców separatystycznych regionów. Powoływała się ona na chęć rozwiązywania konfliktów, jednocześnie nie przekreślając relacji z państwami macierzystymi, a więc Gruzją oraz Mołdawią. Dodatkowo Kreml nie podejmował działań mających na celu inkorporację regionów czy ich oficjalne uznanie. Jednak z biegiem czasu, wraz ze zmianą władzy, mocarstwo zaczęło czynić znacznie bardziej zdecydowane kroki, szczególnie w przypadku Gruzji. Warto dodać, że na Zachodzie było to od razu postrzegane jako próba rozszerzenia terytorium Rosji i przejaw ambicji neoimperialnych. Wydaje się, iż obecnie, szczególnie w przypadku Osetii Południowej, z którą umowa z 2015 r. zakłada głęboką integrację, Rosja nie dąży już do nacisku na Tbilisi, a jej działania wskazują na bardzo silne pogłębienie polityki mocarstwowej, przejawiającej się rzeczywistym podporządkowywaniem kolejnych terytoriów. Z kolei w Naddnie-

strzu zauważyć można daleko idące postanowienia integracyjne, i tak Naddniestrzanie m.in. wzięli udział w rosyjskich wyborach prezydenckich w 2018 r., w których ponad 96% mieszkańców oddało swój głos na Putina¹²⁰. Inny przykład zdecydowanych działań Rosji stanowi jawne odrzucenie rezolucji ONZ z 2018 r., nawołującej do wycofania rosyjskich wojsk z Naddniestrza. Za kolejny krok i coraz silniejszą ochronę granic można uznać obecną sytuację w Ukrainie, gdzie Putin rozpoczął pełnoskalowy konflikt i regularne działania wojenne, których celem wydaje się podporządkowanie terytorium całej byłej republiki radzieckiej.

Podobnie jak w okresie istnienia imperium „podboje” są odpowiednio motywowane. W CR anektowanie kolejnych terenów uzasadniano rozszerzaniem ziemi świętej. W okresie radzieckim powoływano się na szerzenie sprawiedliwości i dobrobytu, który miał nieść za sobą komunizm. Współcześnie natomiast myślą przewodnią dla Putina stała się idea „ruskiego miru”, a więc zbliżenia ludności rosyjskiej, rosyjskojęzycznej i prawosławnej. Moskwa powołuje się na ich ochronę, tłumacząc daleko idące ingerencje w Naddniestrzu, Abchazji czy Osetii Południowej. Dodatkowo, analogicznie jak miało to miejsce w okresie imperium, w oficjalnej narracji Kreml nie powołuje się na aspiracje mocarstwowe, lecz na wyzwianie i obronę ludności parapaństw. Innym działaniem, stale obecnym w rosyjskiej polityce, jest budowanie nieustannego poczucia zagrożenia z zewnątrz. W tym przypadku naturalnie jest to Zachód jako odwieczny wróg, który próbuje ingerować w obszar poradziecki, a więc w mniemaniu Rosjan – ich wyłączną strefę wpływów. Podobnie przedstawiani są rządzący poradzieckich republik, tacy jak Szewardnadze czy Saakaszwili, którzy skierowali się w stronę wrogich ideologii i struktur integracyjnych. Spuścizną okresu imperialnego jest również mocna pozycja wła-

¹²⁰ A. Miarka, *op. cit.*, s. 201.

dzy i ograniczona decyzyjność obywateli. W raporcie opracowanym przez Freedom House Rosja na możliwych 100 punktów¹²¹ uzyskała jedynie 16 i została zakwalifikowana jako państwo *not free*¹²². Wpasowuje się to również w rosyjską kulturę strategiczną, którą cechuje ograniczone zainteresowanie rządzących przestrzeganiem praw człowieka. Putin sprawuje silne przywództwo, a jego działania w 2023 r. popierało ponad 80% mieszkańców¹²³.

Zakończenie

Zamrożone konflikty odegrały istotną rolę w polityce zagranicznej FR na początku lat 90. XX w. Pozwoliły osłabionemu mocarstwu na podtrzymanie wpływów na obszarze poradzieckim, który stał się podstawowym kierunkiem Rosji pod kątem wzmacniania swojej pozycji. Rosyjscy decydenci ograniczyli politykę zagraniczną do tego, co było możliwe do osiągnięcia w tamtym niezwykle trudnym okresie, kiedy konieczna była budowa nowej tożsamości kraju. W początkowej fazie funkcjonowania Rosji działania podejmowane na rzecz zamrażania konfliktów nie odbiły się echem na arenie międzynarodowej – nie uznano ich za próbę odbudowy mocarstwa czy politykę rewizjonistyczną. Pozwoliło to w okresie

¹²¹ 100 punktów oznacza najwyższy poziom wolności, a 0 – najniższy. Przy ocenie brane są pod uwagę prawa polityczne, za które uzyskać można maksymalnie 40 punktów, oraz swobody obywatelskie, za które otrzymać można 60 punktów. Uzyskana przez poszczególne państwa liczba punktów pozwoliła na podział państw na trzy kategorie – *free*, *partly free* i *not free*.

¹²² *Countries and Territories*, Freedom House, [on-line:] <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores> – 8 I 2025.

¹²³ *Do You Approve of the Activities of Vladimir Putin as the President (Prime Minister) of Russia?*, Statista 2025, [on-line:] <https://www.statista.com/statistics/896181/putin-approval-rating-russia/> – 8 I 2025.

polityki zagranicznej nazywanym prozachodnią dyplomacją na próbę budowy partnerskich relacji z państwami zachodnimi, przy jednoczesnym rozciąganiu wpływów na Kaukazie Południowym i w Europie Wschodniej. Zamrożenie konfliktów w Abchazji, Osetii Południowej oraz Naddniestrzu miało przede wszystkim umożliwić zachowanie kontroli, nie tyle nad separatystycznymi republikami, ile nad państwami macierzystymi, a więc Gruzją oraz Mołdawią, które niedługo po ogłoszeniu niepodległości zaczęły samodzielnie budować swoje strategie zagraniczne i szukać partnerów. Działania Moskwy polegały w latach 90. XX w. na swoistym balansowaniu pomiędzy zachowaniem relacji z państwami poradzieckimi, próbą rozwiązywania konfliktów a wsparciem quasi-państw. Rosja chciała uzyskać wpływ pośrednimi mechanizmami, nie odwołując się do agresywnych metod działania.

Zamrażanie konfliktów na obszarze poradzieckim zostało wykorzystane przez FR jako mechanizm jej polityki zagranicznej, kluczowy w okresie lat 90. XX w. Złożyło się na nie kilka działań, które powtórzyły się we wszystkich trzech analizowanych przykładach, a więc w Abchazji, Osetii Południowej oraz Naddniestrzu. Pierwszym z nich była radziecka polityka etniczna, mimo że wtedy nie miała ona na celu uzyskania takiego efektu. Poprzez przyznanie częściom składowym prawa do niezależności, późniejszą próbę odebrania tego statusu, a następnie ponowną liberalizację doprowadzono do rozwoju świadomości narodowej w separatystycznych regionach, a sam upadek ZSRR spowodował, iż niepodległe państwa musiały zmierzyć się z nierozwiązanymi problemami zagłuszanymi przez prawie 80 lat wewnątrz imperium radzieckiego. Następnymi działaniami świadomie skoncentrowanymi na zamrożeniu konfliktu były: udzielenie przez Moskwę wsparcia militarnego separatystycznym regionom, przejście roli „rozejmcy”, inicjowanie rozmów pokojowych, nawoływanie do zawieszenia broni, wprowadzanie na terytorium parapaństw wojsk rosyjskich w ramach stacjonujących sił pokojowych.

Rola zamrożonych konfliktów zmieniła się wraz z upływem czasu. Władimir Putin po ustabilizowaniu sytuacji wewnętrznej w kraju obrał agresywny kurs w polityce zagranicznej. Podstawowym celem stały się odzyskanie statusu globalnego mocarstwa i odbudowa potęgi. Nowy prezydent zaczął silnie czerpać z tradycji imperialnych obecnych w rosyjskiej świadomości, przejawiających się przede wszystkim przedmiotowym traktowaniem innych państw, chęcią powiększania wpływów i terytoriów. Stworzone w latach 90. XX w. podwaliny i ugruntowana pozycja w quasi-państwach umożliwiły Putinowi wkroczenie na bardziej zdecydowaną ścieżkę prowadzącą do pełnego podporządkowywania republik. Punktem zwrotnym był oficjalny udział Rosji w konflikcie z Gruzją w 2008 r. po stronie Osetii Południowej i Abchazji. Moskwa odwołała się do środków militarnych celem osiągnięcia oczekiwanych efektów w polityce zagranicznej. Dalsze aktywności Putina, w tym m.in. oficjalne uznanie Abchazji oraz Osetii Południowej, wzmożone dotacje, masowa paszportyzacja i militaryzacja ROP, RA i NRM, były kolejnymi krokami wyłamującymi się spod dotychczasowego modelu działania. Niezwykle wyraźny jest przykład Osetii Południowej, która na podstawie umowy podpisanej w 2015 r. podporządkowała zarówno swoje bezpieczeństwo, jak i politykę zagraniczną mocarstwu. Podsumowując, można stwierdzić, iż FR zmieniła charakter swoich działań z „rozjemcy”, dążącego do zawieszenia broni i zamrożenia konfliktu, na patrona, który sprawuje silną kontrolę nad parapaństwami, gwarantując im przetrwanie, stabilne funkcjonowanie, bezpieczeństwo i opiekę, a poprzez paszportyzację włącza mieszkańców republik pod rosyjską jurysdykcję. Działania podejmowane w okresie prezydentury Putina spowodowały, że zamrożone konflikty stały się mechanizmem polityki neoimperialnej. Mimo że separatystyczne republiki nie zostały formalnie włączone do FR, to zamrożenie konfliktów, a szczególnie późniejsze wykorzystanie ich dla osiągnięcia szeroko zakrojonych celów, *de facto* spowodowało uzależnienie regionów

i stworzenie z nich „rosyjskich enklaw”. Inwazja Rosji na Ukrainę w 2022 r. rzuca nowe światło na politykę mocarstwa wobec państw, szczególnie w przypadku Naddniestrza prawdopodobne staje się odmrożenie konfliktu.

Bibliografia

- 27 let so dnia priniatija Akta prowozglaszenija nezawisimosti Riespubliki Južnaja Osietija, „Ministerstwo inostrannyh del Riespubliki Južnaja Osietija” [27 лет со дня принятия Акта провозглашения независимости Республики Южная Осетия, „Министерство иностранных дел Республики Южная Осетия”] 2019, [on-line:] <https://mfa.rsogov.org/ru/node/2943>.
- Abrahamyanm E., Aliyev H., Souleimanov E.A., *Unrecognized States as a Means of Coercive Diplomacy? Assessing the Role of Abkhazia and South Ossetia in Russia's Foreign Policy in the South Caucasus*, „South-east European and Black Sea Studies” Vol. 18(1), 2018, s. 73-86, <https://doi.org/10.1080/14683857.2017.1390830>.
- Afanasjew J., *Groźna Rosja*, tłum. M. Kotowska, Warszawa 2005.
- Auch M.E., *The Abkhazia Conflict in Historical Perspective*, Baden Baden 2005.
- Bebler A., *Introduction*, [w:] „Frozen Conflicts” in Europe, ed. A. Bebler, Opladen 2015.
- Bescotti E., Rabinovych M., Wittke C., *Passportization: Russia's „Humanitarian” Tool for Foreign Policy, Extra-Territorial Governance, and Military Intervention*, Global Citizenship Observatory (GLOBALCIT) 2022, [on-line:] <https://globalcit.eu/passportization-russias-humanitarian-tool-for-foreign-policy-extra-territorial-governance-and-military-intervention/>.
- Broda M., *Mocarstwowy imperatyw i imperialno-autorytarne fatum współczesnej Rosji*, [w:] *Rosja. Rozważania imperiologiczne*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2015.
- Bryc A., *Putinizm jako doktryna odbudowy imperium*, [w:] *Rosja. Rozważania imperiologiczne*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2015.
- Całus K., *Mołdawia. Rosyjska gra kryzysem gazowym w Naddniestrzu*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2025, [on-line:] <https://www.>

- osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2025-01-08/moldawia-rosyjska-gra-kryzysem-gazowym-w-naddniestrzu.
- Całus K., *Naddniestrze w nowej rzeczywistości międzynarodowej*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2023, [on-line:] https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-12-29/naddniestrze-w-nowej-rzeczywistosci-miedzynarodowej?fbclid=IwY2xjawIe_89leHRuA2FlbQIxMAABHV0QFNmju59epdeQugz-IZGZcPlbYVLC9bu9ZHYo1Q--osWflaMqRpYLaw_aem_jH6eagrjQD0xi9XaRWYXkA.
- Całus K., *Znikający kraj. Mołdawia wobec katastrofy demograficznej*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2025, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2025-01-08/znikajacy-kraj-moldawia-wobec-katastrofy-demograficznej>.
- Chodubski A., *Odrębność narodowościowa i etniczna Kaukazu w warunkach współczesnej unifikacji i dywersyfikacji świata*, „Forum Politologiczne” Vol. 5, 2007, s. 83-104.
- The Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation*, The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation 2023, [on-line:] https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/.
- Countries and Territories*, Freedom House, [on-line:] <https://freedom-house.org/countries/freedom-world/scores>.
- Countries that Recognized South Ossetia's and Abkhazia's Independence*, Tass Russian News Agency 2018, [on-line:] <https://tass.com/world/1007058>.
- Crivenco A., van Löwis S., *Shrinking Transnistria: Trends and Effects of Demographic Decline in a De Facto State*, „Comparative Southeast European Studies” Vol. 70(1), 2022, s. 47-79, <https://doi.org/10.1515/soeu-2021-0089>.
- Czajkowski M., *Geostrategiczne uwarunkowania polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej (szanse rozwojowe i zagrożenia)*, [w:] *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej. Wybrane aspekty stosunków z Polską, Ukrainą i Białorusią*, red. L. Zyblikiewicz, M. Czajkowski, P. Bajor, Kraków 2010.
- Czajkowski M., *Rosja w Europie. Polityka bezpieczeństwa europejskiego Federacji Rosyjskiej*, Kraków 2003.
- Czyż A., *Obszar poradziecki w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Katowice 2023.
- Delong M., *The Concept of Russian Federation Foreign and Security Policy by Eugene Primakov*, „Internal Security” Vol. 12(1), 2020, s. 307-318, <http://dx.doi.org/10.5604/01.3001.0014.3205>.

- Do You Approve of the Activities of Vladimir Putin as the President (Prime Minister) of Russia?*, Statista 2025, [on-line:] <https://www.statista.com/statistics/896181/putin-approval-rating-russia/>.
- Dyner A.M., *Nowa Koncepcja rosyjskiej polityki zagranicznej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (PISM) 2017, [on-line:] https://pism.pl/publikacje/Nowa_Koncepcja_rosyjskiej_polityki_zagranicznej.
- Dyner A.M., *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rosji*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (PISM) 2021, [on-line:] <https://www.pism.pl/publikacje/strategia-bezpieczenstwa-narodowego-rosji>.
- Dyner A.M., *Znaczenie zagranicznych baz wojskowych dla Rosji*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (PISM) 2020, [on-line:] https://pism.pl/publikacje/Znaczenie_zagranicznych_baz_wojskowych_dla_Rosji_.
- Falkowski M., *Rosja wchłania Osetię Południową*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2015, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-03-25/rosja-wchlania-osetie-poludniowa>.
- The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, President of Russia 2008, [on-line:] <http://en.kremlin.ru/supplement/4116>.
- The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, Federation of American Scientists 2000, [on-line:] <https://nuke.fas.org/guide/russia/dctrine/econcept.htm>.
- Gałganek A., *Metoda śledzenia procesu i mechanizmy przyczynowe w badaniu stosunków międzynarodowych*, „Przegląd Politologiczny” 2018, nr 2, s. 7-30, <https://doi.org/10.14746/pp.2018.23.2.1>.
- Gardocki S., *Polityka zagraniczna Rosji. Determinanty, interesy i środki*, „Studia Orientalne” 2020, nr 2(18), s. 7-31, <http://dx.doi.org/10.15804/so2020201>.
- Górecki W., *Abchazja. Dymisja lidera parapaństwa*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2024, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-11-20/abchazja-dymisja-lidera-parapanstwa>.
- Górecki W., *Abchazja. Nowy lider ze starego układu*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2025, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2025-03-03/abchazja-nowy-lider-ze-starego-ukladu>.
- Górecki W., *Abchazja. Reeleksja Chadzýmby*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2019, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2019-09-11/abchazja-reeleksja-chadzymby>.
- Górecki W., *Pelzająca inkorporacja Abchazji. Koniec eksperymentu separatystycznej demokracji*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2025,

- [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-03-12/pelzajaca-inkorporacja-abchazji-koniec-eksperymentu>.
- Górecki W., *Prezydent Rosji powołuje specjalnych przedstawicieli w parapanstwach*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW) 2012, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2012-03-28/prezydent-rosji-powoluje-specjalnych-przedstawicieli-w-parapanstwach>.
- Hypś M., *Integracja sił osetyjskich z rosyjskimi siłami zbrojnymi*, Konflikty 2018, [on-line:] <https://www.konflikty.pl/aktualnosci/wiadomosci/integracja-sil-osetyjskich-z-rosyjskimi-silami-zbrojnymi/>.
- Ilnicki M., *Transformacja kapitalizmu oligarchicznego w Rosji w kapitalizm państwowo-klanowy w latach 2000-2012*, „Społeczeństwo i edukacja” 2012, nr 2, s. 571-591.
- Jakubowski A., *Etniczno-demograficzny wymiar konfliktu gruzińsko-abchaskiego*, [w:] *Europejskie stosunki narodowościowe. Aspekty duchowe i materialne*, red. B. Nitschke, Zielona Góra 2010.
- Jakubowski A., *Problemy rozwoju gospodarczego państw nieuznanych na przykładzie Abchazji*, „Politeja” Vol. 15, 2018, No. 4(55), s. 153-173, <https://doi.org/10.12797/Politeja.15.2018.55.08>.
- Janicki K., *Gruzja, Abchazja, Osetia Południowa*, [w:] *Źródła nienawiści. Konflikty etniczne w krajach postkomunistycznych*, red. K. Janicki, Kraków–Warszawa 2009, s. 89-330.
- Kłaczyński R., *Kultura strategiczna Federacji Rosyjskiej*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2012, nr 1(2), s. 21-38.
- Kosienkowski M., *Federacja Rosyjska wobec Naddniestrza*, Lublin 2008.
- Koźbiał K., *Państwa nieuznawane jako element dezintegrujący w stosunkach międzynarodowych. Wybrane aspekty*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy” Vol. 18, 2018, s. 203-219.
- Lachert J., *Rosja rozdaje paszporty swojej diasporze*, Warsaw Institute 2020, [on-line:] <https://warsawinstitute.org/pl/rosja-rozdaje-paszporty-swojej-diasporze/>.
- Law Ratifying Dual Citizenship Agreement between Russia and South Ossetia*, President of Russia 2022, [on-line:] <http://en.kremlin.ru/catalog/keywords/104/events/68507>.
- Legucka A., *W kierunku Eurazji – nowa koncepcja polityki zagranicznej Rosji*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (PISM) 2023, [on-line:] <https://www.pism.pl/publikacje/w-kierunku-eurazji-nowa-koncepcja-polityki-zagranicznej-rosji>.

- Liu F., *Russia's Foreign Policy over the Past Three Decades: Change and Continuity*, „Chinese Journal of Slavic Studies” Vol. 2, 2022, No. 1, s. 86-99, <https://doi.org/10.1515/cjss-2022-0004>.
- Marandici I., *Multiethnic Parastates and Nation-Building: The Case of the Transnistrian Imagined Community*, „Nationalities Papers” Vol. 48(1), 2020, s. 61-82, <https://doi.org/10.1017/nps.2019.69>.
- Markedonov S., *The Conflict In and Over Abkhazia*, [w:] „Frozen Conflicts” in Europe, ed. A. Bebler, Opladen 2015.
- Markedonov S., *The South Ossetia Conflict*, [w:] „Frozen Conflicts” in Europe, ed. A. Bebler, Opladen 2015.
- Marples R.D., *Historia ZSRR od rewolucji do rozpadu*, Wrocław 2006.
- Marten K., *Putin's Choices: Explaining Russian Foreign Policy and Intervention in Ukraine*, „The Washington Quarterly” Vol. 38, 2015, No. 2, s. 189-204, <https://doi.org/10.1080/0163660X.2015.1064717>.
- Miarka A., *Separatyzm na obszarze poradzieckim w latach 1992-2019*, praca doktorska, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice 2020.
- Number of Russian Armed Forces Personnel from 2018 to 2024*, Statista 2024, [on-line:] <https://www.statista.com/statistics/1334454/russian-armed-forces-personnel/>.
- Olszewski P., *Historyczne uwarunkowania konfliktów etniczno-politycznych na Kaukazie Południowym – wybrane zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2012, nr 2(164), s. 237-257.
- Orzechowski M., *Economic Determinants of Russia's International Position*, „European Research Studies Journal” Vol. 24, 2021, No. 4, s. 185-195.
- Pieter J., *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wrocław 1967.
- Population, Total – Russian Federation*, World Bank Group, [on-line:] <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=RU>.
- Potulski J., *Rosja Putina – polityczny projekt budowy rosyjskiej państwowości*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2011, nr 1(1), s. 107-126.
- Raul Khadzhimba Had a Meeting with President of the Russian Federation*, President of the Republic of Abkhazia 2017, [on-line:] http://presidentofabkhazia.org/en/news_en/detail.php?ELEMENT_ID=6378.
- Report Volume I*, Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia 2009, [on-line:] http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/30_09_09_iifmgc_report.pdf.
- Rösler J., *Naddniestrze jako wielowymiarowy klin w stosunkach międzynarodowych*, „Refleksje. Pismo Naukowe studentów i doktorantów

- WNPiD UAM” 2020, nr 22, s. 57-70, <https://doi.org/10.14746/r.2020.2.5>.
- Rzepecki M., *Próby „rekonkwisty” obszaru poradzieckiego na przykładzie polityki rosyjskiej wobec Kaukazu Południowego w latach 1991-2008*, [w:] *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i świata*, cz. 2: *Wspólnota Niepodległych Państw*, red. M. Smoleń, M. Lubina, Kraków 2011.
- SIPRI Military Expenditure Database, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), [on-line:] <https://milex.sipri.org/sipri>.
- Sokhumi, *Moscow Sign Dual Citizenship Agreement*, Civil Georgia 2022, [on-line:] https://civil.ge/archives/509623?fbclid=IwAR0lMcKRTDUQa3pjPspa442CUzduM_qneIYX3fkQatHtMnsM3_yFRk2RFe4.
- South Ossetia: *The Burden of Recognition*, International Crisis Group 2010, [on-line:] <https://www.refworld.org/pd/4c11f5452.pdf>.
- Szczepaniak K., *Zastosowanie analizy treści w badaniach artykułów prasowych – refleksje metodologiczne*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica” 2012, nr 42, s. 83-112.
- Torun N., *Soviet Nationality Policy: Impact on Ethnic Conflict in Abkhazia and South Ossetia*, „Black Sea Studies” Vol. 18, 2021, No. 70, s. 245-263.
- Tudoroiu T., *The European Union, Russia, and the Future of the Transnistrian Frozen Conflict*, „East European Politics and Societies” Vol. 26, 2012, No. 1, s. 135-161, <https://doi.org/10.1177/0888325411404885>.
- Wawrzusiszyn A., *Neoimperializm w polityce bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*, „Cybersecurity and Law” 2022, No. 8(2), s. 265-277, <https://doi.org/10.35467/cal/157215>.
- Wierzbicki A., *Russkij mir jako projekt restauracyjny imperium*, [w:] *Rosja. Rozważania imperiolologiczne*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2015.
- Włodkowska-Bagan A., *Kultura strategiczna Rosji*, „Sprawy Międzynarodowe” 2017, nr 3.
- Włodkowska-Bagan A., *Polityka Rosji na obszarze poradzieckim*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” Vol. 14, 2017, No. 3, s. 61-88.
- Zakaurtseva T., *The Current Foreign Policy of Russia*, [w:] *Eager Eyes Fixed on Eurasia: Russia and Its Neighbors in Crisis*, Vol. 1, ed. I. Akihiro, Sapporo 2007.
- Ziołkowski J., *Zarządzanie syndromem oblężenia w demokracji liberalnej*, „Studia Politologiczne” 2016, nr 41, s. 170-197.

Zybkiewicz L.W., *Rosja a kraje WNP w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku*, [w:] *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i świata*, cz. 2: *Wspólnota Niepodległych Państw*, red. M. Smoleń, M. Lubina, Kraków 2011.

SZYMON SEBASTIAN KOŁODZIEJ¹

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Abchaski separatyzm w Gruzji

Perspektywy na przyszłość

ABSTRAKT

Artykuł przedstawia skomplikowane relacje gruzińsko-abchaskie na przestrzeni kolejnych lat oraz ich wpływ na współczesne możliwości rozwiązania konfliktu. Analizie poddana zostaje również rosyjska obecność w Abchazji: przebudowa lotniska w Suchumi oraz budowa bazy dla okrętów wojskowych. W kontekście pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę wzmożona obecność rosyjskich wojsk w Abchazji może przybliżyć aneksję nieuznananej republiki przez Rosję. Praca przedstawia stosunek Abchazów wobec takiego scenariusza oraz porównuje go z prorosyjskimi sympatiami w Osetii Południowej.

¹ Szymon Sebastian Kołodziej – student na kierunkach polonistyka-komparatystyka oraz studia eurazjatyckie Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W kwietniu 2024 r. uczestniczył w wyjeździe badawczym do Gruzji, zorganizowanym przez Koło Naukowe „Eurazja” UJ. W latach 2023-2024 pełnił funkcję członka Komisji Rewizyjnej wspomnianego koła. Do jego zainteresowań naukowych należą: badania relacji między kulturą a polityką, funkcjonowanie państw nieuznawanych, analiza dyskursów politycznych, historia najnowsza oraz literatura.

Słowa kluczowe: Abchazja, Gruzja, Badra Gunba, Asłan Bżanija, państwa nieuznawane, Oczamczyra

ABSTRACT

Abkhazian Separatism in Georgia: Future Prospects

The article presents the complicated Georgian-Abkhazian relations over the years and their impact on contemporary possibilities of resolving the conflict. The Russian presence in Abkhazia, manifested through the reconstruction of the airport in Sukhumi and the construction of a naval base, is also analysed. In the context of Russia's full-scale invasion of Ukraine, the increased presence of Russian troops in Abkhazia may lead to an annexation of the unrecognized republic by Russia. The work presents the attitude of the Abkhazians towards this scenario and compares it with pro-Russian sympathies in South Ossetia.

Keywords: Abkhazia, Georgia, Badra Gunba, Aslan Bzhania, unrecognized states, Ochamchire

Przedmiotem artykułu jest quasi-państwo abchaskie oraz zagrożenia ze strony rosyjskiej dla nieuznawanej na arenie międzynarodowej republiki. Wybuch wojny rosyjsko-ukraińskiej w 2022 r. oraz protesty w Tbilisi w 2024 r. przyczyniły się do zwiększenia obecności Rosji w Abchazji. W czasie trwającej wojny Rosja zdecydowała się na budowę bazy dla marynarki wojennej oraz rozbudowę lotniska niedaleko Suchumi. Te decyzje wynikają ze strategicznego położenia Abchazji nad Morzem Czarnym, z dala od możliwego ostrzału ze strony armii ukraińskiej. Zwiększona liczebność rosyjskich wojsk w republice oznaczać może nadchodzącą aneksję Abchazji przez Rosję.

Celem niniejszej pracy jest analiza sytuacji oraz zagrożeń, przed którymi obecnie stoi Abchazja. Podjęto również próbę przewidzenia możliwych scenariuszy na przyszłość, które mogą wydarzyć się w regionie. Należy odpowiedzieć na pytania: Czy wzmożona ingerencja rosyjska w Abchazji może stanowić zagrożenie dla nieuznawanego państwa? Jakie korzyści dla Rosji przyniosłaby anek-

sja Abchazji? Czy w polityce abchaskiej występują wystarczająco silne ruchy prorosyjskie, by przeprowadzić pokojową aneksję?

Autor stawia sobie za zadanie przedstawienie perspektyw Abchazji na niezależność, *status quo* oraz na aneksję przez Rosję, a także ukazanie zróżnicowanych stanowisk Rosji oraz Abchazji wobec tej kwestii. Hipoteza badawcza pracy brzmi następująco: w świetle relacji abchasko-rosyjskich prawdopodobieństwo aneksji Abchazji przez Rosję wzrasta od czasu inwazji Rosji na Ukrainę. W pracy wykorzystano metodologię podejścia historycznego oraz instytucjonalnego, a także użyto metody analizy treści.

Nieuznawane quasi-państwo abchaskie istnieje od 1992 r. i stało się obiektem wielu analiz. W języku polskim problematyką tą zajmowali się: Rafał Czachor, twórca dogłębnej analizy funkcjonowania nieuznawanych republik pt. *Abchazja, Osetia Południowa, Górski Karabach. Geneza i funkcjonowanie systemów politycznych*, oraz analityk Ośrodka Studiów Wschodnich Wojciech Górecki, który Abchazji poświęcił liczne artykuły i jedną ze swoich książek. W tym miejscu warto wymienić także Annę Pająk, autorkę publikacji *Przez most na Inguri. Relacje gruzińsko-abchaskie od 2008 do 2020 roku*, oraz Łukasza Muszyńskiego, autora pracy *Państwa Nieuznawane w Europie Wschodniej. Nadniestrzańska Republika Mołdawska i Republika Abchazji*.

W ciągu ostatnich lat sytuacja w regionie uległa zmianom, na które wpłynęła pełnoskalowa inwazja Rosji na Ukrainę. Z tego powodu analiza najnowszych wydarzeń i zagrożeń dla Abchazji stanowi uzupełnienie starszych badań.

Jeśli chodzi o konflikt abchasko-gruziński, niezwykle ważne jest nakreślenie historii obu narodów, gdyż stanowi ona jedną z płaszczyzn trwającego do dziś sporu politycznego i akademickiego. Warto zauważyć, że nawet nazwanie konfliktu jest tu kwestią sporną:

Gruzini zdecydowanie sprzeciwiają się określaniu konfliktu z lat 1992-1993 mianem „wojny abchasko-gruzińskiej” lub „wojny Gruzji z Abchazją”. To bowiem oznaczałoby przyznanie, że Abchazja stanowi osobny podmiot, nie zaś część państwa gruzińskiego. Konflikt zdaniem Gruzinów był wojną domową w Gruzji – pośrednio na taki termin zgodził się ONZ².

W niniejszej pracy wykorzystane zostało określenie „wojna gruzińsko-abchaska” ze względu na jego przewagę zarówno u badaczy polskich, jak i anglojęzycznych.

Analitycy do określenia sytuacji między tymi dwoma narodami używają sformułowania „etniczne ogradzanie”, opisującego sytuację, gdy nacje odwołują się w debacie do mitów i historii. W tym przypadku konflikt historyczny jest o wiele bardziej skomplikowany, ponieważ z okresu, który Abchazi uważają za początek swojej państwowości, nie zachowały się źródła pisane. Pierwsze państwo, które jednocześnie przypisują sobie Gruzini i Abchazi, to Królestwo Kolchidy. Z perspektywy gruzińskiej był to kraj zamieszkiwany przez Kolchów, których uważają za swoich przodków. Z abchaskiej strony ważniejsze ośrodki handlu Kolchidy znajdowały się na terenie dzisiejszej Abchazji³. W dalszych wiekach wykształciła się państwowość zarówno abchaska, jak i gruzińska. Warto podkreślić, że losy obu państw były różne i co najmniej dwukrotnie w historii Abchazja zachowywała swoją państwowość dłużej od Gruzji. Istotną różnicą między narodem abchaskim a gruzińskim już na początku ich kształtowania się był Kościół, do którego przynależały. Pierwszy z narodów przez długi czas podległy był Konstantynopolowi, podczas gdy drugi wytworzył własny, istniejący do dziś autokefaliczny Kościół Gruzini. Początków współczesnej

2 K. Janicki, *Gruzja, Abchazja, Osetia Południowa*, [w:] *Źródła nienawiści. Konflikty etniczne w krajach postkomunistycznych*, red. K. Janicki, Kraków-Warszawa 2009, s. 98.

3 *Ibidem*, s. 107-108.

wrogości między narodem gruzińskim a abchaskim można szukać w XIX w., gdy stawały one po dwóch stronach barykady podczas powstań przeciwko Rosji.

Abchazom udało się proklamować własną niepodległość jako Abchaska Socjalistyczna Republika Radziecka jeszcze za czasów radzieckich. Jednak w 1931 r. za sprawą Stalina została ona włączona do Gruzjińskiej SRR jako republika autonomiczna. Współcześnie trwający konflikt między Abchazją a Gruzją rozpoczął się wraz z rozpadem Związku Radzieckiego i uzyskaniem niepodległości przez Gruzję. Istotnym jest jednak fakt, że jeszcze przed wybuchem wojny, w 1989 r., w Suchumi doszło do zamieszek, w których śmierć poniosło kilkanaście osób⁴. Istotną przyczyną wybuchu wojny były również olbrzymie zmiany etniczne w regionie, w wyniku których Abchazi stali się mniejszością we własnej ojczyźnie. Taka sytuacja była wynikiem prowadzonej przez władze carskie polityki machadżyrstwa – przesiedlania Abchazów z terytorium kraju, a także gruzinizacji Abchazji w latach 30. XX w. Rafał Czachor w swojej analizie dotyczącej abchaskiego separatyzmu przedstawia następujące wnioski:

Czynnikiem wzmacniającym abchaskie dążenia do niepodległości i opuszczenia państwa gruzińskiego był fakt kardynalnych zmian w składzie etnicznym Abchazji. Jeśli w drugiej połowie XIX wieku liczba Abchazów w Abchazji wynosiła 58,6 tysięcy, a Gruzinów była dwukrotnie niższa, to w 1989 roku Abchazów było 93,2 tysiące wobec 239,7 tysięcy Gruzinów⁵.

Wojciech Górecki w swojej książce *Abchazja* tak przedstawia sytuację w tym regionie:

4 R. Czachor, *Abchazja, Osetia Południowa, Górski Karabach. Geneza i funkcjonowanie systemów politycznych*, Wrocław 2014, s. 115.

5 *Ibidem*, s. 111-112.

Przed rozpadem ZSRR Abchazja liczyła pięćset dwadzieścia pięć tysięcy mieszkańców. Abchazów było ponad dziewięćdziesiąt tysięcy. Prawie osiemnaście procent. Ormian i Rosjan – po siedemdziesiąt pięć tysięcy (pierwszych trochę więcej). Najwięcej było Gruzinów: dwieście czterdzieści tysięcy. [...] Dlaczego osiemnaście procent ma decydować o losie republiki? – pytali. Abchazowie odpowiadali, że to ich ziemia⁶.

Wydarzeniami, które również przyczyniły się do wybuchu wojny, były anulowanie przez Gruzję konstytucji z 1978 r., które zostało odebrane jako likwidacja autonomii Abchazji, oraz wkroczenie żołnierzy gruzińskich w 1992 r. do regionu, mające na celu rozwiązanie posiedzenia Rady Najwyższej Abchazji, także potraktowane przez Abchazów jako agresja.

Pierwsza z trzech wojen w regionie rozpoczęła się w 1992 r. w następstwie wprowadzenia wojsk gruzińskich do domagającej się niepodległości Abchazji.

Wojna wybuchła w 1992 roku. Gruzja, od kilku miesięcy niepodległa, ale pogrążona w kryzysie i rozdzielana przez wewnętrzne konflikty i rozmaite ruchy odśrodkowe, wprowadziła do Abchazji wojsko. Pretekstem była ochrona kolei, biegnącej przez Abchazję i łączącej Gruzję i Armenię z Rosją i Europą. W rzeczywistości chodziło o utarcie nosa Abchazom, którzy szantażowali Tbilisi groźbą secesji⁷.

W konflikt ten zaangażowane zostały inne narody kaukaskie walczące po stronie Abchazji jako Konfederacja Narodów Kaukazu oraz oficjalnie neutralna Rosja⁸. W rezultacie początkowo przegrywająca i słabsza Abchazja przeszła do kontrofensywy i w 1993 r. uzyskała niezależność:

⁶ W. Górecki, *Abchazja*, Wołowiec 2013, s. 23.

⁷ *Ibidem*, s. 21.

⁸ R. Czachor, *op. cit.*, s. 123.

Przez następny rok front stał na Gumiście. W tym samym czasie doszło do szeregu spotkań pomiędzy separatystami a Gruzinami i Rosjanami. Podczas jednego z nich podpisano zawieszenie broni, ale rozejm długo się nie utrzymał. Zerwała go strona abchaska. W ostatnich dniach września 1993 roku Abchazowie rozwinęli ofensywę. Zdobyli Suchumi, Oczamczirę i Gali i doszli do granicy administracyjnej z Gruzją⁹.

Znamiennym faktem jest obecność Rosji jako mediatora zarówno w konflikcie gruzińsko-abchaskim, jak i gruzińsko-osetyjskim, mimo faktu, że wspierała ona separatystów militarnie oraz szkoliła ich dowódców. W wyniku konfliktu Abchazja *de facto* odłączyła się od Gruzji. Konsultacje pokojowe rozpoczęły się w 1993 r. i miały miejsce w Moskwie. Początkowo strony nie były w stanie uzyskać konsensu. Dopiero w kwietniu 1994 r. podpisano porozumienie dotyczące dobrowolnego powrotu uchodźców oraz immunitetu dla osób oskarżonych o zbrodnie wojenne. W maju tego samego roku oficjalnie Abchazja i Gruzja przyjęły rozejm z wyznaczoną linią zdemilitaryzowaną i uwzględnionymi rosyjskimi siłami pokojowymi w regionie. Następne lata były szansą na pokojowe współistnienie Abchazji i Gruzji. Niemniej jednak już w 1998 r. konflikt za sprawą gruzińskich partyzantów rozpoczął się na nowo. Trwał on jedynie sześć dni i zakończył się pokonaniem napastników przez armię abchaską, jednakże podobne konflikty zdarzały się aż do 2008 r. coraz częściej¹⁰. Na marginesie należy zaznaczyć, że w 1999 r. przeprowadzone zostało w Abchazji referendum, w którym znacząca większość respondentów opowiedziała się za niepodległością¹¹.

⁹ W. Górecki, *op. cit.*, s. 22.

¹⁰ R. Czachor, *op. cit.*, s. 129-131, 133, 137.

¹¹ A. Pająk, *Przez most na Inguri. Relacje gruzińsko-abchaskie od 2008 do 2020 roku*, [w:] *Quo vadis Eurazjo? W poszukiwaniu dróg partnerstwa*, red. B. Hordecki, A. Jach, Poznań 2020, s. 4; *The Act of State Independence*

Zbrodnie wojenne, popełniane przez obie strony, do dzisiaj stanowią nierozliczoną przeszłość relacji gruzińsko-abchaskich. Gruzinijskie wojska dopuszczały się m.in. atakowania celów cywilnych, grabieży, gwałtów i zastraszania ludności w czasie walk w Suchumi¹². Czystki etniczne dokonywane przez Abchazów oraz bojowników Konfederacji Narodów Kaukazu na Gruzinach stały się tematem raportu Organizacji Narodów Zjednoczonych¹³. Warto również podkreślić, że do wojny odniósł się w 2001 r. sam Władimir Putin, w jednej ze swoich wypowiedzi zrzucając odpowiedzialność za wojnę na rząd w Tbilisi. Jego wypowiedź wyrażała rosyjskie poparcie dla integralności Gruzji oraz neutralność Federacji Rosyjskiej (FR) w tym konflikcie, a także kładła nacisk na rzekomą słabość Gruzinów¹⁴.

Jak zauważa w swojej analizie regionu Anna Pająk:

Po 2008 roku trudno mówić już o stosunkach gruzińsko-abchaskich, a [trzeba mówić] raczej o rozpoczęciu starań w rozwijaniu polityki / procesu pokojowego, który jest w dużym stopniu determinowany przez stosunki gruzińsko-rosyjskie¹⁵.

of the Republic of Abkhazia Was Adopted on October 12, 1999, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Abkhazia 2018, [on-line:] <https://mfaapsny.org/en/allnews/news/othernews/12-oktyabrya-1999-goda-byl-prinyat-akt-o-gosudarstvennoy-nezavisimosti-respubliki-abkhaziya/> – 7 III 2025.

¹² *Georgia/Abkhazia: Violations of the Laws of War and Russia's Role in the Conflict*, Refworld 1995, [on-line:] <https://www.refworld.org/reference/countryrep/hrw/1995/en/22166> – 6 III 2025.

¹³ *Report of the Secretary-General's Fact-Finding Mission to Investigate Human Rights Violations in Abkhazia, Republic of Georgia*, United Nations Digital Library 1993, [on-line:] <https://digitallibrary.un.org/record/177356?v=pdf> – 6 III 2025.

¹⁴ J. Devdariani, *Putin Takes One Step Back on Georgia, Catching Tbilisi Off-Guard*, Reliefweb 2001, [on-line:] <https://reliefweb.int/report/georgia/putin-takes-one-step-back-georgia-catching-tbilisi-guard> – 6 III 2025.

¹⁵ A. Pająk, *op. cit.*, s. 291.

Powojenna historia relacji gruzińsko-abchaskich łączy się z politycznym zwrotem Gruzji w stronę Zachodu oraz prezydenturą Micheila Saakaszwilego, którego jednym z celów była reintegracja Gruzji i odzyskanie jej północno-zachodniej części, co przyczyniło się do pogorszenia relacji z Abchazją i niewielkich starć przygranicznych¹⁶.

Obecna sytuacja w Abchazji określana jest w wyniku braku porozumień między stronami jako „konflikt zamrożony”. Status Abchazji jako niepodległego od Gruzji państwa uznawany jest jedynie przez kilka państw na świecie:

Owa suwerenność uznawana dziś przez Rosję, Nikaragwę, Wenezuelę, Nauru i Syrię jest jedną z głównych składowych nieustannie podgrzewanego kotła kaukaskiego. Abchazja *de iure* jest częścią Gruzji, jednak *de facto* funkcjonuje jako samodzielny byt uzależniony gospodarczo i politycznie od Rosji¹⁷.

Istotnym dla zrozumienia polityki i sytuacji Abchazji jest fakt, że parapaństwo to, choć nieuznawane na arenie międzynarodowej, wytworzyło struktury upodabniające je do państw demokratycznych: odbywają się wybory, możliwa jest krytyka władzy i przedstawianie różnych opinii w mediach¹⁸.

Począwszy od 19 listopada 2024 r. na czele republiki stoi Badra Gunba¹⁹. Był on wiceprezydentem za kadencji Asłana Bżaniji,

¹⁶ *Ibidem*, s. 289.

¹⁷ *Ibidem*, s. 287.

¹⁸ R. Czachor, *op. cit.*, s. 153.

¹⁹ Badra Gunba objął stanowisko wiceprezydenta Abchazji 23 kwietnia 2020 r. W momencie rezygnacji Asłana Bżaniji z funkcji prezydenta, 19 listopada 2024 r., Badra Gunba zgodnie z konstytucją Republiki Abchazji (art. 66) stał się pełniącym obowiązków głowy parapaństwa. Na okres kampanii prezydenckiej Gunba oficjalnie wziął urlop, w związku z czym od 10 stycznia do 3 marca 2025 r. pełnienie obowiązków prezydenta spadło na barki ówczesnego p.o. premiera republiki – Walerija Bganby. Badra Gunba zwyciężył

który zmuszony był ustąpić przez liczne protesty w swoim kraju²⁰. Ze względu na prezydencki charakter ustroju Abchazji istotna jest również analiza działań obydwu ostatnich liderów. Poprzedni prezydent – Asłan Bżanija – jest byłym szefem tajnych służb Abchazji oraz Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego przy Radzie Ministrów ZSRR, co może mieć związek z prorosyjską polityką prowadzoną podczas jego prezydentury. Przyczynił się on do zbliżenia abchasko-rosyjskiego poprzez umowy ułatwiające Abchazom uzyskanie obywatelstwa rosyjskiego, porozumienia dotyczące usprawnienia przekraczania granicy oraz otwarcie abchaskich portów na handel z Rosją (po nałożeniu na nią sankcji w 2022 r.)²¹. Należy podkreślić, że były prezydent mówił również o tym, że chciałby osiągnąć taki poziom relacji z Rosją, przy którym nie byłyby potrzebne kontrole graniczne²². Najbardziej alarmującą dla przyszło-

w drugiej turze wyborów prezydenckich, które odbyły się 1 marca 2025 r., i dwa dni później wrócił do wykonywania obowiązków prezydenta republiki. Inauguracja Gunby została zaplanowana na początek kwietnia 2025 r., wówczas też pozbędzie się on ostatecznie skrótu „p.o.”, umieszczanego obecnie przed nazwą piastowanego przez niego urzędu; *Gunba, Badra Zurabowicz* [Гунба, Бадра Зурабович], ТАСС 2025, [on-line:] <https://tass.ru/encyclopedia/person/gunba-badra-zurabovich> – 8 III 2025; *Gunba pristupil k ispolnieniju obiazannostiej priezidenta Abchazii do inauguracyi*, Sputnik Abchazija [Гунба приступил к исполнению обязанностей президента Абхазии до инаугурации, Sputnik Абхазия] 2025, [on-line:] <https://sputnik-abkhazia.ru/20250303/gunba-1054014747.html> – 8 III 2025.

²⁰ W. Jagielski, *Abchazja. Buntownicy z czarnomorskiej riwiery w trzy dni obalili prezydenta*, Tygodnik Powszechny 2024, [on-line:] <https://www.tygodnikpowszechny.pl/abchazja-buntownicy-z-czarnomorskiej-riwiery-w-trzy-dni-obalili-prezydenta-189044> – 6 III 2025.

²¹ *Sokhumi, Moscow Sign Dual Citizenship Agreement*, Civil Georgia 2022, [on-line:] <https://civil.ge/archives/509623> – 8 III 2025; *Russia and Occupied Abkhazia to Simplify Crossing*, Civil Georgia 2024, [on-line:] <https://civil.ge/archives/612130> – 6 III 2025.

²² *Aslan Bzhania: Russia and Abkhazia Are Working on Simplifying Border Control*, Interpressnews 2024, [on-line:] <https://www.interpressnews.ge/en/>

ści Abchazji była wypowiedź Asłana Bżaniji, w której zapewnił on o konieczności przekazania pewnego terytorium Moskwie. Chodziło wtedy o liczącą 184 hektary letnią rezydencję Nikity Chruszczowa, o której oddanie, jak zapewniał ówczesny prezydent Abchazji, prosił sam Władimir Putin²³. W tym miejscu warto przytoczyć również słowa Bżaniji, które bardzo dobrze oddają relacje abchasko-rosyjskie: „Rosja mogłaby obejść się bez tej własności, ale czy my będziemy żyć bez wsparcia Rosji?”²⁴.

Rok 2024 i końcówka kadencji Asłana Bżaniji przyniosły w Abchazji kontrowersyjne prawo, wedle którego inwestorzy z Rosji dostawali możliwość wykupywania ziemi oraz inwestowania w ważne dla Abchazji gałęzie gospodarki. Wywołało to zarówno opór społeczeństwa abchaskiego wobec władz w ich kraju, jak i gwałtowne pogorszenie relacji abchasko-rosyjskich. Warto jednakże zauważyć, że protesty Abchazów nie miały antyrosyjskiego charakteru mimo faktu, że stanowiły formę oporu wobec działań elit politycznych i biznesowych Rosji i Abchazji²⁵. FR po odrzuceniu w wyniku protestów umowy przez stronę abchaską wstrzymała dotacje, prąd i Internet dla republiki. Niemiarodajna reakcja i tragiczna sytuacja w quasi-państwie po tej decyzji pokazują, że była to próba złamania oporu Abchazów wobec inwestorów rosyjskich. Stanowi to również odpowiedź na retoryczne pytanie byłego

article/132047-aslan-bzhania-russia-and-abkhazia-are-working-on-simplifying-border-control-i-hope-we-will-reach-such-a-history-of-relations-when-the-checkpoint-will-no-longer-be-needed – 6 III 2025.

23 I. Khashig, „We Must Give Territory to Moscow, or It Will Turn Its Back on Abkhazia” – *Bzhaniya*, JAMnews 2022, [on-line:] <https://jam-news.net/we-must-give-the-territory-to-moscow-or-it-will-turn-its-back-on-abkhazia/> – 6 III 2025.

24 *Ibidem*.

25 W. Górecki, *Abchazja. Dymisja lidera parapaństwa*, Ośrodek Studiów Wschodnich 2024, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-11-20/abchazja-dymisja-lidera-parapanstwa> – 6 III 2025.

prezydenta, czy Abchazi dadzą radę żyć bez wsparcia Rosji. Opór Abchazów wobec umożliwiania Rosjanom kupowania gruntów na ich terytorium nie pierwszy raz staje się punktem zapalnym między tymi państwami: już w 2015 r. Abchazja wprowadziła poprawki w porozumieniach z Rosją, usuwając z nich punkt ułatwiający obywatelom FR uzyskanie obywatelstwa abchaskiego (i tym samym możliwości kupna ziemi)²⁶. Pełniący obecnie obowiązki głowy państwa Badra Gunba rozpoczął swoje urzędowanie od próby naprawy relacji rosyjsko-abchaskich. Stosunki te zdają się ostatnio powracać do stanu sprzed konfrontacji, a strona rosyjska zdecydowała się przywrócić dotacje dla Abchazji²⁷. Pokazuje to występujące w Abchazji, typowe dla państw nieuznawanych, uzależnienie od państwa silniejszego (relacja patron–klient). W zrozumieniu abchaskiej polityki ważne jest również zwrócenie uwagi na klanowość społeczności Kaukazu, która wpływa na relacje między politykami a poszczególnymi grupami wpływu.

Opór społeczeństwa abchaskiego wobec ingerencji w ich państwo szczególnie widoczny może być po porównaniu go z sytuacją w innych parapaństwach na obszarze poradzieckim, szczególnie w Donieckiej Republice Ludowej (DRL) i Ługańskiej Republice Ludowej (ŁRL)²⁸, a także w Republice Osetii Południowej. Wojnę

²⁶ Idem, *Abkhazia's „Creeping” Incorporation: The End of the Experiment of a Separatist Democracy*, Centre for Eastern Studies 2015, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2015-03-10/abkhazias-creeping-incorporation-end-experiment-a-separatist> – 6 III 2025.

²⁷ *Russia Reaffirms Financial Support for Separatist Abkhazia, Pledging Continued Assistance for State Employess and Joint Projects*, Caucasus Watch 2025, [on-line:] <https://caucasuswatch.de/en/news/russia-reaffirms-financial-support-for-separatist-abkhazia-pledging-continued-assistance-for-state-employees-and-joint-projects.html> – 6 III 2025.

²⁸ ŁRL i DRL można klasyfikować jako parapaństwa jedynie w okresie 2014–2022, gdyż siedem miesięcy po rozpoczęciu pełnoskalowej inwazji rosyjskiej na Ukrainę obie te republiki, kontrolujące część terytorium obwodów ługańskiego i donieckiego Ukrainy, wraz z obwodami zaporoskim i chersoń-

rosyjsko-gruzińską w 2008 r. i rosyjsko-ukraińską w 2022 r. łączy wiele podobieństw, spośród których wyodrębnia się specyfika społeczeństwa abchaskiego. Parapaństwa powstałe na terytorium oderwanym od Gruzji wyróżniają uznanie przez nieco większą liczbę państw (po pięć na początek 2025 r.) niż DRL i ŁRL (po trzy na 2022 r.) oraz słabszy wpływ rosyjski na wewnętrzne procesy polityczne²⁹. Znamienną dla Abchazji jest sytuacja z 30 września 2022 r., gdy prezydent Abchazji wspólnie z prezydentem Osetii Południowej gratulowali prorosyjskim przywódcom z anektowanych regionów Ukrainy przyjęcia w skład FR. Prezydent Abchazji tego samego dnia mówił o znaczeniu niepodległości jego kraju, co pokazuje niechęć wobec zjednoczenia z Rosją mimo prokremlowskiej polityki³⁰.

Dyskusja na temat referendum w sprawie przyłączenia do Rosji w społeczeństwie abchaskim jest praktycznie niewidoczna i spotyka się z oporem, podczas gdy społeczeństwo południowoosetyjskie niejednokrotnie wyrażało taką chęć³¹. Zauważyć należy, że również w Osetii Południowej debata na temat połączenia z Rosją jest kwestią dość skomplikowaną: w 2022 r., w trakcie trwania kampanii

skim, zostały oficjalnie anektowane przez Moskwę (wrzesień-październik 2022 r.), stając się tym samym z perspektywy własnego „prawa” oraz prawa rosyjskiego kolejnymi pomiotami FR; *Podpisanije dogoworow o priniatii DNR, ŁNR, Zaporozskoj i Chiersonskoj oblastiej w sostaw Rossii*, Priezidient Rossii [Подписание договоров о принятии ДНР, ЛНР, Запорожской и Херсонской областей в состав России, Президент России] 2022, [on-line:] <http://kremlin.ru/events/president/news/69465> – 8 III 2025.

²⁹ S. Zhemukov, *Abkhazia and South Ossetia: Second-Order Effects of the Russia-Ukraine War*, PONARS Eurasia 2022, [on-line:] <https://www.ponarseurasia.org/abkhazia-and-south-ossetia-second-order-effects-of-the-russia-ukraine-war/> – 6 III 2025.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ C. Atligan, F.C. Feyerabend, *Georgian-Russian Relations: Between Necessity and Ambivalence*, „Security Policy and Crisis Managment” 2015, No. 7, s. 48.

prezydenckiej, jeden z kandydatów, Anatolij Bibiłow, zapowiadał przeprowadzenie referendum w celu przyłączenia Osetii do FR³². Ostatecznie się ono nie odbyło, a w wyborach zwyciężył mniej przychylny idei zjednoczenia kandydat – Ałan Gagłojew. Pokazuje to, że stosunek Osetyjczyków do zjednoczenia z Rosją także ulega zmianom, na co wpływ mogła mieć inwazja Rosji na Ukrainę.

Rafał Czachor w swojej analizie nieuznawanych państw na Kaukazie ocenił determinanty trwałości państwowości Osetii Południowej na 11 punktów, podczas gdy zarówno Abchazja, jak i Górski Karabach otrzymały ich 19³³. Przyczynami takiego stanu rzeczy są niższa niż w Abchazji społeczna chęć utrzymania niepodległości Osetii Południowej, słabe przesłanki historyczne oraz mniejszy potencjał ekonomiczny. Tym samym prorosyjska w oczach odbiorców z Zachodu Abchazja, w porównaniu do Osetii Południowej, staje się państwem próbującym zachować swoją podmiotowość, mimo dużego uzależnienia od Rosji. W tym miejscu warto również zauważyć, że analiza Czachora powstała w 2014 r. i w niektórych miejscach uległa dezaktualizacji: Republika Górskiego Karabachu, której dawano większe szanse przetrwania niż Republice Osetii Południowej, przestała istnieć *de iure* 1 stycznia 2024 r. wraz z wejściem w życie dekretu ostatniego prezydenta Samwela Szahramaniana o rozwiązaniu wszystkich struktur państwowych, a *de facto* – po zajęciu jej terytorium przez Azerbejdżan jesienią 2023 r. Osetia Południowa wciąż natomiast funkcjonuje jako quasi-państwo nieuznawane na arenie międzynarodowej, choć Czachor przyznał jej w swojej pracy o osiem punktów mniej. Pokazuje to trudność w przewidywaniu działań państw regionu na

³² Bibiłow powiedział o konieczności zjednoczenia narodu osetyjskiego, Studium Europy Wschodniej 2022, [on-line:] <https://studium.uw.edu.pl/bibi-low-powiedzial-o-koniecznosci-zjednoczenia-narodu-osetyjskiego/> – 6 III 2025.

³³ R. Czachor, *op. cit.*, s. 412.

rzecz aneksji parapaństw. Sytuacja Górskiego Karabachu może stanowić również przestrogę dla innych nieuznawanych bytów quasi-państwowych: brak zainteresowania patrona w utrzymywaniu niezależności klienta może skutkować jego szybkim upadkiem. Jednakże z perspektywy społeczno-politycznej Abchazja jawi się jako posiadająca większe możliwości przetrwania niż Osetia Południowa, której mieszkańcy w większości zdają się popierać plan dołączenia ich parapaństwa do Rosji.

Jednym z najważniejszych wydarzeń uderzających bezpośrednio w relacje między Abchazją a Gruzją jest budowa przez Rosję bazy dla okrętów w Oczamczyrze, rozpoczęta z końcem 2023 r. Prezydent Abchazji Bżanija przedstawił projekt budowy jako poprawę bezpieczeństwa zarówno dla jego kraju, jak i Rosji³⁴. Warto zaznaczyć, że miejsce budowy bazy znajduje się około 40 kilometrów od gruzińsko-abchaskiej linii rozgraniczenia i stanowić może potencjalne niebezpieczeństwo dla Gruzji. Ministerstwo Spraw Zagranicznych Gruzji przedstawiło budowę jako kolejną formę naruszania integralności terytorialnej Gruzji oraz atak na jej suwerenność³⁵. Badacze regionu zauważają, że budowa nowej bazy dla marynarki wojennej na Morzu Czarnym wynikać może z wojny w Ukrainie i ukraińskich ataków na okręty stacjonujące na Krymie. W takiej sytuacji stacjonowanie okrętów na terytorium Abchazji byłoby dla Rosji bezpieczniejszą opcją. Drugą przyczyną budowy tej placówki może być odpowiedź na chińskie zapowiedzi rozbudowy portu w Anaklii, które mogą przyczynić się do zmiany polityki gruzińskiej na korzyść Chin³⁶. Bliskie położenie

³⁴ P. Chatterjee, *Abkhazia: Russia to Build Naval Base in Georgian Separatist Region, Says Local Leader*, BBC 2023, [on-line:] <https://www.bbc.com/news/world-europe-67017375> – 6 III 2025.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ T. Pastucha, W. Wojtasiewicz, *Georgia's Anaklia Deep Sea Port Project May Open New Routes, but at What Cost?*, Polish Institute of International

geograficzne Oczamczyry i Anaklii sprawia, że obecność rosyjskiej floty może działać odstrasżająco na chińskich inwestorów. Niezależnie od wyniku wojny rosyjsko-ukraińskiej i utrzymania przez Rosję okupowanych terytoriów baza morska na Morzu Czarnym pozwoli jej na zachowanie swojej obecności w regionie oraz oddziaływanie na znajdujące się tam państwa. Szczególnie niebezpieczny dla tego miejsca może być scenariusz, w którym Rosja po zdobyciu terytoriów Ukrainy zaczęłaby dominować na morzu. Istotność zwycięstwa Ukrainy dla bezpieczeństwa Gruzji podnosi do opinii publicznej żołnierze walczący po stronie ukraińskiej w Gruzińskim Legionie Narodowym. Jego dowódca, Mamuka Mamulaszwili, podkreślił w wywiadzie, że klęska Ukrainy w konsekwencji doprowadzi również do okupacji Gruzji³⁷.

W tym miejscu należy wspomnieć o istnieniu 7. Rosyjskiej Bazy Wojskowej w abchaskim mieście Gudauta. 17 lutego 2010 r. strona abchaska i rosyjska podpisały umowę o możliwości działania bazy na 49 lat, z możliwością przedłużenia tego okresu³⁸. Na terytorium bazy znajduje się największe lotnisko wojskowe na Kaukazie Południowym oraz baza dla 131. Samodzielnej Brygady Strzelców Zmotoryzowanych, w której stacjonuje 41 czołgów. Wiadomo też o rozmieszczaniu na terytorium bazy wyrzutni przeciwlotniczych, których zasięg może objąć całe terytorium Gruzji³⁹. Obecność takiej siły militarnej w regionie pozwalać może na wywieranie wpływu przez Rosję zarówno na Abchazję, jak i Gruzję.

Affairs 2024, [on-line:] <https://pism.pl/publications/georgias-anaklia-deep-sea-port-project-may-open-new-routes-but-at-what-cost> – 6 III 2025.

³⁷ *Russia Will Occupy Georgia if Ukraine Loses the War, Georgian Legion Commander Mamulashvili Says*, Online.UA 2024, [on-line:] <https://news.online.ua/en/russia-will-occupy-georgia-if-ukraine-loses-the-war-georgian-legion-commander-mamulashvili-says-877602/> – 6 III 2025.

³⁸ A.K. Olech, A. Rogozińska, *The Russian's Federation Military Bases Abroad*, Warszawa 2020, s. 6.

³⁹ *Ibidem*, s. 7.

W 2014 r. Abchazja podpisała również „Traktat o sojuszu i partnerstwie strategicznym”, którego jednym z zapisów jest utworzenie wspólnych, rosyjsko-abchaskich oddziałów wojskowych, zwiększone wsparcie finansowe dla Abchazji oraz przystosowanie jej do standardów Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej⁴⁰. Warto też zwrócić uwagę na zapisy samego traktatu, które zakładały m.in.: zwiększenie współpracy rosyjsko-abchaskiej poprzez prowadzenie skoordynowanej polityki międzynarodowej (art. 3, 4); współpracę wojskową i wzajemne wsparcie w przypadku agresji zewnętrznej, wspólną ochronę „granicy abchasko-gruzińskiej” oraz utworzenie wspólnego zgrupowania wojsk rosyjsko-abchaskich (art. 5, 6, 7); szeroko zakrojone wsparcie socjalne dla obywateli FR mieszkających w Abchazji (art. 15, 16, 17)⁴¹. Znamiennym jest art. 4 tego porozumienia stanowiący, że FR podejmie wszelkie możliwe działania w celu rozszerzenia państw uznających Abchazję na arenie międzynarodowej oraz okaże wsparcie dla Abchazji w przystąpieniu do organizacji międzynarodowych. Z powyższego traktatu wynioskować można, że Moskwa prowadziła strategię uzależniania Abchazji od siebie, przy jednoczesnym wpieraniu tych mieszkańców, którzy przyjęli rosyjskie obywatelstwo, bez widocznych planów na aneksję Abchazji.

W 2025 r. Abchazja wspólnie z Rosją dokonała przebudowy niedziałającego od lat lotniska Suchumi, co świadczy o zacieśnieniu współpracy w zakresie rozwoju abchaskiej infrastruktury.

⁴⁰ C. Atligan, F.C. Feyerabend, *op. cit.*, s. 48.

⁴¹ *Dogovor miezdu Rossijskoj Fiedieraczej i Riespublikoj Abchazija o sojuznichestwie i stratiegičeskom partnerstwie ot 24.11.2014*, Ministerstwo inostrannyh del Rossijskoj Fiedieracyi 2015 [*Договор между Российской Федерацией и Республикой Абхазия о союзничестве и стратегическом партнёрстве от 24.11.2014*, Министерство иностранных дел Российской Федерации 2015], [on-line:] https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/2_contract/44066/#sel=1:1:1W,1:2:W1 – 6 III 2025.

Warto podkreślić, że władze FR zaczynają coraz bardziej naciskać na rząd Abchazji w celu zwiększenia nad nim kontroli oraz być może przyszłej aneksji kraju. Strona gruzińska oraz zagraniczni dziennikarze zauważają także, że przebudowa lotniska może być pierwszym krokiem do przyłączenia Abchazji do Rosji, zwłaszcza że w Abchazji jest już 17 baz wojskowych armii rosyjskiej⁴². Alarmująca jest również spółka zajmująca się budową. Infrastructure Development powstało w 2023 r., niedługo po podpisaniu umowy inwestycyjnej. Co więcej, właścicielem spółki jest syn Raszyda Nurgalijewa, byłego rosyjskiego ministra spraw wewnętrznych oraz funkcjonariusza służb specjalnych⁴³. Istotnym jest również fakt, że to w tym mieście znajduje się wspomniana wyżej rezydencja Chruszczowa, o przejęcie której występował Władimir Putin.

Powyższe sytuacje mogą mieć miejsce ze względu na silne uzależnienie Abchazji od Rosji istniejące na wielu płaszczyznach: ekonomicznej, militarnej, technologicznej, kulturalnej, społecznej i politycznej. W tym momencie Rosja jest największym partnerem handlowym Abchazji zarówno pod względem importu, jak i eksportu. Jest to 60-80% importu do kraju oraz 70% eksportu (drugim partnerem handlowym Abchazji jest Turcja)⁴⁴. Militarne i technologiczne zależności Abchazji od Rosji widoczne są we wspomnianej wyżej obecności rosyjskich żołnierzy, a także w zdominowaniu abchaskiej polityki ludźmi powiązanymi z Rosją: z 19 najwyższymi po-

⁴² G. Menabde, *Russia's Restoration of Sukhumi Airport May Lead to Full Annexation of Abkhazia*, The Jamestown Foundation 2023, [on-line:] <https://jamestown.org/program/russias-restoration-of-sukhumi-airport-may-lead-to-full-annexation-of-abkhazia/> – 6 III 2025.

⁴³ *Son of Russian Security Official Revealed as Sukhumi Airport Investor*, OC Media 2023, [on-line:] <https://oc-media.org/son-of-russian-security-official-revealed-as-sukhumi-airport-investor/> – 6 III 2025.

⁴⁴ A.W.M. Gerrits, M. Bader, *Russian Patronage over Abkhazia and South Ossetia: Implications for Conflict Resolution*, „East European Politics” Vol. 32, 2016, No. 3, s. 301.

stawionych abchaskich polityków 9 studiowało w Moskwie⁴⁵. Pokazuje to, jak trudne byłoby dla Abchazji odcięcie się od wpływów rosyjskich.

Pomimo dominacji Kremla w Abchazji pojawiają się także widoczne słowa sprzeciwu wobec zagrożenia aneksją przez Rosję. „Ministerstwo Spraw Zagranicznych” Abchazji podkreśliło w sierpniu 2023 r., że państwowość ich kraju nie będzie przedmiotem żadnej dyskusji i chcą pozostać suwerennym, niepodległym narodem, zachowując sojusznicze relacje z Rosją⁴⁶. Również wypowiedź sekretarza „Rady Bezpieczeństwa” Abchazji i byłego premiera Siergieja Szamby, stanowiąca odpowiedź na wyrażoną przez Dmitrija Miedwiediewa chęć przyłączenia Abchazji i Osetii Południowej do Rosji, nie pozostawia złudzeń co do opinii rządu abchaskiego na temat ewentualnej aneksji. Szamba powiedział, że strona rosyjska nie przedstawiła jeszcze żadnych formalnych wniosków o dołączenie Abchazji do FR, oraz dodał, że nie widzi obecnie żadnego ugrupowania politycznego w Abchazji, które dążyłoby do takiego rozwiązania⁴⁷.

Istotnym czynnikiem wpływającym na bezpieczeństwo Abchazji mogą być również relacje rosyjsko-gruzińskie. Należy pokreślić dużą rozbieżność między rządem Gruzji a obywatelami, co uwi-

⁴⁵ *Ibidem*, s. 303.

⁴⁶ *Kommentarij Ministierstwa inostrannyh del Riespubliki Abchazija*, Ministerstwo inostrannyh del Riespubliki Abchazija 2023 [*Комментарий Министерства иностранных дел Республики Абхазия*, Министерство иностранных дел Республики Абхазия 2023], [on-line:] http://mfaapsny.org/ru/allnews/news/statements_speeches/v-segodnyashnikh-usloviyakh-sistema-mezhdunarodnoy-bezopasnosti-nakhoditsya-v-sostoyanii-znachi-telno/ – 6 III 2025.

⁴⁷ *Abkhazia: Seeking Alliance but Standing Apart from Russian Federation*, Abkhaz World 2023, [on-line:] <https://abkhazworld.com/aw/current-affairs/2484-abkhazia-seeking-alliance-but-standing-apart-from-russian-federation> – 6 III 2025.

doczniły protesty przeciwko ustawie o zagranicznych agentach z 2024 r., które z czasem przerodziły się w żądania powtórzenia wyborów parlamentarnych. Protesty te ujawniają antyrosyjskie i prozachodnie tendencje obecne w debacie publicznej Gruzji. Pomimo faktu, że trudne relacje rosyjsko-gruzińskie są z perspektywy Abchazów czymś pożądanym, podkreślić należy, że przekroczenie krytycznej linii tych relacji i wybuch nowej wojny dla nieuznawanej republiki zakończyłyby się prawdopodobnie jej końcem. Obecna sytuacja Gruzji jest niezwykle skomplikowana również ze względu na to, że premier Gruzji zdecydował się na odsunięcie rozmów akcesyjnych z Unią Europejską do 2028 r.⁴⁸ Taka decyzja w sensie geopolitycznym oddala Gruzję od Zachodu i przybliża do FR.

Z powyższych powodów najbliższe lata dla Abchazji mogą okazać się bardzo trudne. Otoczenie przez dwa państwa, mogące dążyć do odebrania Abchazji niezależności, oraz strategiczne usytuowanie nad Morzem Czarnym sprawiają, że nieuznawana republika znajduje się w niebezpiecznym położeniu. Czynnikiem wpływającym na poprawę sytuacji Abchazji i zmniejszającym prawdopodobieństwo jej aneksji przez Rosję jest w zdecydowanym stopniu opór samych Abchazów. Łukasz Muszyński w swojej pracy naukowej *Analiza czynników umożliwiających funkcjonowanie państw nieuznawanych* wymienia pięć takich czynników⁴⁹. Spośród nich szczególnie ważne dla przyszłości Abchazji są trzy: dysfunkcyjność państwa macierzystego (Gruzji), potencjał własny oraz zaangażowanie podmiotów zewnętrznych (Rosji). Problemy

⁴⁸ W. Górecki, *Gruzja zawiesza integrację z UE*, Ośrodek Studiów Wschodnich 2024, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-11-29/gruzja-zawiesza-integracje-z-ue> – 6 III 2025.

⁴⁹ Ł. Muszyński, *Analiza czynników umożliwiających funkcjonowanie państw nieuznawanych*, [w:] *Wojna–konflikt–spór. Obszary rywalizacji w przestrzeni międzynarodowej*, red. R. Kordonski, A. Kordonska, Ł. Muszyński, Olsztyn–Łwów 2020, s. 186.

wewnętrzne Gruzji sprawiają, że niemożliwe jest obecnie wymuszenie przez nią na parapaństwach reintegracji, szczególnie gdy stacjonują w nich rosyjskie wojska. Potencjał własny Abchazji jest w większości połączony z FR. Daje to Rosji możliwość nacisków na Abchazję w celu wymuszenia na niej prokremlowskiej polityki. Z tego powodu i mimo faktu, że ryzyko aneksji Abchazji wzrosło po inwazji Rosji na Ukrainę, zaryzykować można twierdzenie, że dla Władimira Putina bardziej opłacalnym jest utrzymywanie Abchazji w formie kontrolowanego quasi-państwa niż jej aneksja, która spotkałaby się prawdopodobnie z silnym oporem samych Abchazów.

Bibliografia

- Abkhazia: Seeking Alliance but Standing Apart from Russian Federation*, Abkhaz World 2023, [on-line:] <https://abkhazworld.com/aw/current-affairs/2484-abkhazia-seeking-alliance-but-standing-apart-from-russian-federation>.
- The Act of State Independence of the Republic of Abkhazia Was Adopted on October 12, 1999*, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Abkhazia 2018, [on-line:] <https://mfaapsny.org/en/allnews/news/other-news/12-oktyabrya-1999-goda-byl-prinyat-akt-o-gosudarstvennoy-nezavisimosti-respubliki-abkhaziya/>.
- Aslan Bzhania: Russia and Abkhazia Are Working on Simplifying Border Control*, Interpressnews 2024, [on-line:] <https://www.interpressnews.ge/en/article/132047-aslan-bzhania-russia-and-abkhazia-are-working-on-simplifying-border-control-i-hope-we-will-reach-such-a-history-of-relations-when-the-checkpoint-will-no-longer-be-needed>.
- Atligan C., Feyerabend F.C., *Georgian–Russian Relations: Between Necessity and Ambivalence*, „Security Policy and Crisis Management” 2015, No. 7, s. 35–53.
- Bibilow powiedział o konieczności zjednoczenia narodu osetyjskiego*, Studium Europy Wschodniej 2022, [on-line:] <https://studium.uw.edu.pl/bibilow-powiedzial-o-koniecznosc-zjednoczenia-narodu-osetyjskiego/>.

- Chatterjee P., *Abkhazia: Russia to Build Naval Base in Georgian Separatist Region, Says Local Leader*, BBC 2023, [on-line:] <https://www.bbc.com/news/world-europe-67017375>.
- Czachor R., *Abchazja, Osetia Południowa, Górski Karabach. Geneza i funkcjonowanie systemów politycznych*, Wrocław 2014.
- Devdariani J., *Putin Takes One Step Back on Georgia, Catching Tbilisi Off-Guard*, Reliefweb 2001, [on-line:] <https://reliefweb.int/report/georgia/putin-takes-one-step-back-georgia-catching-tbilisi-guard>.
- Dogovor między Rossijskiej Fiedieracyjej i Rjespublikoj Abchazija o sojuznicestwie i strategiczeskom partnerstwie ot 24.11.2014*, Ministerstwo inostrannyh dzieł Rossijskiej Fiedieracyi 2015 [Договор между Российской Федерацией и Республикой Абхазия о союзничестве и стратегическом партнерстве от 24.11.2014, Министерство иностранных дел Российской Федерации 2015], [on-line:] https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/2_contract/44066/#sel=1:1:1W,1:2:W1.
- Georgia/Abkhazia: Violations of the Laws of War and Russia's Role in the Conflict*, Refworld 1995, [on-line:] <https://www.refworld.org/reference/countryrep/hrw/1995/en/22166>.
- Gerrits A.W.M., Bader M., *Russian Patronage over Abkhazia and South Ossetia: Implications for Conflict Resolution*, „East European Politics” Vol. 32, 2016, No. 3, s. 297-313.
- Górecki W., *Abchazja*, Wołowiec 2013.
- Górecki W., *Abchazja. Dymisja lidera parapaństwa*, Ośrodek Studiów Wschodnich 2024, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-11-20/abchazja-dymisja-lidera-parapanstwa>.
- Górecki W., *Abkhazia's „Creeping” Incorporation: The End of the Experiment of a Separatist Democracy*, Centre for Eastern Studies 2015, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2015-03-10/abkhazias-creeping-incorporation-end-experiment-a-separatist>.
- Górecki W., *Gruzja zawiesza integrację z UE*, Ośrodek Studiów Wschodnich 2024, [on-line:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-11-29/gruzja-zawiesza-integracje-z-ue>.
- Gunba, Badra Zurabowicz* [Гунба, Бадра Зурабович], ТАСС 2025, [on-line:] <https://tass.ru/encyclopedia/person/gunba-badra-zurabovich>.
- Gunba pristupil k ispolnieniju obiazannostiej priezidenta Abchazii do inauguracyi*, Sputnik Abchazija 2025 [Гунба приступил к исполне-

- нию обязанностей президента Абхазии до инаугурации, Sputnik Абхазия 2025], [on-line:] <https://sputnik-abkhazia.ru/20250303/gunba-1054014747.html>.
- Janicki W., *Abchazja. Buntownicy z czarnomorskiej riwieri w trzy dni obalili prezydenta*, Tygodnik Powszechny 2024, [on-line:] <https://www.tygodnikpowszechny.pl/abchazja-buntownicy-z-czarnomorskiej-riwieri-w-trzy-dni-obalili-prezydenta-189044>.
- Janicki K., *Gruzja, Abchazja, Osetia Południowa*, [w:] *Źródła nienawiści. Konflikty etniczne w krajach postkomunistycznych*, red. K. Janicki, Kraków–Warszawa 2009, s. 89-330.
- Khashig I., „We Must Give Territory to Moscow, or It Will Turn Its Back on Abkhazia” – Bzhaniya, JAMnews 2022, [on-line:] <https://jam-news.net/we-must-give-the-territory-to-moscow-or-it-will-turn-its-back-on-abkhazia/>.
- Kommentarij Ministierstwa inostrannyh del Riespubliki Abchazija*, Ministerstwo inostrannyh del Riespubliki Abchazija 2023 [*Комментарий Министерства иностранных дел Республики Абхазия*, Министерство иностранных дел Республики Абхазия 2023], [on-line:] http://mfaapsny.org/ru/allnews/news/statements_speeches/v-segodnyashnikh-usloviyakh-sistema-mezhdunarodnoy-bezopasnosti-nakhoditsya-v-sostoyanii-znachitelno/.
- Menabde G., *Russia's Restoration of Sukhumi Airport May Lead to Full Annexation of Abkhazia*, The Jamestown Foundation 2023, [on-line:] <https://jamestown.org/program/russias-restoration-of-sukhumi-airport-may-lead-to-full-annexation-of-abkhazia/>.
- Muszyński Ł., *Analiza czynników umożliwiających funkcjonowanie państw nieuznawanych*, [w:] *Wojna–konflikt–spór. Obszary rywalizacji w przestrzeni międzynarodowej*, red. R. Kordonski, A. Kordonska, Ł. Muszyński, Olsztyn–Łwów 2020, s. 178-187.
- Olech A.K., Rogozińska A., *The Russian's Federation Military Bases Abroad*, Warszawa 2020.
- Pająk A., *Przez most na Inguri. Relacje gruzińsko-abchaskie od 2008 do 2020 roku*, [w:] *Quo vadis Eurazjo? W poszukiwaniu dróg partnerstwa*, red. B. Hordecki, A. Jach, Poznań 2020, s. 287-302.
- Pastucha T., Wojtasiewicz W., *Georgia's Anaklia Deep Sea Port Project May Open New Routes, but at What Cost?*, Polish Institute of International Affairs 2024, [on-line:] <https://pism.pl/publications/georgias-anaklia-deep-sea-port-project-may-open-new-routes-but-at-what-cost>.

- Podpisanije dogoworow o priniatii DNR, LNR, Zaporożskoj i Chiersonskoj obławstiej w sostaw Rossii, Priezident Rossii 2022* [Подписание договоров о принятии ДНР, ЛНР, Запорожской и Херсонской областей в состав России, Президент России 2022], [on-line:] <http://krem-lin.ru/events/president/news/69465>.
- Report of the Secretary-General's Fact-Finding Mission to Investigate Human Rights Violations in Abkhazia, Republic of Georgia*, United Nations Digital Library 1993, [on-line:] <https://digitallibrary.un.org/record/177356?v=pdf>.
- Russia and Occupied Abkhazia to Simplify Crossing*, Civil Georgia 2024, [on-line:] <https://civil.ge/archives/612130>.
- Russia Reaffirms Financial Support for Separatist Abkhazia, Pledging Continued Assistance for State Employeess and Joint Projects*, Caucasus Watch 2025, [on-line:] <https://caucasuswatch.de/en/news/russia-reaffirms-financial-support-for-separatist-abkhazia-pledging-continued-assistance-for-state-employees-and-joint-projects.html>.
- Russia Will Occupy Georgia if Ukraine Loses the War, Georgian Legion Commander Mamulashvili Says*, Online.UA 2024, [on-line:] <https://news.online.ua/en/russia-will-occupy-georgia-if-ukraine-loses-the-war-georgian-legion-commander-mamulashvili-says-877602/>.
- Sokhumi, Moscow Sign Dual Citizenship Agreement*, Civil Georgia 2022, [on-line:] <https://civil.ge/archives/509623>.
- Son of Russian Security Official Revealed as Sukhumi Airport Investor*, OC Media 2023, [on-line:] <https://oc-media.org/son-of-russian-security-official-revealed-as-sukhumi-airport-investor/>.
- Zhemukov S., Abkhazia and South Ossetia: Second-Order Effects of the Russia-Ukraine War*, PONARS Eurasia 2022, [on-line:] <https://www.ponarseurasia.org/abkhazia-and-south-ossetia-second-order-effects-of-the-russia-ukraine-war/>.

EUGENIUSZ PORTNY¹

Szkoła Doktorska Nauk Społecznych
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Dyplomacja bez uznania

Relacje abchasko-tureckie po rozpadzie Związku Radzieckiego
(1992-2025)

ABSTRAKT

W niniejszym artykule analizie poddana została aktywność (pro-)dyplomatyczna Abchazji na odcinku tureckim, który zgodnie z „Koncepcją polityki zagranicznej Republiki Abchazji” z 2020 r. został uznany za jeden z podstawowych priorytetów abchaskiej dyplomacji. Zbadane zostały działania Abchazji zmierzające ku zacieśnieniu kontaktów z abchaską diasporą w Turcji. Wsparcie diaspory ma zasadnicze znaczenie dla sukcesu abchaskiej polity-

¹ Eugeniusz Portny – doktorant w Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, absolwent stosunków międzynarodowych i studiów eurazjatyckich ukończonych na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ. Uczestnik wyjazdu badawczego do Gruzji, zorganizowanego przez Koło Naukowe „Eurazja” UJ w 2024 r. Obecnie przygotowuje rozprawę doktorską poświęconą tendencjom odśrodkowym wśród mniejszości etnicznych Federacji Rosyjskiej. Jego zainteresowania badawcze obejmują etnopolitykę, ruchy separatystyczne, procesy państwowotwórcze oraz zjawiska para- i protodyplomacji.

ki zagranicznej względem Turcji, gdyż odgrywa ona rolę pomostu między władzami Abchazji a światem tureckiego biznesu i tureckiej polityki. Największe postępy na polu bilateralnej współpracy abchasko-tureckiej poczyniono na szczeblu samorządowym i w dziedzinie edukacji. Na przestrzeni lat Abchazom udało się również nawiązać kontakty z niektórymi tureckimi partiami politycznymi. Poza tym Turcja pozostaje ważnym partnerem handlowym Abchazji (drugim po Rosji). W obecnych warunkach perspektywa uznania niepodległości Abchazji przez Turcję wydaje się iluzoryczna. Niemniej jednak Suchumi będzie podejmować dalsze działania zmierzające ku przygotowaniu gruntu pod przyszłe sformalizowanie i podniesienie rangi stosunków z Turcją, gdyby sytuacja międzynarodowa uległa zmianie. Artykuł opiera się na analizie źródeł zastanych, metodzie historycznej i instytucjonalno-prawnej.

Słowa kluczowe: Abchazja, Turcja, diaspora, polityka zagraniczna, quasi-państwo, protodyplomacja, pełnomocne przedstawicielstwo

ABSTRACT

Diplomacy without Recognition: Abkhaz-Turkish Relations after the Collapse of the Soviet Union (1992-2025)

In this article, the author analyses Abkhazia's (proto-)diplomatic relations with Turkey, indicated as one of the core priorities of Abkhaz diplomacy in the 2020 „Concept of Foreign Policy of the Republic of Abkhazia.” The study examines Abkhazia's efforts to strengthen its ties with the Abkhaz diaspora in Turkey. A support of this diaspora is crucial for the success of Abkhazia's foreign policy toward Turkey as it serves as a bridge between the Abkhaz authorities and the circles of Turkish business and politics. The greatest advances in bilateral Abkhaz-Turkish cooperation have been achieved at the local government level and in the field of education. Over the years, Abkhazians have also managed to establish contacts with some Turkish political parties. Furthermore, Turkey remains an important trading partner for Abkhazia, second only to Russia. Under current conditions, the prospect of Turkey recognizing Abkhaz independence appears illusory. Nevertheless, Sukhumi will continue to undertake further measures aimed at setting the stage for the future formalization and elevation of relations with Turkey,

should the international environment change. This article is based on secondary source analysis, the historical and the institutional-legal methods.

Keywords: Abkhazia, Turkey, diaspora, foreign policy, quasi-state, proto-diplomacy, plenipotentiary representative

Wstęp

Niniejsza praca ma na celu scharakteryzowanie polityki zagranicznej Republiki Abchazji (dalej: Abchazja) wobec Republiki Tureckiej (dalej: Turcja) od wczesnych lat 90. XX w. do połowy lat 20. XXI w. W związku z tym postawione zostały następujące pytania badawcze: Jakie działania podejmuje Abchazja, aby rozwijać współpracę z abchaską diasporą w Turcji? W jaki sposób diaspora wspiera wysiłki abchaskiej dyplomacji w Turcji? Czy aktywność dyplomatyczna na kierunku tureckim przynosi pozytywne efekty w kontekście poszerzania kontaktów politycznych Abchazji z zagranicą? W jakich obszarach występuje najbardziej intensywna współpraca bilateralna między Abchazją a Turcją? Jakie znaczenie dla abchaskiej gospodarki ma handel ze stroną turecką?

Artykuł opiera się na analizie źródeł zastanych, metodzie historycznej i instytucjonalno-prawnej. Dzięki metodzie historycznej możliwe było pokazanie, w jaki sposób stosowana na przestrzeni wieków polityka Rosjan i Gruzinów wobec Abchazów przyczyniła się do wybuchu aktualnego konfliktu, a co za tym idzie – do decyzji o ogłoszeniu niepodległości przez Abchazję w latach 90. XX w. Metoda ta umożliwiła również przedstawienie genezy relacji abchasko-tureckich, w których kluczową rolę odgrywa abchaska diaspora w Turcji, sięgająca korzeniami drugiej połowy XIX w. Z kolei metoda instytucjonalno-prawna została zastosowana przy analizie abchaskich dokumentów rządowych, takich jak „Deklara-

cja suwerenności państwowej Abchaskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej” z 1990 r., „Koncepcja polityki zagranicznej Republiki Abchazji” z 2020 r. czy wybrane raporty Państwowego Komitetu Celnego separatystycznej republiki.

Praca wypełnia lukę badawczą w naukach politologicznych i o stosunkach międzynarodowych, gdyż wcześniej nie powstały opracowania w całości poświęcone współczesnym relacjom abchasko-tureckim. Były one co najwyżej wątkiem pobocznym analiz dotyczących pozycji Turcji na Kaukazie lub rywalizacji rosyjsko-tureckiej w regionie. Materiał źródłowy niniejszej pracy stanowią wybrane monografie i artykuły naukowe, dane statystyczne, raporty, źródła internetowe oraz doniesienia prasowe. Ze względu na aktualność i rozwojowy charakter badanego tematu, które wiążą się z niedoborem poważniejszych opracowań naukowych, nieocenione stały się zamieszczone w Internecie oficjalne komunikaty abchaskich instytucji oraz materiały prasowe, zwłaszcza te pochodzące z mediów abchaskich i gruzińskich.

Jeśli chodzi o dotychczasowy stan badań, poza cytowanymi w dalszej części artykułu pracami naukowymi należy dodatkowo wyróżnić teksty autorstwa Laurenta Vinatiera pt. *Between Russia and the West: Turkey as an Emerging Power and the Case of Abkhazia*², Andrei Weiss i Yany Zabanovej pt. *Georgia and Abkhazia Caught between Turkey and Russia: Turkey's Changing Relations with Russia and the West in 2015-2016 and Their Impact on Georgia and Abkhazia*³ oraz Ergün Özgür pt. *The North*

2 L. Vinatier, *Between Russia and the West: Turkey as an Emerging Power and the Case of Abkhazia*, „China and Eurasia Forum Quarterly” 2009, t. 7, No. 4, s. 73-94.

3 A. Weiss, Y. Zabanova, *Georgia and Abkhazia Caught between Turkey and Russia: Turkey's Changing Relations with Russia and the West in 2015-2016 and Their Impact on Georgia and Abkhazia*, „Stiftung Wissenschaft und Politik Comments” 2016, nr. 54, s. 1-8.

*Caucasian and Abkhazian Diasporas, Their Lobbying Activities in Turkey*⁴.

Począwszy od 1931 r. Abchazja wchodziła w skład Gruzjińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej jako republika autonomiczna⁵. W 1990 r., u schyłku istnienia Związku Radzieckiego, Rada Najwyższa (parlament) Abchazji uchwaliła deklarację suwerenności państwowej republiki, zgodnie z którą prawo abchaskie miało mieć pierwszeństwo nad prawem gruzińskim i związkowym (art. 7). Ponadto na mocy deklaracji Abchazja miała być uprawniona do otwierania własnych przedstawicielstw w innych republikach radzieckich oraz państwach trzecich (art. 10)⁶. W 1992 r. dążenia odśrodkowe Abchazów z jednej strony oraz chęć rządu centralnego w Tbilisi odzyskania kontroli nad regionem z drugiej doprowadziły do wybuchu wojny gruzińsko-abchaskiej, w wyniku której Abchazja uzyskała *de facto* niepodległość⁷, pozostając jednak państwem nieuznanym na świecie. Referendum z 1999 r. potwierdziło status Abchazji jako suwerennego i demokratycznego państwa. W tym samym roku uchwalony został akt o niepodległości państwowej Abchazji, w którym zawarto apel do społeczności międzynarodowej o uznanie niepodległości republiki na podstawie prawa narodów do samostanowienia⁸.

4 E. Özgür, *The North Caucasian and Abkhazian Diasporas, Their Lobbying Activities in Turkey*, [w:] *Caucasus Studies: Migration, Society and Language*, ed. K. Vamling, Malmö 2011, s. 80-87.

5 S. Lakoba, *Abkhaziia posle dvukh imperii XIX-XXI vv.* [С. Лакоба, *Абхазия после двух империй XIX-XXI вв.*], Sapporo 2004, s. 13-14.

6 *Deklaratsiia o gosudarstvennom suverenitete Abkhazskoi Sovetskoi Sotsialisticheskoi Respubliki ot 25 avgusta 1990 goda*, Apsuara [Декларация о государственном суверенитете Абхазской Советской Социалистической Республики от 25 августа 1990 года, Апсуара], [on-line:] <http://www.apsuara.ru/portal/book/export/html/1013> – 19 V 2025.

7 Gorąca faza konfliktu zakończyła się w 1993 r.

8 *Aktu o gosudarstvennoi nezavisimosti Abkhazii 25 let*, Apsnypress 2024 [Акту о государственной независимости Абхазии 25 лет, Апсныпресс

Federacja Rosyjska (dalej: Rosja) oficjalnie uznała niepodległość Abchazji i Osetii Południowej dopiero w 2008 r. po tzw. wojnie pięciodniowej z Gruzją⁹. Charakter relacji bilateralnych między Rosją a Abchazją jest przykładem stosunków typu „patron–klient”. Moskwa pozostaje głównym partnerem gospodarczym i gwarantem bezpieczeństwa Suchumi. Jednocześnie relacje sojusznicze między nimi są wyraźnie asymetryczne, co przyznaje również strona abchaska.

W grudniu 2020 r. w formie dekretu prezydenta Aśłana Bżaniji przyjęta została „Koncepcja polityki zagranicznej Republiki Abchazji”. Był to pierwszy w historii współczesnej Abchazji dokument kompleksowo opisujący strategię państwa w dziedzinie dyplomacji. W trzeciej części Koncepcji relacje z Turcją zostały wyszczególnione i uznane za jeden z głównych kierunków polityki zagranicznej Abchazji. Nie ma w tym nic dziwnego, gdyż dla Abchazji, państwa nieuznanego na arenie międzynarodowej, które z tego powodu boryka się z ogromnymi problemami (politycznymi, społecznymi, a przede wszystkim gospodarczymi), dobre relacje z Turcją są na wagę złota. Do pozostałych priorytetów zaliczono: wzmocnienie wzajemnie korzystnych stosunków sojuszniczych z Rosją; uregulowanie stosunków z Gruzją; rozwój stosunków z państwami, które uznały niepodległość Abchazji¹⁰;

2024], [on-line:] <https://apsnypress.info/ru/home/novosti/item/13425-aktuo-gosudarstvennoj-nezavisimosti-abkhazii-25-let> – 19 V 2025.

- ⁹ W gruzińskiej nomenklaturze zamiast nazwy „Osetia Południowa” – kolejnej zbuntowanej prowincji Gruzji – używa się określenia „region Cchinwali” pochodzącego od nazwy głównego miasta tej prowincji. Gruzini posługują się także historyczną nazwą „Samaczablo” – jest to część historycznej Kartlii Wewnętrznej (tzw. Szida Kartli).
- ¹⁰ Poza Rosją niepodległość Abchazji uznały takie państwa, jak: Nikaragua (2008), Wenezuela (2009), Nauru (2009), Vanuatu (2011), Tuwalu (2011) oraz Syria (2018). Vanuatu wycofało uznanie w 2013 r., Tuwalu zaś zerwało stosunki dyplomatyczne z Abchazją w 2014 r. Po zmianie władzy w Syrii

nawiązanie współpracy z państwami członkowskimi Wspólnoty Niepodległych Państw i Euroazjatyckiej Wspólnoty Gospodarczej¹¹; rozwój stosunków z państwami członkowskimi Unii Europejskiej oraz nawiązanie i rozwój kontaktów z innymi państwami. W Koncepcji szczególny nacisk położono na kwestię zacieśnienia

w grudniu 2024 r. przyszłość relacji abchasko-syryjskich wydaje się niepewna. W styczniu 2025 r. cztery opozycyjne partie Gruzji zwróciły się do nowego prezydenta Syrii Ahmada asz-Szara'ego z apelem o wycofanie uznania dla Abchazji i Osetii Południowej, który pozostał bez odpowiedzi. Jak donosi strona abchaska, ambasada Abchazji otwarta w 2020 r. w Damaszku cały czas kontynuuje działalność, choć w grudniu 2024 r. Rosja ewakuowała jednego z jej pracowników. W maju 2025 r. doszło natomiast do spotkania abchaskiego ambasadora z ministrem edukacji Syrii, na którym ten ostatni potwierdził zainteresowanie umocnieniem współpracy naukowej z Abchazją. Por. L. Toriia, «*Mechta*» *ne toropitsia razgovarivat' s Damaskom*, Ėkho Kavkaza 2025 [Л. Тория, «Мечта» не торопится разговаривать с Дамаском, Эхо Кавказа 2025], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/mechta-ne-toropitsya-razgovarivat-s-damaskom/33414230.html> – 19 V 2025. Kilka dni później minister spraw zagranicznych Syrii pogratulował rozpoczęcia piastowania stanowiska swojemu abchaskiemu odpowiednikowi. Por. Assad Hassan Al-Shaibani, *Syrian Minister of Foreign Affairs and Compatriots Abroad Congratulated Oleg Bartsits on His Appointment as Minister of Foreign Affairs of the Republic of Abkhazia*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Abchazji 2025, [on-line:] <https://mfaap-sny.org/en/allnews/news/notes/ministr-inostrannykh-del-i-po-delam-sootchestvennikov-z-rubezhom-sirii-asad-khasan-al-shaybani-poz/> – 19 V 2025. Kroki te można uznać za sygnał chęci kontynuacji i rozwoju relacji bilateralnych między Syrią a Abchazją.

- 11 Uwagze autorów Koncepcji umknął prawdopodobnie fakt, że Euroazjatycka Wspólnota Gospodarcza przestała istnieć 1 stycznia 2015 r. wraz z wejściem w życie „Traktatu o Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej” z 29 maja 2014 r. Por. E.F. Dovgan', M.A. Mokoseeva, *Pravovye problemy funktsionirovaniia Evraziiskogo Ekonomicheskogo Soiuza*, „Vestnik Mariiskogo gosudarstvennogo universiteta. Serii Istoricheskie nauki. Uridicheskie nauki” 2018 [Е.Ф. Довгань, М.А. Мокосева, *Правовые проблемы функционирования Евразийского Экономического Союза*, „Вестник Марийского государственного университета. Серия Исторические науки. Юридические науки” 2018], t. 4, nr 4, s. 72.

więzi z diasporą w Turcji oraz potrzebę intensyfikacji procesu repatriacji tamtejszych Abchazów do Republiki Abchazji¹².

Kontekst historyczny – machadżyrstwo

Relacje abchasko-tureckie mają długą i skomplikowaną historię. Od drugiej połowy XVI w. terytorium współczesnej Abchazji znajdowało się pod wpływem Imperium Osmańskiego. Wówczas miał również miejsce proces islamizacji tamtejszej ludności. Sytuacja zmieniła się na początku XIX w., kiedy po niepokojach wewnętrznych Księstwo Abchaskie przeszło pod rosyjską protekcję. Górale Kaukazu Północnego oraz Abchazowie wzniesli powstania przeciwko Imperium Rosyjskiemu przez cały XIX w. W związku z tym Petersburg zdecydował się na radykalne rozwiązanie, tj. masowe, przymusowe wysiedlenia niepokornych narodów Kaukazu – przede wszystkim Czerkiesów, Ubychów i Abchazów – na tereny Imperium Osmańskiego. Wysiedlenia te zyskały miano machadżyrstwa¹³ i współcześnie oceniane są jako rodzaj czystki etnicznej czy nawet ludobójstwa, ze względu na skalę deportacji oraz fakt, że wielu deportowanych nie przeżyło okrutnych warunków transportu. Należy podkreślić, że decyzje Rosji o deportacjach były motywowane względami geostrategicznymi. Prowadząc w ciągu XIX w. kilka wojen z Turcją, Rosja nie chciała mieć na terenach istotnych

¹² Ukaz Prezidenta A. Bzhanii „Ob utverzhdenii kontseptsii vneshnei politiki Respubliki Abkhaziia” ot 04 dekabria 2020 goda № 316, Apsnypress [Указ Президента А. Бжанини „Об утверждении концепции внешней политики Республики Абхазия” от 04 декабря 2020 года № 316, Апсныпресс], [online:] <https://apsnypress.info/ru/home/dokumenty/item/242-kontseptsiya-vneshnej-politiki-respubliki-abkhaziya> – 19 V 2025.

¹³ Machadżyrstwo – pochodzący z języka arabskiego termin określający uchodźcę.

pod względem podejmowania działań zbrojnych ludności, której nie mogła być pewna. Abchazowie jako w większości muzułmanie postrzegani byli jako naturalni sojusznicy Turcji. Dlatego też na miejsce wysiedlanych Abchazów sprowadzano ludność chrześcijańską (Ukraińców, Rosjan, Greków, Ormian i Gruzinów) oraz w mniejszym stopniu żydowską. Okazało się jednak, że Słowianom było dużo trudniej przyzwyczaić się do życia w warunkach klimatycznych Abchazji niż narodom kaukaskim, takim jak Ormianie czy Gruzini (Megrelowie). Ci ostatni często oddolnie i dobrowolnie zajmowali opuszczone miejsca, co do dzisiaj stanowi źródło konfliktu między Abchazami i Gruzinami¹⁴.

Kwestią sporną pozostaje liczba deportowanych. Przykładowo Kamil Janicki, powołując się na zachodnich badaczy Justina McCarthy'ego i Paula Henze'a, przytacza liczbę od 600 tys. do ponad 1 mln osób społeczności czerkieskiej, do której zaliczano także Abchazów. Co więcej, według Kemala Karpata, również cytowanego przez Janickiego, łączna liczba wysiedleńców do momentu wybuchu I wojny światowej mogła sięgnąć nawet 2 mln Czerkiesów. Janicki podaje także dane, zgodnie z którymi ofiarami deportacji padło od 1/2 do 3/4 całej ludności abchaskiej, czyli 120 tys. osób¹⁵. Z oceną tą zdecydowanie nie zgadzają się Piotr i Tomasz Borawscy, którzy przypominają, że według oficjalnego spisu ludności z 1867 r. na terytorium Gruzji mieszkało około 70 tys. Abchazów, w związku z czym liczba 120 tys. wysiedlonych jest niewiarygodna. Ich zdaniem jest to przejaw bezkrytycznego powielania tez abchaskiej nacji, która celowa zawyża liczby deportowanych po to, by w ramach

¹⁴ P. Borawski, T. Borawski, *Wojna w Abchazji 1992-1993. Konflikt gruzińsko-abchaski. Genezą-dzieje-epilog*, Zabrze-Tarnowskie Góry 2020, s. 52-53, 57-59.

¹⁵ K. Janicki, *Gruzja, Abchazja, Osetia Południowa*, [w:] *Źródła nienawiści. Konflikty etniczne w krajach postkomunistycznych*, red. K. Janicki, Kraków-Warszawa 2009, s. 125-126, 128-129, 141-143.

sporu historycznego z Gruzinami argumentować, że w XIX w. na terenach Zachodniego Kaukazu mieszkało znacznie więcej etnicznych Abchazów, niż to miało miejsce w rzeczywistości. Według Borawskich prawdziwa liczba deportowanych oscyluje na poziomie kilkudziesięciu tysięcy ludzi: w 1867 r. wysiedlono 20 tys. Abchazów, a w 1877-1878 – kolejne 30 tys. osób¹⁶. Autorzy zwracają również uwagę na fakt, iż dużą część wysiedlonych stanowili zislamizowani Gruzini. Dodatkowo podkreślają, że do 1881 r. na terytorium Abchazji udało się powrócić ponad 13 tys. wychodźców¹⁷.

Machadżyrstwo oraz gruzinizacja prowadzona w okresie radzieckim w fundamentalny sposób zmieniły sytuację demograficzną i religijną w Abchazji. W pierwszej połowie XX w. Gruzini, przede wszystkim grupa etniczna Megrelów, stali się większością w Abchazji. Jednocześnie kilkakrotnie wzrósł procent Rosjan, Ormian i Greków w etnicznym składzie regionu. W latach 1939-1989 udział Abchazów w populacji republiki oscylował na poziomie 15-18%, tj. około 60-90 tys. mieszkańców, podczas gdy Gruzinów w szczytowym momencie (1989) było nawet ponad 45%, co przekładało się na około 240 tys. ludzi. Sytuacja zmieniła się na korzyść Abchazów dopiero po wojnie z lat 1992-1993, kiedy doszło do masowego exodusu etnicznych Gruzinów z terytorium kontrolowanego przez separatystów¹⁸.

¹⁶ Miały miejsce dwie największe fale przymusowych wysiedleń Abchazów z Rosji carskiej na terytorium Imperium Osmańskiego: pierwsza w latach 1864-1867, po ostatecznej likwidacji autonomii Księstwa Abchaskiego, druga zaś zbiegła się w czasie ze zwycięską dla Petersburga wojną rosyjsko-turecką (1877-1878), w której Abchazowie poparli Turcję. Warto dodać, że zanim rozpoczęły się skoordynowane, przymusowe deportacje, dochodziło również do dobrowolnych przeprowadzek Abchazów do Turcji. Tak na początku lat 30. XIX w. za zgodą władz rosyjskich do Turcji z własnej inicjatywy wyjechało kilka tysięcy Abchazów. Por. P. Borawski, T. Borawski, *op. cit.*, s. 53-54.

¹⁷ *Ibidem*, s. 54-55.

¹⁸ A. Jakubowski, *Etniczno-demograficzny wymiar konfliktu gruzińsko-abchaskiego*, [w:] *Europejskie stosunki narodowościowe. Aspekty duchowe*

Diaspora abchaska w Turcji – współczesność

Machadźyrstwo do dzisiaj pozostaje żywe w pamięci historycznej Abchazów. Obecnie w Turcji mieszka więcej etnicznych Abchazów niż w separatystycznej republice. Prawidłowe oszacowanie ludności pochodzenia abchaskiego zamieszkującej współcześnie Turcję stanowi niełatwe, żeby nie powiedzieć – niemożliwe zadanie. Zgodnie z art. 66 tureckiej konstytucji wszyscy obywatele państwa uznawani są za Turków¹⁹. Aktualnie prowadzone w Turcji spisy ludności nie zawierają informacji na temat etniczności/narodowości mieszkańców, co wpisuje się w restrykcyjną politykę Ankary względem mniejszości, mającą na celu ich asymilację (tzw. polityka nierozpoznawania mniejszości)²⁰. Według danych przytoczonych przez Egberta Wessenlinka w 1996 r. liczba Abchazów w Turcji waha się między 30 tys. a 300 tys. osób²¹. Z kolei

i materialne, red. B. Nitschke, Zielona Góra 2010, s. 74, 76-77. Kolejna fala ucieczek Gruzinów z Abchazji miała miejsce po tzw. wojnie pięciodniowej z 2008 r.

¹⁹ *Constitution of the Republic of Turkey*, Office of the United Nations High Commissioner for Refugees 1982, [on-line:] <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1982/en/17317> – 22 III 2025.

²⁰ L. Tasch, *The EU Enlargement Policy and National Majority-Minority Dynamics in Potential European Union Members: The Example of Turkey*, „Mediterranean Quarterly” 2010, t. 21, No. 2, s. 29-30. Należy wspomnieć, że choć w prawie tureckim nie ma pojęcia mniejszości narodowej czy etnicznej, to obowiązuje pojęcie mniejszości wyznaniowej. Na mocy traktatu z Lozanny z 1923 r. „prawnie usankcjonowany status mniejszości przyznany może być jedynie grupom wyznającym religię inną niż islam”. Stąd problem Kurdów i innych społeczności muzułmańskich, w tym kaukaskiej, którym ze względu na przynależność do wyznawanego przez Turków islamu odmawia się przyznania statusu mniejszości. Por. M. Szkuclarek, *Polityka Turcji wobec mniejszości muzułmańskich i niemuzułmańskich w świetle standardów Unii Europejskiej*, Poznań 2019, s. 9-10.

²¹ E. Wessenlink, *The North Caucasian Diaspora in Turkey*, Office of the United Nations High Commissioner for Refugees 1996, [on-line:] <https://>

prof. Wiaczesław Czirikba – abchaski lingwista, politolog i były minister spraw zagranicznych (MSZ) Abchazji – szacował w 2012 r. liczbę Abchazów i blisko spokrewnionych z nimi Abazynów na poziomie od 200 tys. do 500 tys.²² Na uwagę zasługuje również wypowiedź przewodniczącego Federacji Abchaskich Centrów Kultury w Turcji Atanura Akusby, udzielona w wywiadzie z listopada 2018 r.:

Zgodnie z szacunkami w Turcji mieszka **około pięciuset tysięcy** [pogrubienie – E.P.] Abchazów. Posiadamy dane o trzystu tysiącach. Są to ludzie, którzy nazywają siebie Abchazami. Są też tacy, którzy mają abchaskich przodków, ale utracili swoją tożsamość narodową. Wiedzą, że mają abchaskie korzenie, ale nie pamiętają swojej historii, nie znają oryginalnego nazwiska, zatracili kulturę, zapomnieli o tradycjach. Praca z nimi nie jest już możliwa, ale musimy pomóc tym, którzy wciąż są na skraju asymilacji²³.

Proces stopniowej asymilacji wydaje się czymś naturalnym, jeżeli weźmie się pod uwagę fakt, że potomkowie machadżyrów mieszkają w Turcji już od 150 lat. Zjawisku temu sprzyjały również mieszane małżeństwa oraz wyznawanie tej samej religii (islam

www.refworld.org/reference/countryrep/writenet/1996/en/95993 – 22 III 2025.

22 V.A. Chirikba, *Rasselenie abkhazov i abazin v Turtśii*, [w:] *Dzhigetskii sbornik. Voprosy etno-kul'turnoi istorii Zapadnoi Abkhazii ili Dzhigeti*, red. D.K. Chachkhalia [В.А. Чирикба, *Расселение абхазов и абазин в Турции*, [w:] *Джигетский сборник. Вопросы этно-культурной истории Западной Абхазии или Джигетии*, red. Д.К. Чачхалия], Moskwa 2012, s. 23-24.

23 Tłumaczenie własne. Por. *Glava Abkhazfed v Turtśii Atanur Akusba: vopros stoit o sokhranении natsii* [Глава Абхазфед в Турции Атанур Акусба: вопрос стоит о сохранении нации], Światowy Abchasko-Abazyński Kongres 2018, [on-line:] <https://abaza.org/glava-abkhazfed-v-turtsii-atanur-akusba-vopros-stoit-o-sokhranении-natsii> – 22 III 2025.

sunnicki)²⁴. Wracając do liczb, warto zaznaczyć, że w przestrzeni publicznej pojawiają się także zawyżone szacunki. Tak np. w marcu 2019 r. pełnomocny przedstawiciel Abchazji w Turcji Wadim Charazija mówił już o **ponad** 500 tys. członków diaspory abchaskiej na terytorium Turcji²⁵. Jednocześnie w mediach abchaskich i rosyjskich często podaje się informacje o nawet 500 tys. do 1 mln etnicznych Abchazów w Turcji²⁶. Według danych Państwowego Komitetu Republiki Abchazji ds. Statystyki w samej Abchazji w 2021 r. mieszkało około 125 tys. etnicznych Abchazów, co stanowiło ponad 51% wszystkich mieszkańców separatystycznej republiki²⁷. Znamienny jest fakt, że strona internetowa Ministerstwa Spraw Zagranicznych Abchazji jest dostępna w czterech wersjach językowych: abchaskiej, rosyjskiej, angielskiej i tureckiej.

- 24 Wśród diaspory abchaskiej w Turcji dominuje islam (sunnizm), podczas gdy Abchazowie zamieszkujący Republikę Abchazji wyznają przeważnie chrześcijaństwo (prawosławie). Spowodowane to jest tym, że machadżyrstwo w XIX w. dotknęło głównie Abchazów-muzułmanów, którzy stanowili wówczas większość w kraju. Por. K. Janicki, *op. cit.*, s. 143; A. Jakubowski, *op. cit.*, s. 72. Wobec tych Abchazów wyznających islam, którzy nie doświadczyli machadżyrstwa i pozostali na Kaukazie, Rosyjska Cerkiew Prawosławna wraz z duchowieństwem gruzińskim rozpoczęła proces siłowego nawracania na prawosławie.
- 25 S. Bargandzhiiā, *Polnomochnoe predstavitel'stvo Abkhazii v Turtsii: chetvert' veka raboty* [С. Барганджия, Полномочное представительство Абхазии в Турции: четверть века работы], Światowy Abchasko-Abazyński Kongres 2019, [on-line:] <https://abaza.org/polnomochnoe-predstavitelstvo-abkhazii-v-turtsii-chetvert-veka-raboty> – 22 III 2025.
- 26 *V Abkhazii počtili pamiāt' zhertv Kavkazskoi voiny XIX veka* [В Абхазии почтили память жертв Кавказской войны XIX века], Rosyjska Agencja Informacyjna TASS 2022, [on-line:] <https://tass.ru/obschestvo/14694173> – 22 III 2025; *Abkhazskaiā diaspora*, Аpsadg'yl-info [Абхазская диаспора, Аpsадгыл-инфо], [on-line:] <https://apsadgil.info/republic-of-abkhazia/diaspora/> – 22 III 2025.
- 27 2021 – *Natsional'nyi sostav nalichnogo naseleniia* [2021 – Национальный состав наличного населения], Państwowy Komitet Republiki Abchazji ds. Statystyki 2023, [on-line:] <https://cgsra.org/statistics/185/> – 29 III 2025.

Diaspora abchaska w Turcji wniosła również wkład w zwycięstwo Abchazów w wojnie przeciwko Gruzji w latach 1992-1993. Potomkowie machadżyrów dostarczali rodakom pomoc finansową i humanitarną, a część z nich zdecydowała się nawet na czynny udział w konflikcie po stronie zbuntowanej republiki, dołączając do jednostek ochotniczych. W samej Turcji odbywały się wiece i demonstracje na rzecz poparcia walczących Abchazów, które miały na celu wywarcie wpływu na turecką opinię publiczną, a w konsekwencji też – na turecką klasę polityczną. Podkreślić należy, że w owe działania zaangażowali się nie tylko etniczni Abchazowie, lecz także szersza diaspora narodów Północnego i Zachodniego Kaukazu, której przedstawiciele w Turcji nieraz określani są zbiorowym terminem „Czerkiesi”²⁸. Jest to duże uogólnienie i uproszczenie, gdyż pod tym terminem kryje się cały szereg narodów mówiących językami należącymi do abchasko-adygejskiej rodziny języków kaukaskich²⁹, tj. Abchazowie, Abazyni, Adygejczycy, Czerkiesi oraz Kabardyjczycy. Te wszystkie narody były

28 23 sierpnia 1992 r., tj. 10 dni po wybuchu wojny między Gruzją a Abchazją, w Stambule powstał Komitet Solidarności Kaukasko-Abchaskiej, złożony z ponad 40 kaukaskich stowarzyszeń kultury, działających w Turcji. Por. E. Başol, *The Abkhaz in Turkey: Navigating Identity, Unity and Belonging*, Minority Rights Group 2024, s. 10, [on-line:] <https://minorityrights.org/app/uploads/2024/04/edited-elcin-basol-abkhaz-repor-2.pdf> – 23 III 2025; L. Jakowlewa, *23 avgusta komitetu solidarnosti s Abkhaziei v Turtsii ispolnilos' 30 let*, Respublika Abkhazii 2022 [Л. Яковлева, *23 августа комитета солидарности с Абхазией в Турции исполнилось 30 лет*, Республика Абхазия 2022], [on-line:] <https://gazeta-ra.info/obshchestvo/item/235-23-avgusta-komitetu-solidarnosti-s-abkhaziei-v-turtsii-ispolnilos-30-let> – 23 III 2025.

29 Czasami pod terminem „Czerkiesi” rozumie się społeczność wszystkich zachodnio- i północnokaukaskich narodów zamieszkujących Turcję. Por. F. Baderkhan, *Severokavkazskāia diaspora v Turtsii, Sirii i Iordanii (vtoraia polovina XIX – pervāia polovina XX veka)* [Ф. Бадерхан, *Северокавказская диаспора в Турции, Сирии и Иордании (вторая половина XIX – первая половина XX века)*], Moskwa 2001, s. 4.

ofiarami machadżyrstwa w XIX w. Ich liczbę w Turcji szacuje się łącznie na kilka milionów osób³⁰.

Otwartym pozostaje pytanie, jak duże znaczenie miała pomoc diaspory okazywana walczącej Abchazji. Piotr i Tomasz Borawscy przekonują, że pomoc finansowa oraz udział ochotników z Turcji, Syrii i Jordanii miały charakter jedynie symboliczny. Ich zdaniem o zwycięstwie separatystycznej Abchazji w wojnie z Gruzją zadecydowały w pierwszej kolejności broń, amunicja i pieniądze przekazywane z Rosji oraz zaangażowanie po stronie Abchazów bojowników z Konfederacji Narodów Północnego Kaukazu³¹. Niemniej jednak historia o pomocy płynącej z Turcji na stałe zagościła we współczesnej mitologii politycznej Abchazów związanej ze zwycięstwem w „wojnie ojczyźnianej” z lat 1992-1993.

Ze względu na potrzebę zaspokojenia oczekiwań własnych, tureckich obywateli pochodzenia abchaskiego czy szerzej „czerkieskiego” władze Turcji w latach 90. XX w. zaangażowały się, choć bez większych sukcesów, w dyplomatyczne inicjatywy na rzecz pokojowego rozwiązania konfliktu abchasko-gruzińskiego³². Jak twierdzą abchaskie źródła, w trakcie wojny gruzińsko-abchaskiej i po jej zakończeniu niejednokrotnie dochodziło do spotkań między czołowymi politykami Turcji a reprezentantami diaspory „czerkieskiej”. Jednocześnie Ankara konsekwentnie popiera integralność terytorialną Gruzji. Dyplomaci tureccy regularnie

³⁰ V.A. Chirikba [В.А. Чирикба], *op. cit.*, s. 22-23.

³¹ P. Borawski, T. Borawski, *op. cit.*, s. 191-192.

³² Tak w czerwcu 1999 r. w Stambule przy pośrednictwie ONZ odbyło się spotkanie abchaskiej i gruzińskiej delegacji złożonych z reprezentantów wysokiej rangi, które miało na celu budowę zaufania między zwaśnionymi stronami poprzez bezpośredni dialog. Por. *Stambul'skoe zaiavlenie gruzińskoi i abkhazskoi storon po vyrabotke mer doveriia*, Gruziiā Online 2005 [*Стамбульское заявление грузинской и абхазской сторон по выработке мер доверия*, Грузия Online 2005], [on-line:] <https://www.apsny.ge/notes/1128820772.php> – 23 III 2025.

podkreślają, że spór gruzińsko-abchaski powinien zostać rozwiązany w sposób pokojowy i z poszanowaniem suwerenności Gruzji. Od upadku Związku Radzieckiego Tbilisi i Ankara rozwijają strategiczne partnerstwo, zacieśniają współpracę handlową oraz realizują wspólne projekty infrastrukturalne³³.

Pełnomocne przedstawicielstwo oraz organizacje diaspory abchaskiej w Turcji

Protodyplomacja³⁴ abchaska od początku lat 90. XX w. do dzisiaj skierowana jest w pierwszej kolejności na rozwój współpracy z diasporą, przy pomocy której próbuje się również – z dość ogra-

 33 Przez terytorium Gruzji przebiega gazociąg Baku–Tbilisi–Erzurum, ropociąg Baku–Tbilisi–Ceyhan oraz linia kolejowa Baku–Tbilisi–Kars, łączące Azerbejdżan z Turcją, a w szerszym znaczeniu – Azję Centralną i Chiny z Europą.

34 Mianem protodyplomacji określa się działalność dyplomatyczną prowadzoną przez tzw. quasi-państwa czy państwa *de facto*, które ogłosiły niepodległość i nie są kontrolowane przez państwa macierzyste. Por. M. Fathun, Elyta, *From Shadows to Spotlight: Analyzing Protodiplomatic Strategies in the 2022 Russia-Ukraine Crisis*, „Jurnal Keamanan Nasional” 2023, t. 9, nr 2, s. 358. Ze względu na ograniczone uznanie lub jego brak państwa te nie są w stanie podejmować aktywności na arenie międzynarodowej na pełną skalę. Status parapaństwa wiąże się bowiem z nieprzyjmowaniem do większości organizacji międzynarodowych, nieuznawaniem wydawanych przez organy takiego państwa dokumentów oraz unikaniem nawiązywania oficjalnych stosunków dyplomatycznych. W tym kontekście człon „proto” wskazuje na załączkowość uprawianej dyplomacji, która przez wspomniane ograniczenia nie może rozwinąć skrzydeł. Protodyplomację często traktuje się jako jedną z podkategorii szerszego pojęcia paradyplomacja, które „odnosi się do międzynarodowych czynności i interakcji przeprowadzanych przez podmioty subnarodowe, takie jak władze regionalne, władze municypalne, prowincje lub państwa, które nie są oficjalnie uznawane za suwerenne państwa”. Por. M.N. Adistia et al., *The Shift from Paradiplomacy to Pro-*

niczonym jak dotąd skutkiem – nawiązywać kontakty ze światem tureckiego biznesu i tureckiej polityki, a w konsekwencji również zdobyć uznanie Ankary dla niepodległości Abchazji³⁵. W Turcji funkcjonują takie abchaskie organizacje, jak m.in. Federacja Abchaskich Centrów Kultury zrzeszająca ponad 20 stowarzyszeń (tur. *dernek*) z miejscowości, w których występuje zwarte osadnictwo abchaskie, Komitet Solidarności Kaukasko-Abchaskiej w Stambule czy Światowy Abchasko-Abazyński Kongres (10 lokalnych oddziałów w wybranych miastach i wioskach Turcji)³⁶. Abchazowie działają również w organizacji o charakterze parasolowym pod nazwą Federacja Kaukaskich Centrów Kultury w Turcji³⁷.

W państwach, które nie uznają niepodległości Abchazji, Surchumi otwiera placówki pod nazwą „pełnomocne przedstawicielstwa”³⁸, które służą głównie do zachowania i wzmacniania więzi

todiplomacy: A Comparative Study of Catalonia and Kurdistan, „Journal of Paradiplomacy and City Networks” 2024, t. 3, No. 1, s. 5.

35 Przed okresem pieriestrojki i upadkiem Związku Radzieckiego kontakty między Abchazami z republiki a potomkami machadżyrów w Turcji prawie nie występowały, nie licząc sporadycznych wyjazdów turystycznych nielicznych grup Abchazów z Turcji, do których dochodziło w połowie lat 70. XX w. Por. E. Başol, *op. cit.*, s. 8-9.

36 L. Jakowlewa [Л. Яковлева], *op. cit.*; *Struktura Vsemirnogo abkhazo-abazinskogo kongressa* [Структура Всемирного абхазо-абазинского конгресса], Światowy Abchasko-Abazyński Kongres, [on-line:] <https://abaza.org/congress/structure> – 24 III 2025.

37 *Kuruluş Süreci, Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAFFED)*, [on-line:] <https://kaffed.org/tarihce/> – 15 VI 2025; *Federatsiia Kavkazskikh Obshchestv v Turtsii (KAF-FED)* [Федерация Кавказских Обществ в Турции (KAF-FED)], International Circassian Association 2012, [on-line:] <http://inter-circass.org/?p=1611> – 15 VI 2025.

38 W chwili obecnej (pierwsza połowa 2025 r.) Abchazja ma pełnomocnych przedstawicieli w Turcji, Niemczech, Austrii, Bułgarii, Grecji i Naddniestrzu. Z tej listy oficjalne relacje dyplomatyczne ma nawiązane jedynie z Naddniestrzem. Z kolei konsulowie honorowi reprezentujący Abchazję

z miejscową diasporą abchaską, ale również inicjowania często nieformalnej współpracy z interesariuszami zewnętrznymi. Pełnomocny przedstawiciel wykonuje zadania zbliżone do tych przypisywanych ambasadorowi. Począwszy od marca 1994 r. w Stambule działa pełnomocne przedstawicielstwo Abchazji w Turcji, które pełni funkcje quasi-dyplomatyczne³⁹. Według doniesień strony abchaskiej Ministerstwo Spraw Zagranicznych Turcji jeszcze pod koniec 1993 r. ustnie dało „zielone światło” dla otwarcia przedstawicielstwa Abchazji na terytorium kraju⁴⁰. Oficjalnie jednak władze tureckie nie utrzymują żadnych kontaktów z przedstawicielstwem i nie uznają go za akredytowaną placówkę dyplomatyczną. Jednocześnie faktem pozostaje to, że strona turecka nie zakazuje działalności pełnomocnego przedstawiciela nieuznawanej przez siebie Abchazji.

Do celów abchaskiej delegatury należy okazywanie wsparcia organizacyjnego diasporze, rozwój współpracy z już istniejącymi stowarzyszeniami oraz popularyzacja wiedzy o Abchazji poprzez organizację wydarzeń o charakterze kulturalnym. Poza tym pełnomocne przedstawicielstwo ma za zadanie zachęcać i wspierać powrót etnicznych Abchazów do ich historycznej ojczyzny. W zamysle abchaskich polityków repatriacja miała poprawić dramatyczną sytuację demograficzną, w której republika znalazła się w latach 90. XX w. po wojnie z Gruzją, kiedy liczba ludności zmniejszyła się prawie czterokrotnie (z 535 tys. w 1992 r. do 146 tys. w 1997 r.)⁴¹.

działają w Wielkiej Brytanii, Chinach oraz dwóch obwodach Rosji – rostowskim i niżnonowogrodzkim. Jak dotąd Abchazja otworzyła pięć ambasad: w Rosji, Osetii Południowej, Wenezueli, Nikaragui i Syrii. *Abkhaziiā v sisteme mezhdunarodnykh otnoshenii* [Абхазия в системе международных отношений], Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Abchazji, [on-line:] <https://mfaapsny.org/ru/foreign-policy/abkhazia/> – 19 V 2025.

³⁹ S. Bargandzhiiā [С. Барганджия], *op. cit.*

⁴⁰ L. Jakowlewa [Л. Яковлева], *op. cit.*

⁴¹ A. Jakubowski, *op. cit.*, s. 75-76.

W marcu 1993 r. w celu lepszej koordynacji procesu repatriacji powołany został Państwowy Komitet Republiki Abchazji ds. Repatriacji, który przeszedł kilka etapów reorganizacji i funkcjonuje do dzisiaj⁴². Działania Abchazji na tym odcinku przyniosły dość skromne efekty ze względu na liczne problemy, z którymi zderzali się repatrianci⁴³: zła sytuacja ekonomiczna w powojennej Abchazji, bezrobocie, brak dobrej znajomości języka abchaskiego czy szeroko rozpowszechnionego w republice rosyjskiego. W 2023 r. zastępca przewodniczącego Komitetu ds. Repatriacji przytoczył dane, zgodnie z którymi w ciągu ostatnich 30 lat obywatelstwo Abchazji zostało przyznane 11 tys. przedstawicieli diaspory, przy czym status repatriantów udzielany na okres pięciu lat uzyskało około 7 tys. osób i jedynie 4-4,5 tys. osiedliło się w Abchazji na stałe⁴⁴. Są to oficjalne statystyki, rzeczywiste liczby mogą być jeszcze niższe.

Wizyty abchaskich polityków i dyplomatów w Turcji

Turcja jest często odwiedzana przez abchaskich polityków najwyższej rangi, którzy do 1995 r. mogli wjeżdżać na terytorium państwa tureckiego na podstawie starych radzieckich dowodów tożsamo-

⁴² *O Gosudarstvennom Komitee Respubliki Abkhazii po repatriatsii* [O Государственном Комитете Республики Абхазия по репатриации], Państwowy Komitet Republiki Abchazji ds. Repatriacji, [on-line:] <https://repatriate.apsny.land/allcategories-ru-ru> – 29 III 2025.

⁴³ P. Borawski, T. Borawski, *op. cit.*, s. 183.

⁴⁴ *Okolo 4500 repatriantov pereekhali v Abkhaziiu za poslednie 20 let*, АПСадг'ыл-инфо 2023 [Около 4500 репатриантов переехали в Абхазию за последние 20 лет, АПСадг'ыл-инфо 2023], [on-line:] <https://apsadgil.info/news/society/okolo-4500-repatriantov-pereekhali-v-abkhaziyu-za-poslednie-20-let/> – 29 III 2025.

ści, a później już tylko rosyjskich. Co najmniej trzykrotnie wizyty w Turcji składał lider i pierwszy prezydent Abchazji Władisław Ardżinba⁴⁵ – dwa razy przed wojną z Gruzją (1991⁴⁶ i 1992⁴⁷) i jeden raz po jej zakończeniu (1997)⁴⁸. Spotykał się on z przedstawicielami diaspory i członkami niektórych partii opozycyjnych z Turcji. W 2011 r. czterodniową wizytę w Turcji odbył drugi prezydent Abchazji Siergiej Bagapsz. MSZ Turcji poinformował, że wizyta miała wyłącznie prywatny charakter i została zorganizowana na zaproszenie organizacji (mowa o Federacji Abchaskich Centrów Kultury oraz Federacji Kaukaskich Centrów Kultury) założonych przez obywateli Turcji i na ich osobistą odpowiedzialność. Co

⁴⁵ W okresie, w którym odbyły się pierwsze dwie wizyty, Władisław Ardżinba był przewodniczącym abchaskiego parlamentu (1990-1994), równocześnie pełniąc funkcję głowy państwa. Urząd prezydenta został w Abchazji wprowadzony dopiero w 1994 r. Od tamtego momentu do 2005 r. piastował go właśnie Władisław Ardżinba.

⁴⁶ S.V. Petrova, *Vneshniâ politika nepriznannykh gosudarstv (na primere Respubliki Abkhaziiâ)*, „Vestnik SGUTiKD” 2011 [С.В. Петрова, *Внешняя политика непризнанных государств (на примере Республики Абхазия)*, „Вестник СГУТиКД” 2011], nr 2(16), s. 234; S. Markedonov, *Abkhaziiâ na turetskom napravlenii* [С. Маркедонов, *Абхазия на турецком направлении*], Politcom.RU 2011, [on-line:] <https://politcom.ru/11728.html> – 29 III 2025.

⁴⁷ D.S. Khalidov, *Severnyî Kavkaz v Otechestvennoî voine Abkhazii (1992-1993 gg.)* [Д.Ш. Халидов, *Северный Кавказ в Отечественной войне Абхазии (1992-1993 гг.)*], Suchumi 2014, s. 26; K. Khagba, G. DzhiKirba, *Vladislav Ardzinba (fotoal'bom)* [К. Харба, Г. Джикирба, *Владислав Ардзинба (фотоальбом)*], Suchumi 2008, s. 26-27, 31.

⁴⁸ Nie ma prawie żadnych informacji o wizycie Ardżinby w Turcji z 1997 r. Wzmianki o tej wyprawie pojawiły się tylko w bardzo nielicznych abchaskich źródłach. Por. A. Ardżinba, *Voîna i mir Vladislava Ardzinba* [А. Ардзинба, *Война и мир Владислава Ардзинба*], Światowy Abchasko-Abazyński Kongres, [on-line:] <https://abaza.org/voyna-i-mir-vladislava-ardzinba> – 30 III 2025; *Vsegda v pamiâti naroda!*, Abkhaziiâ-Inform 2022 [*Всегда в памяти народа!*, Абхазия-Информ 2022], [on-line:] <http://abkhazinform.com/item/15590-vsegda-v-pamyati-naroda> – 30 III 2025.

więcej, według strony tureckiej Bagapsz przybył do Turcji w celach zdrowotnych. Strona abchaska z kolei podawała, że prezydent przyjechał, żeby spotkać się z diasporą, rozwijać dobrosąsiedzkie, w tym gospodarcze, relacje z Ankarą oraz rozmawiać w sprawie przywrócenia bezpośredniej komunikacji promowej między Abchazją a Turcją⁴⁹. Co ciekawe, wizyta Bagapsza była planowana jeszcze w 2007 r., wówczas jednak nie doszła ona do skutku, gdyż Ankara nie wydała mu wizy⁵⁰. Oznacza to, że jego przyjazd do Turcji w 2011 r. również nie byłby możliwy bez cichego przyzwolenia władz tureckich. W otwartym dostępie brakuje informacji o wizytach w Turcji kolejnych prezydentów Abchazji.

Dość często Turcję odwiedzają premierzy, ministrowie oraz deputowani abchascy. W 2015 r. kilkudniową wizytę w Turcji zrealizował ówczesny minister spraw zagranicznych Abchazji Wiaczesław Czirikba. Spotkał się on z władzami jednego z rejonów stolicy Turcji, sekretarzem generalnym Izby Przemysłowej Ankary, wiceprzewodniczącym rządzącej Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (turecki skrót: AKP) oraz przedstawicielami tureckiego biznesu. Rozmowy dotyczyły przede wszystkim perspektyw współpracy gospodarczej i humanitarnej, możliwości nawiązania partnerstw na poziomie samorządowym oraz zwiększenia tureckich inwestycji w gospodarkę Abchazji⁵¹. Kilkakrotnie (2019, 2020, 2023)

49 N. Charkviani, *Lider Abkhazii posetil Turtsiū s «biznes-vizitom»* [Н. Чарквиани, Лидер Абхазии посетил Турцию с «бизнес-визитом»], Głos Ameryki 2011, [on-line:] <https://www.golosameriki.com/a/abkhszia-turkey-visit-2011-04-13-119789734/232346.html> – 30 III 2025.

50 *Sergei Bagapsh nakhoditsia v Turtsii* [Сергей Багапш находится в Турции], Civil Georgia 2011, [on-line:] <https://civil.ge/ru/archives/177674> – 30 III 2025.

51 *O rabochem vizite ministra inostrannykh del RA V. A. Chirikba v Turetskiiū Respubliki* [О рабочем визите министра иностранных дел РА В. А. Чирикба в Турецкую Республику], Ambasada Republiki Abchazji w Federacji Rosyjskiej 2015, [on-line:] http://www.emb-abkhazia.ru/novosti/o_rabo

dochodziło też do spotkań z tureckim politykiem i przewodniczącym pozaparlamentarnej partii Ojczyzna (tur. Vatan)⁵², Doğu Perinçekiem, który obiecał sprzyjać oficjalnemu uznaniu niepodległości Abchazji przez Turcję⁵³.

Jak donoszą władze separatystycznej republiki, w 2021 r. miały miejsce spotkanie delegacji reprezentującej abchaski parlament z członkami rządzącej AKP oraz kilkoma deputowanymi tureckieggo parlamentu, w tym Enginem Özkoçem (abchaskie nazwisko: Papba), który jest z pochodzenia Abchazem. Özkoç zasłynął z tego, że w 2014 r. osobiście bronił przed tureckimi służbami porządkowymi urny do głosowania, gdy pełnomocne przedstawicielstwo Abchazji w Turcji próbowało przeprowadzić wybory prezydenckie na terenie Stambułu. Wówczas przewodniczący Centralnej Komisji Wyborczej Abchazji stwierdził, że organizacja takich wyborów nie stoi w sprzeczności z tureckim prawem. Ze względu jednak na protesty gruzińskich dyplomatów policja turecka zdecydowała się na interwencję w dniu wyborów, która ostatecznie spaliła na panewce dzięki staraniom posiadającego immunitet poselski Özkoça. Były to pierwsze i jak dotąd ostatnie wybory przeprowadzone przez pełnomocne przedstawicielstwo Abchazji na terytorium Turcji. Poza Enginem Özkoçem do tureckiego parlamentu w 2018 r. do-

chem_vizite_ministra_inostrannyh_del_ra_v_a_chirikba_v_tureckuyu_res
publiku/ – 2 IV 2025.

⁵² Vatan uznawany jest za partię o profilu skrajnie prawicowym i nacjonalistycznym. Doğu Perinçek jest zwolennikiem wyjścia Turcji z Sojuszu Północnoatlantyckiego, nawiązania bliższej współpracy z Moskwą oraz uznania przez Turcję wyników referendum o przyłączeniu do Rosji ukraińskich regionów.

⁵³ *Lider tureckōi partii „Rodina” nameren dobivat’siâ priznaniia Abkhazii Turtŝieĭ* [Лидер турецкой партии „Родина” намерен добиваться признания Абхазии Турцией], Rosyjska Agencja Informacyjna TASS 2023, [on-line:] <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/18153111> – 31 III 2025.

stał się również Muhammed Levent Bülbül (abchaskie nazwisko: Eszba) – kolejny reprezentant diaspory abchaskiej w Turcji. Łączna reprezentacja czerkieskich narodów w tureckim parlamencie poprzedniej kadencji (2018-2023) wynosiła 12 osób⁵⁴.

Wizyty tureckich polityków i dyplomatów w Abchazji

Czasami dochodzi również do oficjalnych lub półoficjalnych wizyt tureckich dyplomatów i polityków w Abchazji. Tak np. w 2006 r. Abchazję odwiedził ambasador Turcji w Gruzji, który spotkał się z prezydentem i premierem quasi-państwa w celu omówienia roli Turcji w umacnianiu pokoju i stabilności w regionie Kaukazu, uregulowania konfliktu gruzińsko-abchaskiego oraz potencjalnego przywrócenia bezpośredniej komunikacji morskiej między Abchazją a Turcją⁵⁵. Należy dodać, że w przeszłości wizyty ambasadorów państw trzecich akredytowanych w Tbilisi nie były dla Abchazji niczym wyjątkowym. Odbywały się one zarówno przed tzw. wojną pięciodniową⁵⁶, jak i w pierwszych latach po jej

⁵⁴ V. Shariiā, *Astamur Logua: «Byla vstrecha i s neskol'kimi deputatami parlamenta Turtsii»*, Ėkho Kavkaza 2021 [В. Шария, *Астамур Логуа: «Была встреча и с несколькими депутатами парламента Турции»*, Эхо Кавказа 2021], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/31575553.html> – 31 III 2025; E. Zavodskaiā, *«Druz'ia Abkhazii» iz turetskogo parlamenta*, Ėkho Kavkaza 2018 [Е. Заводская, *«Друзья Абхазии» из турецкого парламента*, Эхо Кавказа 2018], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/29321908.html> – 31 III 2025.

⁵⁵ A. Kuchuberiā, *Abkhaziiu posetil posol Turtsii v Gruzii Ėrtan Tezgër*, Kavkazskii uzel 2006 [А. Кучуберия, *Абхазию посетил посол Турции в Грузии Эртан Тезгёр*, Кавказский узел 2006], [on-line:] <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/95740> – 2 IV 2025.

⁵⁶ Idem, *Abkhaziiu posetit novyi posol Frantsii v Gruzii Ėrik Furn'e*, Kavkazskii uzel 2007 [А. Кучуберия, *Абхазию посетит новый посол Франции*

zakończeniu⁵⁷. W ten sposób Abchazję odwiedzili dyplomaci z takich państw, jak Szwajcaria, Niemcy, Francja, Stany Zjednoczone, Holandia, Estonia i wspomniana już Turcja⁵⁸. Charakterystyczne jest to, że w trakcie tych wizyt dygnitarze ww. państw nie traktowali Abchazji jako niepodległej republiki, lecz jako prowincję Gruzji, z którą należy szukać porozumienia. Od ponad 10 lat nie pojawiały się jednak żadne doniesienia o kolejnych wizytach w Abchazji zachodnich dyplomatów rezydujących w Gruzji. Po 2008 r. władze abchaskie zaczęły sygnalizować, że są coraz mniej zainteresowane kontynuacją współpracy z państwami trzecimi za pośrednictwem zagranicznych placówek znajdujących się w Tbilisi⁵⁹. W 2012 r. prezydent Abchazji Aleksandr Ankwab w rozmowie z ambasadorem Niemiec w Gruzji wprost oświadczył, że nie wyklucza wstrzymania w najbliższej przyszłości wszelkich kontaktów

в Грузии Эрик Фурнье, Кавказский узел 2007], [on-line:] <https://www.mlin.store/articles/124572> – 2 IV 2025.

⁵⁷ *Posol Shvejtsarii v Gruzii posetil Abkhaziiu*, Ėkho Kavkaza 2014 [*Посол Швейцарии в Грузии посетил Абхазию*, Эхо Кавказа 2014], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/25402699.html> – 2 IV 2025; *Posol Germanii v Gruzii provel vstrechu s Leonidom Lakerbaiu*, Ėkho Kavkaza 2012 [*Посол Германии в Грузии провел встречу с Леонидом Лакербая*, Эхо Кавказа 2012], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/24560176.html> – 2 IV 2025.

⁵⁸ *U.S. Ambassador Visits Sokhumi*, Civil Georgia 2007, [on-line:] <https://civil.ge/archives/112436> – 2 IV 2025; A. Kuchuberiiu, *Abkhaziiu posetil posol Niderlandov v Gruzii*, Kavkazskii uzел 2006 [A. Кучуберия, *Абхазию посетил посол Нидерландов в Грузии*, Кавказский узел 2006], [on-line:] <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/103251> – 2 IV 2025.

⁵⁹ A. Kriveniuk, *Vizit, obrnuyshisii skandalom*, Ėkho Kavkaza 2010 [A. Кривенюк, *Визит, обернувшийся скандалом*, Эхо Кавказа 2010], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/2020727.html> – 2 IV 2025; I. Khashig, *„Kholodnyi dush” ot turetskoi delegatsii*, Ėkho Kavkaza 2010 [И. Хашиг, *„Холодный душ” от турецкой делегации*, Эхо Кавказа 2010], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/2020229.html> – 2 IV 2025.

z przedstawicielami korpusu dyplomatycznego akredytowanego w Gruzji⁶⁰.

Warto również wspomnieć o wizycie zastępcy podsekretarza MSZ Turcji Ünal Çeviköz w Suchumi, która odbyła się w 2009 r. równocześnie z wizytą ministra spraw zagranicznych Turcji Ahmeta Davutoğlu w Tbilisi. Ünal Çeviköz spotkał się wówczas z ministrem spraw zagranicznych Abchazji Siergiejem Szambą⁶¹. Strona turecka poinformowała Gruzję o delegacji Çeviköza oraz dołożyła starań, by ten krok nie wzbudził wątpliwości co do przywiązania Turków do integralności terytorialnej Gruzji⁶². Był to okres, w którym Ankara próbowała aktywniej zaangażować się w proces pojednania gruzińsko-abchaskiego, co – jak możemy stwierdzić z perspektywy czasu – nie miało szans na powodzenie z uwagi na brak zaufania między głównymi stronami konfliktu, diametralnie rozbieżne interesy oraz przekonanie Abchazów po 2008 r. o poparciu Rosji dla ich niezależności od Gruzji.

W 2014 r. Abchazję odwiedziła turecka delegacja składająca się z pięciu deputowanych tureckiego parlamentu (troje z nich było członkami AKP) wybranych z okręgu Sakarya; szef administracji miasta Adapazarı – stolicy prowincji Sakarya; rektor lokalnego uniwersytetu; wiceprzewodniczący Izby Handlowo-Przemysłowej Adapazarı oraz przedstawiciele abchaskich i ogólnokaukaskich organizacji. Członkowie delegacji rozmawiali z władzami Abchazji

60 Aleksandr Ankvaб: *Мы не хотим обшчат'siâ s mirom cherez Tbilisi, Èkho Kavkaza* 2012 [Александр Анкваб: *Мы не хотим общаться с миром через Тбилиси, Эхо Кавказа* 2012], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/24560215.html> – 6 IV 2025.

61 È.D. Èshba, *Abkhaziâ v sfere strategicheskikh i èkonomicheskikh interesov stran Blizhnego i Srednego Vostoka (na primere Turtsii i Iordanii)*, „Nauchnaîâ mysl' Kavkaza” 2011 [Э.Д. Эшба, *Абхазия в сфере стратегических и экономических интересов стран Ближнего и Среднего Востока (на примере Турции и Иордании)*, „Научная мысль Кавказа” 2011], nr 1, s. 105.

62 S. Markedonov [С. Маркедонов], *op. cit.*

oraz rektorem Abchaskiego Uniwersytetu Państwowego (AUP). Należy zaznaczyć, że w prowincji Sakarya mieszka duża diaspora abchaska – mogło to być głównym pretekstem dla tej wizyty, która spotkała się z ostrą krytyką ze strony MSZ Gruzji, gdyż nie została uzgodniona ze stroną gruzińską. Ambasador Turcji w Gruzji musiał się tłumaczyć, że oficjalne stanowisko Turcji w sprawie statusu Abchazji, tj. wspieranie nienaruszalności granic Gruzji, nie uległo zmianie⁶³. Do podobnej sytuacji doszło rok później, kiedy do Abchazji przybyła delegacja na czele z gubernatorem tureckiej prowincji Kocaeli i burmistrzem miasta İzmit – stolicy prowincji Kocaeli. Gruzja wystosowała wówczas notę protestacyjną do MSZ Turcji. Wizyta miała miejsce dwa miesiące przed wyborami parlamentarnymi w Turcji, w związku z czym ambasador Gruzji w Turcji przypuścił, że była ona oddolną inicjatywą samorządowców z regionu o dużym odsetku ludności pochodzenia abchaskiego, której celem było zdobycie głosów mniejszości abchaskiej/czerkieskiej⁶⁴.

Niektórzy członkowie diaspory abchaskiej osiągają sukcesy w tureckiej polityce, jednocześnie nie zapominając o swojej historycznej ojczyźnie. Jako przykład może posłużyć Zekeriya Temizel, który w latach 1997-1999 piastował urząd ministra finansów Turcji. Cztery lata po zakończeniu sprawowania tej funkcji przybył on z wizytą do Abchazji, gdzie spotkał się z ministrem gospodarki nieuznawanej republiki oraz przewodniczącym Państwowego Komitetu ds. Repatriacji. Temizel zaproponował wykorzystać jego doświadczenie, żeby zreformować republikański system podatko-

63 *Tbilisi oprestovyyvaet vizit tureŭskikh deputatov v Abkhaziiŭ* [Тбилиси опрестовывает визит турецких депутатов в Абхазию], Civil Georgia 2007, [on-line:] <https://civil.ge/ru/archives/181878> – 2 IV 2025.

64 V. Shariiā, «*Nevidimaia*» *Venesuela i tselyi tureŭskii gubernator*, Ėkho Kavkaza 2015 [В. Шария, «Невидимая» Венесуэла и целый турецкий губернатор, Эхо Kavkaza 2015], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/27225186.html> – 6 IV 2025.

wy oraz zwiększyć inwestycje zagraniczne w gospodarkę Abchazji. Zdaniem byłego ministra finansów Turcji priorytetową gałęzią abchaskiej gospodarki powinna być turystyka, która ma wystarczający potencjał, by sprawić, że republika stanie się popularną destynacją turystyczną, a co za tym idzie – konkurentem zachodnioeuropejskich kurortów⁶⁵.

Kontakty na szczeblu samorządowym oraz współpraca w zakresie edukacji

Do aktywności Abchazji o charakterze typowo protodyplomatycznym na odcinku tureckim można również zaliczyć:

- nawiązywanie współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego, jak np. podpisanie w 2012 r. umowy, na mocy której stolica Abchazji Suchumi i położone na południowym wybrzeżu Turcji miasto Side zostały uznane za miasta partnerskie. Burmistrz Side osobiście odwiedził Suchumi i wziął udział w ceremonii zawarcia umowy⁶⁶;

65 A. Kuchuberiiā, *Prem'er-ministr Raul' Khadzhimba priniāl turetskiiū delegatsiū vo glave s byvshim ministrom finansov Turtsiū Zekiriatom Ėmizelem*, Kavkazskii uzel 2003 [A. Кучуберия, *Премьер-министр Рауль Хаджимба принял турецкую делегацию во главе с бывшим министром финансов Турции Зекириатом Эмизелем*, Кавказский узел 2003], [on-line:] <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/44254> – 3 IV 2025.

66 E. Vekua, *U Sukhuma novye goroda-pobratimy* [E. Векуа, *У Сухума новые города-побратимы*], Zgromadzenie Miasta Suchumi 2012, s. 1, [on-line:] https://www.google.com/url?sa=t&source=web&trct=j&opi=89978449&url=https://aizara-sukhum.org/upload/iblock/7b7/A_S_33.pdf&ved=2ahUKEwijuIGOuMGMAxXcKhAIHfreMy8QFnoECBcQAQ&usq=AOvVaw3qaYcr8B4QJaSYFGmKWH-K – 5 IV 2025.

- podpisanie memorandum o porozumieniu między Izdami Handlowo-Przemysłowymi (IHP) Abchazji i tureckiego miasta Bursa podczas roboczej wizyty przewodniczącej abchaskiej IHP w Turcji w 2023 r.⁶⁷;
- zacieśnianie kontaktów na polu edukacyjnym, czego przejawem było spotkanie (2020) deputowanych abchaskiego parlamentu i członków pełnomocnego przedstawicielstwa Abchazji w Turcji z władzami Uniwersytetu Uludağ w Bursie, w ramach którego omawiano perspektywę organizacji wymian pracowników naukowych i studentów oraz przygotowanie umowy o współpracy międzyuczelnianej⁶⁸. Z kolei 1 września 2024 r. w Abchazji doszło do spotkania między władzami Abchaskiego Uniwersytetu Państwowego a delegacją Uniwersytetu Medeniyet w Stambule, na którym obecny był również pełnomocny przedstawiciel Abchazji w Turcji, występujący w roli pośrednika⁶⁹. Niespełna miesiąc później AUP i abchaska państwowa agencja prasowa Apsnypress poinformowały o odbyciu przez grupę studentów Katedry Historii i Teorii Stosunków Międzynarodowych AUP praktyki na Uniwersytecie Medeniyet

 67 *TPP Abkhazii i Bursy podpisali memorandum o vzaimoponimanii*, Apsnypress 2023 [*ТПП Абхазии и Бурсы подписали меморандум о взаимопонимании*, Апсныпресс 2023], [on-line:] <https://www.apsnypress.info/ru/home/novosti/item/5602-tpp-abkhazii-i-bursy-podpisali-memorandum-o-vzaimoponimanii> – 5 IV 2025.

68 *Deputaty parlamenta nakhodiatsia v Turtsii s rabochim vizitom*, Nuzhnaia gazeta 2020 [*Депутаты парламента находятся в Турции с рабочим визитом*, Нужная газета 2020], [on-line:] <https://abh-n.ru/deputaty-parlamenta-nakhodyatsya-v-turcii-s-rabochim-vizitom/> – 6 IV 2025.

69 *V AGU sostoiãalas' vstrecha rukovodstva AGU s delegatsiei iz Turtsii*, Апсны Iakh'a 2024 [*В АГУ состоялась встреча руководства АГУ с делегацией из Турции*, Апсны Иахья 2024], [on-line:] <https://apsnytoday.ru/novosti-i-informatsiya/item/1533-v-agu-sostoyalas-vstrecha-rukovodstva-agu-s-delegatsiei-iz-turtsii> – 6 IV 2025.

w Stambule⁷⁰. Warto zaznaczyć, że Turcja jest bardzo popularną destynacją dla studentów z Abchazji, prawdopodobnie drugą po Rosji⁷¹. Według pełnomocnego przedstawiciela Abchazji w Turcji Inara Gicby w 2016 r. w tureckich uczelniach studioowało 80 studentów z Abchazji (w 2023 r. media abchaskie podawały liczbę 53)⁷². Co więcej, na niektórych tureckich uczelniach (Uniwersytet Bosforski, Uniwersytet Düzce) odbywają się zajęcia z języka i literatury abchaskiej⁷³. Uniwersytet Düzce nawiązał współpracę z Abchaskim Uniwersytetem Państwo-

-
- 70 *Na praktike v Stambule* [На практике в Стамбуле], Abchaski Uniwersytet Państwowy 2024, [on-line:] <https://agu.site/about/press-office/news/3944.html> – 6 IV 2025; *Zavershilas' praktika studentov AGU v Stambul'skom universitete Medeniet*, Apsnypress 2024 [Завершилась практика студентов АГУ в Стамбульском университете Медениет, Апсныпресс 2024], [on-line:] <https://apsnypress.info/ru/home/novosti/item/13524-zavershilas-praktika-studentov-agu-v-stambulskom-universitete-medeniet> – 6 IV 2025.
- 71 G. Kanashvili, *Gde uchatsiā (ne mogut učit'siā) abkhazskie studenty?* [Г. Канашвили, Где учатся (не могут учиться) абхазские студенты?], Civil Georgia 2022, [on-line:] <https://civil.ge/ru/archives/471733> – 6 IV 2025.
- 72 B. Avidzba, *Gitsba: studentam iz Abkhazii ne stoit otkazyvat'siā ot ucheby v Turtsii*, Sputnik Abkhaziā 2016 [Б. Авидзба, Гицба: студентам из Абхазии не стоит отказываться от учебы в Турции, Sputnik Абхазия 2016], [on-line:] <https://sputnik-abkhazia.ru/20160215/1017201038.html> – 6 IV 2025; *Vysshee obrazovanie v Turtsii poluchaïut 53 abkhazskikh studenta*, Abkhaziā-Inform 2023 [Высшее образование в Турции получают 53 абхазских студента, Абхазия-Информ 2023], [on-line:] <http://abkhazinform.com/item/20025-vysshee-obrazovanie-v-turtsii-poluchayut-53-abkhazskikh-studenta> – 6 IV 2025.
- 73 S. Bargandzhiiā, *Abkhazskii v Bosforskom universitete: v Turtsii iāzyk uchat abkhazy i inostrantsy* [С. Барганджия, Абхазский в Босфорском университете: в Турции язык учат абхазы и иностранцы], Światowy Abchasko-Abazyński Kongres 2019, [on-line:] <https://abaza.org/abkhazskiy-v-bosforskom-universitete-v-turtsii-yazyk-uchat-abkhazy-i-inostrantsy> – 6 IV 2025.

wym, a władze tureckiej uczelni w 2022 r. spotkały się z delegacją pełnomocnego przedstawicielstwa Abchazji w Turcji⁷⁴.

Relacje handlowe i działalność przestępcza

Należy podkreślić, że Turcja jest jednym z najważniejszych partnerów gospodarczych Abchazji. Wedle danych Państwowego Komitetu Celnego Republiki Abchazji w 2023 r. Turcja znalazła się na drugim miejscu wśród głównych partnerów handlowych separatystycznej republiki. Obroty towarowe pomiędzy Turcją a Abchazją wyniosły 4,8 mld RUB, co przełożyło się na 9,8% łącznych obrotów towarowych separatystycznej republiki z zagranicą. Jak podaje strona abchaska, transportowanie towarów z i do Turcji odbywa się drogą morską za pośrednictwem portów w Suchumi, Oczamczyrze i Picundzie. Bilans handlowy, tj. różnica między wartością eksportu a importu, w relacjach abchasko-tureckich jest dla Abchazji ujemny. Deficyt handlowy w 2023 r. wyniósł 4,2 mld RUB: Abchazja importowała tureckie towary na kwotę 4,5 mld RUB, podczas gdy wartość towarów eksportowanych do Turcji wyniosła jedynie 323,7 mln RUB (spadek o 79% w stosunku do 2022 r.). Na pierwszym miejscu pod względem obrotów handlowych z Abchazją z gigantyczną przewagą uplasowała się Rosja – 35,2 mld RUB (72%)⁷⁵. Jeszcze przed formalnym uznaniem niepodległości

74 *V Universitete Džuzdže izučajut abchazskij jazyk i gotovy prinimat' vypusnikov AGU dlja prodolzhenija obučeniia*, Апсадг'ыл-инфо [В Университете Дžудже изучают абхазский язык и готовы принимать выпускников АГУ для продолжения обучения, Апсадгыл-инфо], [on-line:] <https://apsadgil.info/news/society/v-universitete-dyuzdže-izuchayut-abkhazskiy-yazyk-i-gotovy-prinimat-vypusnikov-agu-dlya-prodolzhen/> – 6 IV 2025.

75 Co ciekawe, jedynym krajem, w relacjach z którym w 2023 r. Abchazja – według danych republikańskiego komitetu celnego – miała nadwyżkę

Abchazji i Osetii Południowej przez Rosję w 2008 r. to Turcja była głównym partnerem handlowym Abchazji. Tak np. w 2006 r. na rynek turecki trafiło ponad 50% całego eksportu wówczas przez nikogo nieuznawanej Abchazji⁷⁶.

Nie sposób nie wspomnieć też o tym, że niewątpliwie dużą część abchaskiego budżetu, przynajmniej do 2008 r., stanowiły przychody z nielegalnej działalności⁷⁷. Jak pisze Tomasz Borawski, „[p]rzez pogranicze gruzińsko-abchaskie przebiegały szlaki «komunikacyjne», którymi przerzucano do Rosji narkotyki, kradzione samochody, nieocloniony alkohol. Z Rosji do Turcji i na Bliski Wschód rozwijał się handel «żywym towarem», wysyłano złoto oraz broń”⁷⁸. Z tą oceną zgadzają się również analitycy Ośrodka Studiów Wschodnich Krzysztof Strachota i Wojciech Bartuzi:

Niedookreślony z punktu widzenia prawa międzynarodowego status parapaństw pozwolił im [tj. Abchazji i Osetii Południowej – E.P.] przekształcić się w zaplecze dla struktur kryminalnych bazujących na przemyśle i praniu brudnych pieniędzy – miejscowych, rosyjskich, ale także i gruzińskich... Abchazja stała się bramą dla przemytu między Rosją a Turcją⁷⁹.

handlową (eksport przewyższał import), była Gruzja. *Itogi deiatel'nosti Gosudarstvennogo Tamozhennogo Komiteta Respubliki Abkhazii za 2023 god* [Итоги деятельности Государственного Таможенного Комитета Республики Абхазия за 2023 год], Państwowy Komitet Celny Republiki Abchazji, s. 7-8, 23, 27-30, [on-line:] <https://customsra.com/wp-content/uploads/2024/03/itogi-dejatelnosti-gtk-ra-za-2023-g.2.pdf> – 6 IV 2025.

⁷⁶ W. Konończuk, *Kaukaski sojusznik? Relacje turecko-gruzińskie*, [w:] *Turcja po rozpoczęciu negocjacji z Unią Europejską – relacje zagraniczne i sytuacja wewnętrzna*, cz. 2, red. A. Balcer, Warszawa 2008, s. 34.

⁷⁷ P. Borawski, T. Borawski, *op. cit.*, s. 171.

⁷⁸ T. Borawski, *Mit abchaskiej niepodległości. Ekspansja Federacji Rosyjskiej na Kaukazie Południowym*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2015, nr 4, s. 107.

⁷⁹ K. Strachota, W. Bartuzi, *Reintegracja czy rekonkwista? Gruzja wobec Abchazji i Osetii Południowej w kontekście uwarunkowań wewnętrznych i międzynarodowych*, Warszawa 2008, s. 12.

Konkluzje

W dokumencie „Koncepcja polityki zagranicznej Republiki Abchazji” z 2020 r. relacje z Republiką Turecką zostały zdefiniowane jako jeden z głównych kierunków aktywności międzynarodowej parapaństwa. Wynika to z faktu, iż na terytorium Turcji mieszka największa diaspora abchaska na świecie. W celu zacieśnienia więzi z etnicznymi Abchazami w Turcji władze abchaskie otworzyły w Stambule pełnomocne przedstawicielstwo Abchazji, które działa nieprzerwanie od 1994 r., występując w roli łącznika między diasporą abchaską a jej historyczną ojczyzną. Abchascy dyplomaci i politycy, w tym prezydenci (Ardzinba i Bagapsz), składali wizyty w Turcji, podczas których tradycyjnie organizowane były spotkania z liderami abchaskich organizacji społecznych, przede wszystkim Federacji Abchaskich Centrów Kultury czy Światowego Abchasko-Abazyńskiego Kongresu. Dodatkowo klasa polityczna Abchazji rozpatrywała repatriację etnicznych Abchazów z Turcji jako możliwe wyjście z zapaści demograficznej, w której republika znalazła się po wojnie z Gruzją w latach 1992-1993. Do realizacji tego celu w 1993 r. powołany został Państwowy Komitet Republiki Abchazji ds. Repatriacji. Podejmowane w tym obszarze wysiłki mają dość ograniczony efekt, jako że zła sytuacja gospodarcza Abchazji i przeszkody o charakterze językowym, a mianowicie potrzeba nauczania się powszechnie używanego w Abchazji rosyjskiego, działają zniechęcająco na potencjalnych repatriantów.

Wsparcie ze strony abchaskiej, ale również „czerkieskiej” dyspory w Turcji przyczyniło się – choć według niektórych badaczy w stopniu jedynie symbolicznym – do zwycięstwa Abchazji w wojnie z Gruzją w pierwszej połowie lat 90. XX w. Etniczni Abchazowie nie tylko dołączali do jednostek ochotniczych walczących z wojskami gruzińskimi, lecz także wysyłali pomoc humanitarną oraz wywierali presję na tureckich decydentów, skłaniając ich do zaangażowania się w rozmowy pokojowe.

Aktywność dyplomatyczna Abchazji na kierunku tureckim nie przyczyniła się do zmiany stanowiska władz Turcji w kwestii uznania niepodległości Abchazji. Ankara konsekwentnie trzyma się zasady, zgodnie z którą konflikt gruzińsko-abchaski powinien zostać rozwiązany w sposób pokojowy i przy poszanowaniu integralności terytorialnej Gruzji. Niemniej jednak dzięki pośrednictwu diaspory abchaskiej separatystyczna republika jest w stanie nawiązywać współpracę z lokalnymi politykami tureckimi oraz niektórymi partiami politycznymi – głównie tymi spoza establishmentu (Vatan Doğu Perinçeka) – ale również deputowanymi rządzącej partii AKP. W szeregach tureckich partii, w tym AKP, są politycy o pochodzeniu abchaskim, którym zależy na głosach diaspory. Spotkania z tureckimi politykami – czy to na terytorium Turcji, czy tym bardziej Abchazji – dają władzom abchaskim świetny argument, żeby przekonywać zarówno swoich obywateli, jak i państwa trzecie, że Abchazji udaje się skutecznie unikać izolacji międzynarodowej, w której usiłuje ją utrzymać Gruzja.

Jak dotychczas największe postępy na polu bilateralnej współpracy abchasko-tureckiej poczyniono:

- po pierwsze, na szczeblu samorządowym – np. podpisanie w 2012 r. umowy o statusie miast partnerskich między tureckim miastem Side a stolicą Abchazji Suchumi oraz wizyta władz samorządowych prowincji Sakarya w Abchazji w 2014 r.;
- po drugie, w dziedzinie edukacji – abchascy dyplomaci i pracownicy naukowci skupieni wokół Abchaskiego Uniwersytetu Państwowego nawiązali kontakty z Uniwersytetem Sakarya w Serdivanie, Uniwersytetem Uludağ w Bursie, Uniwersytetem Medeniyet w Stambule oraz Uniwersytetem Düzce (wszystkie cztery – państwowe).

Władze centralne Turcji nie uznają niepodległości Abchazji i nic nie wskazuje na to, że ten stan rzeczy może ulec zmianie w dającej się przewidzieć przyszłości. Tureccy decydenci zdają sobie sprawę, że uznanie Abchazji wiązałoby się z zerwaniem sto-

sunków dyplomatycznych z ważniejszym z perspektywy Ankary partnerem – Gruzją. Mimo to Turcja pozostaje ważnym partnerem gospodarczym Abchazji, co potwierdzają raporty Państwowego Komitetu Celnego Republiki Abchazji. Turcja od lat zajmuje drugie miejsce wśród głównych partnerów handlowych Abchazji, a jeszcze przed 2008 r. była absolutnym liderem w tym zakresie.

Należy oczekiwać, że Abchazja będzie dalej wykorzystywać „kartę diaspory” w celu poszukiwania nowych okien możliwości współpracy z Turcją w wymiarze politycznym, edukacyjnym i gospodarczym. Jednocześnie władze Abchazji zdają się godzić z ograniczeniami wynikającymi ze statusu quasi-państwa. Dopóki nie zostanie rozwiązany konflikt gruzińsko-abchaski, perspektywa oficjalnego nawiązania stosunków dyplomatycznych między Turcją a Abchazją wydaje się iluzoryczna. Niemniej jednak Suchumi będzie podejmować dalsze działania zmierzające ku przygotowaniu gruntu pod przyszłe sformalizowanie i podniesienie rangi relacji bilateralnych, gdyby sytuacja międzynarodowa uległa zmianie.

Bibliografia

- 2021 – *Natsional'nyi sostav nalichnogo naseleniia* [2021 – Национальный состав наличного населения], Państwowy Komitet Republiki Abchazji ds. Statystyki 2023, [on-line:] <https://cgsra.org/statistics/185/Abkhazii> v sisteme mezhdunarodnykh otnoshenii [Абхазия в системе международных отношений], Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Abchazji, [on-line:] <https://mfaapsny.org/ru/foreign-policy/abkhazia/>.
- Abkhazskaiā diaspora*, Apsadg'yl-info [Абхазская диаспора, Апсадгыл-инфо], [on-line:] <https://apsadgil.info/republic-of-abkhazia/diaspora/>.
- Adistia M.N. et al., *The Shift from Paradiplomacy to Protodiplomacy: A Comparative Study of Catalonia and Kurdistan*, „Journal of Paradiplomacy and City Networks” 2024, t. 3, No. 1, s. 1-16, <https://doi.org/10.18196/jpcn.v3i1.38>.

- Aktu o gosudarstvennoĭ nezavisimosti Abkhazii 25 let*, Apsnypress 2024 [*Акту о государственной независимости Абхазии 25 лет*, Апсныпресс 2024], [on-line:] <https://apsnypress.info/ru/home/novosti/item/13425-aktu-o-gosudarstvennoj-nezavisimosti-abkhazii-25-let>.
- Aleksandr Ankvab: My ne khotim obshchat'siâ s mirom cherez Tbilisi, Ėkho Kavkaza 2012* [Александр Анкваб: Мы не хотим общаться с миром через Тбилиси, Эхо Кавказа 2012], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/24560215.html>.
- Ardzinba A., *Voĭna i mir Vladislava Ardzinba* [Ардзинба А., *Война и мир Владислава Ардзинба*], Światowy Abchasko-Abazyński Kongres, [on-line:] <https://abaza.org/voyna-i-mir-vladislava-ardzinba>.
- Assad Hassan Al-Shaibani, *Syrian Minister of Foreign Affairs and Compatriots Abroad Congratulated Oleg Bartsits on His Appointment as Minister of Foreign Affairs of the Republic of Abkhazia*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Abchazji 2025, [on-line:] <https://mfaapsny.org/en/allnews/news/notes/ministr-inostrannykh-del-i-po-delam-soo-techestvennikov-za-rubezhom-sirii-asad-khasan-al-shaybani-poz/>.
- Avidzba B., *Giġba: studentam iz Abkhazii ne stoit otkazyvat'siâ ot ucheby v Turġii*, Sputnik Abkhaziiâ 2016 [Авидзба Б., *Гиѣба: студентам из Абхазии не стоит отказываться от учебы в Турции*, Sputnik Абхазия 2016], [on-line:] <https://sputnik-abkhazia.ru/20160215/1017201038.html>.
- Baderkhan F., *Severokavkazskaiâ diaspora v Turġii, Sirii i Iordanii (vtoraiâ polovina XIX – pervaiâ polovina XX veka)* [Бадерхан Ф., *Северокавказская диаспора в Турции, Сирии и Иордании (вторая половина XIX – первая половина XX века)*], Moskwa 2001.
- Bargandzhiâ S., *Abkhazskii v Bosforskom universitete: v Turġii iâzyk uchat abkhazy i inostrantŝy* [Барганджия С., *Абхазский в Босфорском университете: в Турции язык учат абхазы и иностранцы*], Światowy Abchasko-Abazyński Kongres 2019, [on-line:] <https://abaza.org/abkhazskiy-v-bosforskom-universitete-v-turtsii-yazyk-uchat-abkhazy-i-inostrantsy>.
- Bargandzhiâ S., *Polnomochnoe predstavitel'stvo Abkhazii v Turġii: chetvert' veka raboty* [Барганджия С., *Полномочное представительство Абхазии в Турции: четверть века работы*], Światowy Abchasko-Abazyński Kongres 2019, [on-line:] <https://abaza.org/polnomochnoe-predstavitelstvo-abkhazii-v-turtsii-chetvert-veka-raboty>.

- Başol E., *The Abkhaz in Turkey: Navigating Identity, Unity and Belonging*, Minority Rights Group 2024, [on-line:] <https://minorityrights.org/app/uploads/2024/04/edited-elcin-basol-abkhaz-repor-2.pdf>.
- Borawski P., Borawski T., *Wojna w Abchazji 1992-1993. Konflikt gruzińsko-abchaski*. Geneza–dzieje–epilog, Zabrze–Tarnowskie Góry 2020.
- Borawski T., *Mit abchaskiej niepodległości. Ekspansja Federacji Rosyjskiej na Kaukazie Południowym*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2015, nr 4, s. 103-130.
- Charkviani N., *Lider Abchazii posetil Turt̄s̄iū s «biznes-vizitom»* [Чарк-виани Н., Лидер Абхазии посетил Турцию с «бизнес-визитом»], *Głos Ameryki* 2011, [on-line:] <https://www.golosameriki.com/a/abkhszia-turkey-visit-2011-04-13-119789734/232346.html>.
- Chirikba V.A., *Rasselenie abkhazov i abazin v Turt̄s̄ii*, [w:] *Dzhigetskii sbornik. Voprosy etno-kul'turnoi istorii Zapadnoi Abkhazii ili Dzhigetii*, red. D.K. Chachkhalia [Чирикба В.А., Расселение абхазов и абазин в Турции, [w:] Джигетский сборник. Вопросы этно-культурной истории Западной Абхазии или Джигетии, red. Д.К. Чачхалиа], Moskwa 2012, s. 22-96.
- Constitution of the Republic of Turkey*, Office of the United Nations High Commissioner for Refugees 1982, [on-line:] <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1982/en/17317>.
- Deklaratsiia o gosudarstvennom suverenitete Abkhazskoi Sovetskoi Sotsialisticheskoi Respubliki ot 25 avgusta 1990 goda*, Apsuara [Декларация о государственном суверенитете Абхазской Советской Социалистической Республики от 25 августа 1990 года, Апсуара], [on-line:] <http://www.apsuara.ru/portal/book/export/html/1013>.
- Deputaty parlamenta nakhodiatsiia v Turt̄s̄ii s rabochim vizitom*, *Nuzhnaia gazeta* 2020 [Депутаты парламента находятся в Турции с рабочим визитом, Нужная газета 2020], [on-line:] <https://abh-n.ru/deputaty-parlamenta-nakhodyatsya-v-turcii-s-rabochim-vizitom/>.
- Dovgan' E.F., Mokoseeva M.A., *Pravovye problemy funktsionirovaniia Evraziiskogo Ekonomicheskogo Soiūza*, „Vestnik Mariiskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriiā Istoricheskie nauki. Iuridicheskie nauki” 2018 [Довгань Е.Ф., Мокошеева М.А., Правовые проблемы функционирования Евразийского Экономического Союза, „Вестник Марийского государственного университета. Серия Исторические науки. Юридические науки” 2018], t. 4, nr 4, s. 71-79.

- Ėshba Ė.D., *Abkhaziā v sfere strategicheskikh i ėkonomicheskikh interesov stran Blizhnego i Srednego Vostoka (na primere Turt̃sii i Iordanii)*, „Nauchnaiā mysl' Kavkaza” 2011 [Эшба Э.Д., *Абхазия в сфере стратегических и экономических интересов стран Ближнего и Среднего Востока (на примере Турции и Иордании)*, „Научная мысль Kavkaza” 2011], nr 1, s. 102-108.
- Fathun M., Elyta, *From Shadows to Spotlight: Analyzing Protodiplomatic Strategies in the 2022 Russia-Ukraine Crisis*, „Jurnal Keamanan Nasional” 2023, t. 9, nr 2, s. 351-372.
- Federatsiā Kavkazskikh Obshchestv v Turt̃sii (KAF-FED)* [Федерация Кавказских Обществ в Турции (KAF-FED)], International Circassian Association 2012, [on-line:] <http://intercircass.org/?p=1611>.
- Glava Abkhazfed v Turt̃sii Atanur Akusba: vopros stoit o sokhraneniі nat̃sii* [Глава Абхазфед в Турции Атанур Акусба: вопрос стоит о сохранении нации], Światowy Abchasko-Abazyński Kongres 2018, [on-line:] <https://abaza.org/glava-abkhazfed-v-turtsii-atanur-akusba-vopros-stoit-o-sokhraneniі-natsii>.
- Itogi deiatel'nosti Gosudarstvennogo Tamozhennogo Komiteta Respubliki Abkhaziā za 2023 god* [Итоги деятельности Государственного Таможенного Комитета Республики Абхазия за 2023 год], Państwowy Komitet Celny Republiki Abchazji, [on-line:] <https://customsra.com/wp-content/uploads/2024/03/itogi-dejatelnosti-gtk-ra-za-2023-g.2.pdf>.
- Jakowlewa L., *23 avgusta komitetu solidarnosti s Abkhaziei v Turt̃sii ispolnilos' 30 let*, Respublika Abkhaziā 2022 [Яковлева Л., *23 августа комитету солидарности с Абхазией в Турции исполнилось 30 лет*, Республика Абхазия 2022], [on-line:] <https://gazeta-ra.info/obshchestvo/item/235-23-avgusta-komitetu-solidarnosti-s-abkhaziei-v-turtsii-ispolnilos-30-let>.
- Jakubowski A., *Etniczno-demograficzny wymiar konfliktu gruzińsko-abchaskiego*, [w:] *Europejskie stosunki narodowościowe. Aspekty duchowe i materialne*, red. B. Nitschke, Zielona Góra 2010, s. 70-77.
- Janicki K., *Gruzja, Abchazja, Osetia Południowa*, [w:] *Źródła nienawiści. Konflikty etniczne w krajach postkomunistycznych*, red. K. Janicki, Kraków–Warszawa 2009, s. 89-330.
- Kanashvili G., *Gde uchatsiā (ne mogut uchit'siā) abkhazskie studenty?* [Канашвили Г., *Где учатся (не могут учиться) абхазские сту-*

- денты?], Civil Georgia 2022, [on-line:] <https://civil.ge/ru/archives/471733>.
- Khagba K., Dzhikirba G., Vladislav Ardzinba (*fotoal'bom*) [Харба К., Джикирба Г., Владислав Ардзинба (*фотоальбом*)], Suchumi 2008.
- Khalidov D.S., *Severnyĭ Kavkaz v Otechestvennoĭ voĭne Abkhazii (1992-1993 gg.)* [Халидов Д.Ш., *Северный Кавказ в Отечественной войне Абхазии (1992-1993 гг.)*], Suchumi 2014.
- Khashig I., «*Kholodnyĭ dush*» *ot turetskoĭ delegatsii*, Èkho Kavkaza 2010 [Хашиг И., «Холодный души» *от турецкой делегации*, Эхо Кавказа 2010], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/2020229.html>.
- Konończuk W., *Kaukaski sojusznik? Relacje turecko-gruzińskie*, [w:] *Turcja po rozpoczęciu negocjacji z Unią Europejską – relacje zagraniczne i sytuacja wewnętrzna*, cz. 2, red. A. Balcer, Warszawa 2008, s. 31-41.
- Kriveniuk A., *Vizit, obrnuyshisya skandalom*, Èkho Kavkaza 2010 [Кривенюк А., *Визит, обернувшийся скандалом*, Эхо Кавказа 2010], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/2020727.html>.
- Kuchuberiia A., *Abkhazii posetil posol Niderlandov v Gruzii*, Kavkazskii uzel 2006 [Кучуберия А., *Абхазию посетил посол Нидерландов в Грузии*, Кавказский узел 2006], [on-line:] <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/103251>.
- Kuchuberiia A., *Abkhazii posetil posol Turtii v Gruzii Èrtan Tezgër*, Kavkazskii uzel 2006 [Кучуберия А., *Абхазию посетил посол Турции в Грузии Эртан Тезгёр*, Кавказский узел 2006], [on-line:] <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/95740>.
- Kuchuberiia A., *Abkhazii posetit novyi posol Frantsii v Gruzii Èrik Furn'e*, Kavkazskii uzel 2007 [Кучуберия А., *Абхазию посетит новый посол Франции в Грузии Эрик Фурнье*, Кавказский узел 2007], [on-line:] <https://www.mlin.store/articles/124572>.
- Kuchuberiia A., *Prem'er-ministr Raul' Khadzhimba priniial turetskuii delegatsii vo glave s byvshim ministrom finansov Turtii Zekiriatom Èmizelem*, Kavkazskii uzel 2003 [Кучуберия А., *Премьер-министр Рауль Хаджимба принял турецкую делегацию во главе с бывшим министром финансов Турции Зекириатом Эмизелем*, Кавказский узел 2003], [on-line:] <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/44254>.
- Kuruluş Süreci, Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAFFED), [on-line:] <https://kaffed.org/tarihce/>.
- Lakoba S., *Abkhazii posle dvukh imperii XIX-XXI vv.* [Лакоба С., *Абхазия после двух империй XIX-XXI вв.*], Sapporo 2004.

- Lider tureckoj partii «Rodina» nameren dobivat'sia priznaniia Abkhazii Turisiei* [Лидер турецкой партии «Родина» намерен добиваться признания Абхазии Турции], Rosyjska Agencja Informacyjna TASS 2023, [on-line:] <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/18153111>.
- Markedonov S., *Abkhazii na tureckom napravlenii* [Маркедонов С., Абхазия на турецком направлении], Politcom.RU 2011, [on-line:] <https://politcom.ru/11728.html>.
- Na praktike v Stambule* [На практике в Стамбуле], Abchaski Uniwersytet Państwowy 2024, [on-line:] <https://agu.site/about/press-office/news/3944.html>.
- O Gosudarstvennom Komitecie Respubliki Abkhazii po repatriatsii* [О Государственном Комитете Республики Абхазия по репатриации], Państwowy Komitet Republiki Abchazji ds. Repatriacji, [on-line:] <https://repatriate.apsny.land/allcategories-ru-ru>.
- Okolo 4500 repatriantov pereekhali v Abkhazii za poslednie 20 let*, Apsadg'yl-info 2023 [Около 4500 репатриантов переехали в Абхазию за последние 20 лет, Апсадгьыл-инфо 2023], [on-line:] <https://apsadgil.info/news/society/okolo-4500-repatriantov-pereekhali-v-abkhaziyu-za-poslednie-20-let/>.
- O rabochem vizite ministra inostrannykh del RA V. A. Chirikba v Tureckuii Respubliku* [О рабочем визите министра иностранных дел РА В. А. Чирикба в Турецкую Республику], Ambasada Republiki Abchazji w Federacji Rosyjskiej 2015, [on-line:] http://www.emb-abkhazia.ru/novosti/o_rabochem_vizite_ministra_inostrannykh_del_ra_v_a_chirikba_v_tureckuyu_respubliku/.
- Özgür E., *The North Caucasian and Abkhazian Diasporas, Their Lobbying Activities in Turkey*, [w:] *Caucasus Studies: Migration, Society and Language*, red. K. Vamling, Malmö 2011, s. 80-87.
- Petrova S.V., *Vneshniia politika nepriznannykh gosudarstv (na primere Respubliki Abkhazii)*, „Vestnik SGUTiKD” 2011 [Петрова С.В., Внешняя политика непризнанных государств (на примере Республики Абхазия), „Вестник СГУТиКД” 2011], nr 2(16), s. 233-235.
- Posol Germanii v Gruzii provel vstrechu s Leonidom Lakerbaia*, Ekho Kavkaza 2012 [Посол Германии в Грузии провел встречу с Леонидом Лакербая, Эхо Кавказа 2012], [on-line:] <https://www.ekhoavkaza.com/a/24560176.html>.

- Posol Shveitsarii v Gruzii posetil Abkhaziiu*, Ėkho Kavkaza 2014 [*Посол Швейцарии в Грузии посетил Абхазию*, Эхо Кавказа 2014], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/25402699.html>.
- Sergei Bagapsh nakhoditsia v Turtsii* [*Сергей Багапш находится в Турции*], Civil Georgia 2011, [on-line:] <https://civil.ge/ru/archives/177674>.
- Shariiā V., *Astamur Logua*: «Byla vstrecha i s neskol'kimi deputatami parlamenta Turtsii», Ėkho Kavkaza 2021 [*Шария В., Астамур Логуа: «Была встреча и с несколькими депутатами парламента Турции»*, Эхо Кавказа 2021], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/31575553.html>.
- Shariiā V., «*Nevidimaia*» *Venesuela i tselyi turetskii gubernator*, Ėkho Kavkaza 2015 [*Шария В., «Невидимая» Венесуэла и целый турецкий губернатор*, Эхо Кавказа 2015], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/27225186.html>.
- Stambul'skoe zaiavlenie gruzinskoĭ i abkhazskoiĭ storon po vyrobotke mer doveriia*, Gruziiā Online 2005 [*Стамбульское заявление грузинской и абхазской сторон по выработке мер доверия*, Грузия Online 2005], [on-line:] <https://www.apsny.ge/notes/1128820772.php>.
- Strachota K., Bartuzi W., *Reintegracja czy rekonkwista? Gruzja wobec Abchazji i Osetii Południowej w kontekście uwarunkowań wewnętrznych i międzynarodowych*, Warszawa 2008.
- Struktura Vsemirnogo abkhazo-abazinskogo kongressa* [*Структура Всемирного абхазо-абазинского конгресса*], Światowy Abchasko-Abazyński Kongres, [on-line:] <https://abaza.org/congress/structure>.
- Szkudlarek M., *Polityka Turcji wobec mniejszości muzułmańskich i niemułmańskich w świetle standardów Unii Europejskiej*, Poznań 2019.
- Tasch L., *The EU Enlargement Policy and National Majority-Minority Dynamics in Potential European Union Members: The Example of Turkey*, „Mediterranean Quarterly” 2010, t. 21, nr 2, s. 18-46.
- Tbilisi oprotestovyyaet vizit turetskikh deputatov v Abkhaziiu* [*Тбилиси опротестовывает визит турецких депутатов в Абхазию*], Civil Georgia 2007, [on-line:] <https://civil.ge/ru/archives/181878>.
- Toriiā L., «*Mechta*» *ne toropitsia razgovarivat' s Damaskom*, Ėkho Kavkaza 2025 [*Тория Л., «Мечта» не торопится разговаривать с Дамаском*, Эхо Кавказа 2025], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/mechta-ne-toropitsya-razgovarivatj-s-damaskom/33414230.html>.

- TPP Abkhazii i Bursy podpisali memorandum o wzajemoponimaniu, Apsnypress 2023 [*ТПП Абхазии и Бурсы подписали меморандум о взаимопонимании*, Апсныпресс 2023], [on-line:] <https://www.apsnypress.info/ru/home/novosti/item/5602-tpp-abkhazii-i-bursy-podpisali-memorandum-o-vzajemoponimanii>.
- Ukaz Prezidenta A. Bzhanii „Ob utverzhdenii kontseptsii vneshnei politiki Respubliki Abkhazii” ot 04 dekabriā 2020 goda № 316, Apsnypress [Указ Президента А. Бжании „Об утверждении концепции внешней политики Республики Абхазия” от 04 декабря 2020 года № 316, Апсныпресс], [on-line:] <https://apsnypress.info/ru/home/dokumenty/item/242-kontseptsiya-vneshnej-politiki-respubliki-abkhaziya>.
- U.S. Ambassador Visits Sokhumi, Civil Georgia 2007, [on-line:] <https://civil.ge/archives/112436>.
- V Abkhazii pochtili pamiāt' zhertv Kavkazskoi voīny XIX veka [В Абхазии почтили память жертв Кавказской войны XIX века], Rosyjska Agencja Informacyjna TASS 2022, [on-line:] <https://tass.ru/obschestvo/14694173>.
- V AGU sostoiālas' vstrecha rukovodstva AGU s delegatsiei iz Turtsii, Apsny Iakh'a 2024 [В АГУ состоялась встреча руководства АГУ с делегацией из Турции, Аpsны Иахья 2024], [on-line:] <https://apsnytoday.ru/novosti-i-informatsiya/item/1533-v-agu-sostoyalas-vstrecha-rukovodstva-agu-s-delegatsiei-iz-turtsii>.
- Vekua E., U Sukhuma novye goroda-pobratimy [Векуа Е., У Сухума новые города-побратимы], Zgromadzenie Miasta Suchumi 2012, [on-line:] https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://aizara-sukhum.org/upload/iblock/7b7/A_S_33.pdf&ved=2ahUKEwijuIGOuMGMAxXcKhAIHfreMy8QFnoECBcQAQ&usg=AOvVaw3qaYcr8B4QJaSYFGMkWH-K.
- Vinatier L., *Between Russia and the West: Turkey as an Emerging Power and the Case of Abkhazia*, „China and Eurasia Forum Quarterly” 2009, t. 7, nr 4, s. 73-94.
- Vsegda v pamiāti naroda!, Abkhaziiā-Inform 2022 [Всегда в памяти народа!, Абхазия-Информ 2022], [on-line:] <http://abkhazinform.com/item/15590-vsegda-v-pamyati-naroda>.
- V Universitete Diūdzdhe izuchaiūt abkhazskii iāzyk i gotovy prinimat' vypusknikov AGU dliā prodolzheniā obucheniā, Apsadg'yl-info [В Университете Дюздже изучают абхазский язык и готовы принимать выпускников АГУ для продолжения обучения, Апсадгьыл-

-инфо], [on-line:] <https://apsadgil.info/news/society/v-universitete-dyuzdzhe-izuchayut-abkhazskiy-yazyk-i-gotovy-prinimat-vypusknikov-agu-dlya-prodolzhen/>.

Vysshee obrazovanie v Turtsii poluchaiut 53 abkhazskikh studenta, Abkhaziiā-Inform 2023 [*Высшее образование в Турции получают 53 абхазских студента*, Абхазия-Информ 2023], [on-line:] <http://abkhazinform.com/item/20025-vysshee-obrazovanie-v-turtsii-poluchayut-53-abkhazskikh-studenta>.

Weiss A., Zabanova Y., *Georgia and Abkhazia Caught between Turkey and Russia: Turkey's Changing Relations with Russia and the West in 2015-2016 and Their Impact on Georgia and Abkhazia*, „Stiftung Wissenschaft und Politik Comments” 2016, nr 54, s. 1-8.

Wessenlink E., *The North Caucasian Diaspora in Turkey*, Office of the United Nations High Commissioner for Refugees 1996, [on-line:] <https://www.refworld.org/reference/countryrep/writenet/1996/en/95993>.

Zavershilas' praktika studentov AGU v Stambul'skom universitete Medeniet, Apsnypress 2024 [*Завершилась практика студентов АГУ в Стамбульском университете Медениет*, Апсныпресс 2024], [on-line:] <https://apsnypress.info/ru/home/novosti/item/13524-zavershilas-praktika-studentov-agu-v-stambulskom-universitete-medeniet>.

Zavodskaiā E., «Druz'ia Abkhazii» iz turetskogo parlamenta, Ėkho Kavkaza 2018 [*Заводская Е., «Друзья Абхазии» из турецкого парламента*, Эхо Кавказа 2018], [on-line:] <https://www.ekhokavkaza.com/a/29321908.html>.

EUGENIUSZ PORTNY
MIESZKO KAZNOWSKI
TOMASZ KUCHARSKI

Zakończenie

Niepewna przyszłość Gruzji

O dryfie Gruzji w kierunku przeciwnym do zachodniego pisano na długo przed wydarzeniami z 2024 r. i ogłoszeniem przez premiera Gruzji Irakliego Kobachidzego wstrzymania do 2028 r. procesu akcesyjnego do Unii Europejskiej (UE). W lutym 2016 r., czyli jeszcze przed zakończeniem pierwszej kadencji (2012-2016) partii Gruzkańskie Marzenie (GM), na stronie Ośrodka Studiów Wschodnich ukazała się analiza autorstwa politologa Macieja Falkowskiego. Dostrzegł on przyczyny zbliżającego się w relacjach Gruzji z szeroko pojętym Zachodem kryzysu, który w 2025 r. jest faktem dokonanym. Autor zwracał wówczas uwagę na wzrost przestępczości, korupcję, nepotyzm, frustrację i apatię społeczeństwa związaną z brakiem poprawy sytuacji materialnej, nieprzejrzysty styl rządzenia GM, brak jasnej wizji rozwoju państwa wśród jej kierownictwa oraz niekorzystne dla Gruzji otoczenie geopolityczne¹. Wszystkie wymienione czynniki miały bezpośredni wpływ na

¹ M. Falkowski, *Gruzkański dryf. Kryzys gruzińskiej drogi na Zachód*, Warszawa 2016, s. 5-7, *Punkt Widzenia Ośrodka Studiów Wschodnich*, nr 57.

wyhamowanie tempa reform rozpoczętych w Gruzji po tzw. rewolucji róż w 2003 r. oraz zaostrenie kryzysu wewnątrzpolitycznego wynikającego z braku uznania przez partie opozycyjne rezultatów kolejnych wyborów: parlamentarnych w 2020 i 2024 r. oraz prezydenckich w 2024 r.²

Polityczny impas utrudniał osiągnięcie kolejnych postępów na drodze integracji europejskiej. Z jednej strony w okresie pierwszych pięciu lat rządów GM, które rozpoczęły się w 2012 r., Gruzja podpisała umowę stowarzyszeniową z UE (2014) oraz osiągnęła porozumienie ws. ruchu bezwizowego z UE dla obywateli Gruzji, który zaczął obowiązywać w 2017 r.³ Jednak w 2022 r., kiedy w ob-

2 W Gruzji w 2018 r. odbyły się, zgodnie ze zmianami do konstytucji, ostatnie bezpośrednie wybory prezydenckie. Zwyciężyła w nich niezależna kandydatka popierana przez Gruzińskie Marzenie Salome Zurbiszwili. W drugiej połowie jej kadencji, zwłaszcza po lutym 2022 r., relacje na linii prezydent – partia rządząca uległy wyraźnemu pogorszeniu. W odróżnieniu od GM Zurbiszwili zajęła zdecydowanie proukraińską postawę i potępiła rosyjską inwazję na Ukrainę. Jednocześnie Zurbiszwili otwarcie krytykowała rząd za niewystarczające wysiłki na rzecz integracji z Unią Europejską. W 2023 r. doszło do próby impeachmentu głowy państwa zainicjowanego przez GM, która zakończyła się niepowodzeniem ze względu na brak większości kwalifikowanej GM w parlamencie, tj. 2/3 deputowanych – 100 głosów. Po wyborach parlamentarnych w 2024 r. Zurbiszwili opowiedziała się po stronie opozycji i również nie uznała wyników wyborów. W związku z tym, że prezydent uważa nowy parlament za pozbawiony legitymizacji, nie uznała ona także wyników pośrednich wyborów prezydenckich, które odbyły się w tym samym roku. Począwszy od grudnia 2024 r. w Gruzji są dwie osoby roszczące sobie prawa do fotela prezydenckiego – Salome Zurbiszwili wspierana przez partie opozycyjne oraz Micheil Kawelaszwili cieszący się poparciem GM. Por. W. Wojtasiewicz, *Cała władza w rękach Gruzińskiego Marzenia*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych 2025, [on-line:] <https://www.pism.pl/publikacje/cała-władza-w-rekach-gruzińskiego-marzenia> – 11 VI 2025.

3 W 2025 r. w UE zaczęły się dyskusje o możliwym wstrzymaniu ruchu bezwizowego z Gruzją w odpowiedzi na użycie siły wobec uczestników protestów przeciwrządowych wywołanych ustawami przyjętymi przez gruziński par-

liczu pełnowymiarowej agresji Rosji na Ukrainę trzy państwa Partnerstwa Wschodniego (Ukraina – 28 lutego, Mołdawia i Gruzja – 3 marca) złożyły wnioski o przystąpienie do UE⁴, okazało się, że politycy w Brukseli zauważyli negatywne zmiany, które zaszły w Gruzji po prawie 10 latach rządzenia partii Gruzińskie Marzenia oligarchy Bidziny Iwaniszwilego. Ukrainie i Mołdawii oficjalny status państw kandydujących do UE został przyznany w czerwcu 2022 r. – mniej niż pół roku po złożeniu wniosków akcesyjnych. Gruzja natomiast otrzymała tzw. perspektywę europejską (ang. *European perspective*)⁵. UE ogłosiła szereg priorytetów, które Gruzja miała zrealizować, aby uzyskać status państwa kandydującego. Znalazły się wśród nich: rozwiązanie problemu polaryzacji politycznej; wzmocnienie niezależności instytucji państwowych; przyjęcie i wdrożenie

lament w 2024 r. Mowa tu przede wszystkim o ustawie dot. agentów zagranicznych / finansowania zagranicznego dla organizacji społecznych, która według jej krytyków miała wzorować się na rozwiązaniach obowiązujących w Rosji. Unia poddała krytyce również „Ustawę o wartościach rodzinnych i ochronie niepełnoletnich” jako dyskryminującą względem mniejszości, a co za tym idzie – łamiącą podstawowe wartości demokratyczne UE. Jak dotąd w życie weszła jedynie decyzja ministrów spraw zagranicznych UE ze stycznia 2025 r. ws. zawieszenia ruchu bezwizowego dla posiadaczy gruzińskich paszportów dyplomatycznych oraz wybranych kategorii gruzińskich polityków. Por. *Georgia: Council Suspends Visa-Free Travel for Diplomats and Officials*, European Council / Council of the EU 2025, [on-line:] <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/01/27/georgia-council-suspends-visa-free-travel-for-diplomats-and-officials/> – 11 VI 2025.

- 4 Początkowo GM planowało złożyć wniosek akcesyjny w 2024 r., ale wybuch pełnoskalowej wojny rosyjsko-ukraińskiej sprawił, że Tbilisi zmieniło zdanie. Gruzini mieli nadzieję, że złożenie wniosku jednocześnie z Ukrainą i Mołdawią wzmocni ich własne szanse, gdyż wszystkie trzy aplikacje mogły zostać potraktowane zbiorowo.
- 5 „*Decision Taken Today Strengthens Us All*”: *President von der Leyen on Granting Ukraine and Moldova EU Candidate Status*, European Commission 2022, [on-line:] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ac_22_4125 – 11 VI 2025.

skutecznej reformy sądownictwa; zwiększenie niezależności organów antykorupcyjnych; przeprowadzenie „deoligarchizacji”; zintensyfikowanie walki z przestępczością zorganizowaną; zagwarantowanie swobodnej działalności mediów; zapewnienie lepszej ochrony praw człowieka; podjęcie wysiłków w celu zapewnienia równości płci i zwalczania przemocy wobec kobiet; zadbanie o niezakłócony udział społeczeństwa obywatelskiego w procesach decyzyjnych na wszystkich szczeblach; uwzględnianie przez gruzińskie sądy wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPCz) w ich rozstrzygnięciach; przeprowadzenie przejrzystego procesu wyboru nowego, niezależnego rzecznika praw obywatelskich⁶.

Dopiero w listopadzie 2023 r. Komisja Europejska (KE) rekomendowała Radzie Europejskiej (RE) przyznać Gruzji status państwa kandydującego. RE przychyliła się do rekomendacji KE w grudniu tego samego roku. Był to w pierwszej kolejności wyraz dobrej woli ze strony UE i docenienia przez nią proeuropejskich aspiracji gruzińskiego społeczeństwa, które w przeważającej większości popiera ideę przystąpienia ich państwa do Unii. Według oceny KE zrealizowanych zostało przez Gruzję tylko 25% priorytetów z czerwca 2022 r.: przyjęto szereg ustaw mających na celu zapewnienie równości płci i zwalczanie przemocy wobec kobiet; przewidziano mechanizmy legislacyjne ułatwiające uwzględnianie przez gruzińskie sądy wyroków ETPCz; mianowano nowego rzecznika praw człowieka przy poparciu posłów partii opozycyjnych⁷. KE podkreśliła, że rząd gruziński powinien zadbać o wykonanie dziewięciu pozostałych priorytetów, a także dołożyć starań, aby zwiększyć odporność na dezinformację wymierzoną w Unię

6 *Commission Opinion on Georgia's Application for Membership of the European Union*, Brussels, 17.06.2022, COM (2022) 405 final, s. 17-18.

7 *Commission Staff Working Document – Georgia 2023 Report*, Brussels, 8.11.2023, SWD (2023) 697 final, s. 9-12.

oraz dostosować politykę zagraniczną do tej, która prowadzona jest przez UE⁸.

Gdy w 2024 r. Ukraina i Mołdawia rozpoczęły negocjacje akcesyjne, które stanowią kolejny etap po przyznaniu statusu kandydata UE, w Gruzji doszło do wydarzeń, które położyły kres jej aspiracjom europejskim na najbliższe lata. W kwietniu w Tbilisi wybuchły masowe protesty przeciwko tzw. ustawie o agentach zagranicznych, która stygmatyzowała sektor pozarządowy. Członkowie Koła Naukowego „Eurazja” uczestniczący w wyjeździe studyjnym byli świadkami tego, jak tysiące Gruzynów wychodziło na ulice swojej stolicy – Tbilisi. Gromadzili się oni pod gmachem parlamentu przy alei Szoty Rustawelego z żądaniami rezygnacji z procedowania nowej ustawy. W 2023 r., próbując przeforsować podobne regulacje, GM ostatecznie musiało ugiąć się pod naciskiem społeczeństwa. Jednak w 2024 r. na parę miesięcy przed wyborami parlamentarnymi i prezydenckimi władze były już w pełni zdeteterminowane, by wprowadzić w życie nowe rozwiązania prawne. UE wyraziła z tego powodu głębokie ubolewanie. We wspólnym oświadczeniu wysokiego przedstawiciela UE ds. zagranicznych i polityki bezpieczeństwa oraz Komisji Europejskiej podkreślono, że ustawa ta jest sprzeczna z podstawowymi zasadami i wartościami UE⁹.

Kluczowym momentem decydującym o najbliższej przyszłości Gruzji były wybory parlamentarne z 26 października 2024 r., w których po raz czwarty z rzędu GM odniosło zwycięstwo. Ogłoszeniu wyników wyborów towarzyszyły kolejne akcje protestów

8 *Georgia's Progress toward EU Candidate Status: The European Commission's Assessment*, Civil Georgia 2023, [on-line:] <https://civil.ge/archives/568874> – 11 VI 2025.

9 *Statement by the High Representative with the European Commission on the Final Adoption of the Law on Transparency of Foreign Influence in Georgia*, European Commission 2024, [on-line:] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_24_2945 – 11 VI 2025.

przeciwników partii rządzącej. Wysoki przedstawiciel i KE wezwały wówczas Centralną Komisję Wyborczą Gruzji do szybkiego i przejrzystego zbadania nieprawidłowości wyborczych, m.in. tych zgłaszanych przez obserwatorów międzynarodowych¹⁰. Z kolei Parlament Europejski w listopadzie tego samego roku wniósł o powtórzenie wyborów pod międzynarodowym nadzorem oraz zwrócił się do pozostałych instytucji UE z apelem o nałożenie sankcji personalnych na najważniejszych polityków gruzińskich związanych z rządzącym GM, którzy są odpowiedzialni za naruszenia systemu demokratycznego, nieprzestrzeganie przepisów i standardów wyborczych oraz naruszenie niezależności instytucji państwowych¹¹. Zdając sobie sprawę, że zamrożenie procesu akcesyjnego przez UE jest tylko kwestią czasu, premier Irakli Kobachidze poinformował 28 listopada 2024 r., że rząd nie zamierza przechodzić do drugiego etapu procesu akcesyjnego, czyli rozpoczęcia oficjalnych rozmów akcesyjnych, aż do 2028 r. Był to jak dotąd najbardziej demonstracyjny odwrót od zapisanego w konstytucji kursu w kierunku integracji europejskiej.

W najbliższym czasie Gruzja niewątpliwie stanie się przedmiotem analiz wielu politologów i badaczy stosunków międzynarodowych jako przykład państwa, które będąc przez lata liderem wśród członków Partnerstwa Wschodniego pod względem tempa i jakości integracji z UE, wyraźnie zawróciło z drogi zbliżania z Zachodem. Niniejsza monografia stanowi zachętę do dalszych dyskusji na temat wyzwań, przed którymi stoi współczesna Gru-

¹⁰ *Statement by the European Commission and the High Representative Josep Borrell on the Parliamentary Elections in Georgia*, European Commission 2024, [on-line:] https://enlargement.ec.europa.eu/news/statement-european-commission-and-high-representative-josep-borrell-parliamentary-elections-georgia-2024-10-27_en – 12 VI 2025.

¹¹ *Parliament Calls for New Elections in Georgia*, European Parliament 2024, [on-line:] <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20241121IPR25549/parliament-calls-for-new-elections-in-georgia> – 12 VI 2025.

zja. Dzięki tej publikacji Czytelnik może dowiedzieć się, jakie alternatywne wobec UE opcje istnieją w gruzińskiej polityce zagranicznej (artykuły autorstwa Marceliny Gabrych i Tomasza Pilcha oraz Katarzyny Sypień). Fakt, iż otwarcie się Gruzji na współpracę z Chinami zbiegło się w czasie z kryzysem w relacjach unijno-gruzińskich i amerykańsko-gruzińskich, nie jest dziełem przypadku, lecz świadomą próbą poszukiwania przez Gruzję nowych „okien możliwości” na Wschodzie. Artykuł Dominiki Folwarskiej-Gicali skłania do refleksji nad skutecznością realizowanych w Gruzji polityk publicznych, które mogą mieć kluczowe znaczenie dla przyszłości integracji ze strukturami zachodnimi, gdyby Tbilisi powróciło na tę drogę. Dzięki tekstom Amelii Hutery, Szymona Kołodzieja oraz Eugeniusza Portnego Czytelnik może natomiast zrozumieć skalę problemu, jakim dla Gruzji pozostają nierozwiązane od dekad konflikty z separatystycznymi regionami: Abchazją i Osetią Południową (Regionem Cchinwali).

Bibliografia

- Commission Opinion on Georgia's Application for Membership of the European Union*, Brussels, 17.06.2022, COM (2022) 405 final.
- Commission Staff Working Document – Georgia 2023 Report*, Brussels, 8.11.2023, SWD (2023) 697 final.
- „Decision Taken Today Strengthens Us All”: *President von der Leyen on Granting Ukraine and Moldova EU Candidate Status*, European Commission 2022, [on-line:] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ac_22_4125.
- Falkowski M., *Gruziński dryf. Kryzys gruzińskiej drogi na Zachód*, Warszawa 2016, *Punkt Widzenia Ośrodka Studiów Wschodnich*, nr 57.
- Georgia: Council Suspends Visa-Free Travel for Diplomats and Officials*, European Council / Council of the EU 2025, [on-line:] <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/01/27/georgia-council-suspends-visa-free-travel-for-diplomats-and-officials/>.

Georgia's Progress toward EU Candidate Status: The European Commission's Assessment, Civil Georgia 2023, [on-line:] <https://civil.ge/archives/568874>.

Parliament Calls for New Elections in Georgia, European Parliament 2024, [on-line:] <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20241121IPR25549/parliament-calls-for-new-elections-in-georgia>.

Statement by the European Commission and the High Representative Josep Borrell on the Parliamentary Elections in Georgia, European Commission 2024, [on-line:] https://enlargement.ec.europa.eu/news/statement-european-commission-and-high-representative-josep-borrell-parliamentary-elections-georgia-2024-10-27_en.

Statement by the High Representative with the European Commission on the Final Adoption of the Law on Transparency of Foreign Influence in Georgia, European Commission 2024, [on-line:] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_24_2945.

Wojtasiewicz W., *Cała władza w rękach Gruzińskiego Marzenia*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych 2025, [on-line:] <https://www.pism.pl/publikacje/cała-władza-w-rekach-gruzińskiego-marzenia>.

Indeks osobowy

- Abrahamyan Eduard 169, 182-183
Adistia Margaretha Novianti 236
Afanasjew Jurij 127
Akhmedova Aksana 44
Akihiro Iwashita 132
Akusba Atanur 232
Aladashvili Irma 94-95
Aliyev Huseyn 169, 182-183
Ankwab Aleksandr 244
Arabidze Irina 73
Ardzinba Władisław (Ардзинба Владислав, Ardzinba Vladislav) 240, 252
asz-Szara Ahmad 227
Atligan Canan 209, 213
Auch Eva-Maria 151, 154
Avdaliani Emil 68-70, 74
Avidzba Badrak (Авидзба Бадрак) 249

Babayan David K. 66
Babayev Bahruz 61
Bader Max 214
Baderkhan F. (Бадерхан Ф.) 234

Bagapsz Siergiej 240-241, 252
Bajor Piotr 122
Bajor-Stachańczyk Małgorzata 88
Balcer Adam 251
Baluk Walenty 108
Bargandzhia Said (Барганджия Саид) 233, 238, 249
Bartuzi Wojciech 251
Başol Elçin 234, 237
Bebler Anton 119, 156
Benson Brawley 62
Berelson Bernard 121
Beridze Ana 98
Bescotti Elia 183
Bganba Walerij 205
Bibiłow Anatolij 171, 210
Bieleń Stanisław 127, 133
Binczycka-Gacek Elżbieta 10
Bohanm Maureen 102
Borawski Piotr 229-230, 235, 239, 251
Borawski Tomasz 229-230, 235, 239, 251
Borstyn Teresa 10

- Bouey Jennifer 58
 Broda Bolesław 11
 Broda Marian 127
 Bruder Jason 65
 Bryc Agnieszka 133
 Bülbül (Eszba) Muhammed Levent 243
 Buziashvili Eto 33-37, 45, 47, 71
 Bžanija Aslan 160, 205-207, 211, 226

 Cai Xiaolei 15, 34, 42
 Całus Kamil 139-140, 146-147
 Cecire Michael 70
 Çeviköz Ünal 245
 Chachkhalia Denis K. (Чачхалиа Денис К.) 232
 Chadžimba Raul 159, 166
 Charazija Wadim 233
 Charkviani Nestan (Чарквиани Нестан) 241
 Chatterjee Phelan 211
 Chitadze Nika 17, 19-23, 26, 28-32, 35, 45
 Chkareuli Tamuna 28, 36, 74
 Chodubski Andrzej 150
 Chruszczow Nikita 175, 207, 214
 Chudzicka-Dudzik Patrycja 87
 Cornell Svante E. 61
 Corong Erwin 58
 Crivenco Andrei 139-140
 Czachor Rafał 199, 201-203, 205, 210
 Czajkowski Marek 117, 122, 124, 127
 Czchartiszwili Vana 34
 Czirikba Wiaczesław (Chirikba Viacheslav A., Чирикба Вячеслав А.) 232, 235, 241
 Czyż Anna 119, 122-125, 128, 130-133, 166

 Çolakoğlu Selçuk 60

 Damenian Nino 17, 20-21, 23-27, 30, 34
 Darbaidze Eka 103
 Davutoğlu Ahmet 245
 Dawid IV Budowniczy, król Gruzji 150, 152
 Dawitaszwili Lewan 37
 De Conti Bruno 57
 Delong Marek 130
 Demirel Süleyman 60
 Deng Xiaoping 15
 Devdariani Jaba 204
 Dilanchiev Azer 68
 Dossani Rafiq 58
 Dovgan' Elena F. (Довгань Елена Ф.) 227
 Durys Elżbieta 87
 Dynier Anna Maria 124, 126, 132
 Dzumukashvili Soso 19-20, 35, 44, 47
 Dzhikirba Gugutsa (Джикирба Гугуца) 240

 Elbert Ralf 75
 Elias II, patriarcha 107
 Ellingen Mary 96
 Elyta 236
 Ėshba Ėlena D. (Эшба Элана Д.) 245

 Falkowski Maciej 171, 263
 Fathun Muhammad 236
 Fawn Rick 65

- Feyerabend Florian C. 209, 213
 Folwarska-Gicala Dominika 8, 269
 Furier Andrzej 93

 Gabrych Marcelina Julia 8, 13, 269
 Gałojew Ałan 161, 210
 Gałganek Andrzej 121
 Gamkrelidze Natia 74
 Gamsachurdia Zwiad 154, 163
 Gardocki Sylwester 124-125
 Garibaszwili Irakli 22, 33, 46, 71, 74
 Gelashvili Ketevan 44
 Gelovani M. 23
 Gerges Andrew 17
 German Tracey 16, 24, 34-35, 40-42, 45, 63, 69
 Gerrits Andre W.M. 214
 Gicba Inar 249
 Gigaauri Iza 17, 20-21, 23-27, 30, 34
 Gorbaczow Michaił 175
 Gould Carol C. 104-105
 Górecki Wojciech 107, 144, 159, 167, 170, 199, 201-203, 207, 216
 Grigorian Kristianna 106
 Grzyb Magdalena 89, 102
 Grzybek Agnieszka 89
 Gunba Badra 160, 205-206, 208
 Gwambaria Rati 34

 Haroon Muhammad 68
 Henze Paul 229
 Ho Patrick 33
 Hordecki Bartosz 203
 Howard Glen E. 61
 Huang Qiubo 23
 Hutyra Amelia 9, 269

 Hypś M. 171
 Hyży Ewa 87

 Ilnicki Marek 124
 Imerlishvili Mari 35
 Ioseliani Levan 97
 Ismailzade Fariz 61
 Iwan IV Groźny, car Rosji 126
 Iwaniszwili Bidzina 34, 44, 265

 Jach Anna 10, 203
 Jagielski Wojciech 206
 Jakowlewa Liliana (Яковлева Лилиана) 234, 237-238
 Jakubowski Andrzej 151, 153, 158, 165, 167, 230, 233, 238
 Janicki Kamil 150, 152, 154, 156, 200, 229, 233
 Jelcyn Borys 129, 137, 141, 155, 167, 177
 Jones Stephen F. 18

 Kanashvili Giorgi (Канашвили Гиорги) 249
 Karpat Kemal 229
 Kawelaszwili Micheil 264
 Kemoklidze Nino 19-20, 22-23, 25-32, 34, 41, 43, 45-46
 Khagba Kesov (Хагба Кесов) 240
 Khalidov D.S. (Халидов Д.Ш.) 240
 Khashig Inal (Хашиг Инал) 207
 Khazaradze Mamuka 44
 Khokrishvili Elguja 19, 25-26, 40-41
 Kłaczyński Robert 126
 Knapieńska Anna 102, 104
 Kobachidze Irakli 268
 Kołodziej Szymon Sebastian 9, 269

- Konończuk Wojciech 251
 Kordonska Aleksandra 216
 Kordonski Roman 216
 Kosienkowski Marcin 143-144, 146, 148
 Kotowska Maria 127
 Kozak Dmitrij 141, 149, 178
 Kozyriew Andriej 129
 Kozbiał Krzysztof 134
 Krasnosielski Wadim 140
 Kriveniuk Anton (Кривенюк Антон) 244
 Król-Mazur Renata 11, 107-108
 Kubiś Karolina 11
 Kuchuberiia Anżela (Кучуберия Анжела) 243, 247
 Kumarasinghe Pivithuru 23
 Kumukov Albert M. 65-67, 71

 Lachert Jakub 147
 Lakoba Stanislav (Лакоба Станислав) 225
 Lebanidze Bidzina 19, 25-26, 40-41
 Lebieź Aleksandr 137
 Legucka Agnieszka 129, 132
 Leksyutina Yana Valerevna 65
 Lenin Włodzimierz 174-175
 Letodani Tamar 99
 Li L. 24
 Liu Fenghua 133
 Lomia Ekaterine 15, 17-18, 25, 28-29, 41, 46
 Lomjaria Nino 97
 Lomsadze Giorgi 69
 Löwis Sabine von 139-140
 Lubina Michał 107, 128-129
 Lussac Samuel 61
 Luzyanin Sergey G. 65-67, 71
 Maliszewska Maryla 55, 58
 Mamulaszwili Mamuka 212
 Marandici Ion 138
 Markedonov Sergey (Маркедонов Сергей) 156, 158, 160, 163, 165, 170-171, 240, 245
 Marples David R. 129
 Marten Kimberly 131
 Mazurczyk Agnieszka 103
 McCarthy Justin 229
 McPhee John 46
 Menabde Giorgi 214
 Mensbrugge Dominique van der 55, 58
 Miarka Agnieszka 136-138, 140, 142, 144, 146, 148, 151, 154, 158-161, 167, 170-171, 186
 Michalska Anna 87
 Miedwiediew Dmitrij 131, 157, 169, 215
 Mikołaj II, car Rosji 85
 Młodożeniec Marek 102, 104
 Mokoseeva Marina A. (Мокосеева Марина А.) 227
 Mozias Petr 57
 Muszyński Łukasz 199, 216

 Nedopil Christopher 57
 Niftiyev Ibrahim 21, 40
 Nini, uczennica z Adżarii 105
 Nitschke Bernadetta 151, 231
 Nurgalijew Raszyd 214

 Olech Aleksander Ksawery 212
 Olszewski Paweł 154
 Orzechowski Marcin 124

- Özgür Ergün 224-225
 Özkoç (Papba) Engin 242
- Pajak Anna 199, 203-204
 Pastucha Tymon 211
 Pence Mike 167
 Peng Nian 77
 Perinçek Doğu 242, 253
 Petrova Svetlana V. (Петрова Светлана В.) 240
 Piechowiak Marek 87
 Pieter Józef 120-121
 Pilch Tomasz Kamil 8, 13, 269
 Piotr I, car Rosji 126-127
 Popkhadze Miro 67, 72-75
 Portny Eugeniusz 9, 269
 Potulski Jakub 130-131
 Primakow Jewgienij 130, 163
 Putin Władimir 44-45, 119, 124, 128, 130-132, 141, 143-144, 164, 166, 168, 171-172, 179, 183, 185-187, 189, 204, 207, 214, 217
- Rabinovych Maryna 183
 Reilly Niamh 104
 Rentschler Johannes 75
 Rogozin Dmitrij 143
 Rogozińska Agnieszka 212
 Rösler Jakub 137, 142, 145
 Rzepecki Michał 128-130, 163, 165
- Saakaszwili Micheil 156-157, 164, 168-169, 179, 186, 205
 Sacks David 56
 Sakaoğlu Emre Tunç 60
 Sandu Maia 142
 Sarkozy Nicolas 169
- Schulz Dante 55, 72
 Sharifli Yunis 68
 Shariia Vitaliy (Шария Виталий) 243, 246
 Shevtsova Maryna 107
 Siraj Uzma 15, 20-21, 32, 35, 42-43
 Skrzypek Andrzej 127, 133
 Smoleń Mieczysław 128-129
 Snegur Mircea 137
 Souleimanov Emil Aslan 169, 182-183
- Stalin Józef 154, 175, 201
 Standish Reid 28, 36, 74
 Starr S. Frederick 51
 Strachota Krzysztof 251
 Stronski P. 63
 Sypień Katarzyna 8, 269
 Szahramian Samwel 210
 Szamba Siergiej 215, 245
 Szczepaniak Karolina 121
 Szewardnadze Eduard 94, 155, 157, 163-164, 179, 186
 Szewczuk Jewgienij 140
 Szkudlarek Magdalena 231
 Szyszlak Tomasz J. 108
- Tasch Laman 231
 Tasits K.I. 63
 Temizel Zekeriya 246
 Topuria Revaz 25, 29, 32
 Toria Malkhaz 18
 Toriia L. (Тория Л.) 227
 Torun Nevzat 176
 Tsukhishvili Nino 98
 Tudoroiu Theodor 119
- Umair Muhammad 68
 Upadhyay S. 58

- Vamling Karina 225
Vekua E. (Bekya E.) 247
Villafuerte James 58
Vinatier Laurent 224
Voronin Vladimir 142
- Waldner David 121
Watts Charlotte 89
Wawrzusiszyn Andrzej 133
Weerasinghe Rukmal 23
Weiss Andrea 224
Wessenlink Egbert 231
Wierzbicki Andrzej 133
Winnicki Zdzisław J. 108
Wittke Cindy 183
Włodkowska-Bagan Agata 125, 130, 179
Wojtasiewicz Wojciech 24, 34, 47, 211, 264
- Xi Jinping 15, 18, 32, 44, 54
- Yan Dong 62
Ye Jianming 33
Yu Cheng Ming 77
Yu Hongjun 70
Yu Shirley 57
- Zabanova Yana 224
Zakaurtseva Tatiana 131
Zalinger Benjamin 38
Zavodskaia Elena (Заводская Елена) 243
Zeman Miloš 33
Zeng Jinghan 55
Zhemukov Sufian 209
Zhou Qian 74
Zhou Y. 57
Zhu Keren 58
Zhuang Juzhong 58
Zimmermann Cathy 89
Ziółkowski Jacek 126
Zurabiszwili Salome 103, 264
Zyblikiewicz Ludomir 122, 129

Indeks geograficzny

- Abchazja (Republika Abchazji, RA) 9-10, 19, 40, 42-44, 69, 120-121, 124, 130, 132, 134, 138, 150-151, 153-169, 173-175, 177-184, 186, 188-189, 198-203, 205-217, 223-235, 237-254, 269
- Achabedi 181
- Adapazarı 245
- Adżaria 105
- Afganistan 61
- Afryka 59
- Afryka Północna 57
- Afryka Subsaharyjska 57
- Alania 152
- Ameryka Łacińska 57, 59
- Anaklia 21, 43-44, 62, 74, 211-212
- Ankara 66, 235-237, 241, 245
- Armenia 20, 36, 60-65, 119, 172, 202
- Austria 237
- Azerbejdżan 20, 24, 26-27, 38-39, 60-64, 67, 105, 119-120, 172, 210, 236
- Azja 15, 17-18, 20, 38, 55, 59, 122, 185
- Azja Centralna (Środkowa) 13, 20, 26-27, 41, 57, 60-61, 65, 68, 182, 236
- Azja Kaukaska 68
- Azja Południowo-Wschodnia 53, 57
- Azja Wschodnia 57
- Azja Zachodnia 26
- Baku 21, 61, 66, 236
- Bangladesz 61
- Batumi 68
- Bendery 135, 140, 142
- Besarabia 135-136
- Bhutan 60-61
- Białoruś 20, 37, 61, 66, 119
- Birma 28
- Bliski Wschód 20-21, 55, 57, 60
- Botswana 36
- Bruksela 18
- Brunei 61

- Bukareszt 135
 Bukowina 136
 Bułgaria 237
 Bursa 248,2 53

 Cchinwali 152, 155, 160, 167, 170-171, 181-182, 226, 269
 Cesarstwo Rosyjskie, zob. Rosja
 Ceyhan 61, 236
 Chanat Krymski 135
 Chiny (ChRL) 8, 13, 15-17, 19-26, 28-32, 38, 40-43, 45-48, 54-74, 76-77, 211, 236, 238, 269
 Chulo 36
 Czad 33
 Czechy 33
 Czeczenia 157, 163

 Dagomys 155-156, 168
 Daleki Wschód 17
 Damaszek 227
 Dniestr 135
 Donieck 9
 Doniecka Republika Ludowa (DRL) 208

 Eredwi 181
 Erywań 66
 Erzurum 236
 Estonia 119, 244
 Europa 17, 20-21, 26, 31, 38, 42, 55, 57, 63, 70, 122, 185
 Europa Południowo-Wschodnia 135
 Europa Środkowo-Wschodnia 59
 Europa Wschodnia 19, 60, 119, 173, 181, 188

 Federacja Rosyjska, zob. Rosja
 Filipiny 71
 Francja 244

 Gagauzja 141
 Gali 203
 Gandża 65
 Gardabani 38
 Giumri 61
 Górski Karabach 61, 120, 130, 210-211
 Grecja 237
 Gruzja *passim*
 Gruzja Wschodnia 150
 Gruzja Zachodnia 150
 Gudauta 212
 Gulripsi 157
 Gumista 203

 Holandia 41, 244
 Hongkong 20, 64

 Imeretia 150
 Imperium Osmańskie 150-151, 228, 230
 Indie 28, 37, 55, 60
 Indochiny 28
 Indonezja 60, 63
 Irak 64
 Iran 26, 38, 60, 63-64, 69
 Islandia 42, 57
 İzmit 246
 Izrael 63-64

 Japonia 20, 64
 Jordania 235

- Kachetia 150-151
 Kambodża 60
 Kanada 20, 63
 Karaiby 57
 Kars 21, 26, 236
 Kartlia 150-151, 226
 Kartlia Wewnętrzna (Szida Karti-
 lia, Samaczablo) 226
 Kaukaz 13, 27, 41, 60, 62, 65-66,
 68-69, 152, 170, 208, 210, 224,
 228, 233-234, 243
 Kaukaz Południowy 8, 16, 18, 21,
 40, 55-56, 61-69, 73-74, 76-77,
 119, 161, 168, 173, 181, 188,
 212
 Kaukaz Północny 151, 155, 228
 Kaukaz Zachodni 230
 Kazachstan 18, 20, 24, 27, 60, 64,
 68, 119, 122
 Khekhvi 181
 Kijów 132, 147, 184
 Kirgistan 36, 60, 64, 119
 Kiszyniów 142, 145-146, 149
 Kobuleti 36
 Kocaeli 246
 Kodori 157-158
 Kolchida 150, 200
 Konstantynopol, zob. Sтамбул
 Korea Południowa 60, 63
 Kosowo 165
 Kostaryka 57
 Kraków 13
 Krym 132
 Kulevi 43
 Kutaisi 33-34, 70, 72
 Laos 60
 Lianyungang 31
 Liechtenstein 42
 Litwa 37, 119
 Lozanna 231
 Łotwa 119
 Ługańsk 9
 Ługańska Republika Ludowa (ŁRL)
 208
 Malediwy 57
 Mołdawia 20, 30, 119-120, 122,
 125, 128, 134-138, 140-149,
 172, 176, 178-179, 181, 184-
 185, 189, 265, 267
 Mongolia 28, 30, 60
 Morze Czarne 17, 21, 24-25, 30,
 35, 43-44, 74-75, 150, 158, 162,
 179, 198, 211-212, 216
 Morze Kaspijskie 24, 42, 61, 65
 Moskwa 16, 18, 41-45, 48, 66, 69,
 119-120, 122, 124, 128-129,
 132-134, 136-137, 140-144, 146-
 148, 159-160, 162-170, 172-173,
 177-182, 185-186, 188-189, 203,
 207, 209, 213, 215, 226, 242
 Naddniestrze (Naddniestrzańska
 Republika Mołdawska, NRM)
 9, 120-121, 124, 130, 134-135,
 137-149, 159, 173-174, 176-
 186, 188-190, 237
 Namibia 71
 Nauru 160-161, 205, 226
 Nepal 60
 Niemcy 136, 237, 244
 Nigeria 37
 Nikaragua 160-161, 205, 226, 238
 Norwegia 42

- Nowa Zelandia 57
 Noworosyjsk 169
 Oczamczyra 203, 211-212, 250
 Odessa 147
 Osetia Południowa (Republika Osetii Południowej, ROP) 9, 19, 40, 42-43, 69, 120-121, 124, 130, 132, 134, 138, 149, 152-157, 160-161, 165, 167-171, 173-174, 177-186, 188-189, 208-209, 211, 215, 226, 227, 238, 251, 269
 Osetia Północna 152, 154, 160-161, 167, 178
 Pacyfik 57, 59
 Pakistan 28, 57, 60
 Paryż 99
 Pekin 19-20, 27, 42-46, 55, 60-61, 63, 65-67, 69, 71-73, 76-77, 94
 Persja 55, 150-151
 Peru 57
 Petersburg 228, 230
 Picunda 250
 Polska 24, 135
 Poti 33, 75
 Psou 163
 Republika Górską Północnego Kaukazu 153
 Rosja (Cesarstwo Rosyjskie, Federacja Rosyjska) 8-9, 16, 18, 21-22, 26, 28, 30, 38-45, 48, 56, 60-66, 69, 73, 75-77, 85, 92, 117, 119-135, 137-138, 140-152, 155-174, 176-190, 198-199, 201-217, 226-228, 230, 235, 238, 242, 245, 249-251, 265
 Rumunia 24, 136
 Rustawi 36
 Ruś Kijowska 135
 Rzeczpospolita Obojga Narodów 135
 Sakarya 245-246, 253
 Samaczablo, zob. Kartlia Wewnętrzna
 Serbia 165
 Serdivan 253
 Sewastopol 169
 Side 247, 253
 Sinciang 45, 68
 Sri Lanka 60
 Stambuł 25, 31, 200, 234, 238, 242, 248-249, 252-253
 Stany Zjednoczone Ameryki (USA) 8, 16, 18, 20, 22, 27, 32, 37, 40-41, 43, 46-48, 63-66, 68-71, 73-77, 143, 165, 167-168, 244
 Suchumi 155-156, 158, 160, 163, 165-167, 181-182, 198, 201, 203-204, 213, 226, 237, 245, 247, 250, 253-254
 Supsa 43
 Syria 124, 160-161, 205, 226-227, 235, 238
 Szida Kartilia, zob. Kartlia Wewnętrzna
 Szwajcaria 42, 57, 63-64, 244
 Tadżykistan 60, 119, 130, 172
 Tajlandia 60
 Tajwan 13, 45, 71
 Tamaraszeni 181

- Tbilisi 7, 21, 25, 29, 32-33, 35-36,
 38, 42, 45-47, 61, 65-66, 70, 72,
 77, 150, 154-157, 162-164, 167-
 168, 180-181, 185, 198, 202,
 204, 225, 236, 243-245, 265,
 267, 269
 Turcja 10, 16, 20, 24, 26-27, 38, 60-
 61, 63-65, 69, 76, 151, 214, 223-
 224, 226, 228-254
 Turkmenistan 20, 38, 60, 64, 119
 Tuwalu 226
 Tybet 45
 Tyraspol 141, 144-147, 181

 Uganda 33, 36
 Ukraina 20, 23, 25, 27-28, 30, 37,
 40, 44, 56, 63-64, 66, 68-69, 71,
 73, 75, 77, 119, 122, 124-125,
 132, 135-136, 143, 145, 147-
 148, 162, 184-186, 190, 199,
 208-212, 217, 264-265, 267
 Uzbekistan 20, 60

 Vanuatu 226

 Waszyngton 70, 168
 Wenezuela 160-161, 205, 226, 238
 Wielka Brytania (UK) 41, 64, 238
 Wielkie Księstwo Litewskie 135
 Wietnam 64
 Wilno 47

 Xi'an 25, 31
 Xiamen 13

 Zarzma 36
 Zjednoczone Emiraty Arabskie 63-
 64
 Złota Orda 135
 Związek Socjalistycznych Republik
 Radzieckich (ZSRR, Związek
 Radziecki) 9, 16, 18, 40, 92,
 119, 122-124, 127-129, 135-137,
 152-154, 158, 160-161, 163, 172,
 174-176, 182, 184, 188, 201-202,
 206, 225, 236-237

Niniejsza publikacja jest zbiorem przemysłów studentek i studentów UJ na temat szerokiego spektrum zagadnień związanych ze współczesną Gruzją: od polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, poprzez energetykę i problem separatyzmu, aż do kwestii równouprawnienia płci. Jest ona owocem wyjazdu naukowego studentek i studentów Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego do Gruzji, zorganizowanego przez Koło Naukowe „Eurazja” UJ w 2024 r. W książce znajduje się sześć artykułów naukowych autorstwa osób wywodzących się z różnych kierunków studiów, takich jak: stosunki międzynarodowe, studia eurazjatyckie, roszoznawstwo i filologia dalekowschodnia. Monografia skierowana jest do osób zainteresowanych szeroko pojętą problematyką transformacji politycznej, społecznej i gospodarczej na obszarze poradzieckim. Mamy nadzieję, że prace naukowe naszych studentek i studentów przybliżą Czytelnikom zawile procesy zachodzące we współczesnej Gruzji i w jej międzynarodowym otoczeniu oraz zachęcą do dalszego zgłębiania rozmaitych aspektów związanych z jej wewnętrzną i zagraniczną sytuacją polityczną.

**WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA**

<https://akademicka.pl>

